

ПУБЛІЧНЕ | PUBLIC
УРЯДУВАННЯ | MANAGEMENT

ISSN 2414-05-62

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСАМБЛЕЯ ДОКТОРІВ
НАУК З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ PUBLIC MANAGEMENT

№ 4 (9) – вересень 2017

*Збірник підготовлений у науковому партнерстві
з Українською Технологічною Академією*

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

NISPAcee
THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2017

Редакція

Головний редактор
Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, академік Української Технологічної
Академії, Міжнародної Кадрової Академії
та Академії наук публічного управління,
заслужений юрист України

Заступник головного редактора
Чаплай Ірина Віталіївна,
кандидат наук з державного управління

Випусковий редактор *Ю. А. Носанчук*
Комп'ютерне макетування *А. П. Нечипорук*

Публічне урядування
Свідоцтво KB 21596-11496 P

Видається з листопада 2015 року
Періодичність: 1 раз на квартал + 1 на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Протокол № 10 від 29.08.2017)

Видання є таким, що реферується в міжнародних
наукометричних базах Index Copernicus,
РИНЦ та КіберЛенінка, у вітчизняній
реферативній базі даних “Україніка наукова”
та українському реферативному журналі
“Джерело”.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових
видань з державного управління
(Наказ Міністерства освіти і науки України
від 10.05.2017 № 693).

Відповідальність за зміст, достовірність фактів,
цитат, цифр несуть автори матеріалів. Редакція
залишає за собою право на незначне редагування
і скорочення (зі збереженням авторського стилю та
головних висновків). Редакція не завжди поділяє
думки авторів та не несе відповідальність за надану
ними інформацію. Матеріали подано
в авторській редакції.

Передрук — тільки з дозволу редакції.

Адреса редакційної колегії: Андріївський узвіз,
буд. 11, оф. 68, м. Київ, Україна, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Адреса видавництва:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
просп. Червонозоряний, 119, літ. XX,
Київ, Україна, 03039

Editorial

Editorial in Chief
Yevgen Oleksandrovych Romanenko,
Doctor of sciences in Public Administration, Professor,
Academician of the Ukrainian Technological Academy,
International Personnel Academy and Academy
of Sciences of Public Administration,
Honored Lawyer of Ukraine

Deputy Editor
Iryna Vitaliivna Chaplay,
PhD in Public Administration
Managing Editor *Y. A. Hosanchuk*
Computer modeling *A. P. Hechyporuk*

Public management
Certificate KB 21596-11496 P

Published from november 2015
Pereodisity: 4 times on a year + one
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 10 from 29.08.2017)

The edition is such that is reviewed in the interna-
tional scientometric bases Index Copernicus, РИНЦ,
КіберЛенінка and in the domestic abstract database
“Україніка наукова” and ukrainian abstract journal
“Джерело” (Series 3. Social and Human
Sciences. Arts).

The collection included in the list of scientific
professional edition from Public Administration
(Ministry of Education and Science of Ukraine
from 10.05.2017 № 693)

The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors
reserves the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world
views of the authors and are not responsible for the
information provided. Materials filed
in the author's edition.

Reprinting — with the editorial's permission strictly.

Address of the editorial board: 11, Andriyivskyy
Descent, office 68, Kyiv, Ukraine, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Addres of the editorial:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
ave. Chervonozoryanyj, 119 lit. XX,
Kyiv, Ukraine, 03039

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

NISPAcee
THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Головний редактор — Романенко Євген Олександрович, доктор наук з державного управління, професор, академік Української Технологічної Академії, Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, заслужений юрист України.

Заступник головного редактора — Чаплай Ірина Віталіївна, кандидат наук з державного управління.

Редакційна колегія

1. Акімова Людмила Миколаївна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та природокористування Національного університету водного господарства та природокористування.

2. Андрущенко Тетяна Вікторівна — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

3. Афонін Едуард Андрійович — доктор соціологічних наук, професор, академік Української Технологічної Академії, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України.

4. Балашов Анатолій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Президент Всеукраїнської академії наук публічного управління.

5. Бова Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, доцент, Херсонський національний технічний університет, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

6. Бодров Володимир Григорович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління національним господарством та економічної політики Національної академії державного управління при Президентові України.

7. Бульба Володимир Григорович — доктор наук з державного управління, професор, декан факультету підготовки магістрів державного управління Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

8. Бутирська Тетяна Олександрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управ-

ління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

9. Валевський Олексій Леонідович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

10. Ващенко Костянтин Олександрович — доктор політичних наук, Голова Національного агентства України з питань державної служби, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, Заслужений економіст України.

11. Вендт Ян Анджей — доктор хабілітований наук про Землю у сфері географії, професор, заступник директора з питань науки та розвитку Інституту океанографії та географії Гданського університету (Польща).

12. Гаєвська Лариса Анатоліївна — доктор наук з державного управління, доцент, заступник начальника управління з навчальної роботи — начальник відділу менеджменту знань Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри управління освітою.

13. Гвоздьжєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижа в Гожуві-Великопольському (Гожув-Великопольський, Польща).

14. Гечбайя Бадри Нодарович — доктор економічних наук, асоційований професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет економіки і бізнесу. Керуючий департаментом управління бізнесом (Грузія).

15. Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, перший заступник директора ВГО “Центр дослідження проблем публічного управління”.

16. Дацій Надія Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету.

17. Девадзе Анзор Хемидович — кандидат економічних наук, доктор економіки, професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет туризму (Грузія).

18. Денисюк Світлана Георгіївна — доктор політичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету.

19. Довгань Валерій Іванович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Хмельницького університету управління та права.

20. Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету.

21. Драгомирецька Наталія Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософських та соціально-політичних наук Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

22. Жулева Гергана — Доктор PhD, виконавчий директор болгарської урядової “Програми доступу до інформації” (Болгарія).

23. Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського”.

24. Ірвін Студін — Доктор PhD, професор Школи державної політики та управління Університету Торонто, Президент Інституту питань ХХІ століття, головний редактор і видавець журналу Global Brief (Канада).

25. Кайдашев Роман Петрович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

26. Карташов Євген Григорович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін, Інститут менеджменту та психології Національної академії педагогічних наук України.

27. Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, член-кореспондент Української Академії

Наук, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

28. Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України.

29. Корнієвський Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, доцент, завідувач сектору громадянського суспільства Національного інституту стратегічних досліджень.

30. Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

31. Крюков Олексій Ігорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

32. Литвин Юрій Олексійович — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування Академії муніципального управління.

33. Лопушинський Іван Петрович — доктор наук з державного управління, професор, Херсонський національний технічний університет, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

34. Мамічев Олексій Юрійович — доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії російського та зарубіжного права Владивостоцького державного університету економіки і сервісу (Росія).

35. Миколайчук Микола Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри економічної та фінансової політики.

36. Микеладзе Едуард Важаєвич — кандидат економічних наук, професор, Хічурський навчальний університет ім. святої Тбел Абусерідзе, факультет економіки та бізнесу (Грузія).

37. Мішель Маффесолі — професор університету ім. Рене Декарта / Сорбонна — Париж V (Париж, Французька республіка).

38. Молодцов Олександр Володимирович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу.

39. Науменко Раїса Андріївна — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри менеджменту.

40. Наумкіна Світлана Михайлівна — доктор політичних наук, професор Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського” (м. Одеса).

41. Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Заслужений будівельник України.

42. Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

43. Новаченко Тетяна Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

44. Олуйко Віталій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, голова Хмельницького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України.

45. Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, Радник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції.

46. Пивоваров Костянтин Володимирович — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

47. Пірен Марія Іванівна — доктор соціологічних наук, професор, Чернівець-

кий національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри.

48. Плющ Руслан Миколайович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

49. Половцев Олег Валентинович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

50. Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор надзвичайний Поморської академії в Слупську (Польща).

51. Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету.

52. Руденко Ольга Мстиславівна — доктор наук з державного управління, доцент, директор Науково-дослідного інституту публічного адміністрування та менеджменту Чернігівського національного технологічного університету.

53. Ручка Анатолій Олександрович — доктор соціологічних наук, професор, Інститут соціології НАН України, головний науковий співробітник.

54. Саханенко Сергій Єгорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

55. Сіцинська Майя Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософії та політології Національного університету державної податкової служби України.

56. Слінько Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та політичного управління Воронежської філії Російської академії народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації (Росія).

57. Соболева Наталя Іванівна — доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут соціології НАН України, провідний науковий співробітник.

58. Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

59. Суший Олена Володимирівна — доктор наук з державного управління, доцент, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, завідувач лабораторії.

60. Тадеуш Троціковскі — доктор наук про управління, професор, член-кореспондент Регіональної Академії Менеджменту, Голова Правління Регіонального Центру Європейської Інтеграції (Польща).

61. Усаченко Лариса Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Заслужений діяч науки і техніки України.

62. Халецька Аліна Анатоліївна — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності Волинського інституту економіки та менеджменту.

63. Філіпенко Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, професор Міжрегіональної Академії управління персоналом.

64. Чаплай Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Міжре-

гіональної Академії управління персоналом, виконавчий директор Президії громадської організації “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління”.

65. Червякова Ольга Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

66. Чернишов Юрій Георгійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри Алтайського державного університету, директор Алтайської школи політичних досліджень (Росія).

67. Шайгородський Юрій Жанович — доктор політичних наук, доцент, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

68. Шпак Юрій Валерійович — доктор наук з державного управління, професор кафедри економіки підприємства Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

69. Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування.

70. Яутріте Брієде — доктор юридичних наук, професор, Латвійський університет, юридичний факультет (Латвія).

Editor in Chief — Yevhen Oleksandrovych Romanenko, Doctor of sciences in Public Administration, Professor, Academician of the Ukrainian Technological Academy, International Personnel Academy and Academy of Sciences of Public Administration, Honored Lawyer of Ukraine
Deputy Editor — Iryna Vitaliivna Chaplay, PhD in Public Administration.

Editorial board

1. Lyudmila Nikolayevna Akimova — PhD of economic science, assistant professor, assistant professor of the Department of finance and environmental sciences of the National University of Water and Environment.

2. Tetiana Viktorivna Andrushchenko — Doctor of Political Science, Professor, leading researcher of the Institute of Higher Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

3. Eduard Andriyovych Afonin — Doctor of sociological science, Professor, Professor of the Department of Political Analysis and Forecasting of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine.

4. Anatolii Mykolaiovych Balashov — Doctor of science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, President of the Ukrainian Academy of Science of Public Administration.

5. Tetiana Viacheslavivna Bova — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-Government of the Kherson National Technical University.

6. Volodymyr Hryhorovych Bodrov — Doctor of economic science, Professor, Head of the Dept. of administration of National Economy and Economic Policy of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

7. Volodymyr Hryhorovych Bulba — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dean of the Faculty of Masters Preparation of Public Administration of the Kharkov Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

8. Tetiana Oleksandrivna Butyrska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

9. Oleksii Leonidovych Valevskyi — Doctor of science in Public Administration, Senior Researcher, Senior Research of the National Institute for Strategic Studies.

10. Kostiantyn Oleksandrovych Vashchenko — Doctor of Political Sciences, Head of the National Agency of Ukraine on Civil Service, member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Honored Economist of Ukraine.

11. Andrzej Jan Wendt — Habilitovany doctor of Earth Sciences in the field of geography, professor, Deputy Director from questions of Science and Development of Institute of the Oceanography and Geography of the Gdansk University (Poland).

12. Larysa Anatoliivna Haievska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Depchief of Management from Educational Work is a Chief of Department of Management of Knowledge of the National Academy of State Administration at President of Ukraine, Professor of Department of Management Education.

13. Sylvia Hvozhdzhyevich — Candidate of Science, Dept. of Administration and the National Security of State Higher Professional School. named Jakub from Paradyzhu in Lublin-Velykopolckomu (Gorzow Wielkopolski, Poland).

14. Badry Nodarovych Hechbayya — Doctor of Economics, Professor Asotsiirovanyy, Batumi State University of Shota Rustaveli. Faculty of Economics and Business. Managing of the Dept. of business management (Georgia).

15. Volodymyr Ihorovych Hurkovskyi — Doctor of science in Public Administration, First Deputy Director of the NGO "Center of studies of problems of public administration".

16. Dadiy Nadezhda Vasilivna — Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Management and Marketing of the Kyiv National Linguistic University.

17. Anzor Hemydovych Devadze — Candidate of economic science, Doctor of Economics, professor, Sh. Rustaveli Batumi State University, Dept. of Tourism (Georgia).

18. Svitlana Heorhiivna Denysiuk — Doctor of Political Science, Professor of the Dept. Sociopolitical Sciences of the Vinnitsa National Technical University.

19. Valerii Ivanovych Dovhan — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self — government of Khmelnytsky University of Management and Law.

20. Dragan Ivan Alexandrovich — Doctor of Science in Public Administration, Professor of Management and Marketing Department of Kyiv National Linguistic University.

21. Nataliia Mykhailivna Drahomiretska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Social and Political Sciences of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

22. Gargana Zhuleva — Doctor PhD, Executive Director of the Bulgarian government's "Program of access to information" (Bulgaria).

23. Ivanitskaya Olga Mikhailovna — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Management of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after M.Sc. Igor Sikorsky".

24. Irvin Studin — PhD, Professor in the School of Public Policy and Governance of the University of Toronto, President of the Institute for XXI Century Questions, and also Editor-in-Chief and Publisher of Global Brief magazine (Canada).

25. Roman Petrovych Kaidashev — Doctor of juridical science, Associate professor, Professor of the Department of public administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

26. Evgeny Grigoryevich Kartashov — Doctor of science in Public Administration, Head of the Department of Project Management and General Professional Disciplines, Institute of Management and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

27. Kislov Denis Vasilievich — Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Corresponding Member of the Ukrainian Academy of Sciences, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

28. Volodymyr Mykolaiovych Kozakov — Doctor of science in Public Administration, Professor of public policy and social development of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

29. Oleksandr Anatoliiovych Kornievs-kyy — Doctor of Political Science, Associate professor, the Head of the Dept. of civil society of the National Institute for Strategic Studies (NISS).

30. Iryna Petrivna Krynychna — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor Department of Public Administration and Local Self-Government of the Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

31. Oleksii Igorevych Kryukov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Political Science and Philosophy of the Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

32. Yurii Oleksiyovych Lytvyn — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration and Local government of the Academy of Municipal Management.

33. Ivan Petrovych Lopushynskyi — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of public administration and local government of the Kherson National Technical University.

34. Oleksii Yuriyovich Mamichev — Doctor of Political Science, Associate professor, Head of the Department of Theory and history of Russian and international law of the Vladivostok State University of Economics and Service (Russia).

35. Mykola Mykolaiovych Mykolaichuk — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of economic and financial policy of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

36. Edward Vazhayevych Mikeladze — Candidate of Economic Science, Professor, Tbil Abuseridze Hichaurskiy University. Faculty of Economics and Business (Georgia).

37. Michel Maffesoli — Professor of the Paris Descartes University / Paris V (Paris, the French Republic).

38. Oleksandr Volodymyrovych Molodtsov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

39. Raisa Andriivna Naumenko — Doctor of science in Public Administration, Senior Research, Professor of the Dept. of management of the Kyiv National University of Trade and Economics.

40. Svitlana Mykhailivna Naumkina — Doctor of Political Science, Professor of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

41. Oleksandr Mykhailovych Nepomniashchy — Doctor of science in Public Administration, Academician of Academy of building of Ukraine, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Builder of Ukraine.

42. Larysa Mykolaivna Novak-Kaliaieva — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

43. Tetiana Vasylivna Novachenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of parliamentary and political management of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

44. Vitalii Mykolaiovych Oluiko — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of Khmelnytsky regional territorial office of the Antimonopoly Committee of Ukraine.

45. Oksana Ihorivna Parkhomenko-Kutsevil — Doctor of science in Public Administration, Advisor of the Head of the National Agency on corruption prevention.

46. Konstantin Vladimirovich Pivovarov — Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Human Resources Management.

47. Maria Ivanivna Piren — Doctor of Social Sciences, Professor, Head of the Dept. of the Chernivtsi National University.

48. Ruslan Mykolaiovych Pliushch — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

49. Oleh Valentynovych Polovtsev — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

50. Oleksandr Vitaliiiovych Radchenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the emergency Pomeranian Academy in Slupsk (Poland).

51. Yevhenii Viktorovych Romat — Doctor of science in Public Administration, Head of the Dept. of marketing and advertising of the Kyiv National University of Trade and Economics.

52. Olha Mstyslavivna Rudenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Director of the Research Institute of Public Administration and Management of the Chernihiv National Technological University.

53. Anatolii Oleksandrovych Ruchka — Doctor of Social Sciences, Professor, Chief researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

54. Serhii Yehorovych Sahanienko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of public administration and local government of the Odessa Regional Institute of Public Administration under the President of Ukraine of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

55. Maiia Volodymyrivna Sitsinska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Political Science of the National University of the State Tax Service of Ukraine.

56. Alexander Anatoliiovych Slinko — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of political science and political administration of the Voronezh branch of the Russian Academy of National Economy and Public Service under the President of the Russian Federation (Russia).

57. Natalia Ivanivna Sobolieva — Doctor of Social Sciences, senior researcher, leading researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

58. Inna Hennadiivna Surai — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of parliamentary and political management of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

59. Olena Volodymyrivna Sushyi — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, head of the laboratory of the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Political Science of Ukraine.

60. Tadeusz Trocikowski — Doctor of Management Sciences, professor, corresponding member of the Regional Academy of Management, Chairman of the Regional Centre for European Integration (Poland).

61. Larysa Mykhailivna Usachenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine.

62. Alina Anatoliivna Khaletska — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Management of Organizations and Foreign Activity of the Volyn Institute of Economics and Management.

63. Tetiana Viacheslavivna Filipenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Interregional Academy of Personnel Management.

64. Iryna Vitaliivna Chaplai — PhD in Public Administration, Associate Professor of

the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Executive Director of the Presidium of the NGO “Ukrainian Assembly of doctors of science in public administration”.

65. Olha Volodymyrivna Chervyakova — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Department of public administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

66. Yurii Heorhiiovych Chernyshev — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of Altai State University, Director of the Altai School of Political Studies (Russia).

67. Yurii Zhanovych Shaigorodskyi — Doctor of Political Science, Associate professor, Chief Research Scientist of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine.

68. Yurii Valeriiovych Shpak — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Economics of the enterprise of the East European University of economics and management.

69. Alina Yuriivna Yakymchuk — Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Dept. of public administration, documentation and information activities of the National University of Water Household and Environment.

70. Jautrite Briede — Dr. iur, Professor, University of Latvia, Faculty of Law (Latvia).

ЗМІСТ

Аль-Атті Амер

Аналіз наукових досліджень щодо механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України 17

Афонін Е. А.,

Плющ В. А.

Неотрайбализм і сучасна політика децентралізації: аналіз ідей професора Сорбонни Мішеля Маффесолі 34

Бельська Т. В.

Публічне управління в умовах глобалізаційних викликів 48

Вакуленко В. М.

“Зелена” економіка у механізмі державного управління сталим розвитком регіонів України 61

Васильєва Н. В.

Методологічні засади запровадження бюджету, орієнтованого на результат 74

Дегтяр О. А.,

Вавренюк С. А.

Стратегічні підходи в державному управлінні розвитком фізичної культури і спорту для студентів вищих навчальних закладів України 83

Дегтяр О. А.,

Непомнящий О. М.

Специфіка соціологічного підходу до аналізу професійної ідентичності державних службовців 93

Заблоцький В. В.

Трансформація державних утворень на теренах України в IX – першій чверті XX століття 103

Карташов Є. Г.

Механізми реалізації екологічного оподаткування та страхування 113

Кухарчук П. М.

Управління освітою в країнах Європейського Союзу 123

Лященко О. О.

Досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи 130

Напльоков Ю. В.

Адаптація системи за допомогою управління її центру тяжіння 138

Овчар П. А.

Передумови державного регулювання ринку автотранспортних послуг 152

Проців О. Р.

Державне регулювання права користування мисливськими угіддями у Галичині XVI – кінця XIX ст.: історико-теоретичний аспект 161

Родченко І. Ю.

Способи об’єктивізації самовпорядкування в системі державного управління 174

Романенко Є. О., Щокін Р. Г.

Корупційна безкарність в Україні ... 184

Ромат Є. В.

Елемент “ціна” в комплексі публічного маркетингу 196

Федоренко Т. А.

Залучення громадськості до формування, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони здоров’я в Україні: міжнародно-правовий аспект 206

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ ЗБІРНИКА “ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ”!

Вітаю колектив редакції та читачів збірника “Публічне урядування” з виходом чергового номера у світ!

З моменту заснування вашого збірника його тематика нерозривно пов’язана із системою управління сучасною державою. На сьогодні стратегічним напрямом інституційних перетворень в Україні є трансформація існуючої системи публічної влади, зокрема на регіональному рівні, з метою її наближення до стандартів європейських країн. Зазначені перетворення потребують наукового обґрунтування та відповідного комунікативного інструментарію забезпечення сталого розвитку регіонів як основної мети сучасного регіонального управління. Система регіонального управління має стати стрижнем реалізації внутрішньої політики держави, сприяти здійсненню суспільних реформ на територіях, забезпечити надання якісних послуг населенню.

Ваш збірник гідно займає одне з найбільш значущих місць серед засобів масової інформації в галузі пу-

блічного адміністрування та формує підґрунтя для інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни загалом.

Ваше видання молоде, стійке до досягнення певної мети, енергійне, з відмінною командою, здатною долати будь-які труднощі.

Бажаю всім співробітникам редакції творчих успіхів, здоров’я, щастя і більше відданих читачів!

З повагою,

**Голова Херсонської
обласної державної адміністрації**

A stylized, handwritten signature in dark ink, consisting of several fluid, interconnected strokes.

Андрій Гордєєв

ДОРОГІ КОЛЕГИ!

Ви тримаєте в руках вересневий № 4(9) (2017 р.) збірник “Публічне урядування”, що став для багатьох представників галузі державного управління хорошим порадиником, платформою для ділового спілкування, поглиблення знань, практичних навичок, підвищення професіоналізму.

Поєднання в нашому виданні теоретичних, практичних і методичних матеріалів, застосування інформаційних технологій в галузі державного управління є важливим джерелом і реальною допомогою для експертного співтовариства, профе-

сіоналів-практиків, представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості.

Прийнято вважати, що інформаційно грамотний фахівець, ефективно добираючи потрібну інформацію, здатний критично її оцінювати, синтезувати отримані дані для вирішення реальних проблем, а також застосовувати її точно і творчо. З огляду на викладене, можна стверджувати, що одним з головних завдань нашого збірника є всебічне сприяння вирішенню проблем оптимізації процесів збирання, аналізу і передачі інформації з актуальних питань публічного адміністрування.

Редколегія усвідомлює, що структура збірника повинна змінюватися відповідно до вимог і потреб читачів, а також до процедурних норм і пріоритетів науки державного управління. Ми будемо вдячні за пропозиції наших читачів, за можливі зауваження співробітників науково-дослідних установ, колективів і фахівців.

Для багатьох із Вас продовжується пора відпусток. Бажаю Вам гарного відпочинку, приємних зустрічей, романтичних вечорів, прогулянок по тінистих алеях парків.

Здоров'я Вам, щастя і успіхів!

**З повагою,
головний редактор,
завідувач кафедри публічного адміністрування МАУП,
Президент Всеукраїнської Асамблеї
докторів наук з державного управління,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений юрист України**

Є. О. Романенко

ЛЮБІ ДРУЗІ!

Щиро вітаю колектив редакції збірника “Публічне урядування”, його читачів з виходом у світ чергового номера.

На сьогодні першочергова увага з боку держави до розвитку національної освіти — вкрай назрілий відгук на виклик часу. Сучасне життя вимагає вирішення нових завдань, що постають перед науково-освітньою галуззю України, та актуалізує питання отримання своєчасної та правдивої інформації щодо стану та перспектив її розвитку. Якість освіти є однією з актуальних проблем української педагогічної спільноти. Вирішення цієї проблеми пов'язане з модернізацією змісту освіти, а саме: оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу, досягнення сучасної якості освіти, що відповідає потребам країни і світовим стандартам.

Нині можна з упевненістю констатувати, що внесок редакції збірника та його позаштатних авторів є помітним доробком методологічного та науково-методичного забезпечення розвитку національної системи освіти.

Ваш високий професіоналізм, прагнення якісно та неупереджено висвітлювати на шпальтах збірника різноманітні аспекти державного управління створили його високий авторитет.

Щиро бажаю Вам здоров'я, щастя, невичерпної життєвої наснаги та амбітного прагнення бути в авангарді висвітлення сучасних проблем публічного урядування.

**З повагою,
доктор юридичних наук, професор,
DrHb – доктор хабілітований наук правничих
(PAN – Польська академія наук), професор
Університету Яна Кохановського в Кельце (UJK) (Польща),
директор Науково-дослідного центру судової експертизи
з питань інтелектуальної власності,
заслужений юрист України**

Федоренко Владислав Леонідович

UDC: 351

Аль-Атти Амер,
аспірант Міжрегіональної Академії
управління персоналом (МАУП), Україна,
03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.:
(093) 871 00 48

ORCID: 0000-0002-6094-8368

Аль-Атти Амер,
аспирант Межрегиональной Академии
управления персоналом (МАУП), Украина,
03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.:
(093) 871 00 48

ORCID: 0000-0002-6094-8368

Amer Al-Atti,
post-graduate student of the Interregional
Academy of Personnel Management (MAUP),
Ukraine, 03039, Kyiv, Frometovska, 2, phone:
(093) 871 00 48

ORCID: 0000-0002-6094-8368

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИПЕРЕДЖАЮЧИМ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано наукові дослідження щодо механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України за останні п'ять років (2011–2016 рр.) для визначення напрямів розвитку економіки України найближчими роками.

Ключові слова: механізми публічного управління, публічне управління, розвиток економіки, випереджаючий розвиток, державне управління.

АНАЛИЗ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ МЕХАНИЗМОВ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРЕЖАЮЩИМ РАЗВИТИЕМ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. Проанализированы научные исследования механизмов публичного управления опережающим развитием экономики Украины за последние пять лет (2011–2016 гг.) для определения направлений развития экономики Украины в ближайшие годы.

Ключевые слова: механизмы публичного управления, публичное управление, развитие экономики, опережающее развитие, государственное управление.

ANALYSIS OF SCIENTIFIC INVESTIGATIONS OF THE PUBLIC ADMINISTRATION MANAGEMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY OF DEVELOPING ECONOMY

Abstract. This article analyzes scientific research of mechanisms in public administration of outstripping development in the economy of Ukraine for the last five years (from 2011–2016). For determining the directions of development in the Ukrainian economy in the coming years.

Keywords: mechanisms of public administration, public administration, economic development, outstripping development, public management.

Постановка проблеми. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 6 листопада 2015 р. № 1151 “Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266” було затверджено таблицю відповідності переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011) та переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015). У цьому документі галузь науки “Державне управління” та група спеціальностей: теорія та історія державного управління (шифр 25.00.01), механізми державного управління (шифр 25.00.02), державна служба (шифр 25.00.03), місцеве самоврядування (шифр 25.00.04) змінено на галузь знань “Управління та адміністрування” спеціальності “Публічне управління та адміністрування” (код спеціальності 074) [1].

У 2016 р. були внесені зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”, де 074 “Публічне управління та адміністрування” позиції 07 виключено на підставі Постанови КМ від 27 вересня 2016 р. № 674 [2].

Відповідно до Постанови КМУ від 27 вересня 2016 р. № 674 “Деякі питання реформування системи професійного навчання держаних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування” доповнено переліком таких позицій: “28 Публічне управління та адміністрування, 281 Публічне управління та адміністрування” [3].

Таким чином, наукова галузь “Державне управління” є засновником становлення третього (освітньо-наукового) рівня підготовки у галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування” спеціальності 028 “Публічне управління та адміні-

стрування” кваліфікації доктор філософії (PhD) з публічного управління та адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом інформації є нормативні акти, результати наукових досліджень [1–68].

Мета статті. Проаналізувати наукові дослідження щодо механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України за останні п’ять років (2011–2016 рр.) для визначення напрямів розвитку економіки України найближчими роками.

Виклад основного матеріалу. Детально розглянуто дослідження в галузі “Державне управління”, а саме ті з них, які, на нашу думку, отримали істотні наукові результати щодо механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України. Для цього проаналізовано докторські та кандидатські дисертації, які були захищені за останні п’ять років (2011–2016 рр.), для визначення напрямів розвитку економіки України у найближчі роки.

У роботі Д. Й. Андрієвського “Формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні” (2011 р.) пропонуються підходи: до формування державної промислової політики як стратегії відходу від неконкурентної на світових ринках, до реалізації державної промислової політики на регіональному рівні, за допомогою ретроспективного аналізу. Вдосконалено механізм реалізації державної промислової політики на регіональному рівні шляхом побудови промислових кластерів [4, с. 3–5].

У дослідженні В. М. Анікеєнко “Державне регулювання розвитку регіонального аграрного ринку” (2011 р.) вперше запропоновано науковий підхід до аналізу державного регулювання розвитку аграрного ринку, що дає можливість підвищити рівень узгодження цільової спрямованості механізмів державного регулювання з динамікою розвитку аграрного ринку [5, с. 7–15].

У праці Л. С. Безугла “Державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в умовах інформаційного суспільства” (2011 р.) проаналізовано комплекс соціально-економічних функцій держави щодо розвитку малого та середнього бізнесу, доповнено чинний механізм державного регулювання підприємництва в Україні інноваційними формами підприємницької діяльності та інформаційними (державні послуги за допомогою системи “е-уряд”). Дослідником подано структурну модель системи “держава – бізнес” за державною підтримкою малого та середнього підприємництва і формування координаційної ради з питань розвитку підприємництва в Україні як представника інтересів підприємницького сектору економіки для взаємодії з органами влади [6, с. 4].

Широко обґрунтовує О. О. Бутник у своєму дослідженні “Розвиток державної інвестиційної політики на регіональному рівні” (2011 р.) концептуальний підхід щодо функцій державної інвестиційної політики та механізми формування з реалізації державної інвестиційної політики на регіональному рівні за допомогою туристичної сфери; досягнення страте-

гічних цілей пропонується за трьома етапами: попередній (один рік), базовий (3 роки), розвитку (5 років) [7, с. 3].

У праці Є. М. Влізла “Формування ефективного механізму державного регулювання інвестиційного потенціалу в Україні” (2011 р.) сформовано концепцію розвитку механізму державного регулювання інвестиційного потенціалу регіону з урахуванням інтересів інвестора, як пріоритетна орієнтація органів управління певною територією. Удосконалено систему розроблення і реалізації механізму державного регулювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні. На основі економіко-математичного моделювання удосконалено методику оцінювання ефективності інвестування [8, с. 15–16].

Шляхи підвищення ефективності взаємовідносин та взаємодії громадськості та малого підприємництва розглядає В. В. Дев’ятка у роботі “Формування взаємовідносин та взаємодій малого підприємництва з громадськістю в системі державного управління” (2011 р.). Автором пропонується створення мережі бізнес-інкубаторів на базі ВНЗ для працевлаштування студентів, створення Регіонального центру підтримки розвитку малого підприємництва для підтримки і розвитку малого підприємництва в Україні [9, с. 3].

У дисертації А. С. Довганя “Удосконалення механізму державного управління спеціальними монополіями (алкогольно-тютюновий сектор економіки)” (2011 р.) основний науковий результат визначено підходом

до перерозподілу прав та обов’язків державних і недержавних суб’єктів господарювання в алкогольно-тютюновому секторі, також представлено можливі сценарії націоналізації підприємств-виробників алкогольно-тютюнової продукції [10, с. 3–4].

У роботі В. Ю. Долгальова “Податковий контроль в системі державного управління соціально-економічним розвитком регіону” (2011 р.) теоретико-методологічні результати дослідження обґрунтовують особливості застосування податкового контролю в системі державного управління соціально-економічним розвитком регіону для збільшення податкового потенціалу [11, с. 14–17].

У дослідженні О. О. Єрошкіна “Державне регулювання соціально-економічного розвитку депресивних територій” (2011 р.) запропоновано застосування алгоритму побудови прогнозу й сценаріїв регулювання соціально-економічного розвитку депресивних територій, виходячи із закономірностей нерівномірного соціально-економічного розвитку окремих регіонів [12, с. 2–4].

Т. Р. Малафеев у дисертації “Державне регулювання розвитку харчової промисловості України” (2011 р.) на основі аналізу стану харчової промисловості з урахуванням пріоритетів розвитку та аналізу державного регулювання харчової промисловості пропонує механізм прийняття управлінських рішень для вдосконалення державного регулювання харчової промисловості в Україні [13, с. 3–5].

У роботі Р. А. Марецького “Державне регулювання суднобудівного комплексу в умовах реструктуризації економіки України” (2011 р.)

висвітлено механізми державного регулювання структурних зрушень у суднобудівному комплексі національної економіки, а також концептуально-методологічні засади щодо розвитку у вітчизняному суднобудівному комплексі державних холдингових компаній та інших видів інтегрованих корпоративних структур. На засадах групування основних факторів виробничого і науково-технічного потенціалу за допомогою SWOT-аналізу автором розглянуто конкурентні переваги суднобудівного комплексу України [14, с. 7–16].

Н. В. Мірко у роботі “Державне регулювання розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості” (2011 р.) досліджує комплексний підхід з метою активізації внутрішнього ринку продукції легкої промисловості із застосуванням науково-методичних підходів [15, с. 3–6].

Результатами роботи О. М. Приходько “Державне регулювання розвитку агропромислового комплексу регіону” (2011 р.) є пропозиції державної підтримки використання інновацій в АПК. Автором удосконалено оцінювання регіонального ресурсного потенціалу та механізм ціноутворення, фінансово-кредитний механізм, механізм кооперації та інтеграції в АПК [16, с. 4].

Ю. О. Світлична у роботі “Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні” (2011 р.) розглянула практичні аспекти механізмів державного регулювання зовнішньою торгівлею, а також обґрунтувала формування дієвих механізмів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності країни [17, с. 10–15].

У дисертації Н. В. Статівка “Державне регулювання продуктивності аграрного сектору економіки України” (2011 р.) на основі стимулювання виробничих і соціально-економічних факторів зростання ефективності агробізнесу, у межах цільової траєкторії розвитку розкрито формування механізму державного регулювання продуктивності аграрного сектору економіки України. Автором наведена концепція державного регулювання продуктивності аграрного сектору економіки як джерела економічного зростання, розроблено методологічний підхід та обґрунтовано системний підхід щодо продуктивності аграрного сектору [18, с. 4–7].

За результатами дослідження В. С. Ткаченко “Зовнішньоекономічна стратегія держави як засіб забезпечення конкурентоспроможності національної економіки” (2011 р.) узагальнено механізм формування єдиної зовнішньоекономічної стратегії держави у вигляді комплексних стратегій розвитку національного виробництва, а також регулювання зовнішньоекономічних відносин на засадах конкурентних переваг. Розроблено модель диференційованої зовнішньоекономічної стратегії держави, де національне виробництво класифікується за галузями з визначенням пріоритетів у зовнішньоекономічній стратегії держави. Для формування зовнішньоекономічної стратегії держави (вітчизняної моделі) автором удосконалено міжнародні рейтингові оцінки конкурентоспроможності [19, с. 4].

У науковому доробку Т. В. Філіпенко “Механізм державного управління валютним ринком України”

(2011 р.) обґрунтовано існування внутрішніх та зовнішніх факторів управління валютним ринком, де державне управління валютним ринком розглядається як валютна політика держави. Визначено і доведено, що світовий фінансовий простір створює як нові можливості, так і нові загрози для розвитку національної економіки країни. Також у роботі удосконалено методи валютного регулювання та механізми виявлення, попередження злочинів і правопорушень у фінансовій сфері [20, с. 5, 31–33].

Найбільш важливими результатами дослідження Н. О. Шевченко “Розвиток регіональної інвестиційної політики держави в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практичні механізми реалізації” (2011 р.) є теоретичні положення розвитку державної інвестиційної політики в аграрному секторі економіки. Запропоновано практичні інструменти впровадження державної інвестиційної політики в аграрному секторі економіки. Удосконалено підходи до аналізу інвестиційної привабливості регіону, формування інвестиційної стратегії регіону, визначено періоди інвестиційної підтримки аграрного сектору регіону, а також механізми підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та інвестиційної активності [21, с. 5].

Науковими результатами дослідження В. В. Близнюк “Розвиток державного регулювання банківської системи в умовах глобалізації” (2012 р.) є науково-методичний підхід до розвитку банківської системи та державного регулювання банківської системи за допомогою об’єднання аналітичних блоків у комплекс

взаємодії економічних агентів, інститутів держави і суспільства. Шляхом консолідації економічних, наукових, технологічних, інформаційних, організаційних, інституціональних, комунікаційних, соціальних, маркетингових нововведень автор пропонує механізм державної підтримки інноваційного розвитку інституту банківських послуг [22, с. 3].

А. В. Гіндес у своїй роботі “Формування та реалізація механізмів забезпечення економічної стабільності України” (2012 р.) розкриває державно-управлінські механізми забезпечення економічної безпеки і стабільності країни як комплексної системи, що взаємодіє з підсистемами державного управління, а в умовах глобалізації ринкової економіки з механізмами саморегуляції. Схарактеризовано підходи щодо запобігання загрозам економічній стабільності держави. За результатами аналізу зовнішніх та внутрішніх суперечностей визначено методологічні аспекти оптимальної моделі співвідношення державного регулювання та саморегулювання для економічної стабільності [23, с. 2–4].

У праці А. В. Дівенков “Механізм державного регулювання розвитку чорної металургії України” (2012 р.) вперше виявлено закономірності взаємодії частини та цілого, що дало можливість запропонувати концепцію механізму державного регулювання розвитку чорної металургії України та удосконалено методичні підходи щодо забезпечення стійкого розвитку національної економіки [24, с. 16].

О. О. Калюга в дослідженні “Механізми державного регулювання

фондового ринку України” (2012 р.) науково обґрунтовує вибір вектора розвитку державного регулювання фондового ринку в Україні в напрямі сучасної європейської моделі, де в перерозподілі фінансових потоків у країні центральне місце займає повноцінна банківська система. Удосконалено положення Програми розвитку фондового ринку України на 2012–2014 рр. шляхом заміни у механізмі оцінювання підприємств-емітентів цінних паперів формули рейтингового оцінювання та гарантування інвестицій на фондовому ринку [25, с. 3–4].

Найбільш важливими результатами роботи О. О. Коліжук “Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю України в умовах європейської інтеграції” (2012 р.) є модель оптимізації державного управління, що побудована на комплексному підході з формування й реалізації Стратегії державного управління ЗЕД України. Автором розроблена низка програмних документів щодо розвитку державної експортно-імпоротної політики та удосконалено за окремими групами товарів пріоритетні напрями митно-тарифного регулювання [26, с. 3–5].

За результатами наукової роботи М. І. Мелешко “Механізми державного регулювання ринку зерна України” (2012 р.) комплексно досліджено механізми державного регулювання ринку зерна через важелі: організаційні, адміністративно-правові, фінансово-економічні. Розглядається введення державного агента для забезпечення експорту та імпорту зерна (продуктів переробки). Проаналізовано економічні механізми

регулювання ринку зерна та фактори формування цінової політики, регулювання цін [27, с. 3–4].

У дисертації Б. А. Нагорського “Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності гірничо-металургійного комплексу України” (2012 р.) застосовано інноваційний механізм державного регулювання ГМК України, що включає технології міні-мілії для отримання економічної вигоди, конкурентоспроможності та експорту вітчизняної металопродукції. Автором удосконалено механізми ІРО (англ. *initial public offering*) як можливість залучення інвестицій у ГМК України, а також на приєднання України до Кіотського протоколу вдосконалено методи визначення екологічних пріоритетів [28, с. 9–16].

У роботі А. Г. Паніна “Державне управління інвестиційно-будівельною діяльністю в умовах економічної кризи” (2012 р.) для розвитку вільної конкуренції на будівельному ринку в умовах економічної кризи на засадах державно-приватного партнерства сформовано нові підходи до реалізації державного управління інвестиційно-будівельною діяльністю. На фазі спаду ділової активності розкривається антикризовий механізм стимулювання інвестиційної діяльності будівельного комплексу та організаційно-економічний механізм державного управління інвестиційно-будівельною діяльністю [29, с. 3–6].

У дисертації А. Є. Пожидаєва “Механізм державного стимулювання розвитку агропродовольчого сектору: стратегічний аспект” (2012 р.) визначено концептуальні складові механізму державного стимулювання агропродовольчого сектору шля-

хом застосування модифікованого PEST-аналізу та еволюційного прогнозу та аналізу конкурентоспроможності М. Портера і технології IDEF 0; стратегія розвитку галузі будується на положеннях теорії систем у рамках холістичного світосприйняття [30, с. 2–6].

У дослідженні М. І. Сьомич “Механізми підвищення ефективності державної економічної політики в системі забезпечення добробуту населення України” (2012 р.) подано модель взаємодії механізмів підвищення ефективності державної економічної політики в системі забезпечення добробуту населення України. Модель передбачає глобалізаційні економічні відносини, інтеграцію України та ліквідацію наслідків глобальної фінансової кризи. Автором систематизовано показники оцінювання ефективності реалізації економічної політики держави, класифікація методів державного регулювання економіки [31, с. 12–16].

Результатами наукової роботи Ю. В. Шпак “Механізми державного регулювання аграрного сектору національної економіки в умовах глобалізації ринків” (2012 р.) є модель системи механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору національної економіки в умовах глобалізації ринків, що побудована на взаємодії організаційно-управлінських, інституційних, інвестиційно-інноваційних, нормативно-правових складових. У роботі прогнозується розвиток аграрного сектору, програми формування продовольчої безпеки країни, викликаних глобалізацією ринків; оцінювання внутрішнього продовольчого

ринку систематизується як спецмеханізми державного регулювання аграрного сектору національної економіки. За результатами дослідження автором розроблено механізми антикризового державного регулювання аграрного сектору національної економіки [32, с. 12–31].

У дисертації В. В. Шпачук “Державне управління банківською системою: антикризовий аспект” (2012 р.) проаналізовано п’ять етапів еволюції та розвитку в управлінні банківською системою України. У дослідженні методологічно сформовано підхід до багатовекторного розвитку державного антикризового управління банківською системою, де увага акцентується на здійсненні антикризових заходів щодо управлінського впливу органів державної влади на банківську систему. У дослідженні обґрунтовано підхід до ротації фахівців банківського нагляду Національного банку України, запуск в експлуатацію засобів автоматизації та запобігання можливості корупції серед персоналу Національного банку України [33, с. 20–34].

У роботі В. Д. Барвіненко “Механізми державного регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку в Україні” (2013 р.) державне регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку розглядається комплексно шляхом застосування концептуально-цілісного механізму. В організаційно-економічному механізмі державного регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку конкретизуються окремо організаційна та економічна складові, що дало можливість удосконалити інституційний механізм державного

регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку та концепцію державної підтримки стійкого розвитку продовольчого ринку [34, с. 3–5].

У дослідженні О. П. Борисенко “Формування державної зовнішньоекономічної політики України та механізми її реалізації” (2013 р.) науково обґрунтовано концепцію ЗЕД України, яка побудована на взаємодії інструментів державного управління для регулювання пріоритетних товарних ринків. Автором розроблено Стратегію формування та реалізації ЗЕД України на засадах парадигмальної комбінації існуючих стратегій та стимулювання розвитку підприємств за рахунок державного регулювання ЗЕД. Для реалізації стратегічних завдань наведено мотиваційний механізм державного програмно-цільового фінансування. На засадах методології контролінгу в систему державного регулювання у сфері ЗЕД автором рекомендується впровадження принципу “управління управлінням”. Теоретико-методологічними результатами дослідження є проведення аналізу ЗЕД з використанням системно-синергетичних зв’язків у дослідженні проблем державної регуляторної політики у сфері ЗЕД та за допомогою побудови інтегрованої інституційної матриці систематизації процесу державного управління визначення механізмів державного управління та регулювання ЗЕД [35, с. 5, 18–32].

У роботі Н. Г. Гвазавої “Місцеві бюджети як чинник економічного розвитку територіальних громад України” (2013 р.) йдеться про виконання місцевого бюджету розвитку, де вдосконалено методологію місцевої еко-

номічної політики з використанням концепції “New Public Service”, та на основі самостійного функціонування рівнів бюджетної системи. Науково обґрунтовано систему місцевих фінансів усіх господарюючих суб’єктів територіальної громади, що формують цей бюджет для розвитку території [36, с. 3–4].

У роботі С. М. Двигун “Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України до світового економічного простору” (2013 р.) наголошено, що теоретичною основою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є збалансована система державного та галузевого програмно-цільового управління. У напрямі інтеграції України до світового економічного простору необхідно розширене відтворення національної економіки. Взаємозв’язки темпів розвитку експорту та рівня доданої вартості в роботі подано у вигляді матриці галузевих пріоритетів виробничо-господарської підсистеми зовнішньоекономічного комплексу держави, що дозволяє мати науково-обґрунтовані державно-управлінські рішення стосовно регулювання експорту [37, с. 14–17].

Н. Б. Зубрицька у дослідженні “Механізми державного регулювання банківської сфери України” (2013 р.) впровадила у систему інвестиційного забезпечення України інноваційний механізм державного регулювання розвитку банківських послуг на засадах синдикативного кредитування та державно-приватного партнерства. На принципах вільного руху капіталу, Маастрихтських критеріїв і співпраці центральних

банків досліджено розвиток механізмів євроінтеграції банківської сфери України [38, с. 2–4].

Найважливішими науковими результатами дисертації Г. Л. Рябцева “Концептуальні засади державної політики розвитку ринку нафтопродуктів в Україні” (2013 р.) є розроблення державної політики розвитку ринку нафтопродуктів в Україні, що змінює підхід до реалізації державної політики із реактивного на превентивний. У роботі запропонована модель ринку нафтопродуктів в Україні, де виробництво, імпорт, експорт та споживання нафтопродуктів і макроекономічні показники мають тісні взаємозв’язки. Із застосуванням інтегрованої інформаційно-аналітичної системи реального часу RealПЕК розроблено механізм моніторингу продуктів і наслідків державної політики розвитку ринку нафтопродуктів. Також автором запропоновано механізм гнучкого стратегічного енергетичного резерву, як об’єднання запасу різних видів палива та енергії та з урахуванням структури енергоспоживання і сезонних навантажень [39, с. 26–32].

У межах дослідження В. В. Федорова “Удосконалення механізмів державного управління податковою системою України” (2013 р.) розроблено механізми державного управління податковою системою України на принципах системи безпеки оподаткування. Автором запропоновано організаційний механізм державного управління податковою системою України, що передбачає: 1) вирішення фінансово-економічних проблем національної економіки; 2) забезпечення зростання податкових надхо-

джень до бюджетів і позабюджетних фондів за рахунок нарощування обсягів виробництва; 3) моніторинг та відстеження динаміки фінансово-економічних процесів; 4) запровадження інституту відповідальності суб’єктів господарювання [40, с. 3–5].

У роботі В. В. Харченко “Удосконалення механізму державного управління інноваційним розвитком вуглевидобувної галузі” (2013 р.) розглядається розвиток галузі вугільної промисловості України за участю венчурного фінансування. Автор досліджує можливості інноваційно-інвестиційних важелів держави для відтворення та оновлення основних фондів видобувних підприємств. Також з урахуванням міжнародного досвіду вдосконалено методику модернізації у вуглевидобувній галузі [41, с. 4].

В. І. Цьвок у науковій роботі “Державне регулювання використання ресурсного потенціалу промисловості в умовах макроекономічної нестабільності” (2013 р.) визначає принципи державного регулювання при макроекономічній нестабільності на інновативно-інвестиційних засадах використання наявних ресурсів та розвиток ресурсного потенціалу промислового комплексу. Шляхом впровадження інтегрального показника ресурсного потенціалу промисловості автор удосконалює методику комплексного оцінювання державного регулювання ресурсного потенціалу промисловості [42, с. 2–5].

У дисертації Н. Д. Чали “Механізми державного управління економічним розвитком України в умовах глобалізації” (2013 р.) уперше виділено парадигму економічного розвитку

країни з урахуванням динамічних трансформацій зовнішнього середовища. За результатами дослідження побудована модель глобального середовища, що складається із наднаціональних інституцій та окремих країн. З метою нівелювання ризиків та посилення переваг економічної системи країни автором пропонується систематизований підхід до оцінювання стану і перспективних напрямів інтеграції України. На засадах теорії гри, факторного аналізу і моделі ланцюга створення вартості обґрунтована можливість впровадження у державне управління концепції переваг ієрархії моделей-підходів [43, с. 3–6].

У роботі Т. М. Вейдер “Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України” (2014 р.) з урахуванням принципів особливостей інтеграційних процесів визначено основні положення стратегії державного регулювання інноваційного розвитку національної економіки. Автором удосконалено трансформаційні напрями державного регулювання інноваційного розвитку економіки України та механізм державного регулювання інноваційного розвитку економіки на засадах суспільного консенсусу між державою, приватним сектором, освітньо-науковими організаціями, громадськістю [44, с. 2–4].

У роботі Е. Я. Вайсман “Формування механізмів державного управління розвитком інвестиційного потенціалу регіонів України” (2014 р.) схарактеризовано систематизований підхід, що визначає напрям розвитку державно-приватного партнерства у сфері підприємництва України через систему державного

страхування, громадський контроль, реалізацію технології краудсорсінга, технологічну модернізацію національної економіки. З метою розвитку державно-приватного партнерства у сфері підприємництва удосконалюється технологія форсайта до інформатизації державного управління та методичні підходи оцінювання інвестиційної кластерної взаємодії суб’єктів підприємництва з органами державної влади [45, с. 3–5].

У дисертації В. П. Кутькова “Маркетинговий механізм державного управління розвитком регіону” (2014 р.) конкретизовано зміст, призначення та структуру маркетингового механізму державного управління щодо регіонального розвитку. На задоволення потреб споживачів і підвищення конкурентоспроможності регіону автором на принципах маркетингу удосконалено методику залучення інвестицій у регіон, механізм розроблення програми соціально-економічного розвитку регіону, структурно-функціональне забезпечення державного управління регіоном [46, с. 2–5].

Теоретико-методологічними результатами роботи А. О. Машкова “Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку” (2014 р.) є розроблення системи засобів реалізації стратегічних напрямів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України на принципах функціональних взаємозв’язків з урахуванням наявних і потенційних ресурсів та залученням необхідних ресурсів в Україну. Вдосконалено кластерну архітектуру інноваційного розвитку

ЗЕД, механізм взаємозв'язків та узгодження інтересів учасників кластерів ЗЕД [47, с. 2–5].

Н. М. Пилипенко у роботі “Механізми державного управління фінансовими ресурсами через систему казначейства” (2014 р.) досліджував призначення й структуру комплексного механізму державного управління фінансовими ресурсами через систему казначейства. Це дало можливість розробити оптимальну систему управління, зміцнення стійкості, надійності та прозорості фінансової системи держави. На засадах використання рейтингового групування об'єктів автором запропоновано підхід до здійснення казначейського контролю [48, с. 3–4].

Важливі результати дослідження А. П. Пінчука “Формування ефективних механізмів державного регулювання фінансових послуг в Україні” (2014 р.) розкриваються в таких положеннях: 1) створення інституту фінансового омбудсмена та Наглядової ради як спеціального органу контролю за діяльністю омбудсмена; 2) визначення єдиного державного мегарегулятора у сфері небанківських фінансових послуг як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом на базі Національної комісії. З урахуванням впливу держави на ринки фінансових послуг та з урахуванням інституційно-нормативного забезпечення автором уперше сформовано особливості державного регулювання у сфері небанківських фінансових послуг за періодами [49, с. 3–5].

Д. С. Скрябіна у роботі “Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України”

(2014 р.) сформувала підхід до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах багатовекторного розвитку ЗЕД у країни за допомогою механізмів: впровадження пріоритетних інтеграційних курсів, впровадження державної стратегії розвитку ЗЕД, державного регулювання пріоритетних галузей вітчизняної економіки [50, с. 3–6].

У роботі М. Г. Хірамагомедова “Державне регулювання розвитку ринку зерна в Україні” (2014 р.) проаналізовано та удосконалено державне регулювання розвитку аграрного сектору економіки України. Автор характеризував трансформацію державного регулювання розвитку ринку зерна в Україні в напрямі інтеграції на глобальний ринок [51, с. 2–6].

У дисертації Д. А. Баранова “Інституційні засади розвитку фінансового контролю в системі державного управління України” (2015 р.) досліджено систему стратегічного інституційного розвитку державного фінансового контролю за принципом комплексної системи функцій державного контролю. Запропоновано введення єдиної інформаційно-аналітичної системи державного фінансового контролю розвитку економіки країни, а також впровадження моделі організації зовнішнього державного фінансового контролю [52, с. 3–5].

Результатами дисертації А. І. Бондаренко “Механізм управління державним фінансовим контролем в Україні” (2015 р.) є визначення пріоритетів механізму управління державним фінансовим контролем на принципах самоорганізації контрольної системи в поєднанні інтересів і ресурсного потенціалу учасників. Для

формування фінансово-управлінських стосунків між усіма суб'єктами господарювання визначено пріоритети щодо реалізації механізму управління державним фінансовим контролем. У дослідженні розглядається використання рефлексивного впливу на суб'єкти фінансового контролю та рейтингового групування об'єктів фінансового контролю, що передбачає введення єдиного інформаційного банку даних [53, с. 3–6].

Найважливішими науковими результатами, що розкривають зміст дисертації Я. М. Казюк “Державне управління бюджетними ресурсами в умовах децентралізації” (2015 р.), є концепція державного управління бюджетними ресурсами на основі децентралізованої моделі управління. У дослідженні йдеться про створення ресурсної самодостатності місцевих бюджетів та зменшення податкового тиску. Запропоновано механізм упровадження різних ставок податку на прибуток з метою модернізації та стимулювання регіонального виробництва. Автором удосконалена методика казначейського обслуговування місцевих бюджетів і доведена необхідність державно-приватного партнерства у формах концесій, як ВООТ та ВОО проекти трьох сторін: держави, представників українського бізнесу та іноземних суб'єктів господарювання [54, с. 28–37].

Положення результатів роботи О. Г. Кулика “Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного підприємництва в Україні” (2015 р.) конкретизують підходи з реалізації моделі взаємодії аграрних підприємців на національному рівні. У роботі впроваджено но-

ві принципи щодо функціонування механізмів державного регулювання розвитку інтегрованих формувань аграрного підприємництва в умовах кластеризації економіки. Також автором розроблено програми інтеграційного розвитку аграрного туризму, що удосконалює механізми державного регулювання розвитку аграрного підприємництва [55, с. 2–4].

Основним науковим результатом роботи Л. В. Рудалевої “Державне регулювання банківської діяльності на фондовому ринку в умовах модернізації національної економіки” (2015 р.) є комплексне дослідження механізму державного регулювання на фондовому ринку діяльності банків. На принципах нової вітчизняної депозитарної системи з новими повноваженнями науково обґрунтовано особливості функціонування Національного банку України. Проаналізовано завдання державних регуляторів: Національного банку України і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку до нововведеної депозитарної системи, що дає можливість розкрити необхідність посилення державної регуляторної функції на учасників вітчизняної депозитарної системи [56, с. 3–6].

У дослідженні Б. Ю. Тирус “Механізми державного управління процесами модернізації економіки України в умовах глобалізації” (2015 р.) удосконалено механізми державного управління процесами модернізації економіки, що включає модернізацію державної економічної політики, виробничо-технологічної бази економіки та систему соціального захисту населення. Науково обґрунтовано взаємозв'язок кількісних і якісних

показників у модернізації економіки з урахуванням кореляційної залежності заданих показників [57, с. 2–4].

У роботі В. В. Тихоновича “Механізми державного управління в сфері економічного співробітництва з країнами Європи” (2015 р.) з метою підвищення ефективності та результативності національного розвитку запропоновано державне управління економічним співробітництвом як теоретичний базис впливу державних органів влади на економічні відносини України з ЄС. У контексті європейської інтеграції України визначено систему принципів реалізації економічного співробітництва [58, с. 3–5].

У дослідженні Д. Т. Бікулова “Формування ресурсного забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні” (2016 р.) розроблена концепція ресурсного забезпечення розвитку місцевого самоврядування, структура місцевої територіальної громади та визначено їх економічні функції. Автором запропоновано головні напрями та джерела розвитку місцевого самоврядування в Україні [59, с. 4–6].

Висновки. Таким чином, проаналізовано наукові дослідження щодо механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України за останні п’ять років (2011–2016 рр.), що дає можливість визначити напрями розвитку економіки України найближчими роками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Наказ* МОН від 06.11.2015 р. № 1151 “Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціаль-

ностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04. 2015 р. № 266” [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15>

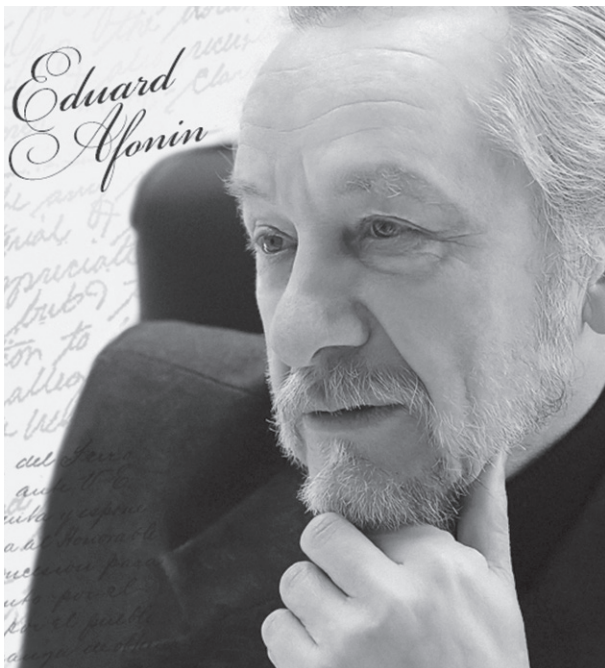
2. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” від 29.04.2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>
3. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Деякі питання реформування системи професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування” від 27.09.2016 р. № 674 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249368547>
4. *Андрієвський Д. Й.* Формування і реалізація державної промислової політики на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Д. Й. Андрієвський ; Акад. муніцип. упр. — К., 2011. — 20 с.
5. *Анікеєнко В. М.* Державне регулювання розвитку регіонального аграрного ринку : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. М. Анікеєнко; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 19 с.
6. *Безугла Л. С.* Державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в умовах інформаційного суспільства: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Л. С. Безугла ; МОНМС України, Акад. муніцип. упр. — К., 2011. — 20 с.
7. *Бутник О. О.* Розвиток державної інвестиційної політики на регіональ-

- ному рівні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. О. Бутник; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. — Миколаїв, 2011. — 20 с.
8. *Влізло Є. М.* Формування ефективного механізму державного регулювання інвестиційного потенціалу в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Є. М. Влізло; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2011. — 20 с.
 9. *Дев'ятка В. В.* Формування взаємовідносин та взаємодій малого підприємництва з громадськістю в системі державного управління : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Дев'ятка; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 21 с.
 10. *Довгань А. С.* Удосконалення механізму державного управління спеціальними монополіями (алкогольно-тютюновий сектор економіки): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. С. Довгань; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2011. — 20 с.
 11. *Долгальов В. Ю.* Податковий контроль в системі державного управління соціально-економічним розвитком регіону: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. Ю. Долгальов; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 20 с.
 12. *Єрошкіна О. О.* Державне регулювання соціально-економічного розвитку депресивних територій : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. О. Єрошкіна; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 20 с.
 13. *Малафеев Т. Р.* Державне регулювання розвитку харчової промисловості України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Т. Р. Малафеев; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 18 с.
 14. *Марецький Р. А.* Державне регулювання суднобудівного комплексу в умовах реструктуризації економіки України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Р. А. Марецький; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2011. — 20 с.
 15. *Мірко Н. В.* Державне регулювання розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Н. В. Мірко; Акад. муніцип. упр. — К., 2011. — 20 с.
 16. *Приходько О. М.* Державне регулювання розвитку агропромислового комплексу регіону : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. М. Приходько; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 20 с.
 17. *Світлична Ю. О.* Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Ю. О. Світлична; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Х., 2011. — 20 с.
 18. *Статівка Н. В.* Державне регулювання продуктивності аграрного сектору економіки України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Н. В. Статівка; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 40 с.
 19. *Ткаченко В. С.* Зовнішньоекономічна стратегія держави як засіб забезпечення конкурентоспроможності національної економіки : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. С. Ткаченко; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2011. — 20 с.
 20. *Філіпенко Т. В.* Механізм державного управління валютним ринком України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Т. В. Філіпенко; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2011. — 36 с.

21. *Шевченко Н. О.* Розвиток регіональної інвестиційної політики держави в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практичні механізми реалізації : монографія / Н. О. Шевченко; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк: Юго-Восток, 2011. — 375 с.
22. *Близнюк В. В.* Розвиток державного регулювання банківської системи в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Близнюк; Акад. муніцип. упр. — К., 2012. — 20 с.
23. *Гіндес А. В.* Формування та реалізація механізмів забезпечення економічної стабільності України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. В. Гіндес ; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2012. — 20 с.
24. *Дівенков А. В.* Механізм державного регулювання розвитку чорної металургії України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. В. Дівенков; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2012. — 21 с.
25. *Калюга О. О.* Механізми державного регулювання фондового ринку України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. О. Калюга; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — Х., 2012. — 20 с.
26. *Коліжук О. О.* Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю України в умовах європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / О. О. Коліжук; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — К., 2012. — 20 с.
27. *Мелешко М. І.* Механізми державного регулювання ринку зерна України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / М. І. Мелешко; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — К., 2012. — 20 с.
28. *Нагорський Б. А.* Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності гірничо-металургійного комплексу України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Б. А. Нагорський; МОНМС України, Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2012. — 18 с.
29. *Панін А. Г.* Державне управління інвестиційно-будівельною діяльністю в умовах економічної кризи : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. Г. Панін; МОНМС України, Акад. муніцип. упр. — К., 2012. — 20 с.
30. *Пождаєв А. Є.* Механізм державного стимулювання розвитку агропродовольчого сектору: стратегічний аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. Є. Пожидаєв; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2012. — 21 с.
31. *Сьомич М. І.* Механізми підвищення ефективності державної економічної політики в системі забезпечення добробуту населення України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / М. І. Сьомич; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. — Миколаїв, 2012. — 20 с.
32. *Шпак Ю. В.* Механізми державного регулювання аграрного сектору національної економіки в умовах глобалізації ринків : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Ю. В. Шпак; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2012. — 36 с.
33. *Шпачук В. В.* Державне управління банківською системою: антикризовий аспект : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Шпачук; МОНМС України, Акад. муніцип. упр. — К., 2012. — 36 с.
34. *Барвіненко В. Д.* Механізми державного регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. :

- спец. 25.00.02 / В. Д. Барвіненко; Акад. муніцип. упр. — К., 2013. — 20 с.
35. *Борисенко О. П.* Формування державної зовнішньоекономічної політики України та механізми її реалізації : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. П. Борисенко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2013. — 36 с.
36. *Гвазава Н. Г.* Місцеві бюджети як чинник економічного розвитку територіальних громад України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 / Н. Г. Гвазава; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Х., 2013. — 21 с.
37. *Двигун С. М.* Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України до світового економічного простору : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / С. М. Двигун; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. — Миколаїв, 2013. — 20 с.
38. *Зубрицька Н. Б.* Механізми державного регулювання банківської сфери України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Н. Б. Зубрицька; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2013. — 20 с.
39. *Рябцев Г. Л.* Концептуальні засади державної політики розвитку ринку нафтопродуктів в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Г. Л. Рябцев; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2013. — 36 с.
40. *Федоров В. В.* Удосконалення механізмів державного управління податковою системою України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Федоров; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 20 с.
41. *Харченко В. В.* Удосконалення механізму державного управління інноваційним розвитком вуглевидобувної галузі : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Харченко; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2013. — 20 с.
42. *Цьвок В. І.* Державне регулювання використання ресурсного потенціалу промисловості в умовах макроекономічної нестабільності : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. І. Цьвок; Акад. муніцип. упр. — К., 2013. — 20 с.
43. *Чала Н. Д.* Механізми державного управління економічним розвитком України в умовах глобалізації : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Н. Д. Чала; МОНМС України, Акад. муніцип. упр. — К., 2013. — 36 с.
44. *Вейдер Т. М.* Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Т. М. Вейдер; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Харків, 2014. — 20 с.
45. *Вайсман Е. Я.* Формування механізмів державного управління розвитком інвестиційного потенціалу регіонів України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Е. Я. Вайсман; Донец. держ. ун-т упр. — Донецьк, 2014. — 20 с.
46. *Кутьков В. П.* Маркетинговий механізм державного управління розвитком регіону : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. П. Кутьков; Нац. ун-т цив. захисту України. — Х., 2014. — 20 с.
47. *Машков А. О.* Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. О. Машков; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2014. — 20 с.

48. *Пилипенко Н. М.* Механізми державного управління фінансовими ресурсами через систему казначейства : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Н. М. Пилипенко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. — Харків, 2014. — 20 с.
49. *Пінчук А. П.* Формування ефективних механізмів державного регулювання фінансових послуг в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. П. Пінчук; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Київ, 2014. — 20 с.
50. *Скрябіна Д. С.* Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Д. С. Скрябіна; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2014. — 20 с.
51. *Хірамагомедов М. Г.* Державне регулювання розвитку ринку зерна в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / М. Г. Хірамагомедов; Нац. ун-т цивіл. захисту України. — Харків, 2014. — 20 с.
52. *Баранова Д. А.* Інституційні засади розвитку фінансового контролю в системі державного управління України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Д. А. Баранова; Акад. муніцип. упр. — Київ, 2015. — 20 с.
53. *Бондаренко А. І.* Механізм управління державним фінансовим контролем в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / А. І. Бондаренко; Нац. ун-т цивіл. захисту України. — Харків, 2015. — 21 с.
54. *Казюк Я. М.* Державне управління бюджетними ресурсами в умовах децентралізації : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Я. М. Казюк; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2015. — 40 с.
55. *Кулик О. Г.* Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного підприємництва в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. Г. Кулик; Акад. муніцип. упр. — Київ, 2015. — 20 с.
56. *Рудалева Л. В.* Державне регулювання банківської діяльності на фондовому ринку в умовах модернізації національної економіки : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Л. В. Рудалева; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Київ, 2015. — 20 с.
57. *Тирус Б. Ю.* Механізми державного управління процесами модернізації економіки України в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Б. Ю. Тирус; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. — Львів, 2015. — 20 с.
58. *Тихонович В. В.* Механізми державного управління в сфері економічного співробітництва з країнами Європи : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. В. Тихонович; Акад. муніцип. упр. — Київ, 2015. — 20 с.
59. *Бікулов Д. Т.* Формування ресурсного забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 / Д. Т. Бікулов; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2016. — 40 с.

УДК 316.2:[35.071.6-027.21

Афонін Едуард Андрійович,

доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри політичної аналітики та прогнозування, Національна академія державного управління при Президентові України, Україна, 03057, Київ, вул. Ежена Пот'є, 20, тел.: (067) 244 46 59, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Афонин Эдуард Андреевич,

доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры политической аналитики и прогнозирования, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, Украина, 03057, Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (067) 244 46 59, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Afonin Eduard Andriiuvych,

Doctor of sociological science, Professor, Professor of the Department of Political Analysis and Forecasting, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, st. Eugene Pottier, 20, tel.: (067) 244 46 59, e-mail: brafonin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Плющ Валентина Анатоліївна,

експерт, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, Україна, 01021, Київ, вул. Шовковична, 12, тел.: (093) 272 92 54, e-mail: vpliushch@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

Плющ Валентина Анатольевна,

експерт, Центр социальных экспертиз Института социологии НАН Украины, Украина, 01021, Киев, ул. Шелковичная, 12, тел.: (093) 272 92 54, e-mail: vpliushch@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

Pliushch Valentyna Anatoliivna,

expert, Center for Social Expertise of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 01021, Kyiv 21, st. Shovkovychna, 12, tel.: (093) 272 9254, e-mail: vpliushch@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

НЕОТРАЙБАЛІЗМ І СУЧАСНА ПОЛІТИКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: АНАЛІЗ ІДЕЙ ПРОФЕСОРА СОРБОННИ МІШЕЛЯ МАФФЕСОЛІ

Анотація. Проаналізовано ідеї французького соціолога, професора університету Париж V — Сорбонна Мішеля Маффесолі, викладені ним 29 травня 2017 р. в лекції для управлінців, прочитаній в НАДУ при Президентові України в межах щорічних заходів Української школи архетипіки. Розкрито притаманний постмодерному суспільству феномен неотрайбалізму і його зв'язок із сучасною політикою децентралізації. З'ясовано, що у творчому доробку М. Маффесолі центральне місце відведене соціології повсякденності та логіці мікроаналізу. Предметом спостережень автора стали соціокультурні процеси сучасності, які вказують на можливості подальшого розвитку політичних, економічних та соціальних реалій.

Ключові слова: архетип, децентралізація, міф, неотрайбалізм, постмодерн, суспільство, трансформація.

НЕОТРАЙБАЛИЗМ И СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИТИКА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: АНАЛИЗ ИДЕЙ ПРОФЕССОРА СОРБОННЫ МИШЕЛЯ МАФФЕСОЛИ

Аннотация. Проанализированы идеи французского социолога, профессора университета Париж V — Сорбонна Мишеля Маффесоли, изложенные им 29 мая 2017 г. в лекции для управленцев, прочитанной в НАГУ при Президенте Украины в рамках ежегодных мероприятий Украинской школы архетипики. Раскрыт присущий постмодерному обществу феномен неотрайбализма и его связь с современной политикой децентрализации. Установлено, что в творчестве М. Маффесоли центральное место отведено социологии повседневности и логике микроанализа. Предметом наблюдений автора стали социокультурные процессы современности, которые указывают на возможности дальнейшего развития политических, экономических и социальных реалий.

Ключевые слова: архетип, децентрализация, миф, неотрайбализм, постмодерн, общество, трансформация.

NEOTRIBALISM AND MODERN POLICY OF DECENTRALIZATION: ANALYSIS OF PROFESSOR MICHEL MAFFESOLI'S IDEAS

Abstract. The article analyzes the ideas of the French sociologist, professor of the University of Paris V — Sorbonne Michel Maffesoli, presented by him on May 29, 2017 in a lecture for managers, read at the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine within the framework of the annual events of the Ukrainian School of Archetypes. The phenomenon of neo-liberalism inherent in post-modern society and its connection with the mod-

ern decentralization policy are revealed. It is established that in the work of M. Muffesoli the central place is devoted to the sociology of everyday life and the logic of microanalysis. The subject of the author's observations was the socio-cultural processes of the present, which indicate the possibility of further development of political, economic and social realities.

Keywords: archetype, decentralization, myth, neotribalism, postmodern, society, transformation.

Постановка проблеми. На межі останніх двох століть світом шириться друга хвиля трансформаційних процесів, що своєрідно повторює суспільні трансформації у країнах євроатлантичного ареалу часів “великої депресії” 30–40-х років ХХ ст. Ці процеси докорінно змінюють усі сфери суспільного життя, загалом впливаючи на якісний стан суспільства і стверджуючи в ньому радикально нові соціальні відносини, зовсім відмінні від тих, що були властиві країнам в епоху модерну, яка тривала у Європі від Великої французької революції (1789–1794), а на пострадянському просторі — від Великої жовтневої соціалістичної революції (1917). За твердженням постмодерністів, нова суспільно-історична епоха супроводжується феноменом неотрайбалізму, на якому, власне, й виникає політика децентралізації.

Існування незалежної України в умовах складних процесів реформування та модернізації дає можливість спостерігати динамічні зміни у відносинах особистості та суспільства, а також у ставленні людей до нових соціальних явищ.

Аналіз останніх публікацій. Проблема неотрайбалізму цікавила багато сучасних дослідників, серед

яких особливо слід відзначити праці Зигмунда Баумана, Мішеля Маффесолі, Максиміліана Шепелєва.

Мета статті — проаналізувати неотрайбалістські тенденції в сучасному світі, оцінити їх значення для політики децентралізації як моделі і проекту суспільства епохи постмодерну.

Виклад основного матеріалу. Соціальні зміни, що відбуваються у сучасному світі призводять до появи абсолютно нових соціальних реалій, в яких руйнуються споконвічні традиційні підвалини і форми свідомості. Явища глобальної масової культури проникають в усі сфери нашого життя. Однорідність (гомогенність), уніфікація мас і масової свідомості змінюються на неоднорідність (гетерогенність), функціональність й індивідуальну неповторність, що, своєю чергою, позначається на загальному стані культури, освіти, загальному моральному і психологічному кліматі і в Україні.

М. Маффесолі, прийнявши виклик постмодерністської парадигми, зробив вагомий внесок у створення нового образу сучасної соціальної дійсності. Він намагається пояснити ті недовомовленості, які роблять постмодерністську філософію чужою для

сприйняття, і наповнює конкретним соціологічним змістом окремі її тези в процесі постійної полеміки з найбільш впливовими соціологічними парадигмами.

Процесами постмодернізму в широкому розумінні М. Маффесолі називає реалії, що прийшли на зміну суспільно-історичної епохи модерну XVII–XIX ст. та властивих їй великих наративів. При цьому головними виступали високі та величні цінності, раціональні та послідовні, спроектовані на майбутнє великі соціальні інститути, які намагалися контролювати соціальне життя модерної епохи. Починаючи з 50–60-х років XX ст. спостерігається перенасичення великими наративами, переосмислення високих цінностей, їх заміна на ціннісні ідеали сьогодення, які підкреслюють глибоку емоційність та переживання теперішнього моменту на протигагу раціоналізму майбутньої далекосяжної віддаленої мети [1].

Основним противником для М. Маффесолі була і залишається традиційна позитивістська соціологія, обтяжена тягарем об'єктивістських, раціоналістичних і економоцентричних цілей. Свою мету він вбачає у формуванні чергової версії розуміючої соціології, здатної описувати об'єкт дослідження “зсередини” [2].

Особливу увагу у своїх дослідженнях М. Маффесолі приділяє неотрайбалізму як феномену сучасності. Свого часу З. Бауман стверджував про зародження такого явища, як неотрайбалізм, тобто узвичаєної в науці загальної назви для виявів так званої “нової племінної свідомості”,

однієї з двох основних сил, опозиційних Новому Світовому Порядку. На тлі всесвітньої глобалізації неотрайбалістські об'єднання (або “племена”) єднаються між собою певними почуттєвими переживаннями і культивують такі риси особистості, як вірність клану, особиста гідність, націоналістичні і релігійні почуття тощо [3, с. 37].

Безумовно, розширення меж глобального простору несе за собою глобальні наслідки. М. Шепелєв, зокрема, стверджує, що глобалізація призводить до формування планетарної свідомості як цілісності в дії, яка визначає норми й принципи світодіяльності людства і становить усвідомлення суспільного буття як буття загальнопланетарного. Проте саме в глобальному середовищі активно розвиваються локальні соціальні рухи, об'єднання та спільноти [4, с. 512], які шотландець Роланд Робертсон назвав глокалізацією [5].

Проблеми адекватного поєднання та взаємоузгодження локального і глобального у правовому просторі він бачить як предмет особливої уваги наукової спільноти майбутніх поколінь. Предмет правової глобалістики на локальному рівні містить дискусійний характер і на сучасному етапі (особливо в Україні) не є до кінця сформованим та безапеляційним. Глобальні проблеми сучасності в локальному середовищі ставлять більше питань, ніж можна знайти відповідей, проте потенціал набутих упродовж тисячоліть знань, невідомі нам майбутні досягнення новітніх технологій дають можливість трансформувати сьогоденну науку під впливу сучасності [6].

Однією з важливих можливостей правової глобалістики, як міждисциплінарної системи знань, є моделювання можливих варіантів розвитку держави і права у сучасному світі. Специфіка моделювання являє собою діяльність високого ступеня складності і справді глобальних масштабів, оскільки в результаті побудови можливої моделі розвитку держави і права має враховуватися велике число різнорідних чинників — природних, технічних, економічних, соціальних, культурних і юридичних. Результати такого аналізу мають бути сформульовані не тільки теоретично, а й практично, що дасть можливість обґрунтувати наукову картину сучасного стану суспільства та її регулюючої системи, з'ясувати можливі альтернативи взаємодії парадигми “глокального” або локально-глобального, оцінити її з точки зору правових стандартів та моральних цінностей людства [7, с. 76].

З поняттям “неотрайбалізму” пов'язане поняття “архетипу”. В історії філософії поняття архетипу розглядається як прототип “вічних ідей, ейдосів” (за Платоном та його послідовниками) та колективного несвідомого (за Карлом Густавом Юнгом).

Дослідження архетипів є неодмінною умовою глибокого осмислення національних культур, їх сутності та особливостей. Специфіка менталітету зумовлена особливістю історичного досвіду народу та його духовного життя, що виявляється у стереотипах його поведінки й мислення, колективних уявленнях та архетипах культури. Менталітет культивується не лише через настанови та звички,

а й через культуру емоційного життя [8, с. 15].

Архетипи є глибинними смисловими зв'язками, які утворюють споконвічні засади культури людства загалом, але існують і для окремих історичних локальних культур, які разом становлять всесвітню історію та глобальну й локальну соціальну реальність. Це певна субстанція, яка не потребує нічого для свого існування, окрім самої себе [Там само, с. 16].

Можна стверджувати, що без архетипів немає соціуму, але й без соціуму немає архетипів. Архетипи функціонують на рівні індивідуального несвідомого, колективного несвідомого та локально-цивілізаційного несвідомого. Архетипне відрізняє одну націю від іншої на рівні структур колективного несвідомого, яке часто виконує латентні функції, зокрема через механізми емоційної інтоксикації. Вплив на реальні сутності змінюється маніпуляціями зі словами та поняттями. Однак суспільства гинуть внаслідок комунікативного хаосу, коли немає правдивої мови взаєморозуміння [Там само].

Розуміння кожного архетипу залежить від складної ієрархії культурних кодів як системи символів для зберігання, опрацювання й передавання інформації про певну культуру, дії людей, соціальних груп і соціальних інститутів, норми й цінності. Наші пращури не лише спільно добували їжу та їли, а й формували спільні колективні уявлення. Задля колективної рефлексії потрібна колективна пам'ять як сховище знань, ідей, образів і смислів. Кожна історична епоха створює свій тип героя, який керується не лише певною ідеологією, а й

ментальністю. Ідентичність є психосоматичним станом, який існує на основі як знання про себе, так і почуття впевненості, поваги до себе. Той, хто втратив повагу до себе, є агресивним до інших. Той, хто щиро пишається своєю культурою, той не боїться чужого. Опис архетипів співіснує між поетичною метафоричністю та граматичною точністю соціальної науки, між природним, соціальним і предметним світами [8, с. 16].

Наразі ми живемо в епоху, коли постмодерне суспільство намагається керувати не великими свідомими ідеями, а саме несвідомими сьогоденними бажаннями невеликих колективних угруповань, архетипами племен, трайбів чи неотрайбів, як би науковці не називали ці соціальні феномени.

М. Маффесолі намагається вивчати механізми становлення, організації та управління процесом спілкування між цими угрупованнями таким чином, щоб з нього органічно з'являлося знання, що має право на життя.

Основу підходу, що його застосовує М. Маффесолі до аналізу політики децентралізації, складає соціологія повсякденності, яка діє в логіці мікроаналізу. Предметом його спостережень стають феномени постмодерного суспільства, що виявляють себе у впливах на щоденне життя новинок технологічної культури — мобільного телефону, комп'ютера, Інтернету та “естетизації повсякденного життя” з націленістю не на раціональне майбутнє, а на емоційне сучасне. Гіпотеза, яку висуває науковець, ґрунтується на твердженні, що на зміну ідеям постійного прогресу приходять

необхідність емоційно відчувати і переживати життя “тут і тепер”, на зміну індивідуалістичній парадигмі приходить парадигма соціетальна як необхідність бути частиною групи “племені”, об'єднаного спільними інтересами [9].

Як відзначає вчений, водночас виникає когнітивний резонанс, оскільки політична, економічна, інформаційна (журналістська) еліти та інтелігенція морально залишаються тісно прив'язаними і залежними від цінностей модерну, тобто високих ідеалів, образу “батька” у великій політичній, економічній, науковій сім'ї, безапеляційного авторитету вождя, недосяжного рівня керівника. Однак усе більше сучасних прикладів політичної верхівки стирають образ величі і далекосяжності, та все частіше йдуть у ногу із сучасним масовим суспільством, іноді самі того не усвідомлюючи, уособлюючи образ звичайного члена суспільства, такого ж, як і всі інші, якому не чужі глибоко емоційні гедоністичні почуття, притаманні тому чи іншому сучасному “племені”. Так, М. Маффесолі уточнює достатність трьох характеристик для сучасного племінного феномену: проживання на одній території, спільність смаків і повернення архетипу вічної дитини. Що значить вічної дитини? Підліткової культури із зосередженням уваги на тілі та емоційності. Крім того, за словами науковця, спостерігається повернення до тих міфічних, легендарних героїв, до часів, коли соціальне не замикалось на простому логічному, раціональному і прогресивному, а вібривало навколо тотемів, символів та героїв, які раніше залишались в уяві, осо-

бливо в уяві дітей, але тепер домінують у повсякденній масовій популяризації не лише кінематографічного (на прикладі Гаррі Потера), спортивного (на прикладі Зінедіна Зідана), а й політичного (Ніколя Саркозі), в яких більше превалює постмодерне емоційне й пасіонарне, аніж модерне логічне й раціональне [10].

Окрім образу вічної дитини, істотною особливістю сучасної епохи виступають кочівництво і трайбалізм, що становлять відособленість окремих спільнот у соціальному просторі і пов'язані з ним на цьому ґрунті структурні зміни. М. Маффесолі пророкує зміну традиційних форм сім'ї, школи, національної держави. Кочовий спосіб життя стосується не лише соціальної мобільності, а й трактується М. Маффесолі гранично широко, охоплюючи сфери ідеології, влади, професії. Він зауважує, що "сама структура кочового способу життя стане досить поширеною, і цілком природно, що люди за своє життя змінять кілька сімей, кілька професій", проекспериментують з гендерними аспектами своєї ідентичності, стилями життя [11].

М. Маффесолі передбачає серйозні зміни в галузі освіти, оскільки сучасні навчальні заклади недостатньо виконують свої соціалізуючі функції. Особливим аспектом його досліджень виступило вивчення університету як культурно-психологічної реальності. Університети досі спираються на ідеали модерну і не відповідають потребам молодих людей, саме тому необхідний пошук адекватних культурно-психологічних форм інтеграції молоді в сучасне суспільство, в його професійне життя. Окрім того,

для успішного розвитку країни важливим є, щоб еліта (політична, економічна, журналістська, інтелігенція) прислухалась до нових уподобань, якими наповнене сучасне соціальне життя молоді, оскільки саме молодь показує всі сучасні тенденції соціалізації, і саме молодь буде мати можливість користуватися результатами сьогоденних суспільних змін [12].

У плані культурно-історичного аналізу М. Маффесолі виокремлює дві форми соціалізації: формування як примус і спілкування як посвята. Друга форма соціалізації більшою мірою відповідає духу сучасності. Основною справжньої освіти особистості тут стає її власний суб'єктивний і життєвий досвід, багатство переживань. Ми живемо в час народження нових форм соціального життя, тому що старі — сімейні, національні, політичні, освітні — не відповідають духу сучасності. Випереджаючим пошуком нових форм займаються в культурі маргінальні спільноти.

Згідно з уявленнями М. Маффесолі рушійною силою диференціації соціального простору і розвитку спільнот є глокалізація культури загалом, тобто її локальне існування в глобальному просторі. Спільноти, які виникають у цьому соціальному просторі, не тільки слугують пошуку нових форм соціальності, а й є заповідниками і центрами розвитку унікального, наприклад, консервації національних звичаїв. Чим більше міста перетворюються в мегаполіси, тим більш диференційованим стає в них соціальне життя, приводячи до феномену "міста в місті" (це можуть бути гетто, секти, угруповання фанатів, товариства любителів історії,

мистецтва, кіномани, театralи та ін.) [2].

“Запаморочливе розростання величезних столиць (точніше, мегаполісів) може лише сприяти створенню “міст всередині міста”. Прагнення “триматися разом” є свого роду способом пристосуватися, “одомашнити” навколишній світ [Там само].

М. Маффесолі відзначає, що, будучи витісненими зі сфери дослідницької рефлексії протягом останніх століть, що характеризуються культом раціональності, релігійності та фанатичності, проте, залишаються реальною рушійною силою індивідуальних і соціальних вчинків. Сильний релігійний заряд завжди був присутній у всіх революційних виявах, хоча згодом вони і кваліфікувалися як політичні [13].

На сьогоднішній день саме фанатичне пасіонарне почуття виступає джерелом об’єднання спільнот у суспільстві загалом. Вчений показує, що в основі формоутворення неформальних спільнот і етнічних субкультур лежать загальні переживання, цінності, ідеали або поставлені цілі. Демонтаж міського життя породжує специфічні угруповання, що об’єднують людей загальною пристрастю [Там само].

Однак глобалізація і глокалізація у сучасному світі є взаємопов’язаними процесами. “Саме в цьому плані можна говорити про те, що деяке знеособлення, що є наслідком всесвітнього поширення уніфікованого способу життя, а іноді й способом мислення, можуть бути сусідами з підвищеним значенням певних цінностей, яке їм надається певними людьми. Так, ми стаємо свідками все-

зростаючого впливу засобів масової інформації, стандартизації одягу, всеосяжного “фаст фуду” й одночасно з цим розвитку місцевих засобів зв’язку (вільне радіо, сотні каналів кабельного телебачення), успіху специфічних видів одягу, продуктів або страв, типових для тієї чи іншої місцевості” [11].

Різноманітність забезпечує стійкість не тільки біологічних і політичних, а й соціокультурних систем. Згідно з культурно аналітичним підходом культура є онтологічно і гносеологічно складною гетерогенною реальністю. “... Створення соціальної структури, що складається з безлічі невеликих груп, розташованих у строгому порядку один щодо одного, дає можливість уникнути або хоча б пом’якшити сильний вплив влади. У цьому полягає великий урок політеїзму, який, хоча і вивчався досить, чекає подальших плідних досліджень” [Там само].

Сучасна людина може бути навіть відчуженою від політичного та економічного життя країни, але вона залишається емоційно залученою в діяльність свого найближчого оточення, вкорінена в повсякденності. Так само на культурному рівні зникає поняття загальнолюдської великої і універсальної “моралі”, натомість приходить поняття “етики” певної спільноти, групи, колективу, яка діє лише в цій системі координат, замінивши всеосяжну мораль модернізму [6].

Методологічна помилка марксизму і ряду інших неklasичних парадигм (структуралізму, функціоналізму) полягала в тому, що вони розглядали виключно макроаналі-

тичні процеси соціального життя, випускаючи з уваги мікросоціальне життя. У сучасній же епістемології гуманітарного пізнання (переважно постнекласичної) затребувана мікроаналітика, що виявилася в увазі саме до вивчення різноманітності повсякденного життя за допомогою варіювання дослідницької оптики різних підходів. “Панування соціальності виявляється таємно, в найближчому оточенні і малозначних явищах, які не підпадають під увагу макроскопічних цілей” [11].

Більш того, навіть політичні технології виявляються ефективними тоді, коли звертаються не до глобального, а до суверенного, не до абстрактних цінностей, а до особистісних смислів.

Слід зауважити, що в класичному типі аналізу соціального простору культура трактувалася винятково як високі сфери життя, в некласичній інтерпретації позначилася проблема протистояння двох культур — народної та офіційної (Михайло Бахтін), елітарної і масової (Хосе Ортега-і-Гасет), тоді як постнекласичний тип аналізу звертається до уявлення про складне сплетіння динамічних структур, що включає в себе потоки елітарної, масової та народної культури.

Повсякденне життя постіндустріального типу культури відрізняється різноманітністю і демократизмом форм соціальності, а також усвідомленою творчістю стилів життя [2].

Новий погляд на речі був також пов’язаний з децентралізацією методологічної оптики: у сфері культури це означало, що немає високих і низьких культур, а люди творять різ-

ні культурні форми, “немає поганого смаку — є різні смаки” [Там само].

З позиції культурно-аналітичного підходу культура — онтологічно і гносеологічно складне різнорівнєве поняття. І перш ніж ним оперувати, треба провести його семантичну диференціацію.

Таким чином, поняття культури може бути як ширше поняття соціального простору (культура загалом ширше, ніж суспільство), так і включатися в нього (авангардистська культура в сучасному суспільстві). Крім того, семантична диференціація реальності культури передбачає і більш складне уявлення про ідентичність сучасної людини.

Культура-ноосфера (як опозиція природі) співвідноситься із загальнолюдською ідентичністю (“космополіт”, “громадянин світу”, “планетарна свідомість”).

Культури-етноси пов’язані з національною та етнічною ідентичністю.

Культури-світи є контекстами становлення соціокультурної і громадянської ідентичності.

Культури-психотехніки відповідають за конструювання персональної ідентичності та за самоідентифікацію [14, с. 69].

На філософському і загальнонауковому рівнях методології науки культурно-аналітичний підхід розгортається в просторі трьох координат — ідеал постнекласичної раціональності (в наукознавстві), культурно-історична епістемологія (у філософії), антропологічний поворот (у методології гуманітарного знання)

У сучасних умовах для роботи з культурно-психологічною реальністю соціального простору необхідні

нові методології та інша наукова мова. Так, якщо в індустріальному повсякденному світі успішно спрацьовували глобальні мобілізаційні проекти, то у світі постіндустріальному змінюються навіть мотиваційні структури, що стоять за потоками соціальних дій, а ефективність управління суспільством (якщо про управління як таке коректно у цьому випадку говорити) визначається наданням останньому можливостей самоорганізації та індивідуальної свободи [9].

Соціальний простір є парадигмою емпіричних досліджень, які перетікають одна в одну, що стосуються, наприклад, аспектів формування соціокультурної, етнічної, тимчасової, територіальної ідентичності, аналізу референтних груп і ставлення людини до власного оточення [Там само].

Про безсумнівну архаїзацію і навіть “орієнталізацію” сьогодишнього суспільства, за висловом самого М. Маффесолі, свідчать переважання в ньому племінної, трайболістської структури, придушення індивідуалістичного початку, сенсуалізація й ірраціоналізація внутрішньогрупових відносин, що дають про себе знати регулярними соціальними пароксизмами у вигляді різних форм відродження міфологічного як засобу для підтримки соціетального зв'язку. Як не дивно, ці архаїчні риси постмодерністського суспільства уживаються із новітніми технічними досягненнями — відеотекстом, кабельним телебаченням тощо. Хоча запропонована модель і суперечить звичній для соціології категоризації, вона, проте, відповідає аналізу постмодерного суспільства, здійснюваного багатьма

дослідниками, які також знаходять у ньому цінний комплекс рис традиційних суспільств [12].

М. Маффесолі відсилає нас у суспільство племінного типу. Зародившись як аналіз повсякденного життя сучасного суспільства, концепція М. Маффесолі в результаті переросла свої початкові завдання і перетворилася в комплексну теорію, яка пропонує нетривіальне розуміння багатьох спірних проблем [11].

Таким чином, інверсійна інтерпретація повсякденності впливає із систематичної переоцінки реалій сьогодишнього суспільства, що виразилася в свідомому переході від індивідуалістичної парадигми до парадигми соціетальної. Якщо перша була зшита за міркою “модерного” суспільства, оперувала поняттями “індивід”, “група” і “держава”, то друга охоплює “постмодерністське” розчленування соціального життя в категоріях “персона”, “племена” і “маси” [12].

Якщо індивідуалістська парадигма описувала індивіда як носія певної функції у суспільстві, членом якого він ставав завдяки своїй участі в деякій стабільній групі (партії, асоціації та ін.), то соціетальна в основу суспільства ставить громаду племінного типу, що складається з персон. На відміну від індивіда персона не виконує якусь одну, визначену функцію. Змінюючи сценічні костюми, “театральні маски”, граючи кожен день різні ролі, персона володіє більшою, ніж ізольований, замкнений індивід, здатністю “переступити” межі своєї індивідуальності і злитися зі спільністю, до якої належить [Там само].

Первинне розчинення особистості в колективі передбачає перехід до подальших фаз, коли вона включається в ще більш широкі і розмиті конгломерати, так звані “маси”. Цей процес не становить проблеми через крайню невизначеність кордонів, що відокремлюють “масу” або народ від “племен”. Між ними, доходить висновку М. Маффесолі, спираючись на численні емпіричні спостереження своїх співробітників у різних містах світу, виникає “постійно-зустрічний рух” [12].

І хоча всередині цієї маси постійно кристалізуються мікрогрупи, метафорично іменовані “племенами”, вони теж не відрізняються стійкістю, оскільки складові їх персони можуть переходити від одного з них до іншого.

Написаний М. Маффесолі образ постмодерного суспільства дуже влучно передає відчуття “зростаючої крихкості встановлених релігійних, політичних і ідеологічних визначень”, до яких досі було привчене європейське мислення. Одночасно він дає багатий матеріал для того, щоб вгадати найближчі тенденції розвитку сьогоденного суспільства [13].

М. Маффесолі використовує метафори, що відсилають до давнини (“діонісійське”, “оргіастика”, “племена” тощо), однак, не дивлячись на те що вчений активно користується алегоріями зі світової скарбниці міфів, він водночас намагається розвінчати сьогоденний міф про безперервний прогрес, вважаючи його одним із реліктів мислення у межах модерної парадигми. В цьому відношенні він відчуває себе, як колись

Ніцше, критиком “наукового фідейзму”¹ [9].

Концепцію прогресу він замінює ідеєю інгресу, тобто насичення культурних цінностей даної епохи, в результаті чого на зміну їм з усією неминучістю приходить зовсім інша система цінностей. Цю ідею М. Маффесолі черпає у Питирима Сорокіна, але не доводить її до логічних висновків, типових для концепції соціокультурної динаміки П. Сорокіна. Можна припустити, що М. Маффесолі по суті сповідує ту саму теорію флуктуації, що й П. Сорокін, або ж вірить у “вічне повернення” подібно до Ніцше. Написаний ним образ сучасного суспільства як би на новому витку відтворює характеристики давно віджилих, архаїчних суспільств. Це відноситься насамперед до підвищення значення спільнот, особливо тих, які групуються навколо таких “архаїчних” цінностей, як територія, екологія, регіоналізм, гедонізм, у протилежність товариствам, що були типовими для традиційного типу соціальної культури [15].

Перехід до постмодерну як трансформація “соціального” в “соціальність”. Якщо першому відповідають “суспільство” (*Gesellschaft* у Фердинанда Тьоніса), “прометеївська” культура і основою соціальних зв’язків виступає “механічна солідарність” Еміля Дюркгейма, яка характеризується інструменталізмом, проєктивністю, раціональністю та телеологізмом, то постмодерний соціальний порядок описується в

¹ Фідейзм (фр. *fidéisme*, від лат. *fides* — віра) — ствердження пріоритету віри над розумом, характерне для релігійних світоглядів.

термінах “громади” (Gemeinschaft у Ф. Тьоніса), цінностями “діонісійської” культури і “органічної” (або “оргіастичної”) солідарності з її завороженою реальністю, нон-логічністю, імморалізмом і комунікацією. Симптомом настання “неотрайбалізму” виступає “відродження інтересу до всього натурального і почуття заворожуваності світу”.

Постмодерна “естетика” жодним чином не обмежується сферою “витончених мистецтв”, але охоплює весь комплекс повсякденного життя. “Естетичне” передбачає приватну стратегію: тут світом користуються прагнучі до власного задоволення, а не до панування над ним [12].

Імплозія раціонально організованого модерного політичного тіла означає зовсім не “кінець соціального”, а оформлення і розвиток постмодерної соціальності, яка структурується “культурою почуттів”. Політична імплозія становить не катастрофу, а “перетворення” — “триби”, породжувані спільним життям людей в сучасних мегаполісах. Як примітивні родоплемінні спільності були органічно пов’язані з “мезокосмом” безпосереднього навколишнього середовища і за допомогою цього ідентифікували себе в соціальному оточенні, з яким вони це середовище поділяли, так і в “кам’яних джунглях” сучасні “триби” пов’язані зі своїми кварталами, вулицями, місцями тусовок і тим самим створюють специфічну спільність своїх членів, забезпечуючи їм ідентифікацію. Постмодерна “самість” не має нічого спільного ні з картезіанським “я мислю”, ні з автономним індивідом як учасником соціального контракту. Це пористе Я, що знахо-

диться в стані постійного трансу і тому схильне приєднатися до почуттів, випробовуванням навколишніми, що забезпечує йому безпеку “архетипних спільнот” [Там само].

Висновки. Описаний М. Маффесолі образ постмодерного суспільства дуже точно передає відчуття зростаючої крихкості встановлених колись релігійних, політичних та ідеологічних визначень, до яких досі було привчене європейське мислення. Одночасно він дає багатий матеріал для того, щоб вгадати найближчі тенденції розвитку сьогоденного суспільства.

1. Використовувані ним метафори і алегорії, що відсилають до давньої давнини (“діонісійське”, “оргіастика”, “племена” і т. ін.), дають змогу припустити, що, не заперечуючи за міфами мобілізуючої ролі в певні історичні епохи й охоче черпаючи натхнення зі світової скарбниці міфів, М. Маффесолі одночасно намагається подолати міф про прогрес, вважаючи його одним із реліктів модерністського мислення. Концепцію прогресу він замінює ідеєю інгресу, коли відбувається перенасичення культурних цінностей певної епохи, в результаті чого на зміну їм з усією неминучістю приходить зовсім інша система цінностей.

2. Сучасна епоха характерна тим, що поряд зі створенням нових форм соціального життя відтворюються і старі. Багато протилежних тенденцій співіснують або є двоякими. Інверсійна інтерпретація повсякденності впливає із систематичної переоцінки реалій сьогоденного суспільства, що виразилася у свідомому переході від індивідуалістичної парадигми до парадигми соціетальної.

Якщо перша була зшита за міркою “модерного” суспільства, оперувала поняттями “індивід”, “група” і “економічно-політична організація”, то друга охоплює “постмодерністське” розчленування соціального життя в категоріях “персона”, “племена” і “маси”. Якщо індивідуалістська парадигма описувала індивіда як носія певної функції у суспільстві, членом якого він ставав завдяки своїй участі в певній стабільній групі (партії, асоціації тощо), то соціетальна в основу суспільства ставить громаду племінного типу, що складається з персон. На відміну від індивіда персона не виконує якусь одну, визначену функцію. Змінюючи сценічні костюми, “театральні маски”, граючи кожен день різні ролі, персона володіє більшою, ніж ізольований, замкнений індивід, здатністю “переступити” межі своєї індивідуальності і злитися із спільністю, до якої належить.

3. Первинне розчинення особистості в колективі передбачає перехід до подальших фаз, коли вона включається в ще більш широкі і розмиті конгломерати, звані “маси”. Цей процес не становить проблеми через крайню невизначеність кордонів, що відокремлюють “масу” або народ від “племен”. Між ними, доходить висновку М. Маффесолі, спираючись на численні емпіричні спостереження своїх співробітників в різних містах світу, виникає “постійно-зустрічний рух”. І хоча всередині цієї маси постійно кристалізуються мікрогрупи, метафорично іменовані “племенами”, вони теж не відрізняються стійкістю, оскільки складові їх персони можуть переходити від одного з них до іншого. Тому саме неутрайби, “міста в

містах”, пасіонарні угруповання за інтересами є простим засобом для індивіда здійснити свої бажання та захистити себе від вимог інших сучасних племен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Maffesoli M.* Vous avez dit la crise? [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/vous-avez-dit-crise>
2. *Заяц Д.* Indie-rock соціологія Мишеля Маффесолі / Д. Заяц // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2011. — № 3. — С. 74–83.
3. *Бауман З.* Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; [пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького]. — К. : Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2008. — 109 с.
4. *Шепелев М. А.* Глобально-цивілізаційні процеси і планетарне свідомість / М. А. Шепелев // Цивілізаційна структура сучасного світу: в 3-х т. / Глобальні трансформації сучасності / [под ред. Ю. Н. Пахомова і Ю. В. Павленко]. — К. : Наук. думка, 2006. — Т. 1. — С. 477–554.
5. *Robertson R.* Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. — SAGE. — 1992. — 224 с.
6. *Maffesoli M.* La crise est dans nos têtes [Electronic resource] / Michel Maffesoli. — 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=-ua9aJNMSnY>
7. *Бауман З.* Плинні часи: життя в добу непевності / З. Бауман. — К. : Критика, 2013. — 176 с.
8. *Афонін Е. А.* Теоретичні та методологічні аспекти розвитку української школи архетипіки / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне управ-

- ління : теорія і практика : зб. наук. пр. асоціації докторів наук з держ. упр.: спец. вип. — Х. : Вид-во “Док-НаукДержУпр”. — 2015 (берез). — 226 с.
9. *Maffesoli M.* Du Tribalisme [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/du-tribalisme>
 10. *Maffesoli M.* Interview: Dialogues, 5 questions sur Sarcologies [Electronic resource] / Michel Maffesoli. — 2011. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=JgzGB8ckWpU&t=3s>
 11. *Маффесолі М.* Людина постсучасності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://syg.ma/@marisyaprorokova/mishielfaffiesolichielo> [viekpostsovriemiennosti-pierievod-stati-voshiedshiei-v-sbornik-lhomme-postmoderne-paris-bourin-editeur-2012](http://syg.ma/@marisyaprorokova/mishielfaffiesolichielo)
 12. *Маффесолі М.* Відкрита лекція в НАДУ при Президентові України “Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації”, 29 травня 2017 р. [Електронний ресурс] / М. Маффесолі. — 2017. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=zeh3LIn5uNM>
 13. *Maffesoli M.* La perfection de l'un [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/la-perfection-de-l-u>
 14. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; [пер. с англ.; под ред. В. Л. Иноземцева]. — М. : Academia, 1999. — 266 с.
 15. *Maffesoli M.* De la “Postmédiévalité” à la postmodernité [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/de-la-postmedievalite-a-la-postmoderne>

УДК 35.077

Бельська Тетяна Валентинівна,

доктор наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені
О. М. Бекетова, Україна, 61002, м. Харків,
вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (066) 450 62 12,
e-mail: tanya_belska@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2792-4700

Бельская Татьяна Валентиновна,

доктор наук по государственному управлению,
доцент кафедры менеджмента и администрирования,
Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, Украина,
61002, г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (066) 450 62 12,
e-mail: tanya_belska@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2792-4700

Bielska Tetiana Valentynivna,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Administration, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, 61002, 17, Marshal Bazhanov Street, Kharkiv, tel.: (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Визначено, що глобалізація змінює розуміння поняття “управління”, епіцентри політики не мають більше територіальної належності, оскільки симетрія між територіальними кордонами та політичною владою руйнується. Доведено, що рушійними силами модернізації глобально-управлінського процесу виступають великий приватний бізнес в особі транснаціональних корпорацій і глобальне громадянське суспільство. Аргументовано, що все більшу роль у сучасному світі відіграють культурні цінності та ідентичності; населення, що проживає на певній території, становить постійне співтовариство, об’єднане за територіальною ознакою, воно визначає публічну, приватну, соціальну сфери життя. Акцентовано увагу на тому, що публічна політика територіальних об’єднань має бути спрямована на забезпечення порядку в суспільстві, узгодження й реалізацію різноманітних соціальних

інтересів і досягнення громадської злагоди; для підвищення якості публічної політики створюється стратегія, що визначає головні цілі спільноти.

Ключові слова: публічне управління, публічна політика, глобалізація, глобальне громадянське суспільство, транснаціональні корпорації, цінності, “гарне управління”, “передбачуване врядування”.

ПУБЛИЧНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ВЫЗОВОВ

Аннотация. Определено, что глобализация меняет понимание понятия “управление”, эпицентры политики не имеют больше территориальной принадлежности, поскольку симметрия между территориальными границами и политической властью разрушается. Указано, что движущими силами модернизации глобально-управленческого процесса выступают большой частный бизнес в лице транснациональных корпораций и глобальное гражданское общество. Аргументировано, все большую роль в современном мире играют культурные ценности и идентичности; население, проживающее на определенной территории, представляет собой постоянное сообщество, объединенное по территориальному признаку, оно определяет публичную, частную, социальную сферы жизни. Акцентируется внимание на том, что публичная политика территориальных объединений должна быть направлена на обеспечение порядка в обществе, согласование и реализацию различных социальных интересов и достижение общественного согласия; для повышения качества публичной политики создается стратегия, определяющая главные цели сообщества.

Ключевые слова: публичное управление, публичная политика, глобализация, глобальное гражданское общество, транснациональные корпорации, ценности, “хорошее управление”, “прогнозирующее управление”.

PUBLIC GOVERNANCE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION CHALLENGES

Abstract. The article states that globalization changes understanding of the concept of “governance”, territorial membership is no more the epicenter of politics because symmetry between the territorial borders and the political power collapses; it is indicated that the driving forces of the modernization of the global governance process are the large private business represented by multinational corporations and global civil society; it is argued that cultural values and identities play an increasingly important role in the modern world; the population that lives in a certain territory is a permanent community, united on a territorial basis, and defines the public, private, and social spheres of life; the emphasis is placed on the fact that the public policy of territorial associations should be aimed to ensure the order in the society, coordination and realization of various social interests and achievement of public consent; it is creating a strategy that defines the main goals of the community to improve the quality of public policy.

Keywords: public administration, public policy, globalization, global civil society, transnational corporations, values, “good governance”, “anticipatory governance”.

Постановка проблеми. Управління у сучасному світі стикається з викликами глобалізації, серед науковців та політиків є сумніви щодо життєздатності управлінських структур, які були характерними в попередні історичні періоди людського розвитку. Основними рушійними силами змін глобально-управлінського процесу виступають великий приватний бізнес в особі транснаціональних корпорацій і глобальне громадянське суспільство. Ці обставини призводять до перетворення світового порядку — він будується вже не навколо політико-ідеологічних блоків держав, як це було ще у ХХ ст., а навколо світових цивілізацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвідомішими науковими розвідками щодо існування світових цивілізацій є “Присмерк Європи” О. Шпенглера, “Осягнення історії” А. Тойнбі [1] та “Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку” С. Гантінгтона [2]. Систематизуючи історію, А. Тойнбі переконливо довів, що історія людства розвивається не як пряма лінія поступового прогресу, а як циклічно-хвильове співіснування окремих цивілізацій — замкнених суспільств, в основі яких лежить релігія та форми її реалізації.

Проблематика глобальної модернізації, трансформації суспільства та перспектив суспільного розвитку досліджується такими вченими, як Х. Булл [3], Е. Гідденс [4], Дж. Кін

[5], Дж. Розенау [6], Е. Тоффлер [7], М. Едвардс [8] та ін. Однак необхідно більш чітко визначити теоретичні основи досліджуваної проблеми — особливості публічного управління в умовах глобальних викликів.

Метою статті є розгляд теоретичних засад публічного управління в умовах глобальних викликів, які можуть стати підґрунтям для прийняття рішень на глобальному та регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Гай Петерс і Йон Пієрр у книзі “Управління, політика та держава” визначають, що управління — це те, як суспільство нині функціонує, буде функціонувати у дедалі складнішому світі, де держави повинні більше взаємодіяти й впливати на інших учасників та інститути для досягнення результатів. Перефразовуючи аргументи С’юзан Стрендж про занепад держави, автори говорять про “рух угору”, “рух униз” і “рух назовні” в рамках процесу управління, щоб наочно уявити виклики національним державам із боку, відповідно, транснаціональних сил, субнаціональної влади, недержавних організацій та інших складових громадянського суспільства [9, с. 83–87]. Вони зауважують, що мислення в поняттях бінарних позицій “держава – суспільство” або “публічне – приватне” є архаїчним і становить перешкоду для управління. Гай Петерс і Йон Пієрр виокремлюють чотири структури

управління: управління як ієрархія, як ринок, як мережі та як співтовариства. Ґрунтуючись переважно на літературі з політекономії та публічної політики, вони стверджують, що управління за допомогою ієрархій, тобто управління держави поступається місцем іншим управлінським структурам у відповідь на серію різних тисків. Аргументи на користь нового управління вказують на серію елементів, що зумовлюють зрушення у бік від держав у напрямі до ринків і, меншою мірою, до мереж. До цих елементів належать “криза” державних фінансів у більшості індустриальних держав у 90-х роках, крах спроб державного втручання у відповідь на очікування населення, глобалізація та соціальні зміни. Стирання відмінностей між публічним і приватним, державою та ринками, загальнонаціональним рівнем та іншими рівнями політичних інститутів подаються просто як наслідки процесів, які, як здається, живуть своїм власним життям [9, с. 83–87].

На думку Г. Почепцова, “відбувається ускладнення об’єктів, з якими має справу управління. Нині ми маємо складні об’єкти для управління, але не маємо адекватного інструментарію для роботи з ними” [10].

П. Хірст характеризує види управління, починаючи з управління економічним розвитком, корпоративного управління і міжнародних режимів до такого виду, який він називає “соціальне управління за допомогою переговорів” [11, с. 18]. Те, що відрізняє ці різні втілення управлінських типів одне від одного, полягає у прагненні управляти без політики в тому її вигляді, в якому вона ви-

значалася в сучасну епоху, тобто без боротьби за владу, опосередкованої, оформлюваної або дозволеної політичною владою держави.

Р. Фальк будує свою модель людського управління на досягненнях бізнес-сектору на міжнародній арені. На його думку, ділові форуми сприяють зростанню кількості економічних провідних світових інститутів, таких як Міжнародний валютний фонд і Світова організація торгівлі, які забезпечують “арену для обговорення та рекомендацій щодо формування глобальної політики” [12, с. 215]. Модель Р. Фалька будується на співпраці між громадським і бізнес-сектором у формі світових зборів, які змогли б вирішувати різні глобальні проблеми, ігноруючи риторичну нелегітимність. Смілива пропозиція, звичайно, наражається на критику. Проти неї наводяться такі аргументи: 1) бізнес-сектор є раціональним агентом, який прагне максимізувати свій прибуток на конкурентному ринку, тоді як громадські організації, профспілки та інші об’єднання більш схильні до “політичних настроїв”; 2) бізнес-сектор — приватна частина у державі, відокремлена від неї, однак у нашій державі вона є украй політизованою і селективною. Крім того, обрання глобальних зборів (як приклад, модель Європейського парламенту) тягне за собою величезні наслідки: навіть якщо це зібрання справді буде надійним і представлятиме еліту суспільства, це не означає автоматично, що воно буде бездоганим [13].

У сучасних умовах, вважає Д. Ачібуті, глобальні збори повинні виконувати тільки консультативну

функцію на світовій арені, а не функцію законодавчої влади, тому що це виключає можливість зловживання владою. Крім того, збори зосереджуватимуть увагу тільки на найважливіших або першочергових проблемах, таких як зміна клімату, бідність, голод, охорона здоров'я, торгівля людьми, трудова міграція, правила торгівлі, гуманітарна допомога тощо. Проте, якщо брати до уваги лише кілька питань, які здаються найбільш актуальними, це означає залишити людей неосвіченими з певних питань та кинути на милість деспотичних режимів з точки зору захисту прав людини. “Знедолені”, як називає їх Д. Ачібугі, мігранти й усі інші групи повинні принести користь новизни глобальному громадянському суспільству, бо ці люди залишилися поза системою тільки тому, що їх проблеми не є глобальними за своєю природою [14, с. 11]. Таким чином, глобальне громадянське суспільство має постати в будь-якій формі як неоднорідний організм, який становить композицію з безлічі міні-організмів, що утворюються як глобальний світ уявлень, вірувань, ідей, ідеалів і думок громадян. Це — перспективний план світового порядку. Але глобальне громадянське суспільство — це не план сам по собі, він є частиною великої реструктуризації міжнародної системи й усього світового порядку.

Населення, що проживає на певній території, становить постійне співтовариство, яке визначається територіально й надає певну форму публічній і приватній сферам, що панують над великими просторами соціального життя. Релевантне співтовариство змінюється постійно, тож

індивіди не обмежуються єдиною формою членства. Швидше “мережі”, що є основою для багатьох аргументів, пов'язаних з управлінням, — мінливі, гнучкі та рухливі [15, с. 139]. Висувається також ідея, згідно з якою індивіди належать до багатьох різних спільнот, які, цілком можливо, вступають у конфлікт один з одним.

Сучасні цивілізаційні теорії переконують, що в сучасному світі відживають класичні ідеології, а економічні, ідеологічні суперечності поступово втрачають сенс та вплив на публічну політику. Все більшу роль у сучасному світі відіграють культурні цінності та ідентичності.

Власне, і сама людська історія починається не від зародження людини як біологічної істоти, а від моменту відчуття людиною часу, занурення її у світ буденно-ціннісних основ життя, у саме життя людини і цілих цивілізацій в часі-цінностях. Це постійна направленість на самовдосконалення, самообґрунтування, самоствердження, що і стає сенсом життя взагалі. Кожна цивілізація, як зауважує А. Тойнбі, проходить стадії генезису, росту, надлому та розкладу, виникнення й падіння універсальних держав, всесвітніх церков. Головними висновками теорії А. Тойнбі слід визнати: по-перше, генезис цивілізацій вимагає зусиль більше, ніж однієї раси; по-друге, держави завжди є елементом більшої системи — суспільства і виникають лише після появи суспільства. Саме тому межі цивілізації завжди ширші як у просторі, так і в часі, аніж будь-які національні держави, держави-міста або політичні союзи; по-третє, жодна цивілізація не охоплює всього людства й усієї

Землі; по-четверте, жодна з цивілізацій не є “найкращою” і, хоча вони вимушені взаємодіяти між собою, повне злиття їх до “єдності цивілізацій” є неможливим [16]. За таких умов, на думку З. Бжезінського, “можливість глобальної анархії неминуча і реальна” [17, с. 195].

Теорія цивілізацій політичного розвитку отримала відображення у дослідженнях С. Гантінгтона. Американський політолог доводить, що в сучасному світі головним критерієм розбіжностей між людьми стає їх культурна належність до певної цивілізації, або ідентичність, що складається з лінгвістичних, етнічних, історичних, релігійних, інституційних елементів. Вчений також ставить під сумнів поширену думку, що торгівля, інвестиції, комунікації тощо створюють передумови для формування єдиної цивілізації. Навпаки, він стверджує, що “люди визначають свою ідентичність за допомогою того, чим вони не є”, тобто чим більше людина пізнає світ, тим більше вона відчуває власну унікальність та намагається її захистити [18].

Три століття поспіль впливовість західної цивілізації у світовій політиці, на думку С. Гантінгтона, призвела до помилкових висновків щодо універсальності й виключної “правильності” західних цінностей для всього людства. Намагання нав’язати людству культуру західної цивілізації та спосіб організації суспільства призвели в деяких країнах до протистояння цивілізацій, відторгнення іншої культури цивілізації та самоізоляції, в інших спостерігається процес вестернізації або асиміляції за західним, європейським зразком, в окремих

країнах до модернізації, тобто осучаснення цінностей країни з одночасним збереженням власної національно-культурної унікальності.

Шляхом відторгнення йшли у XIX ст. Китай та Японія, самоізоляція була характерною у XX ст. для СРСР. На сьогодні очевидно, що такий шлях в умовах глобалізації є хибним і призводить до відставання за всіма життєвими показниками.

Вестернізація передбачає відмову від цілих пластів місцевої культури, що несумісні з демократичними цінностями. Саме таким шляхом з 1920 р. йде Туреччина, де за ініціативою К. Ататюрка було проведено кардинальні культурні реформи аж до відмови від класичного арабського алфавіту.

На шляху беззастережної вестернізації є загроза кризи структурного устою та дезінтеграції, які демонструють країни Латинської Америки і Африки, “де запроваджувані десятиліттями й століттями європейські принципи і норми способу життя виявилися нежиттєздатними, і де довелося відроджувати звичні соціальні інститути і норми, щоб забезпечити життєздатність суспільств” [19, с. 26]. Аналіз змін структурних елементів свідомості в процесі соціально-історичного розвитку дозволив визначити їх вплив на громадянське суспільство та суспільно-владні відносини на сучасному глобальному етапі розвитку цивілізації.

Модернізація (або намагання сполучити фундаментальні цінності, досягнення власної культури із західними технологіями і практиками) є найбільш успішною стратегією розвитку у XXI ст.

Запровадження модернізації в Японії, Південній Кореї, Сінгапурі, Малайзії та інших країнах дало можливість не тільки досить швидко скоротити відставання в економічній сфері (а Японії — навіть вийти у світові економічні лідери), а й змістити військово-політичний та демографічний баланс на свою користь.

Цивілізаційна теорія пояснює особливості політичних процесів у незалежній Україні, що від початку проголосила курс на модернізацію. Адже по Україні (С. Гантінгтон у своїй роботі приділяє їй як “розколотій країні” значну увагу) пролягає розлом цивілізацій унаслідок Брестської унії 1596 р. Близько чотирьох століть Правобережна Україна існувала у складі європейських держав, вбирала у себе державно-управлінські традиції західної цивілізації, які ґрунтувалися на католицьких та протестантських релігійних цінностях. Водночас державно-управлінські традиції Лівобережної України переймали принципи колективістського етатизму православної цивілізації. Ця різниця цивілізацій не виявлялася у період сталінського тоталітаризму та брежнєвського авторитаризму, однак закономірно виявилася у часи незалежної демократичної України. Однак було б дуже спрощено пояснювати розкол українського суспільства лише безпринципністю політиків та “чорним піаром” політехнологів. Корінь проблеми значно глибший. Його давно вже досягнули західні філософи й аналітики, але більшість політичної еліти і досі не бажає цього бачити [20].

Сучасний світовий простір, тенденції його розвитку та управління

ними багато в чому визначаються зростанням ролі глобального громадянського суспільства та світової громадськості в ухваленні важливих державних і міжнародних рішень. Особливої актуальності ці тенденції набувають в Україні, яка перебуває “в епіцентрі планетарної економічної кризи, під прогресуючим пресом якої відбувається поглиблення загальнонаціональної кризи” [21, с. 3].

Влада в процесі історичного розвитку використовувала різноманітні ресурси та способи впливу на людину. В умовах сьогодення великого значення в науці набувають корінні питання природи людини, зокрема вивчення психологічних відмінностей, дослідження архетипних структурних елементів свідомості, спрямованості розвитку свідомості, маніпуляція свідомістю та формування ціннісних установок з метою використання в політології, соціології, психології та державному управлінні.

Об’єктивним політичним процесом, що зумовив руйнування основ громадянського суспільства, стало утвердження біополітичної парадигми. У результаті цього в політичному дискурсі поняття “народ” було витіснене поняттям “населення” (популяція). Феномен біополітики тісно пов’язаний із сучасним становищем людини. Філософи й антропологи дедалі більше звертають увагу на те, що біотехнології втручаються в людську природу, радикально її змінюючи. У сучасній філософії та політичній науці найчастіше звертаються до розуміння біополітики, яке ми зустрічаємо у працях М. Фуко. Згідно з ним біополітика є сукупністю полі-

тичних засобів впливу на біологічне начало людини та контролю за ним задля реалізації певних політичних і соціальних інтересів. Біополітика сягає сутності суверенної влади, важливим привілеєм якої було право на життя та смерть.

У праці “Воля до істини” М. Фуко звертає увагу на той факт, що влада є владою над життям. “Ніколи війни не були настільки кривавими, як тепер, починаючи з XIX століття, і ніколи раніше, за інших рівних умов, правлячі режими не застосовували такі масові бійні щодо своїх власних народів” [22, с. 240]. “Війни не ведуться більше в ім’я суверена, якого потрібно захищати, вони ведуться тепер в ім’я всіх; цілі народи страляють один з одним, щоб вони один одного вбивали в ім’я необхідності жити. Бійні стали життєво необхідними. Саме в ролі керуючих життям і виживанням, тілами й родом, стільком режимам вдалося започаткувати стільки воєн, змушуючи вбивати стільки людей” [Там само, с. 240–241]. Влада перетворюється на біовладу, коли починає управляти здоров’ям, народжуваністю, гігієною, сексуальністю тощо [23, с. 13].

Питання прихованих механізмів маніпулювання свідомістю широко обговорюється під час політичних, ідеологічних, методологічних та правових дискусій, що відбуваються у контексті відродження еugenіки — науки про контроль над спадковістю людини [24]. Спроби впливати на людину за допомогою генної інженерії були зроблені ще в період холодної війни 60-х років XX ст., коли СРСР і США розробляли генетичну, або етнічну зброю. Проблемаю

біотехнологій останнім часом зацікавилися американський політолог Ф. Фукуяма та німецький філософ і соціолог Ю. Габермас, які говорять про необхідність створення “ліберальної еugenіки”, яка може отримати розвиток лише в суспільстві ліберальної демократії.

Архетипи, відкриті К. Юнгом, є ключем для усвідомлення суспільно-культурних цінностей та особливостей людей. Великого значення в науці набувають дослідження архетипних структурних елементів свідомості та формування ціннісних установок з метою використання у державному управлінні. Оскільки архетипні образи за сучасних умов є засобом управління людьми, тому цікавість до проблеми архетипів серед науковців у галузі державного управління та в суспільстві зростає.

Архетипні структурні елементи свідомості є концентрованим вираженням різних параметрів суспільного життя людей упродовж тисячоліть. Так, іспанський вчений Х. Ортега-і-Гасет вважав, що “влада означає панування думок і поглядів” [25, с. 117]. Водночас її трактують як здатність агентів влади шляхом домінування втілювати у життя чи нав’язувати певні політичні рішення. Серед сучасних науковців з’явилася думка про те, що природа влади — це тайна реальної, не стилізованої самовпевненості, яка здатна створювати особливу ауру, поринаючи в яку одні рішуче керують (правлять), а інші самозабутньо підкоряються, виконуючи будь-які накази [26, с. 4], або “здатність і можливість здійснювати свою волю, вирішально впливати на діяльність, поведінку людей”

[27, с. 87]. Тобто володарювання та підкорення, притаманні людській природі, знаходяться в архетипних структурних елементах свідомості людини.

Відбуваються вироблення нових технологій влади й трансформація владно-управлінських відносин. “Політичне поле, — відзначає Л. Герасіна, — раптом втратило енергію, що забезпечувала можливість володарювати і готовність до покірності”. У владних відносинах склалася незвична ситуація смислового вакууму [28, с. 4]. Тобто у глобальному суспільстві політична влада не є втіленням вищої необхідності.

Л. Фуерт висуває теорію “передбачуваного врядування” та пропонує спосіб боротьби з двоскладовим явищем — прискорення та ускладнення, що разом породжує загрозу узгодженому управлінню. Різні підрозділи Кабінету міністрів, зокрема Міністерство оборони, мають внутрішні системи планування, які наближаються до передбачуваного управління. Такі системи не доступні на національному рівні. Як наслідок, уряд усе більше обмежується вирішенням повномасштабних криз і втрачає свою спроможність формувати політику, яка дає можливість планувати майбутнє. На національному рівні не існує ніякого механізму для наближення передбачуваності та політики до ефективних відносин [29, с. 31]. Відсутність системності погіршує здатність уряду мислити та діяти стратегічно та загрожує національній безпеці.

Зміни, зумовлені глобалізацією суспільства, привели до створення нової теорії публічного управ-

ління, яка передбачає розширення кола учасників прийняття рішень. “Governance” та “good governance” розуміються як “інститути, через які громадяни та групи висловлюють свої інтереси, реалізують законні права, виконують обов’язки та балансують між розбіжностями” [30, с. 54].

Сучасність характеризується волею суспільства до віртуальності, причому віртуалізується не лише суспільство, а й породжена в ньому особистість. Інтернет виступає засобом трансформації особистості, суспільства загалом та управління ним. Управління в системах віртуальної масової комунікації в інформаційному суспільстві переходить на рівень демократичних відносин, тому Інтернет часто називають “вектором демократизації” і навіть “зоною анархії”. За допомогою нових форм суспільно-владних взаємодій громадяни можуть висловити свою позицію з різних питань, у тому числі питань управління та самоорганізації. Мережа може стати “віртуальним парламентом”. Комунікація в мережі зрівнює учасників і в цьому полягає її демократичність.

Доступність інформації, безумовно, зробить більш осмисленими наші громадянські обов’язки й пожвавить демократію [31]. Головна функція “демократії” в умовах глобалізації — відчуження суспільства від держави, розширення його до “глобального громадянського суспільства” та просування до глобального управління.

Д. Ачібугі наводить аргументи на користь глобального управління громадян, незважаючи на проблему дефіциту демократії. Дефіцит демократії розуміється як відсутність ле-

гітимності у зв'язку з низькою явкою на виборах. Європейський союз (ЄС) презентував, як приклад для реплікації, свою модель на глобальному рівні, однак відсутність легітимності у сприйнятті громадян створює серйозні перешкоди інституційній розбудові цього міжнародного суб'єкта.

Виокремлюють чотири причини реальності глобального громадянського суспільства: 1) воно є, за Я. Шольте, "supraterritorial" [32, с. 8] — міжтериторіальною організацією громадян, що ґрунтується на загальнолюдських моральних принципах; 2) діє на основі принципу рівності на наддержавному рівні, що є головним правилом на міжнародній арені й не стосується внутрішньої політики; 3) дає можливість розширювати соціальну географію [Там само, с. 9], не порушуючи територіальні межі національних держав; 4) ґрунтується на філософії космополітизму, приймає факт людського розмаїття, яке існує всередині громад і між ними, що розширює межі, в кінцевому підсумку доступне широкому колу людства [33]. Своєю чергою, О. Матей переконує, що ідея глобального громадянського суспільства ґрунтується на поєднанні двох основних елементів космополітизму — морального універсалізму й інституційного будівництва. Тобто глобальне громадянське суспільство є результатом космополітичної філософської думки. Сьогодні воно може бути створене без реорганізації нинішньої міжнародної системи, зберігаючи свій космополітичний характер. Точніше, як стверджує О. Матей, універсальне громадянське суспільство є ідеальною систе-

мою громадянської участі й управління.

Важливим елементом еволюції ліберальної демократії в епоху Модерну був процес, унаслідок якого громадянин почав визначатися як складова політичної спільноти з відповідними визначеннями прав та обов'язків, пов'язаних із громадянством. Цей процес можна визначити як конституціоналізм. Його невід'ємною частиною у цей період є розбудова держави.

Класичною працею про конституціоналізм є робота М. Д. С. Вайла "Конституціоналізм і поділ влади", яка формулює як фундаментальну мету пошук способів, за допомогою яких влада поміщається в певне місце для того, щоб вона перебувала під контролем, і громадяни мали б до неї доступ [34]. Однак приклади, пов'язані з управлінням, очевидно, не можуть відповідати тим розпорядженням, проблема конституціоналізації управління полягає в тому, що абсолютно незрозуміло, в якій саме формі воно буде або може бути організоване на наддержавному рівні. Призначення глобального громадянського суспільства — не обмежувати роль держави, а підвищувати відповідальність політичних інститутів. Воно є демократичною альтернативою глобалізації "знизу" як відповідь на глобалізацію "згори". Воно, як і суспільство, є немислимим без співвідношення з державою [35, с. 55].

Разом із розширенням сфери впливу громадянського суспільства та зміцненням його статусу як основного суб'єкта інституціоналізації змін у сучасному соціумі на етапі його переходу до постсучасності (по-

стмодерності) відбувається глобалізація процесів інституціоналізації [36, с. 93]. На думку Е. Гідденса, на підґрунті масової символічної інтеракції та загальної інформаційної культури виникає глобальна суспільна система, водночас пануюча раніше національна держава відходить у минуле [37]. Справді, багато сучасних теоретиків дотримується думки, що глобальне громадянське суспільство є демократичною альтернативою глобалізації “знизу” як відповідь на глобалізацію “згори”. При цьому В. Степаненко вказує, що “не можна не помітити своєрідну проекцію традиційної диспозиції громадянське суспільство — держава, яка як би перенесена на світовий рівень у відносини глобальна громадськість (global polity) — глобальне правління (global governance). Таким чином, глобальне громадянське суспільство бачиться як нормативний ідеал справедливості і демократичної участі” [38, с. 162].

Висновки. Із викладеного висновок, що глобалізація змінює розуміння поняття “управління”, епіцентри політики не мають більше територіальної належності, оскільки симетрія між територіальними кордонами та політичною владою руйнується. Рушійними силами модернізації глобально-управлінського процесу виступають великий приватний бізнес в особі транснаціональних корпорацій і глобальне громадянське суспільство. Все більшу роль у сучасному світі відіграють культурні цінності та ідентичності. Населення, що проживає на певній території, становить постійне співтовариство, об’єднане за територіальною ознакою й визначає публічну, приватну, соці-

альну сфери життя. Тому публічна політика територіальних об’єднань має бути спрямована на забезпечення порядку в суспільстві, узгодження й реалізацію різноманітних соціальних інтересів і досягнення громадської злагоди. Для підвищення якості публічної політики створюється стратегія, що визначає головні цілі спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тойнби А.* Постижение истории : избранное / А. Дж. Тойнби ; [под ред. В. И. Уколовой, Д. Э. Харитоновича ; пер. с англ. Е. Д. Жаркова]. — М. : Айрис-Пресс, 2008. — 521 с.
2. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций / Сэмюэл Хантингтон. — М. : ООО Изд-во АСТ, 2003. — 605 с.
3. *Bull H.* International Theory: The Case of a Classical Approach / H. Bull // *World Politics*, 1966. — Volume 18 (3). — P. 361–377.
4. *Гидденс Э.* Устройство общества: очерк теории структуризации / Э. Гидденс. — 2-е изд. — М. : Акад. Проект, 2005. — 528 с. — (Сер. “Концепции”).
5. *Кин Джон.* Демократия и гражданское общество / Джон Кин ; [пер. с англ., послесл. М. А. Абрамова]. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 400 с.
6. *Rosenau James.* Governance without Government: Order and Change in World Politics / James Rosenau N., Ernst-Otto Czempiel. — Cambridge, 1992. — 311 p.
7. *Тоффлер Э.* Проблемы власти на пороге XXI века / Э. Тоффлер // *Свободная мысль*. — 1992. — № 2. — С. 113–120.
8. *Edwards M.* The rise and rise of civil society [Electronic resource] / M. Edwards // *DfID Developments Magazine*, Summer 2001. — Mode of access :

- <http://www.futurepositive.org/edwards.php>
9. *Pierre Jon*. Governance, Politics, and the State / Jon Pierre and B. Guy-Peters. — New York : St. Martin's, 2000. — 231 p.
 10. *Почепцов Г.* Далекое будущее, которое видят военные, правительства и корпорации [Электронный ресурс] / Г. Почепцов // Хвиля. — 2017. — 22 июля. — Режим доступа : <http://hvylya.net/analytics/society/dalekoe-budushhee-kotoroe-vidyat-voennyye-pravitelstva-i-korporatsii.html>
 11. *Hirst P*. Democracy and Governance / P. Hirst // Debating Governance / Ed. by Jon Pierre. — Oxford, 2000. — P. 18.
 12. *Falk Richard*. Toward Global Parliament [Electronic resource] / Richard Falk and Andrew Strauss // Foreign Affairs. — 2001. — Vol. 80(1). — P. 212–220. — Mode of access : <http://www.foreignaffairs.com/articles/2001-01-01/toward-global-parliament>
 13. *Matei Alexandra*. Making It Happen: A Global Civil Society [Electronic resource] / Alexandra Matei // E-international relations students. — 2011. — October, 1. — Mode of access : <http://www.e-ir.info/2011/10/01/making-it-happen-a-global-civil-society/>
 14. *Archibugi D*. Cosmopolitan Democracy: Paths and Agents [Electronic resource] / Archibugi D. and Held D. // ISA Annual Convention "Global governance: political authority in transition", Panel Cosmopolitan Global Governance and the Role of the State: Rethinking Sites of Legitimate Authority (MONTREAL, QUEBEC, CANADA, MARCH 16–19, 2011). — P. 1–20. — Mode of access : http://www.danielearchibugi.org/downloads/papers/Archibugi_and_Held_Paths_and_Ways.pdf
 15. *Kooiman J*. Societal governance: Levels, models and orders of social-political interaction. In J. Pierre (Ed.) // Debating governance. Authority, steering and democracy. Oxford, UK: Oxford University Press, 2000. — P. 138–166.
 16. *Тойнби А.* Постигание истории : избранное / А. Дж. Тойнби ; [под ред. В. И. Уколовой, Д. Э. Харитоновича ; пер. с англ. Е. Д. Жаркова]. — М. : Айрис-Пресс, 2008. — 521 с.
 17. *Бжезинський З.* Вибір. Велика шахівниця. — Львів; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. — 236 с.
 18. *Хантингтон С.* Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон ; [пер. с англ.]. — М. : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2003. — 368 с.
 19. *Україна* в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: [кол. моногр.] / [за ред. Ф. Рудича]. — К. : МАУП, 2002. — 488 с.
 20. *Радченко О. В.* Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі : [монографія] / О. В. Радченко, І. Г. Савченко. — Х. : Вид-во ХНУВС, 2008. — 200 с.
 21. *Корнійчук В. П.* Стратегічний трансформаційний менеджмент / В. П. Корнійчук. — К. : Денеб, 2005. — 40 с.
 22. *Фуко М.* Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / Мишель Фуко ; [пер. с франц., коммент. и послесл. С. Табачниковой; общ. ред. А. Пузырея]. — М. : Касталь, 1996. — 448 с.
 23. *Розвиток* громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи : [кол. моногр.] / [за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького]. — Острог : ІГСУ, Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. — Вип. 7. — 328 с. — (Сер. "Громадянське суспільство").
 24. *Белец Ж. А.* Партиципаторне бюджетування як інноваційний демокра-

- тичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад / Ж. А. Белец // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. — 2016. — № 1. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21
25. *Ортега-и-Гассет Х.* Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. — 1989. — № 4. — С. 114–155.
 26. *Герасіна Л. М.* Інститут публічної влади у модерному та постмодерному науковому вимірі [Електронний ресурс] / Л. М. Герасіна // Держ. буд-во. — 2011. — № 1. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/07.pdf>
 27. *Політологічний енциклопедичний словник* / [уклад. В. Л. Горбатенко ; ред. Ю. С. Шемшученко та ін.]. — К. : Генеза, 2004. — 735 с.
 28. *Герасіна Л. М.* Інститут публічної влади у модерному та постмодерному науковому вимірі [Електронний ресурс] / Л. М. Герасіна // Держ. буд-во. — 2011. — № 1. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/07.pdf>
 29. *Fuerth L.* Operationalizing anticipatore governance [Electronic resource] / L. Fuerth // Center for Complex Operations. — Mode of access : cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-4/Prism_31-46_Fuerth.pdf
 30. *Сморгунов Л. В.* Сравнительный анализ политико-административных реформ от нового государственного менеджмента к концепции “Governance” / Л. В. Сморгун // Полис. — 2003. — № 4. — С. 54–60.
 31. *Зодерквист Я.* Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / Ян Зодерквист, Александр Бард [пер. со шведского]. — СПб : Стокгольм. школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. — 211 с.
 32. *Scholte J. A.* Civil Society and Democracy in Global Governance / Jan Aart Scholte ; Department of Politics and International Studies, University of Warwick // CSGR Working Paper. — 2001. — № 65/01. — Mode of access : <https://pdfs.semanticscholar.org/b695/541fbd9a2dd9ffe0213d8090c02275efc6c7.pdf>
 33. *Matei Alexandra.* Making It Happen: A Global Civil Society [Electronic resource] / Alexandra Matei // E-international relations students. — 2011. — October, 1. — Mode of access : <http://www.e-ir.info/2011/10/01/making-it-happen-a-global-civil-society/>
 34. *Vile M. J. C.* Constitutionalism and the Separation of Power [Electronic resource] / Vile M. J. C. — Indianapolis : Liberty Fund, 1998. — Mode of access : <http://oll.libertyfund.org/titles/677>
 35. *Нерубашенко І.* Глобальне громадянське суспільство / І. Нерубашенко // Сучасна політична лексика : навч. енцикл. слов.-довід. / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.] ; за наук. ред. Н. М. Хоми. — Львів : Новий Світ-2000, 2015. — 395 с.
 36. *Сидоренко С. В.* Теоретико-методологічні засади пізнання глобального громадянського суспільства / С. В. Сидоренко // Гуманіт. вісн. ЗДІА. — 2012. — № 51. — С. 87–100. — Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnyk_51_87.pdf
 37. *Гидденс Э.* Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс ; [пер. с англ.]. — М. : Весь Мир, 2004. — 120 с.
 38. *Степаненко В.* Глобальное гражданское общество: концептуализация и посткоммунистические вариации [Электронный ресурс] / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. — № 2. — С. 156–175. — Режим доступа : http://i-soc.com.ua/journal/08_Stepanenko.pdf

Вакуленко Володимир Миколайович,
кандидат наук з державного управління,
доцент, завідувач кафедри регіонального
управління, місцевого самоврядування та
управління містом, Національна академія
державного управління при Президентові
України, Україна, 03057, м. Київ, вул. Ежен-
на Пот'є, 20, тел.: (050) 352 44 94, e-mail:
vmtvakulenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7097-6944

Вакуленко Владимир Николаевич,
кандидат наук по государственному
управлению, доцент, заведующий кафе-
дрой регионального управления, местного
самоуправления и управления городом,
Национальная академия государствен-
ного управления при Президенте Укра-
ины, Украина, 03057, г. Киев, ул. Эжена
Потье, 20, тел.: (050) 352 44 94, e-mail:
vmtvakulenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7097-6944

Vakulenko Volodymyr Mykolaiovych,

Candidate of Sciences of Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Regional Administration, Local Self-Government and Urban Management of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine, 03057, 20, Eugene Pottier Str., Kyiv, tel.: (050) 352 44 94, e-mail: vmtvakulenko@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7097-6944

“ЗЕЛЕНА” ЕКОНОМІКА У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано функціональну роль “зеленої” економіки на сучасному етапі регіонального розвитку як механізму, що спроможний забезпечити реалізацію переходу до моделі сталого еколого-економічного розвитку територій шляхом збалансування різних динамік ряду середовищ регіону. Встановлено, що істотними рисами “зеленої” економіки, які спроможні забезпечити виконання нею вказаної функції механізму державного управління сталим розвитком регіону, є: ефективне використання природних ресурсів, збереження та збільшення природного капіталу, зменшення

забруднення, низькі вуглецеві викиди, запобігання втратам екосистемних послуг і біорізноманіття, зростання доходів і зайнятості. Уточнено, що “зелена” економіка передбачає підвищення цінності природних благ і послуг, енергоефективність, орієнтацію на соціальні потреби населення. Нова модель регіональної економіки надаватиме великі можливості для раціонального споживання енергетичних, земельних, лісових, водних ресурсів, при цьому буде покращуватись добробут і якість життя населення. Доведено, що суб’єктами ініціювання та здійснення переходу від техногенного економічного розвитку до нового “зеленого” курсу мають виступати регіони, оскільки володіють певною самостійністю і ініціативністю в забезпеченні регіональної еколого-економічної політики. Для успішного просування концепції “зеленої” економіки в Україні необхідний пошук інструментів переходу до неї в межах конкретного регіону. Формування нового шляху розвитку України можливе лише за участі всіх регіонів держави, шляхом консолідації їх зусиль. Одним із шляхів реалізації моделі консолідованого “зеленого” територіального розвитку вбачається активізація процесів співробітництва, витлумаченого значно ширше, ніж співробітництво територіальних громад, — суб’єктами його мають виступати більш потужні утворення, які сьогодні існують у формі адміністративних районів.

Ключові слова: державна регіональна політика, механізм державного управління, сталий розвиток, “зелена” економіка.

“ЗЕЛЕНАЯ” ЭКОНОМИКА В МЕХАНИЗМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Аннотация. Обосновано функциональную роль “зеленой” экономики на современном этапе регионального развития как механизма, который способен обеспечить реализацию перехода к модели устойчивого эколого-экономического развития территорий путем сбалансирования различных динамик ряда сред региона. Установлено, что существенными чертами “зеленой” экономики, которые способны обеспечить выполнение ею указанной функции механизма государственного управления устойчивым развитием региона, являются: эффективное использование природных ресурсов, сохранение и увеличение природного капитала, уменьшение загрязнения, низкие углеродные выбросы, предотвращения потери экосистемных услуг и биоразнообразия, рост доходов и занятости. Уточнено, что “зеленая” экономика предполагает повышение ценности природных благ и услуг, энергоэффективность, ориентацию на социальные нужды населения. Новая модель региональной экономики будет предоставлять большие возможности для рационального потребления энергетических, земельных, лесных, водных ресурсов, при этом будет повышаться благосостояние и качество жизни населения. Доказано, что субъектами инициирования и осуществления перехода от техногенного экономического развития к новому “зеленому” курсу должны выступать регионы, так как обладают определенной самостоятельностью

и инициативностью в обеспечении региональной эколого-экономической политики. Для успешного продвижения концепции “зеленой” экономики в Украине необходим поиск инструментов перехода к ней в пределах конкретного региона. Формирование нового пути развития Украины возможно только при участии всех регионов страны путем консолидации их усилий. Одним из путей реализации модели консолидированного “зеленого” территориального развития является активизация процессов сотрудничества, понимаемого значительно шире, чем сотрудничество территориальных общин, — субъектами его должны выступать более мощные образования, которые сегодня существуют в форме административных районов.

Ключевые слова: государственная региональная политика, механизм государственного управления, устойчивое развитие, “зеленая” экономика.

“GREEN” ECONOMY IN THE PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

Abstract. The research substantiate the functional role of the “green” economy at the present stage of regional development as a mechanism capable of ensuring the implementation of the transition to a sustainable ecological and economic development of territories by balancing the various dynamics of a number of regional environments; It is established that the essential feature soft he “green” economy that are capable of ensuring that the specified function of the mechanism of state governance for the sustainable development of the region are fulfilled are the following: efficient use of natural resources, conservation and increase of natural capital, reduction of pollution, low carbon missions, prevention of loss of ecosystem services and Biodiversity, income growth hand employment. It is specified that the “green” economy involves increasing the value of natural goods and services, energy efficiency, and orientation towards social needs of the population. A new model of the regional economy will provide great opportunities for rational consumption of energy, land, fore stand water resources, while welfare and quality of life of the population will increase. It is proved that the regions should act as initiators of the transition from technological development to a new “green” course, as they have a certain autonomy and initiative in ensuring regional ecological and economic policy. In order to successfully promote the concept of a “green” economy in Ukraine, it is necessary to look for instruments for the transition to it with in a specific region. Formation of a new way of development of Ukraine is possible only with the participation of all regions of the state, by consolidating their efforts. One of the ways of realizing the model of consolidated “green” territorial development is the intensification of cooperation processes, interpreted much wider than the cooperation of territorial communities — its actors should be more powerful formations, which today exist in the form of administrative districts.

Keywords: state regional policy, public administration mechanism, sustainable development, “green” economy.

Постановка проблеми. У Державній стратегії регіонального розвитку зазначається: “На сьогодні розвиток України та її регіонів здійснюється під впливом геополітичних та внутрішніх викликів зростання відкритості економіки, що вимагає змін у підходах до стратегічного розвитку регіонів України та визначення цілей державної політики регіонального розвитку на перспективу” [1]. Водночас потужні процеси євроінтеграції, що тривають в Україні, спонукають до врахування при реалізації державної регіональної політики того факту, що на державному і міждержавному рівнях активізувалися зусилля з розроблення нової моделі економічного розвитку. Значна увага, особливо з боку зарубіжних фахівців, приділяється розробці оновленої концепції екологічно безпечного і соціально справедливого економічного зростання за допомогою поетапного формування на базі структурних реформ нового типу економіки [2].

Варто наголосити, що в Україні не реалізовані можливості “зеленої” економіки на регіональному рівні (йдеться про концентрацію ресурсів, використання природного потенціалу тощо), практично відсутні науково обґрунтовані підходи за цим напрямом, за винятком окремих праць. Зважаючи на значущість такого явища, як “зелена” економіка для процесів забезпечення сталого регіонального розвитку, вважаємо за доцільне дослідити його специфіку та потенціал з точки зору науки публічне управління та адміністрування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика “зеленої економіки” частково висвітлена

у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, головним чином економістів та екологів. Слід вказати на фундаментальні праці О. В. Балусевої [3], Б. В. Буркинського та Т. П. Галушкіної [4], В. Г. Потапенка [5] та інших вчених. Ними напрацьовано потужний пласт матеріалів, присвячених специфічним аспектам “зеленої” економіки — національній безпеці, “зеленому” бізнесу тощо. Водночас питання сутнісних властивостей “зеленої” економіки в контексті процесів сталого еколого-економічного розвитку регіонів ще не виступали предметом спеціальних досліджень.

Метою статті є обґрунтування сутнісних характеристик “зеленої” економіки в механізмі державного управління сталим розвитком регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо можливий вплив “зеленої” економіки на досягнення сталого еколого-економічного розвитку регіонів. Зауважимо, що у Державній стратегії регіонального розвитку до основних принципів державної регіональної політики віднесено “ощадне та ефективне використання енергетичних, матеріальних, природних та інших ресурсів для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь”, що прямо свідчить про побудову державної регіональної політики з урахуванням принципу сталого розвитку. Водночас у тому самому документі йдеться про “зростання технологічних та екологічних ризиків, підвищення рівня енергомісткості та матеріаломісткості виробництва” [1]. Таким чином, постає наукове і практичне завдання пошуку інструментів

переходу управління регіональним розвитком до безпосередньої реалізації принципів сталого розвитку. Таким чинником, що уможливить впровадження сталого розвитку, є, на нашу думку, “зелена” економіка.

На поточний момент загально-визнаного формулювання “зеленої” економіки не вироблено ні вітчизняними, ні зарубіжними фахівцями з публічного управління. Одним із перших фундаментальних досліджень, у центрі уваги якого знаходилися проблеми “зеленої” економіки, стала праця відомих англійських економістів Д. Пірса, А. Марканд, Е. Барб’єрі “Проект зеленої економіки” [6]. Поняття “зелене” зростання з 2008 р. починає залучатися до концептуальних документів і термінології міжнародних організацій як ключовий термін для подальшого розвитку людства і окремих країн. У міжнародних документах починають широко використовуватися терміни “зелена” економіка, “зелена” промисловість, “зелені” ринки, “зелена” зайнятість та інші терміни з прикметником “зелений”. Популярною в наукових і практичних колах стає тематика, пов’язана з “зеленими” інноваціями, під якими маються на увазі нові технології з мінімальним впливом на навколишнє середовище [7].

У трактуванні “зеленого” зростання С. Н. Бобильов виокремлює два підходи:

- у межах широкого підходу розглядається необхідність екологізації фактично всієї економіки і всього соціально-економічного розвитку;
- при вузькому підході мається на увазі розвиток тільки тих галузей і видів діяльності, які безпосередньо

пов’язані з екологізацією економіки, розвитком “зелених” ринків на глобальному та національному рівнях [8].

На нашу думку, заслуговує на увагу підхід, за яким варто виокремлювати і третій підхід, крім національного і галузевого, — регіональний. Адже відомо, що регіони характеризуються відносною замкненістю низки підсистем (наприклад, у ДСРР вказується на необхідність “забезпечення сталого розвитку систем водопостачання та водовідведення” [1]). Крім того, у процесах децентралізації на рівні регіону передбачено здійснення ключових специфічних функцій із життєзабезпечення. Тому в подальшому будемо виходити з необхідності запровадження “зеленої” економіки насамперед з точки зору регіональної політики.

Проблематика “зеленої економіки” розглядається в українській науці, головним чином, у межах економіки, географії, екології. Значущими є праці О. В. Балуєвої, якою запропоновано науково-методичні підходи до формування організаційно-правового підґрунтя “зеленого будівництва”, розроблено концептуальну національну модель розвитку “зеленої економіки” [3]. З точки зору Б. В. Буркинського та Т. П. Галушкіної, розвиток “зеленої” (екологієорієнтованої) економіки є сучасною парадигмою трансформаційних зрушень в Україні [4]. С. І. Дорогунцов розглядає проблеми охорони навколишнього природного середовища за умов глобалізаційних викликів, користуючись імперативом “зеленої” економіки [9]. В. Г. Потапенко розробив теоретико-методологічні, нау-

ково-методичні та практичні засади, сформував концепцію трансформації системи природокористування України на засадах “зеленої” економіки як нового етапу розвитку еколого-економічних відносин і просторово-секторальної парадигми, основним елементом якої є механізм реалізації принципів сталого розвитку, що забезпечує узгодження критеріїв економічної ефективності, соціальної стабільності та екологічної безпеки. Він удосконалив сутнісну складову поняття “зелена економіка”, яку запропоновано трактувати як економіку, що ґрунтується на критеріях сталого розвитку, який здійснюється шляхом екологічної трансформації (“greening”) галузей виробництва та формування нових “зелених” галузей господарства на підставі прогнозу формування шостої інноваційної хвилі “зелених” технологій у контексті еволюції економічних укладів [5]. А. В. Яцков розробив організаційно-економічний сценарій забезпечення загальносистемної екологізації регіонального розвитку з дотриманням принципів ринкового регулювання та саморегулювання регіональних господарських систем [10].

Вважається, що теорія “зеленої” економіки базується на трьох постулатах: неможливо нескінченно розширювати сферу впливу в обмеженому просторі; не можна вимагати задоволення нескінченно зростаючих потреб в умовах обмеженості ресурсів; усе на поверхні Землі є взаємопов’язаним [11].

Концепція “зеленої” економіки передбачає вирішення різних криз: фінансово-економічної, продовольчої, кліматичної, паливної, водної, а та-

кож кризи біологічного різноманіття. Стратегія переходу Європейського співтовариства до “зеленої” економіки до 2050 р. вказує на те, що така економіка повинна ототожнюватися із системою, що об’єднує екосистеми (природний капітал), економіку (фізичний капітал) і суспільство. В останні десятиліття економічне зростання досягалося передусім за рахунок витрачання природних ресурсів. Людство не давало запасам відновлюватися, але дозволяло екосистемам деградувати і зникати [12; 6].

Відсутність інтересу до “зеленої” економіки у широкого кола дослідників і, відповідно, невизначеність її у стратегічних документах державної регіональної політики можуть призвести до затягування виходу на траєкторію сталого екологічно безпечного і соціально відповідального довгострокового розвитку з відповідним зниженням рівня добробуту нинішніх і майбутніх поколінь, і посилення деградації навколишнього середовища регіонів.

Формування “зеленої” економіки передбачає наступні дії, які можливо реалізувати у межах державної регіональної політики:

- вдосконалення структури податків і платежів, які враховують негативні екологічні екстернальні ефекти через забруднення навколишнього середовища, неефективного використання обмежених природних ресурсів регіону тощо;
- поліпшення функціонування регіональних продуктових ринків як необхідна умова ефективної роботи цінових сигналів з метою скорочення негативних екстерналій і для сти-

мулювання інновацій, у т. ч. шляхом створення міжрегіональних кластерів;

- застосування регулюючих інструментів, стандартів та інших заходів для нейтралізації інформаційних провалів, провалів вимірювання і поведінкових помилок як доповнення до цінових сигналів;

- розроблення сукупності рамкових умов для формування “зеленої” інфраструктури регіонів, що особливо актуально для мережових інфраструктурних секторів;

- облік ролі технологічного прогресу в підтримці “зеленого” зростання і сталого розвитку регіонів;

- реалізація регіональної соціальної політики для отримання синергетичних ефектів і мінімізації можливих суперечностей між соціальними, економічними та екологічними цілями, включно з переглядом політики у галузі ринку праці в напрямі переходу до більш “зеленої” структури регіональної економіки.

Основоположним концептуальним документом у галузі “зеленої” економіки є публікація ЮНЕП “Назустріч “зеленій” економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності” [2]. Основними положеннями і висновками доповіді, які важливо враховувати при формуванні механізму державного управління сталим розвитком регіону, є:

1. Визнання цінності природного капіталу як джерела добробуту суспільства. Природні активи є важливими складовими природного капіталу на рівні екосистеми, у т. ч. — регіональної.

2. Необхідність інвестування в природний капітал. Приплив інвес-

тицій в природні активи сприятиме підвищенню рівня і якості життя людей. Для дослідження глобальних ефектів переходу світової економіки на “зелені” рейки було проведено моделювання з метою аналізу впливу на макроекономіку щорічного інвестування 2 % валового світового продукту в найближчі десятиліття на цілі “озеленення” економіки і нормального розвитку. З огляду на значний потенціал зниження затрат і важливість питань зі зміни клімату, в світовій політиці було вирішено, що близько половини інвестицій в “зелені” технології повинні спрямовуватися на підвищення енергоефективності, зокрема комунального господарства, транспорту і промисловості, а також на розвиток альтернативних джерел енергії. Решту інвестицій доцільно застосовувати для поліпшення утилізації промислових і побутових відходів, інфраструктури громадського транспорту тощо. Варто вказати на виникнення відповідних тенденцій у ряді регіонів України.

3. Скорочення нерівності і подолання бідності. Ключова особливість “зеленої” економіки полягає у створенні рівних можливостей для економічного розвитку і зниження бідності, що досі не ліквідовані, не руйнуючи при цьому природні активи як регіонів, так і країни загалом.

4. Створення робочих місць і забезпечення соціальної справедливості. Перехід до “зеленої” економіки створить не менше робочих місць, ніж “коричнева” економіка. Цей висновок є вельми актуальним для окремих регіонів України, особливо з урахуванням тенденцій внутрішнього переміщення населення.

5. Застосування поновлюваних джерел енергії і технологій зі зниженим рівнем викидів вуглецю. Енергетичний сектор дає 2/3 викидів парникових газів. Діюча енергетична система ґрунтується на викопному паливі і призводить до зміни клімату. “Озеленення” енергетичного сектору вимагає переходу від інвестицій у вуглецевомісткі джерела енергії до інвестицій в чисту енергетику, а також підвищення ефективності використання енергії. Слід наголосити на наявності низки державних програм, що сприяють розвитку “зеленої” енергетики в регіонах України.

6. Ефективне використання ресурсів та енергії. Головним завданням, коли суспільство починає жити в умовах обмеженості ресурсів і викидів вуглецю, є повне усунення залежності економічного зростання від споживання матеріалів і енергоресурсів. Для України ця проблема підсилюється зовнішньою агресією та необхідністю захисту суверенітету.

Концепція “зеленого” зростання підкреслює важливість інтеграції екологічної і економічної регіональної політик для того, щоб виявити нові потенційні джерела економічного зростання, не створюючи при цьому “нестійкі” навантаження на кількість і якість природних багатств. Перехід до “зеленої” економіки вимагає застосування широкого діапазону заходів, включаючи економічні інструменти (податки, субсидії, схеми торгівлі викидами), заходи державного регулювання (встановлення стандартів), а також заходи неекономічного характеру (добровільні ініціативи, надання інформації), які мають сукупно бути

відображені у документах державної регіональної політики.

Основними принципами “зеленої” економіки, що мають бути реалізовані у процесах управління регіональним розвитком в умовах реалізації механізму державного управління сталим розвитком регіону, є:

- рівність і справедливість як у межах одного покоління, так і між поколіннями;
- відповідність принципам сталого регіонального розвитку;
- застосування принципу обережності щодо потенційних впливів на суспільство і навколишнє середовище регіону;
- адекватний облік природного та соціального регіонального капіталу;
- стійке і ефективне використання регіональних ресурсів, споживання і виробництво;
- внесок у досягнення існуючих макроекономічних цілей за рахунок створення “зелених” робочих місць, викорінення бідності, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення зростання в галузях регіональної економіки.

Проблема охорони довкілля займає важливе місце в забезпеченні економічної стійкості держави. В наш час для забезпечення національної екологічної безпеки необхідна активна розробка і впровадження у регіонах ресурсозберігаючих технологій.

У матеріалах Європейської економічної комісії ООН і Декларації про маловідходні і безвідходні технології і використання відходів (Declaration on Low- and Non-waste Technology and Reutilization and Recycling of Wastes), прийнятої у Женеві (Швей-

царія) у 1979 р., такі технології визначаються як практичне застосування знань, методів і засобів для того, щоб у межах потреб людини забезпечити найбільш раціональне використання природних ресурсів і захистити навколишнє середовище. Отже, застосування маловідходних технологій сприяє розв'язанню задачі формування не тільки ефективного і раціонального використання природної сировини і продуктів її переробки, а й вирішення проблем охорони довкілля від різного роду забруднень і відходів. Основними напрямками розвитку безвідходних технологій, які мають бути здійснені у процесах реалізації державної регіональної політики, є:

1. Створення безстічних технологічних систем різного призначення, що ґрунтуються на існуючих і перспективних методах очищення і повторного послідовного використання нормативно очищених стоків.

2. Розроблення і впровадження регіональних систем переробки промислових відходів і твердих побутових відходів як джерел вторинних матеріальних ресурсів.

3. Розроблення технологічних процесів отримання традиційних для конкретного регіону видів продукції принципово новими методами, при яких досягається максимально можливий перенос речовини і енергії на готовий продукт.

4. Розроблення і створення територіально-промислових комплексів з якомога повнішою замкнутою структурою матеріальних потоків і відходів виробництва всередині них.

Значущість ресурсоефективності є наслідком наведеного принципу

сталого та ефективного використання ресурсів, споживання і виробництва. Європейське агентство з навколишнього середовища (ЄАНС, ЕЕА, European Environment Agency) у 2011 р. підготувало доповідь “Оцінювання оцінок навколишнього середовища Європи” (Europe’s environment — An Assessment of Assessments) [13], пріоритетною темою якого є “зелена” економіка. У доповіді зазначено, що перехід до “зеленої” економіки залежить від рішення двох однаково важливих завдань:

- підтримання структури та функцій екосистем (здатність екосистем до самовідновлення);
- вироблення підходів, що дають можливість скоротити використання ресурсів при виробництві та споживанні, а також знизити відповідний вплив на навколишнє середовище (ресурсоефективність).

У більш конкретному сенсі ресурсоефективність передбачає забезпечення бажаного підвищення рівня виробництва з меншими затратами людських, природних і фінансових ресурсів. Формування “зеленої” регіональної економіки передбачає модернізацію виробничо-технологічного апарату в галузях сучасної економіки регіону та застосування підходів інноваційного менеджменту, що є істотним стимулом розгортання в різних секторах інноваційних процесів регіонального розвитку.

В останні роки значного поширення набув термін “низьковуглецева” економіка (lowcarbon economy). У світі цей напрям за останні кілька років отримав бурхливий розвиток. Так, у 2014 р. частка відновлювальних джерел енергії у світовому ви-

робництві електроенергії досягла 9 %. Серед окремих країн слід відзначити Німеччину, яка за кілька років досягла частки 28 % [14]. Показник взаємовпливу, що прагне до нульового зниження темпів і обсягів обміну ресурсами та енергією між системами, є свідченням реалізації прагнення системи до рівноваги. Цей принцип теорії систем повною мірою може бути прикладений до регіональних систем та взаємодій між ними. Так, необхідність у великих обсягах нафти і газу істотно знизиться. Б. М. Порфир'єв у своїх наукових дослідженнях обґрунтовує взаємозв'язок між “зеленим” ростом економіки та розвитком альтернативної енергетики [15]. Існує потреба в розробленні стимулюючих заходів для активізації становлення відновлювальної енергетики в регіонах України.

Слід наголосити, що для процесів управління регіональним розвитком концепція “зеленої” економіки не заміщає собою концепцію сталого розвитку. Досягнення стійкості практично повністю залежить від утворення “правильної економіки” [2]. На думку А. А. Ігнат'євої, “зелена” економіка є практичним підходом для досягнення стійкого розвитку [16].

На міжнародному рівні, під час обговорення стратегій економічного розвитку, загострюється увага на припустимому ступені втручання держави в економіку. Більшість фахівців і організацій, пов'язаних із темою “зеленої” економіки, наголошує на тому, що роль держави є ключовою при усуненні дисбалансу, викликаною вільним ринком і попереднім досвідом регулювання економіки. Держава повинна створити всі умови і

можливості для бізнесу і суспільства з метою переходу до “озеленення” регіональної економіки.

Головними завданнями державної регіональної політики у цьому аспекті, який має реалізовуватись через відповідний механізм державного управління сталим розвитком, повинні стати:

- модифікація систем національних рахунків для інтеграції екологічних, соціальних і економічних показників в оцінюванні прогресу кожного регіону та здійсненні порівняльного аналізу їх динамік;

- реформування податкової політики за рахунок зміни податкового режиму, скасування “брудних” субсидій, реалізації “зеленої” політики державних закупівель та прямої підтримки “зелених” секторів у кожному регіоні;

- розвиток регіональної інфраструктури, включаючи громадський транспорт;

- розроблення стратегій на довгострокову перспективу і територіального планування за допомогою адекватних і доречних моделей розвитку.

Зростання доходів і зайнятості в “зеленій” економіці забезпечується за рахунок державних і приватних інвестицій, що спрямовуються на підвищення енергоефективності, скорочення негативних наслідків господарської діяльності і збільшення видової різноманітності і продуктивності біосфери в інтересах всього населення, особливо найбільш вразливих верств. Суспільству доведеться відмовитися від споживацького ставлення до природи і все більше займатися її відтворенням. Прогрес в “зеленій” економіці перестає бути

просто функцією від видобутку мінеральної сировини завдяки замиканню регіональних виробничих циклів, тобто зменшується залежність господарювання від зовнішніх умов. Фактором першорядної важливості стає регіональна інноваційна активність, яка гарантує екологічну безпеку нововведень. Наукові організації та ділові кола повинні орієнтуватися на пошук всіляких резервів, заміщаючи фізичну енергію знаннями. Фінансова політика держави покликана за допомогою ціноутворення, оподаткування та інших механізмів забезпечити впровадження і розповсюдження “зелених” інновацій у процесах регіонального розвитку.

За умови тлумачення поняття “сталий еколого-економічний розвиток регіону” як “розвиток, збалансований відносно вісі реалізації поточних і майбутніх матеріальних та духовних потреб людської регіональної спільноти”, інакше кажучи — “реалізації людської сутності”, постає завдання пошуку механізмів, які спроможні забезпечити кореляцію кількох динамік: 1) існуючої, реальної динаміки еколого-економічного середовища регіону; 2) оптимальну зміну його характеристик; 3) прогнозований стан еколого-економічного розвитку регіону. Отже, йдеться про формування інструментарію, що дасть можливість збалансувати динамічні характеристики кількох середовищ, які знаходяться у стані перманентного розвитку та системи яких знаходяться у стані взаємодії. Варто зазначити, що традиційне для характеристики/позначення взаємодії відкритих динамічних систем бачення взаємообміну між ними речовиною

та енергією має свої принципові властивості, які можливо описати як позитивний чи негативний для одного/кількох середовищ баланс. Зважаючи на те, що сучасний етап розвитку характеризується значним споживанням ресурсів/енергії із зовнішнього середовища і як своєрідний обмін між системами, система “людська спільнота та процеси її існування” “скидає накопичену ентропію” (М. Гумільов), спричиняючи забруднення довкілля.

На основі вказаного методологічного підходу можна звузити зазначене коло пошуків до вироблення анти-ентропійних механізмів та підходів до скорочення обсягів і зменшення темпів взаємообміну між системами “довкілля – людство” (перший варіант) і концептуальну зміну характеру такого взаємообміну, за якої до системи “довкілля” потрапляли б речовини/енергія, що можуть бути нею використані для існування та розвитку (другий варіант).

Як переконливо свідчить проведений аналіз, вказаним вимогам повною мірою відповідає концептуальний підхід “зеленої” регіональної економіки”, основною функцією якої є забезпечення такого специфічного балансу ряду динамічних систем та процесів, що відбуваються у регіоні, і є визначальними для існування людності, який прийнято характеризувати як “сталий еколого-економічний розвиток регіону”.

Для успішного просування концепції “зеленої” економіки в Україні необхідний пошук інструментів переходу до неї в межах конкретного регіону. Формування нового шляху розвитку України можливе лише за

участі всіх регіонів держави шляхом консолідації їх зусиль. Одним із шляхів реалізації моделі консолідованого “зеленого” територіального розвитку вбачається активізація процесів співробітництва, витлумаченого значно ширше, ніж співробітництво територіальних громад, — суб’єктами якого мають виступати більш потужні утворення, які на сьогодні існують у формі адміністративних районів.

Перспективи подальших наукових досліджень пов’язані з вивченням теоретико-методологічних основ і розробкою практичних рекомендацій щодо стимулювання сталого еколого-економічного розвитку регіону.

Висновки. У результаті проведеного дослідження *обґрунтовано* функціональну роль “зеленої” економіки на сучасному етапі регіонального розвитку як механізму, що спроможний забезпечити реалізацію переходу до моделі сталого еколого-економічного розвитку територій шляхом збалансування різних динамік ряду середовищ регіону; *встановлено*, що істотними рисами “зеленої” економіки, які спроможні забезпечити виконання нею вказаної функції механізму державного управління сталим розвитком регіону, є: ефективне використання природних ресурсів, збереження та збільшення природного капіталу, зменшення забруднення, низькі вуглецеві викиди, запобігання втратам екосистемних послуг і біорізноманіття, зростання доходів і зайнятості. *Уточнено*, що “зелена” економіка передбачає підвищення цінності природних благ і послуг, енергоефективність, орієнтацію на соціальні потреби населення. Нова модель регіональної економіки

надаватиме великі можливості для раціонального споживання енергетичних, земельних, лісових, водних ресурсів, при цьому буде підвищуватись добробут і якість життя населення. *Доведено*, що суб’єктами ініціювання та здійснення переходу від техногенного економічного розвитку до нового “зеленого” курсу мають виступати регіони, оскільки володіють певною самостійністю та ініціативністю в забезпеченні регіональної еколого-економічної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року” від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
2. *Доповідь* ЮНЕП “Назустріч “зеленій економіці”: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності”, 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_ru.pdf
3. *Балуєва О. В.* Методологія управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.06 / Балуєва Ольга Володимирівна; ДВНЗ “Нац. гірн. університет”. — Дніпропетровськ, 2014. — 36 с.
4. *Буркинський Б. В.* “Зелена” економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні : монографія / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов ; Ін-т проблем ринку та

- екон.-еколог. дослідж. НАН України. — Одеса : Підприємство Фенікс, 2011. — 348 с.
5. *Потапенко В. Г.* Трансформація системи природокористування України на засадах “зеленої” економіки: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.06 / В. Г. Потапенко; Сум. держ. ун-т. — Суми, 2014. — 39 с.
 6. *Pearce D. W., Markandya A., and Barbier E.* 1989 Blueprint for a green economy. London, Earthscan.
 7. *Schmalensee R.* (Nov. 2012) From “Green Growth” to sound policies: An overview. The journal of the Energy Economics, V. 34. Issue S1, p. 2–6, Retrieved from http://ceep.mit.edu/files/papers/Reprint_247_WC.pdf
 8. *Бобылев С. Н., Захаров В. М.* “Зеленая” экономика и модернизация. Эколого-экономические основы устойчивого развития // Бюл. ЦЭПР “На пути к устойчивому развитию”. — 2012. — № 60. — 90 с.
 9. *Екосередовище і сучасність : у 8 т. / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко.* — Київ: Кондор, 2007. — Т. 6: Екосередовище та євроінтеграційні процеси. — 622 с.
 10. *Яцков А. В.* Теоретико-організаційні основи екологізації регіонального розвитку (на прикладі Одеської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Яцков Анастолій Володимирович; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. — Одеса, 2013. — 20 с.
 11. *Ткаченко А. А.* “Зеленая” экономика и ее будущее // Экономика. Налоги. Право. — 2014. — № 6. — С. 26–31.
 12. *European Environment Agency* (2013). Towards a green economy in Europe. EU environmental policy targets and objectives 2010–2050. Copenhagen,. Retrieved from <http://www.eea.europa.eu/publications/towards-a-green-economy-in-europe>
 13. *Доповідь Європейського агентства з навколишнього середовища “Оцінка оцінок навколишнього середовища Європи”.* Копенгаген. 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/themes/regions/pan-european/europes-environment-an-assessment>
 14. *Steiner A.* (2015, April 20). The world is finally producing renewable energy at an industrial scale. Theguardian, Retrieved from <https://www.theguardian.com/vital-signs/2015/apr/20/renewable-energy-global-trends-solar-power>
 15. *Порфирьев Б. Н.* “Зеленая” экономика: новые тенденции и направления развития мирового хозяйства // Научные труды: Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН. — 2012. — Т. 10. — С. 9–33.
 16. *Игнатьева А. А.* “Зеленая” экономика: практический вектор устойчивого развития или политический компромисс? — М.: МНЭПУ. — 292 с.

УДК 336:352

Васильєва Наталія Вікторівна,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, Національна академія державного управління при Президентові України, Україна, 03057, м. Київ, вул. Ежена Пот'є, 20, тел: (067) 765 14 69, e-mail: vasilyeva.nadu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4678-4333

Васильєва Наталья Викторовна,

доктор наук с государственного управления, доцент, профессор кафедры регионального управления, местного самоуправления и управления городом, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, Украина, 03057, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (067) 765 14 69, e-mail: vasilyeva.nadu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4678-4333

Vasylieva Nataliia Victorivna,

Doctor of Science in Public Administration, associate professor, professor of Regional Administration, Local Self-Government and Urban Management Department, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine, 03057, Kyiv, 20, Ezhena Pottier Str., tel.: (067) 765 14 69, e-mail: vasilyeva.nadu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4678-4333

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ, ОРІЄНТОВАНОГО НА РЕЗУЛЬТАТ

Анотація. Акцентовано увагу на тому, що в останні роки в Україні відбулися фундаментальні зміни системи місцевого самоврядування, особливо стосовно формування місцевих бюджетів та утворення нового потужного суб'єкта місцевого самоврядування — об'єднаних територіальних громад. Запровадження програмно-цільового методу в бюджетному процесі в об'єднаних територіальних громадах спрямоване на: забезпечення прозорості й здійснення оцінювання діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей і виконання завдань, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм і проведення аналізу причин неефективного їх виконання; упорядкування організації діяльності шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної

бюджетної програми між усіма учасниками бюджетного процесу; підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів.

Ключові слова: місцевий бюджет, гендерно-орієнтований бюджет, програмно-цільовий метод, середньострокове бюджетування, бюджетні програми, об'єднані територіальні громади.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ БЮДЖЕТА, ОРИЕНТИРОВАННОГО НА РЕЗУЛЬТАТ

Аннотация. Основное внимание уделяется тому, что в последние годы в Украине произошли коренные изменения в системе местного самоуправления, особенно в отношении формирования местных бюджетов и создания интегрированных территориальных сообществ. Внедрение программно-целевого метода в бюджетный процесс в объединенных территориальных сообществах направлено на: обеспечение прозрачности и оценки деятельности участников бюджетного процесса по достижению поставленных целей и выполнению задач, повышению уровня контроля по результатам выполнения бюджетных программ и анализа причин их неэффективности; упорядочение организации деятельности путем разграничения ответственности за выполнение каждой бюджетной программы между всеми участниками бюджетного процесса; улучшение качества разработки бюджетной политики, эффективности распределения и использования бюджетных средств.

Ключевые слова: местный бюджет, гендерно-ориентированный бюджет, программно-целевой метод, среднесрочное бюджетирование, бюджетные программы, объединенные территориальные сообщества.

METHODOLOGICAL BASIS FOR INTRODUCTION OF THE BUDGET FOCUSED ON RESULT

Abstract. In article the attention is focused that in recent years in Ukraine there were fundamental changes of system of local government, especially regarding formation of local budgets and creation of the amalgamated territorial communities. Introduction of the programmeperformande budgeting in amalgamated territorial communities is aimed at providing transparency and implementation of an assessment of activity of participants of the budgetary process concerning achievement of goals and performance of tasks, increase in control level of results of the budgetary programs implementation and carrying out the analysis of the reasons of their inefficient performance; streamlining of the organizing the activities by accurate differentiation of responsibility for implementation of each budgetary program between all participants of the budgetary process; improvement of quality of development of the budgetary policy, efficiency of distribution and use of budgetary funds.

Keywords: local budget, gender budget, programme performande budgeting, medium-term budgeting, budget programmes, amalgamated territorial communities.

Постановка проблеми. З прийняттям законів України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” і “Про співробітництво територіальних громад” місцеве самоврядування набуває нових можливостей для свого подальшого розвитку [4]. В останні роки в Україні відбулися фундаментальні зміни в системі місцевого самоврядування, особливо стосовно формування місцевих бюджетів та утворення нового потужного суб’єкта місцевого самоврядування — об’єднаних територіальних громад (далі — ОТГ). Нові ОТГ отримали досить значні фінансові ресурси, їх бюджети стали співмірними з бюджетами міст обласного значення, а державна підтримка розвитку інфраструктури таких громад дала імпульс до створення у сільських місцевостях нових можливостей для отримання людиною повноцінних послуг від місцевого самоврядування, яких вона раніше була позбавлена [7, с. 5].

З 2017 р. для бюджетів, які мають пряме відношення до державного бюджету (у т. ч. ОТГ), застосовується програмно-цільовий метод (далі — ПЦМ) бюджетування. Це дає змогу проаналізувати ефективність використання коштів через порівняння отриманих результатів з очікуваними (запланованими), і зіставити мету залучення коштів з кінцевими результатами від реалізації проекту.

Запровадження середньострокового бюджетного планування є однією з компонент Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2021 роки. Зокрема, передбачено

використання обмежених ресурсів бюджету для надання максимально ефективних і якісних публічних послуг шляхом посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за результати діяльності у відповідних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі положення щодо запровадження бюджету орієнтованого на результат викладені у працях [1–4, 6–7]. Однак певні питання потребують окремого аналізу, чому і присвячена ця стаття.

Мета статті — дослідити методологічні засади запровадження бюджету, орієнтованого на результат в умовах проведення реформи децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Ідея ПЦМ полягає у зосередженні уваги не лише на можливостях бюджету (існуючих ресурсах), а й на найефективнішому їх використанні з метою отримання конкретних результатів. ПЦМ є результатом застосування технологій планування й аналізу, що використовуються у приватному бізнесі [7, с. 39]. Запровадження ПЦМ у бюджетному процесі, зокрема в ОТГ, спрямоване на: забезпечення прозорості й здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей і виконання завдань, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм і проведення аналізу причин неефективного їх виконання; упорядкування організації діяльності шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між всіма учасниками бюджетного процесу; підвищення якості розроблення бю-

джетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів [5].

Виконавчі органи відповідних місцевих рад складають і схвалюють прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку відповідної території, державних цільових програм, який ґрунтується на прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди. Показники проекту місцевого бюджету на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди. За бюджетними програмами, які забезпечують протягом кількох років виконання інвестиційних проектів, у т. ч. тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, і визначені рішенням про місцевий бюджет, виконавчий орган відповідної місцевої ради вживає заходи щодо пріоритетності передбачення бюджетних коштів на наступний бюджетний період у проекті рішення про місцевий бюджет для продовження таких інвестиційних проектів з урахуванням необхідності поетапного їх завершення та введення в дію відповідних об'єктів.

Зволікання із застосуванням ПЦМ у бюджетному процесі на місцевому рівні має негативні риси, а саме [6, с. 8]:

1) не розвивається надання послуг на конкурентній основі у зв'яз-

ку з тим, що не проводиться аналіз ефективності співвідношення вартості послуг до суми коштів, використаних на їх надання;

2) головною метою фінансування в умовах діючих підходів до планування місцевих бюджетів є утримання мережі бюджетних установ, що склалася історично, без урахування ефективності їх функціонування;

3) в умовах жорсткої обмеженості бюджетних коштів здійснюється пропорційне скорочення фінансування бюджетних установ незалежно від того, наскільки ефективно чи неефективно надання ними послуг;

4) управлінці не мають достатньої інформації для оцінювання рівня задоволення отримувачів послуг, доступності послуг, встановлення пріоритетів і відмови від неефективних послуг або зміни способу їх надання.

Зауважимо, що політика гендерної рівності є важливим чинником глобального розвитку і фундаментальним правом людини. Недооцінка впливу бюджету на жінок і чоловіків може призвести до результату, що суперечить поставленим завданням, унеможливити досягнення певних економічних показників, зокрема економічного зростання, трудової зайнятості тощо [2, с. 9].

Гендерно-орієнтоване бюджетування становить (далі — ГОБ) — управлінську технологію вироблення цільових стратегій для забезпечення справедливого розподілу ресурсів в інтересах різних соціальних груп населення. Реалізація ГОБ пов'язана з можливістю змінювати бюджети і політику держави у бік більшої гендерної рівності, зокрема надає можливість [Там само, с. 10–11]:

- покращити якість послуг для населення за рахунок спрямування бюджетних витрат на конкретного споживача;

- підвищити ефективність реалізації політики і забезпечити більшу підзвітність урядових органів;

- удосконалити закони і політику з метою подолання наявних гендерних проблем;

- підвищити темпи економічного розвитку територій з урахуванням більш ефективного використання наявних ресурсів;

- зменшити гендерну нерівність і дати поштовх розвитку гендерно-чутливої політики;

- підвищити інформованість та вплив громадськості (зокрема жінок) на прийняття рішень у бюджетному процесі;

- здійснювати моніторинг досягнення політичних цілей і заяв щодо гендерної рівності.

Гендерний бюджетний аналіз — це аналіз програм, що фінансуються з бюджету, й оцінка того, наскільки їхні заходи задовольняють потреби різних груп жінок і чоловіків. Результатом є рекомендації щодо вдосконалення програм (заходів), які фінансуються з бюджету, бюджетної та галузевих політик крізь призму гендерного підходу (впливу на різні групи жінок і чоловіків). До основних кроків проведення гендерного аналізу відносять [2, с. 8]:

1. Визначення гендерних проблем у галузі — аналіз становища різних груп жінок і чоловіків, яких стосується конкретна програма; визначення основних цільових груп програми, встановлення їх становища та можливостей.

2. Збір інформації (вихідних даних про програми, що аналізуються) — визначення основних даних про програму, її мету, завдання, бенефіціарів, виконавців і розмір видатків.

3. Проведення гендерного аналізу діяльності (заходів, послуг) — дослідження заходів програми, з'ясування їх впливу на гендерну рівність у галузі.

4. Проведення гендерного аналізу структури видатків бюджету — оцінювання розподілу бюджетних коштів між різними групами жінок і чоловіків — бенефіціарів програми.

5. Формування цілей та рекомендацій з посилення гендерної рівності за програмою (на заходи, послуги) — вироблення рекомендацій з досягнення гендерної рівності в межах програми.

У процесі апробації ГОБ були визначені [1, с. 10, 89]:

— у 2015 р. провідними виступили Міністерство соціальної політики України, Міністерство молоді та спорту України, а також Івано-Франківська (західний регіон), Житомирська (північний), Харківська (східний), Херсонська (південний) області та м. Київ (центральний регіон), які стали центрами відповідних кластерів;

— у 2016 р. до процесу долучилися Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Черкаська та Чернівецька області. Всі регіони працюють у межах однієї-двох з чотирьох галузей: освіти (Закарпатська, Херсонська, Чернівецька

області, м. Київ); охорони здоров'я (Івано-Франківська, Київська, Черкаська області, м. Київ); соціального захисту і соціального забезпечення (Житомирська, Дніпропетровська, Запорізька області); молодіжної політики та фізичної культури і спорту (Кіровоградська, Миколаївська, Харківська області);

– у 2017 р. долучилися Вінницька, Львівська, Полтавська, Сумська, Тернопільська та Хмельницька області.

З'ясовано, що під час відбору областей за мету ставилося широке охоплення всієї території країни (з урахуванням географічного розташування та соціально-економічного стану розвитку території), щоб забезпечити найбільш ефективне виконання запланованих заходів і сприяти поширенню ГОБ в інших регіонах країни. Запровадження цього методу управління бюджетними коштами дозволить підвищити ефективність та прозорість бюджетних видатків і зменшити гендерні розриви у будь-якій сфері.

За допомогою гендерного аналізу досліджуються характерні для жінок і чоловіків види діяльності, умови існування, потреби, їх доступ до ресурсів і послуг соціогуманітарної сфери, контроль над ресурсами, всі взаємозв'язки та інші чинники у широкому соціальному, економічному, політичному і екологічному контексті.

До переваг ГОБ на рівні ОТГ належить можливість:

- покращити якість послуг для населення за рахунок спрямування бюджетних витрат на конкретного споживача;

- підвищити ефективність реалізації політики розвитку ОТГ через подолання наявних гендерних проблем і забезпечити більшу підзвітність органів місцевого самоврядування;

- підвищити темпи соціально-економічного розвитку територіальної громади з урахуванням більш ефективного використання наявних ресурсів;

- підвищити інформованість і вплив громадськості, зокрема жінок, на прийняття рішень у бюджетному процесі;

- здійснювати моніторинг досягнення політичних цілей і заяв щодо гендерної рівності.

Впровадження ГОБ впливає на формування збалансованого бюджету, оскільки поєднує два процеси, не пов'язані між собою: забезпечення гендерної рівності (захист прав кожної людини) і управління місцевими фінансами (технічний процес розподілу фінансових ресурсів, у т. ч. і через бюджет). Сформований таким чином місцевий бюджет враховує потреби всіх споживачів: жінок і чоловіків, хлопців та дівчат різних соціальних груп, а також гарантує їм рівні права та можливості за рахунок бюджетних коштів у процесі реалізації державної та регіональної політик.

До “гендерних ефектів” від реалізації бюджетних програм належать [2, с. 57–59]:

- 1) соціальні – визначаються як соціальні вигоди, отримані різними цільовими групами одержувачів благ як безпосередньо, так і опосередковано не лише у коротко-, а й у довгостроковій перспективі;

2) перерозподільні — демонструють як перерозподіл благ і доходів здійснюється в інтересах саме тих гендерних груп, для поліпшення становища яких реалізується конкретна програма;

3) інституціональної життєздатності — гендерний аналіз сталості й ефективності органів і структур, що керують програмою, а також аналіз стабільності середовища, в якому програма повинна здійснюватися;

4) економічний — оцінюється обґрунтованість обсягів витрат на реалізацію програми та фінансування пріоритетів гендерної рівності, виходячи з обмежених бюджетних ресурсів.

Гендерний аудит міського простору: “Облаштування дитячих ігрових майданчиків”. Бюджетування проектів з облаштування ОТГ дитмайданчиками є гендерно-нейтральними з точки зору потреб хлопчиків і дівчаток, проте з погляду на задоволення потреб сім’ї з дітьми — гендерно-дискримінаційними. У бюджетах із спорудження дитмайданчиків відсутні витрати на урахування потреб батьків дітей дошкільного віку. Дорослі мають обов’язково супроводжувати дітей до 7 років, тому до комплексу дитмайданчика мають бути включені лави для батьків. В умовах обмежених бюджетних ресурсів врахування інтересів батьків можна здійснити шляхом залучення додаткових коштів. Дитмайданчик має охоплювати категорію дітей до 12 років, а гендерний аналіз програм благоустрою виявив “гендерну сліпоту” до дівчат категорії 12+ через бюджетування проектів зі спорудження спортмайданчиків, орієнтованих переважно

на хлопців. Отже, до проектів з облаштування спортмайданчиків потрібно включити зони для активного відпочинку дівчат категорії 12+ [2, с. 57–59].

Середньострокове прогнозування запроваджується з метою [3, с. 51]:

- запровадження чітких пріоритетів у сфері місцевих видатків;
- забезпечення можливостей ініціювання змін бюджетної політики та механізмів контролю за їх реалізацією;
- поліпшення розподілу ресурсів, спрямованих на стратегічні пріоритети як між галузями, так і в окремих галузях;
- підвищення відповідальності головних розпорядників коштів щодо ефективного та раціонального використання ресурсів (у т. ч. шляхом введення фінансових обмежень);
- посилення загального бюджетного контролю.

Питання затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з питань місцевого самоврядування належать до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад і вирішуються на пленарних засіданнях відповідних рад. Бюджетні програми і програми (цільові, соціально-економічного розвитку тощо), які затверджуються місцевою радою, не одне й те саме.

Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове й ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у

межах визначених бюджетних призначень. Бюджетна програма є сукупністю заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань, очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Паспорт бюджетної програми — документ, який визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники й інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого рішенням про місцевий бюджет.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінювання ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень оцінюють ефективність бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів. Оцінювання ефективності здійснюється на підставі аналізу їх результативних показників, іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів і звітах про виконання паспортів бюджетних програм.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, мож-

на зауважити, що в умовах сучасного періоду органам місцевого самоврядування новостворених об'єднаних громад як ніколи важливо знати й розуміти природу місцевих фінансів, розбиратися в механізмі їх функціонування, уміти аналізувати ті процеси і явища, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням грошових фондів, бачити ті форми, методи і засоби, за допомогою яких можна найбільш повно використовувати місцеві фінанси як один з інструментів ефективного впливу на всі процеси соціально-економічного розвитку своєї громади [3, с. 4].

Стратегічний план громади знаходить своє відображення у плануванні (або прогнозуванні) видатків у середньостроковій перспективі. На основі пріоритетів громади, прогнозів надходжень до бюджету, а також, виходячи з індивідуальних стратегічних планів головних розпорядників коштів, складаються середньострокові прогнози видатків. Цей процес називають середньостроковим прогнозуванням (плануванням). Відкрите та прозоре розпорядження бюджетними коштами є необхідною передумовою довірливих та ефективних взаємовідносин органів місцевого самоврядування як із громадянами, так і з бізнесом, вітчизняними та іноземними інвесторами та кредиторами, іншими цільовими групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гендерний бюджетний аналіз програм, які фінансуються з держав-*

- ного та місцевих бюджетів. — К., 2016. — 90 с.
2. *Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика : метод. посіб.* / [авт.-упоряд. : Т. Іваніна, О. Жукова, С. Євченко, Н. Карпець, О. Микитась, О. Остапчук, Н. Рябушенко, О. Ярош]. — К. : ФОП Клименко, 2016. — 92 с.
 3. *Наталенко Н.* Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль) / Н. Наталенко. — К. : ІКЦ “Легальний статус”, 2016. — 72 с.
 4. *Перші кроки новообраного голови територіальної громади : практич. посіб.* / [авт.-упоряд. : О. В. Берданова, Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. В. Васильєва, О. І. Васильєва та ін., за заг. ред. В. М. Вакуленка, О. І. Васильєвої, В. П. Удовиченка]. — К. : НАДУ, 2016. — 33 с.
 5. *Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538-р* // Офіц. сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>
 6. *Станкус Т.* Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів / Т. Станкус. — Х. : Фактор, 2017. — 128 с.
 7. *Ткачук А.* Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад / А. Ткачук, Н. Наталенко. — К. : ІКЦ “Легальний статус”, 2016. — 76 с.

УДК: 351:378:796.011.3(477)

Дегтяр Олег Андрійович,

доктор наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, Україна, 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Дегтяр Олег Андреевич,

доктор наук по государственному управлению, доцент кафедры менеджмента и администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, Украина, 61002, г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Diegtiar Oleg Andreevych,

Doctor of Science in Public Administration, associate professor of the Department of Management and Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, 61002, Kharkiv, 17, Marshal Bazhanov Str., tel.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Вавренюк Сергій Анатолійович,

кандидат наук з державного управління, викладач кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки, Національний університет цивільного захисту України, Україна, 61023, м. Харків, вул. Чернышевська, 94, тел.: (057) 700 31 71, e-mail: nicszu@mns.gov.ua

Вавренюк Сергей Анатольевич,

кандидат наук по государственному управлению, преподаватель кафедры пиротехнической и специальной подготовки, Национальный университет гражданской защиты Украины, Украина, 61023, г. Харьков, ул. Чернышевская, 94, тел.: (057) 700 31 71, e-mail: nicszu@mns.gov.ua

ORCID: 0000-0002-6396-9906

ORCID: 0000-0002-6396-9906

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано та узагальнено систему формування готовності до розвитку фізичної культури студентів у ВНЗ України з урахуванням регіональних особливостей. Удосконалено модель готовності студентів до розвитку фізичної культури.

Ключові слова: фізична культура, спортизація фізкультурної діяльності, модель готовності студентів, фізична підготовленість, спортивно орієнтовані технології, стан здоров'я, оздоровчі технології навчання, багато-критерійний підхід.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА ДЛЯ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ

Аннотация. Проанализировано и обобщено систему формирования готовности к развитию физической культуры студентов в вузах Украины с учетом региональных особенностей. Усовершенствовано модель готовности студентов к развитию физической культуры.

Ключевые слова: физическая культура, спортизация физкультурной деятельности, модель готовности студентов, физическая подготовленность, спортивно ориентированные технологии, состояние здоровья, оздоровительные технологии обучения, многокритериальный подход.

STRATEGIC APPROACHES IN PUBLIC ADMINISTRATION BY THE DEVELOPMENT OF PHISICAL CULTURE AND SPORTS FOR THE STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Abstract. The analysis and generalization of the preparedness of the forming system for the development of physical culture of students in higher educational institutions of Ukraine with regard to regional features were conducted, the model of students' preparedness for the development of physical culture was improved.

Keywords: physical culture, sportization of physical activity, the model of students' preparedness, physical preparedness, sport oriented technologies, health state, wellness learning technologies, multicriteria approach.

Постановка проблеми. Аналіз науково-методичної літератури і узагальнення передового досвіду роботи кафедр фізичного виховання ВНЗ України свідчить про кризу навчальної дисципліни “Фізична культура”, що настигла в 90-х роках. Одним із напрямів у рішенні цих завдань є спортизація фізкультурної діяльності в освітніх установах. Сучасна система спортивного тренування є винятково складним соціальним явищем. Одним із найважливіших аспектів, який надає системності і цілеспрямованості процесу управління, є планування. Для реалізації системи формування готовності до розвитку фізичної культури студентів у ВНЗ України з урахуванням регіональних особливостей була розроблена технологія навчання. Структура готовності до розвитку фізичної культури у студентів ВНЗ України є багатокомпонентною моделлю. Одним з наріжних принципів інноваційної освіти, у тому числі і у сфері фізичної культури, є багатокритерійний підхід. Саме такий підхід є одним з перспективних у рішенні проблем формування готовності до розвитку фізичної культури у студентів ВНЗ України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконаленню і розвитку системи фізичного виховання студентської молоді присвятили свої дослідження С. М. Домбровська, В. Г. Арєф'єв, М. Д. Зубалій,

Т. Ю. Круцевич, А. С. Куц, Р. Т. Раєвський, С. М. Сінгаєвський, Б. М. Шиян, А. Д. Дубогай та ін.

Однак наявність зазначених досліджень, отримані результати та розроблені науково-методичні рекомендації за окресленими напрямками можуть бути використані для вирішення нагальних сучасних проблем управління галуззю, а саме сприяти підвищенню ефективності діяльності органів державної влади в розвитку фізичної культури і спорту. Водночас системний аналіз наявних джерел свідчить про їх надто загальний або вузькопрофесійний характер. Крім того, теоретичні основи державного управління фізичною культурою і спортом у вищих навчальних закладах для студентської молоді розглядаються епізодично, без застосування комплексного підходу, що призводить до відсутності науково обґрунтованих висновків, рекомендацій та пропозицій, які мали б сприяти якісному вирішенню завдань щодо розвитку галузі.

Мета статті — проаналізувати та спрогнозувати модель багаторічної підготовки фахівця з фізичної культури і спорту у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. В організації навчального процесу важливу роль відіграють спортивно орієнтовані технології. Аналіз науково-методичної літератури і узагальнення передового досвіду ро-

боти кафедр фізичного виховання ВНЗ України свідчить про кризу навчальної дисципліни “Фізична культура”, що настигла в 90-х роках. Ці тенденції виявлені нашими дослідженнями. Як наслідок — зниження мотивації до регулярних занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовленості студентів і рівня здоров’я. Тривожна ситуація потребувала внесення від освіти науково обґрунтованих змін і доповнень до діючих базових програм по фізичній культурі у ВНЗ України на основі розроблення інноваційних методик, що формують стійку мотивацію до навчальної діяльності і регулярних занять фізичною культурою.

Одним із напрямів у вирішенні цих завдань є спортизація фізкультурної діяльності в освітніх установах. Спорт, що комплектує цінності фізичної культури, завжди був потужним соціальним феноменом, на основі якого формуються інтереси, мотиви, потреби до занять фізичною культурою, а широке залучення наукомістких спортивних технологій, що добре зарекомендували себе у великому спорті, сприяє підвищенню ефективності розвитку рухових кондицій.

Сучасна система спортивного тренування є винятково складним соціальним явищем. У тренувальному процесі діють різноособисті закономірності, які слід враховувати і використовувати. Звідси і формуються певні принципи спортивного тренування: зростання навантаження, безперервності тренування, періодизації і циклічності, систематичності, наочності, доступності.

В останнє десятиліття в освіті склалася ситуація, яка показала, що традиційні форми здобуття освіти і моделі навчання не можуть задовольнити потреб в освітніх послугах, зазвичай сконцентрованих у великих містах.

Це послужило стимулом до широкого використання в наукових дослідженнях у галузі фізичної культури і спорту інноваційних досягнень з розвитку інформатики, кваліметрії, застосовуючи при цьому наукомісткі апаратурні, високоефективні комп’ютерні та інформаційні технології.

Одним із найважливіших аспектів, який надає системності і цілеспрямованості процесу управління, є планування. Зважаючи на предмет нашого дослідження, ми будемо вести мову про соціальне планування, під яким розуміють науково обґрунтовану систему цілей, показників, завдань розвитку певної соціальної сфери та основних засобів і методів їх досягнення [1, с. 79]. Процес державного управління розвитком фізичної культури і спорту неможливий без планування, яке за часовим аспектом, рівнем структурно-функціонального охоплення, масштабами та цільовими настановами поділяється на: поточне, перспективне, середньо- та довгострокове, індикативне, директивне, стратегічне.

Для реалізації розробленої нами системи формування готовності до розвитку фізичної культури студентів у ВНЗ України з урахуванням регіональних особливостей була розроблена технологія навчання, яка заснована на інтеграції проблемно-модульної, спортивно-орієнтованої,

інформаційної і оздоровчої технологій навчання, системі комплексного контролю якості освітнього процесу.

Її основними принципами є:

- конверсія у навчальний процес спортивно орієнтованих технологій навчання, що зарекомендували себе в спорті вищих досягнень, з урахуванням запитів, потреб і можливостей (рівень здоров'я) студентів у виборі видів спорту, сучасних рухових і оздоровчих систем, найбільш значущих у фізичному саморозвитку особи;

- впровадження оздоровчих технологій навчання з урахуванням захворювань, характерних для різних територій України;

- інтеграція спортивних і оздоровчих технологій навчання, які дозволяють ефективно реалізувати принцип оздоровчої спрямованості в навчально-тренувальній діяльності студентів і посилити технології спортивного тренування засобами, методами оздоровчої і реабілітаційної фізичної культури;

- інтеграція у навчальний процес теорії, історії і методики різних видів фізичної культури з дисципліни “Фізична культура”;

- принцип пріоритету регіональних соціокультурних і біосоціальних чинників готовності до розвитку фізичної культури;

- принцип інтенсифікації навчального процесу реалізується через різні форми навчання із застосуванням інформаційних технологій, науково-дослідницьку діяльність викладачів і студентів;

- принцип пріоритету особи в освітньому процесі реалізується через забезпечення максимально комфортних психолого-педагогічних

умов навчальних занять (сучасне матеріально-технічне забезпечення фізкультурно-спортивної бази, висококваліфікований професорсько-викладацький склад), застосування релевантних педагогічних технологій навчання з урахуванням запитів і потреб студентів у сфері фізичної культури, формування суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Розробляючи інтеграційну нову технологію формування готовності до розвитку фізичної культури студентів у ВНЗ України, ми спиралися на переваги інтегрованих дидактичних систем, до яких належать: ущільнення або концентрація навчального матеріалу, усунення дублювання в його вивченні; усунення перевантажень, заощадження навчального часу; інтеграція кількох навчальних предметів; посилення мотивації до пізнавальної діяльності; динамічність процесу інтеграції, зумовлена розвитком науки.

Уявлення у сучасному суспільстві поняття “здоров'я” і значне системне погіршення стану здоров'я населення України стало підґрунтям для розгляду побудови дисципліни “Фізична культура” на основі парних законів дивергенції і конвергенції. Дивергенція — процес розширення меж проектної ситуації з метою забезпечення досить широкого і максимально плідного простору пошуку рішень [2]. Цей процес використовується в наукових дослідженнях для виникнення безлічі нових ідей. Мета дивергентного підходу полягає в тому, щоб перебудувати первинний варіант проекту, виявити ті аспекти, які дають можливість отримати істотно нові й водночас здійснювані зміни

в проєкті. Відзначимо особливості прийомів дивергенції і конвергенції в аспекті рішення творчих завдань. Для дивергентного підходу характерні: нестійкість і розмитість цілей; тимчасове усунення обмежень; відстрочений характер оціночних суджень. Для конвергентного підходу — звуження поля пошуку, зменшення невизначеності, виключення альтернатив.

На основі аналізу науково-методичної літератури, власних досліджень розроблено модель готовності студентів до розвитку фізичної культури, яка є модульно-компонентною структурою і включає: мотиваційно-цільовий модуль; змістовний модуль; операційно-функціональний модуль; модуль рефлексії.

Перший модуль — “Мотиваційно-цільовий” — представлений компонентами: мотивація до предметної діяльності; мотивація до діяльності змагань; мотивація до науково-дослідної діяльності. Критерієм оцінки сформованості мотивації до предметної діяльності є відвідуваність навчальних занять і елективного курсу, тобто виконання студентами об’єму рухового навантаження. Згідно з державним освітнім стандартом по фізичній культурі мінімальний об’єм рухового навантаження становить чотири години на тиждень на першому і другому курсах навчання, на старших курсах — по дві години [3, с. 79].

Такий об’єм рухового навантаження значно покращує результати. Для отримання ефекту від тренувань, що є одним із завдань дисципліни, потрібно збільшувати об’єм рухового навантаження до 8–12 годин на

тиждень, залежно від рівня фізичного здоров’я студентів, за рахунок організації занять елективного курсу. Формування мотивації до наростання об’єму індивідуального рухового навантаження ми здійснюємо на основі отримання студентами інформації про види спорту, про базову, реабілітаційну, адаптивну, рекреаційну фізичну культуру, про стан здоров’я, фізичний розвиток, функціональний стан організму, фізичну підготовку. Також вивчаються запити і потреби студентів у сфері фізичної культури. Запити порівнюються з можливостями реалізації їх у ВНЗ України [4, с. 27]. Створюються психолого-педагогічні умови організації занять за вибраними студентами видами рухової активності. У процесі занять студенти навчаються порівнювати свій стан здоров’я із запитами у сфері фізичної культури і реальними індивідуальними можливостями. Згадана схема заходів допомагає студентам самовизначитися у видах спорту, сучасних рухових і оздоровчих системах, сформувати інтерес до занять у рамках предметної діяльності.

Побудова навчальних занять на принципах спортивного тренування і переважання методу (організація системи змагань між групами, курсами, факультетами, моніторинг фізичного здоров’я) змагання формує у студентів потребу в збільшенні рухового навантаження для демонстрації найвищого результату в змаганнях різно-особистого рівня [5].

У межах проведення науково-дослідної роботи студенти здійснюють статистичну обробку результатів навчальних досягнень: заповнення індивідуальної інформаційно-аналі-

тичної карти студента, оброблення результатів анкетування, розрахунків рейтингової оцінки поточної і підсумкової успішності кожного студента, навчальної групи, курсу, факультету. Під керівництвом викладачів аналізують отримані дані, розробляють рекомендації для корекції власних навчальних досягнень і підвищення якості навчального процесу. Входження студентів (особливо студентів, звільнених від практичних занять за станом здоров'я) у роботу різних напрямів навчального процесу кафедри дозволяє їм самоствердитися, переконатися в значущості фізичної культури для становлення загальної і професійної культури особи, розпочати міждисциплінарні наукові дослідження по екології, інформатиці та інших науках [6, с. 99].

Другий модуль — “Змістовний” — включає такі компоненти: когнітивну обізнаність і індивідуальний стиль освітньої діяльності. Критеріями оцінювання когнітивної обізнаності є результати знань з історії і теорії фізичної культури, методики формування рухових умінь і навичок, основ здоров'я формуючого стилю життя і професійної діяльності.

Третій модуль — “Операційно-функціональний” — представляє компоненти рухових умінь і навичок (фізичної підготовленості і фізичної працездатності) і фізичного здоров'я (фізичний розвиток, функціональний стан систем організму, захворюваність).

Четвертий модуль — “Рефлексія” — включав сформованість позиції рефлексії до самопізнання, самоудосконалення і саморозвитку у сфері фізичної культури, індивідуальних і

соціальних характеристик особи, необхідних для ефективної спортивної і фізкультурно-оздоровчої діяльності [7].

Процес формування готовності до розвитку фізичної культури в ході навчання складався з трьох етапів.

На першому етапі — самовизначення — студенти першого курсу в процесі лікарсько-педагогічного контролю отримували інформацію про стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, функціонального стану організму і фізичної підготовленості і працездатності. На основі інформації про можливість вибору різних видів спорту, сучасних рухових і оздоровчих систем студенти дістали можливість визначитися з вибором рухової діяльності. На цьому етапі нашим завданням було формування у студентів мотивації до предметної діяльності.

Другий етап — самоудосконалення — полягав у формуванні поглиблених знань про види спорту, сучасні рухові і оздоровчі системи й оволодіння практичними вміннями в різних видах фізичної культури. Формувалася мотивація до регулярних занять обраним видом рухової діяльності.

На третьому етапі — саморозвиток:

- формувалися знання основ спортивного тренування, лікувальної і адаптивної фізичної культури, вміння планувати фізичні навантаження і контролювати фізичний стан в процесі їх виконання і мотивація до діяльності змагання;

- студенти отримували знання про значення фізичної культури в професійній діяльності, впливі фі-

зичних вправ на організм тих, хто займався, можливості корекції порушених функцій засобами фізичної культури й уміння організувати заняття профілактичної спрямованості з урахуванням виду професійної діяльності. На цьому етапі нашим завданням було формування мотивації до рухової діяльності і здорового способу життя [8, с. 11].

Результатом кожного етапу навчальної діяльності студента має бути досягнення певної мети, що задовольняє добре відомим у теорії управління принципам SMART: конкретність, вимірність, досяжність, релевантність, узгодженість за часом.

Таким чином, підвищення мотиваційно-ціннісного відношення студентів до занять фізичною культурою і спортом буде ефективним, якщо пропоновані навчальні програми по фізичному вихованню враховуватимуть запити і потреби студентів у сфері фізичної культури і спорту стосовно віково-статевих і соціально-демографічних особливостей. Пріоритет спортивно орієнтованого підходу в організації навчального процесу у ВНЗ України дає можливість здійснити спадкоємність спортивного руху і зняти суперечність між запитом і реалізацією його у студентів у видах фізкультурно-спортивної діяльності.

Процес формування стійкої потреби у фізичному вдосконаленні має бути гуманістичним за формою і особово орієтованим за змістом. Важливим моментом є факт, що людині властиве неприйняття примусу, опертя йому. Це виховує упертість, небажання наслідувати щось чи когось. Ігноруючи цю аксіому, не мож-

на добитися позитивних результатів у формуванні будь-якої культурної потреби, в тому числі і у фізичному розвитку. Однією зі складових особово орієтованого підходу є діалогічність, де викладач і студент спільно вирішують завдання з удосконалення знань, умінь і навичок. Викладачеві, що веде цей діалог, необхідно мати релевантну інформацію з потреб студентів у сфері фізичної культури і спорту. У зв'язку з цим завдання полягає у визначенні затребуваної студентами інформації про запити і потреби у сфері фізичної культури і спорту [9, с. 67].

Висновки. Таким чином, готовність до розвитку фізичної культури у студентів — це сформована в процесі фізкультурної освіти у ВНЗ України нова якісна характеристика особи, що має високий рівень компетентності, здатність до самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку у сфері фізичної культури, що уміє виділяти з неї релевантні формуючі компоненти в процесі саморозвитку і професійного становлення. Структура готовності до розвитку фізичної культури у студентів ВНЗ України є багатокомпонентною моделлю, що складається з мотиваційно-цільового, змістовного, операційно-функціонального і рефлексії модулів.

Сучасні тенденції розвитку науки в Україні характеризуються зміною парадигм мислення і типів навчання, зміною характеру навчальної діяльності, технологій навчання, зростаючою різноманітністю організаційних форм навчання, свідчать про посилення інноваційних процесів в освіті. Одним із наріжних принципів інноваційної освіти, у тому числі і у сфе-

рі фізичної культури, є багатокритерійний підхід, що припускає облік суперечливих інтересів в цілеспрямованні системи освіти, який зв'язує в єдине ціле завдання формування змісту фізкультурної освіти, його світоглядні і моральні аспекти, дозволяє врахувати національну і регіональну специфіку. Саме такий підхід є одним із перспективних у рішенні проблем формування готовності до розвитку фізичної культури у студентів ВНЗ України, оскільки відкриває можливість конструктивної рефлексії, комплексного саморозвитку і формування особи, готової до самовизначення, самовдосконалення і саморозвитку в системі фізичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гасюк І. Л.* Організаційна структура державного управління фізичною культурою і спортом в Україні / І. Л. Гасюк // Університет. наук. зап.: часоп. XVVII. — Х. : Вид-во ХУУП, 2010. — № 3 (35). — С. 195–203.
2. *Гузарь В. М.* Процес управління фізичною культурою і спортом / В. М. Гузарь // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — Х., 2009. — № 17. — С. 9–18.
3. *Вавренюк С. А.* Теоретико-правові основи державного управління фізичною культурою і спортом в Україні / С. А. Вавренюк // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. — Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. — Вип. 3 (46). — С. 210–215.
4. *Данилко М.* Тенденції розвитку вищої освіти у галузі фізичного виховання і спорту / М. Данилко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2002. — № 2–3. — С. 49–52.
5. *Дутчак М.* Стратегія і тактика розвитку спорту для всіх в Україні / М. Дутчак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2003. — № 16. — С. 3–16.

УДК 364.2

Дегтяр Олег Андрійович,

доктор наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, Україна, 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Дегтяр Олег Андреевич,

доктор наук по государственному управлению, доцент кафедры менеджмента и администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова, Украина, 61002, г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17, тел.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Diegtiar Oleg Andreevych,

Doctor of Science in Public Administration, associate professor of the Department of Management and Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, 61002, Kharkiv, 17, Marshal Bazhanov Str., tel.: (095) 772 19 57, e-mail: ODegtyar@i.ua

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Непомнящий Александр Михайлович,

доктор наук з державного управління, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: n_a_m@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5766-3150

Непомнящий Александр Михайлович,

доктор наук по государственному управлению, академик Академии строительства Украины, профессор кафедры публичного администрирования, Межрегиональная Академия управления персоналом, Украина, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: n_a_m@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5766-3150

Nepomniashchyi Oleksandr Mykhailovych,

Doctor of science in Public Administration, Academician of Academy of building of Ukraine, Professor of the Department of Public Administration, Interregional Aca-

СПЕЦИФІКА СОЦІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Досліджено специфіку соціологічного підходу до аналізу професійної ідентичності державних службовців. З'ясовано роль безперервної освіти в професійній ідентичності державних службовців та визначено головні ознаки їх компетенції.

Ключові слова: державні службовці, професійна ідентичність, професіоналізм, мотивація, компетенція.

СПЕЦИФИКА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА К АНАЛИЗУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

Аннотация. Исследована специфика социологического подхода к анализу профессиональной идентичности государственных служащих. Выяснена роль непрерывного образования в профессиональной идентичности государственных служащих и определены главные признаки их компетенции.

Ключевые слова: государственные служащие, профессиональная идентичность, профессионализм, мотивация, компетенция.

THE SPECIFICITY OF THE SOCIOLOGICAL APPROACH TO THE ANALYSIS OF PROFESSIONAL IDENTITY OF CIVIL SERVANTS

Abstract. The article investigates the specificity of sociological approach to the analysis of professional identity of civil servants. Defines the role of continuous education in the professional identity of public servants and the main indications of their competence.

Keywords: civil servants, professional identity, professionalism, motivation and competence.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день професійні норми і цінності державних службовців перебувають у стані трансформації, що

тягне за собою формування умов для зміни професійної ідентичності акторів. Усвідомлення необхідності служіння суспільству вимагає глибокої

перебудови світогляду і психології чиновника. В умовах зміни моделі суспільного розвитку, становлення нових економічних, політичних, соціальних відносин державна служба пред'являє до особистості державного службовця та його професійного розвитку різноманітні вимоги залежно від займаної посади, характеру і змісту виконуваної ним роботи.

Призначення державної служби у сучасному суспільстві, що трансформується, можна реалізувати тільки за умови прийняття державними службовцями процесу оновлення професійної ідентичності, орієнтованого на інноваційні способи діяльності службовців. У такому випадку результатом професійної ідентичності повинен бути професіонал, який має інноваційне мислення, здатний на адекватне і своєчасне вирішення складних завдань соціально-інноваційного державного управління. У цьому контексті необхідна відповідна переорієнтація змісту безперервної професійної освіти державних службовців на формування професійної ідентичності державних службовців сучасного розвиненого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної ідентичності державних службовців, а також різні підходи до її аналізу висвітлюють у своїх працях такі відомі українські та зарубіжні вчені, як В. Арбеніна [10], О. Боброва [1], Ж. Вірна [2], А. Горбатий [7], О. Гуменюк [3], Г. Зінченко [5], О. Єрмолаєва [4], Н. Липовська [6], М. Маланчій [6], А. Мудрик [2], Н. Ничта [7], Н. Рослякова [8], В. Синявський [9], Л. Сокурянська [11] та ін. Незважаючи на свою значу-

щість та актуальність, проблема професійної ідентичності державних службовців залишається теоретично мало розробленою. Існують різні підходи до аналізу професійної ідентичності державних службовців, але на сьогоднішній день не сформовано однозначного категоріального апарату; відсутня єдина класифікація факторів і показників, що впливають на цей процес.

Метою статті є дослідження специфіки соціологічного підходу до аналізу професійної ідентичності державних службовців та надання пропозицій з удосконалення означеного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтегративним показником досліджуваної соціально-професійної групи державних службовців є професійна ідентичність — відчуття належності до соціально-професійного співтовариства.

Категорія “професійна ідентичність” представляє собою інтегративний показник досліджуваної соціально-професійної групи державних службовців. Професійна ідентичність є різновидом соціальної ідентичності, яка володіє при цьому всіма її ознаками і характеристиками, необхідними для її формування. Водночас багатьма вченими професійна ідентичність асоціюється з формами самосприйняття, “образу Я”. В основі цієї точки зору закладена ідея індивідуальності особистості як члена спільноти людей, взаємодіючих у єдиному професійному середовищі, що володіють схожими компетенціями [3, с. 147].

Такого роду трактування професійної ідентичності притаманне пси-

хологічний, філософській та соціологічній школам. Російський психолог О. Боброва дає визначення професійної ідентичності через осмислення суб'єктом належності до певного історичного часу за допомогою професії [1, с. 21]. Е. Еріксон розглядає професійну ідентичність як механізм соціалізації особистості, називаючи її останнім етапом професійного самовизначення, що настає в період становлення і виражається в акцептуванні однієї моделі поведінки, заснованої на дифракторному виборі цінностей [11, с. 14].

Професійна ідентичність як складова особистісної ідентичності трактується сучасними зарубіжними психологами Ф. Мірвісом і Д. Холм [12, с. 31]. На їхній погляд, професійна ідентичність сприяє успішній адаптації особистості до зовнішнього світу, в тому числі і до професійного середовища. Професійна ідентичність є домінантним чинником успішної кар'єри. Сформованість ідентичності досяжна при дотриманні наступних вимог: оволодіння професійними компетенціями, досягнення професійної придатності, наявність здорового інтересу до роботи, баланс із зовнішнім оточенням і т. ін. Рівень її сформованості визначає унікальний шлях професійного становлення суб'єкта як професіонала.

У моделі професійної ідентичності Н. Липовської, в основу якої закладені принципи системного підходу, також має місце співвідношення досліджуваного поняття з багатовимірним комплексним утворенням, що має системну будову і складається з комунікативної, когнітивної та регулятивної підсистеми [6, с. 55].

Соціологічні теорії дослідження ідентичності, ґрунтуючись на психологічних визначеннях досліджуваного феномена, таких як особистісні якості, сфери самосвідомості, концепції професійного "Я" та інші, розширюють це поняття на основі застосування соціокультурних характеристик (ідеї, норми, цінності, стереотипи групової та особистісної поведінки, соціальні ролі та статуси) і стверджують, що формування професійної ідентичності відбувається у процесі впливу навколишнього соціуму. Так, згідно з думкою Дж. Уїнслейда, цей процес знаходиться в залежності від обставин і умов взаємодії з членами професійної спільноти, інакше кажучи, "зовнішнє переломлюється через внутрішнє" [13, с. 132].

Ідея формування професійної ідентичності на основі взаємозв'язку психологічних характеристик суб'єкта і суспільного середовища знаходить продовження у теоретичних положеннях Н. Липовської. Вона стверджує, що професійна ідентичність або якийсь образ особистості як суб'єкта соціальних відносин формується під впливом двоїстої реальності [6, с. 55]. Рівнозначний вплив має як соціальний статус, що отримується індивідом у разі включеності його в певну професійну діяльність, так і індивідуально-психологічну сутність особистості (спрямованість особистості). Таким чином, вплив придбаного статусу визначає характер повноважень, отриманих у процесі включення у професію, займаний щабель службової ієрархії, престиж професії, а сутність особистості визначає мотиви включення

в цю професійну сферу, очікування від професії та можливості їх досягнення, ціннісні орієнтири, норми та стандарти професійної дії, задоволеність працею. Залежно від якості володіння названими елементами формується певний тип професійної ідентичності.

У результаті дослідження Ж. Вірної, присвяченого соціально-професійній ідентичності муніципальним службовцям, визначені такі характеристики досліджуваного феномена: професійний статус, професійні цінності, професійні й особисті якості, оцінювання змісту трудової діяльності, самоідентифікація, соціально-професійний статус і престиж, соціально-демографічні особливості [2, с. 210].

Професійна ідентичність, на думку В. Синявського, становить когнітивно-емоційно-діяльнісну єдність членів трудової групи. Професійна ідентичність формується не тільки на основі аналогії з професійною сферою, у межах якої група зайнята, а й на близькості організаційних цілей, що реалізуються кожним членом цієї спільноти, їх ціннісних орієнтирів, норм професійної поведінки, що виражаються в домінування певної колективної рольової атмосфери [9, с. 71].

Є ряд дослідників, які дотримуються думки про те, що професійна ідентичність формується тільки при абсолютному освоєнні професії. Так, Е. Єрмолаєва вважає, що змістом професійної ідентичності є стійке узгодження основних елементів професійного процесу [4, с. 157]. На наш погляд, не зовсім правильно говорити про професійну ідентич-

ність винятково у контексті повного оволодіння професією. Освоєння знань, прийняття норм і цінностей, усвідомлення себе в професійному середовищі, визнання суспільством належності особистості до певного професійного співтовариства — тривалий процес поетапної професійної ідентифікації, результатом якого є формування професіоналізму. Норми, цінності, правила і традиції професійної групи виступають у ролі регулятора поведінки людини в процесі професійної ідентифікації. Тим самим слід наголосити, що в процесі формування ідентичності важливий не стільки рівень досвідченості людини в професії, скільки його внутрішнє усвідомлення того, що він “державний службовець”, “учитель”, “лікар”, “поліцейський” і т. ін.

Професійна ідентичність державних службовців становить багатовимірний інтегративний соціально-психологічний феномен, здатний забезпечити суб'єкту досліджуваної соціально-професійної групи цілісність, тотожність, єдність і детермінованість. Професійна ідентичність здатна трансформуватися у процесі професійного навчання на основі механізмів самосвідомості, самовизначення, індивідуалізації, самоорганізації і забезпечується рефлексією. Професійна ідентичність — це процес інтеграції різних видів ідентичності професійної реальності, при цьому головну роль відіграють особистісна та соціальна ідентичність [11, с. 141].

Еволюція професійної ідентичності державних службовців є безперервним процесом. Розвиток професійної ідентичності сприяє зростанню професіоналізму, у фор-

муванні якого особливе місце займає процес актуалізації наявних знань і отримання нових. Таким чином, надзвичайно важливу роль у процесі формування професійної ідентичності державних службовців відіграє безперервна освіта.

Дослідження практики функціонування безперервної освіти державних службовців, а також перспектив його розвитку, ґрунтується на методологічних засадах компетентнісного підходу в освіті, який характеризується переходом від освітньої парадигми, заснованої на передачі знань, до створення умов формування сукупності компетенцій, необхідних для професійного розвитку.

Особливості професійних компетенцій державних службовців пояснюються специфікою державного управління, з притаманною йому високою мірою відповідальності за прийняті управлінські рішення в масштабах держави, їх соціальною значущістю. Головними ознаками компетенцій державного службовця є особисті і професійні навички, вміння та знання у різних сферах: від загальних юридичних компетенцій до знань спеціалізованої сфери діяльності, ціннісні установки і орієнтації.

Відображенням сутнісного сенсу державної служби як професійної діяльності є принцип професіоналізму. Визначення професіоналізму в контексті державної служби, за Ж. Вірною, — це вищий рівень психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в процесі тривалого виконання людиною службових обов'язків, що забезпечують якісно новий, більш ефективний

рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах [2, с. 101].

Найважливішою ознакою професіоналізму виступає соціально-професійна ідентичність, яка представляє собою повне ототожнення людини з професійним співтовариством, прийняття його ціннісно-рольових настанов і правил поведінки, освоєння та ретрансляції знань, умінь і навичок в обраному соціальному середовищі.

Для розвитку професіоналізму державного службовця необхідно постійне якісне оновлення його знань, умінь і навичок (тобто професійних компетенцій), яке покликане забезпечувати безперервна професійна освіта [6, с. 54].

Сутність безперервної освіти полягає в перманентному процесі розвитку людини протягом всього її активного життя. Основа безперервності освіти полягає в постійному розвитку знань, умінь і навичок особистості, надання можливості кожній людині вибудувати індивідуальну програму отримання освіти [10, с. 21]. Система безперервної освіти становить цілісну структуру засобів, шляхів, способів розвитку особистості, діяльності, професійних компетенцій державного службовця в мережі навчальних закладів і в процесі самоосвіти.

Ґрунтуючись на думці Н. Рослякової [8], ми вважаємо, що неперервна професійна освіта державних службовців — це організаційний процес навчання, заснований на принципах системності, комплексності, який супроводжує всю професійну діяльність службовців, що надає кожному

можливість знаходити, актуалізувати й поглиблювати когнітивний компонент професійної ідентичності, неоціненний для якісної реалізації покладених повноважень і обов'язків. При цьому суб'єкту господарювання надається право вибору тієї чи іншої освітньої траєкторії, яка сприяє задоволенню його потреби у розвитку, в тому числі відображає освітні потреби соціуму сьогоdnішнього дня і гарантує рівномірний розвиток соціально-професійної ідентичності. У наведеному формулюванні безперервної освіти розкривається його сутність як механізму професійної ідентифікації державних службовців.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зміною професійної ідентичності державних службовців. Цей факт зумовлений тим, що державні службовці повинні відповідати новим вимогам суспільства модерну, виконувати регулятивну функцію, використовуючи у своїй діяльності інноваційні методи управління. Для реалізації своєї професійної діяльності на новому рівні державні службовці повинні постійно підвищувати свій професіоналізм за рахунок включення в процес безперервної професійної освіти. Застосування отриманих знань на практиці сприяє формуванню позитивної професійної ідентичності державних службовців.

Позитивна професійна ідентичність характеризується підпорядкуванням життя індивіда загальнокорисній справі, і, в кінцевому підсумку, сприяє розвитку соціальних процесів. Таким чином, позитивна професійна ідентичність державного службовця буде досягнута у разі

засвоєння і реалізації ним основної соціальної цінності професії державного службовця — служіння населенню в інтересах суспільного розвитку [7, с. 266].

Негативна професійна ідентичність державних службовців, на відміну від позитивної, має негативні наслідки для суспільства. Насамперед цей вид ідентичності характеризується професійною деформацією і аномалією.

Вивченню професійних аномалій присвячені роботи Г. Зінченко [5], який визначає їх як дисфункції та девіації поведінки на державній службі. Дослідник виділяє такі аномалії на державній службі: націленість на матеріальне благополуччя (спрага наживи), безвідповідальне ставлення до власної професійної праці, роз'єднаність професійних дій і потреб населення, корупція, дискреція адміністративно-правових норм, дублювання функцій і як наслідок роздування штатного складу, бюрократія тощо.

Класифікації професійних аномалій також присвячені роботи Н. Ничти, А. Горбатого, які характеризують їх за групами залежно від рівня соціальних взаємодій на державній службі. Виходячи з цього, вони визначають наступні види аномалії, характерні для державної служби України сьогоdnішнього дня:

- метасистемні аномалії — відхилення, що виявляються у процесі відносин між державними службовцями та громадянським суспільством, результатом якого є низький рівень соціальної самоорганізації;
- системні аномалії, які виявляються у змішуванні цілей державної

служби, в роз'єднаності структури і функцій служби, в неузгодженні моделей підпорядкування та координації структурних елементів системи державної служби, в соціальних порушення тощо;

- локальні, або, інакше кажучи, поведінкові аномалії ґрунтуються на відхиленнях у поведінці службовця та їх невеликих неформальних груп від норм і правил, допустимих у службовій діяльності [7, с. 266].

Ознаками цього виду є: соціальна байдужість, консерватизм, формалізм, тяганина, низька старанність, конформізм або конфліктність, зловживання службовим становищем в особистих корисливих цілях, зрадництво інтересів служби і т. ін.

Названі види професійних аномалій мають взаємозумовлений характер, що пояснюється тим, що наслідки локальних аномалій призводять до загального порушення суспільно-управлінських відносин, і, своєю чергою, наслідки метасистемних аномалій призводять до дисфункції державної служби та девіантної поведінки державних цивільних службовців.

Таким чином, аномалії та деформації державної служби призводять до формування негативної професійної ідентичності чиновника, яка втрачає основну мету професійної діяльності — служіння суспільству.

У рамках нашого дослідження професійна ідентичність державних службовців розуміється як складне поєднання ідентифікаційних процесів, основними з яких є: самоідентифікація особистості як державного службовця, ідентифікація з професійною групою, а також процес зов-

нішньої ідентифікації державного службовця з боку населення, що виражається в громадській думці.

Соціально-професійна ідентичність включає зовнішню і внутрішню складові. Внутрішня ідентичність (самоідентифікація) — результат усвідомлення службовцем належності до своєї соціально-професійної групи, самоототожнення з нею, прийняття норм і правил корпоративної культури та бажання (небажання) їм слідувати. Також до внутрішньої соціально-професійної ідентичності необхідно віднести уявлення держслужбовця про те, як сприймається його соціально-професійна група населенням і яке статусне місце вона займає в соціально-професійній суспільній структурі. Зовнішня соціально-професійна ідентичність відображає громадську думку про професії та її носіях і ґрунтується не лише на об'єктивних характеристиках соціально-професійної групи державних службовців (чисельність, статеві-вікова, освітня і кваліфікаційна структури, дохід тощо), а й на їх суб'єктивних оцінках з боку різних груп населення.

Зовнішня і внутрішня складові соціально-професійної ідентичності взаємопов'язані і впливають одна на одну, визначаючи суперечності цього процесу.

Для більш докладного розгляду професійної ідентичності державних службовців потрібно проаналізувати чинники її формування. Чинник формування професійної ідентичності, на нашу думку, становить собою динамічну силу цього процесу, яка сприяє створенню необхідних для побудови постійних ментальних

зв'язків і асоціативної лінії за напрямом “Я-професія” [3, с. 131], за допомогою спонукання і впливу на певні аспекти цього сприйняття.

Серед об'єктивних чинників формування професійної ідентичності, на які не може відкрито вплинути державний службовець, можна виділити такі: ситуація у суспільстві та державі загалом; система державної служби як законодавчо регламентований інститут; особливості корпоративної культури, що склалася у професійному середовищі; рівень доходу; соціально-демографічні особливості країни і регіону та ін. Об'єктивні чинники професійної ідентичності можна визначити як сферу професійного середовища, діяльності, в яку занурений службовець в процесі ідентифікації.

Суб'єктивні ж чинники формування професійної ідентичності державних службовців характеризуються як особисте сприйняття професійної діяльності службовцем, внутрішня прихильність до цього професійного середовища. До суб'єктивних факторів належать: професійні якості особистості службовців, нормативно-ціннісні орієнтації, задоволеність трудовою діяльністю, престиж тощо.

Соціально-професійна ідентичність державних службовців представляє собою ототожнення індивіда з соціально-професійною групою державних службовців та державною службою загалом як професійною діяльністю цієї групи.

Проведений аналіз професійної ідентичності державних службовців дозволяє автору виділити в її структурі такі основні компоненти:

- когнітивний — професійні знання та знання про професію. Його основою є наявні професійні знання про діяльність державних службовців, знання про професію службовця, про образ державного службовця, його соціальний статус і роль у суспільстві, уявлення про кар'єру і працю;

- ціннісно-емоційний — наявність позитивного або негативного ставлення до факту професійної належності; наявність або відсутність для людини сенсу перерахованих вище елементів когнітивного компонента, їх значущість і включеність в систему особистих цінностей. Найважливішими складовими компонента є почуття гордості чи сорому за свою професію, почуття прихильності до професійного співтовариства, визнання його значущою цінністю, усвідомлення престижу своєї професії.

Перші два компоненти притаманні як внутрішній, так і зовнішній соціально-професійній ідентичності. Самоідентифікація (внутрішня соціально-професійна ідентичність) додатково включає в себе мотиваційно-поведінковий компонент — спонукання до праці, тісно пов'язане із задоволеністю процесом і результатами праці. Позитивна професійна ідентичність державного службовця неможлива без мотивації професійної діяльності. Тільки задоволеність своєю діяльністю і, як наслідок, досягнення головної мети державної служби — служіння населенню, сприяє суспільному розвитку, формує позитивну професійну ідентичність певної соціальної групи. Цей компонент можна схарактеризувати як результуючий, що включає

в себе когнітивний і ціннісно-емоційний.

На наш погляд, найбільш адекватним є розуміння професійної ідентичності державних службовців як результату когнітивного, ціннісного, емоційного, мотиваційного процесів усвідомлення належності до свого професійного співтовариства, що виявляється у певному типі ідентифікаційної поведінки суб'єктів професійної групи.

Вагомою ознакою професійної ідентичності державних службовців є її регіональна складова. Відповідальність за розвиток регіону пронизує всю наведену структуру ідентичності. Професійна ідентичність державних службовців формується тільки в тому випадку, якщо службовець буде володіти широкими знаннями про регіон, його економічну, соціально-демографічну, етнічну та інші специфіки, позитивним ставленням до нього, почуттям гордості за регіон і відданості йому, бажанням розвитку і підтримки саме його, і, нарешті, реалізацією своєї професійної діяльності на благо регіону.

Висновки. Еволюція професійної ідентичності державних службовців є безперервним процесом. Розвиток професійної ідентичності сприяє зростанню професіоналізму, у формуванні якого особливе місце займає процес актуалізації наявних знань і отримання нових. Таким чином, важливу роль у процесі формування професійної ідентичності державних службовців відіграє безперервна освіта.

Особливості професійних компетенцій державних службовців пояснюються специфікою державного

управління, з притаманною йому високою мірою відповідальності за прийняті управлінські рішення в масштабах держави, їх соціальною значущістю. Головними ознаками компетенцій державного службовця є особисті і професійні навички, вміння та знання у різних сферах: від загальних юридичних компетенцій до знань спеціалізованої сфери діяльності, ціннісні установки і орієнтації.

Найважливішою ознакою професіоналізму виступає соціально-професійна ідентичність, яка становить повне ототожнення людини з професійним співтовариством, прийняття його ціннісно-рольових настанов і правил поведінки, освоєння та ретрансляції знань, умінь і навичок в обраному соціальному середовищі. У межах нашого дослідження професійна ідентичність державних службовців розуміється як складне поєднання ідентифікаційних процесів, основними з яких є: самоідентифікація особистості як державного службовця, ідентифікація з професійною групою, а також процес зовнішньої ідентифікації державного службовця з боку населення, що виражається в громадській думці.

Важливою складовою представленої структури професійної ідентичності державних цивільних службовців, на нашу думку, є мотиваційно-поведінковий компонент. Цей компонент є переходом від уявлень і образів до реальних дій, на основі яких проводиться оцінка державних службовців як з боку соціально-професійної групи (внутрішня ідентичність), так і з боку суспільства (зовнішня ідентичність).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боброва Е. Ю. Основы исторической психологии / Е. Ю. Боброва. — СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2017. — 235 с.
2. Вірна Ж. П. Особистісна вимогливість як чинник професійної компетентності (на матеріалі держслужбовців центрів зайнятості) : монографія / Ж. П. Вірна, А. Б. Мудрик. — Луцьк : Вежа-Друк, 2014. — 256 с.
3. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції : навч. посіб. / О. Є. Гуменюк. — Т. : Екон. думка, 2004. — 310 с.
4. Ермолаева Е. П. Психология социальной реализации профессионала / Е. П. Ермолаева. — М. : Изд-во “Ин-т психологии РАН”, 2015. — 347 с.
5. Зинченко Г. П. Государственная служба: дисфункции и девиации [Электронный ресурс] / Г. П. Зинченко // Чиновникъ. — 2017. — № 1. — Режим доступа: <http://chinovnik.uara.ru/en/issue/2017/01/13/?print>
6. Липовська Н. А. Професійна ідентичність державних службовців як наукова проблема / Н. А. Липовська, М. О. Маланчій // Аспекти публ. упр. — 2013. — № 2 (2). — С. 55–61.
7. Ничта Н. Л. Проблема професійного “вигорання” державних службовців / Н. Л. Ничта, А. С. Горбатий // Эффективность государственного управления: сб. науч. пр. — 2010. — Вип. 24. — С. 265–270.
8. Рослякова Н. И. Реализация идеи непрерывного образования в современных культурно-исторических условиях [Электронный ресурс] / Н. И. Рослякова // Науч. информ.-аналит. журн. “Образование и общество”. — 2009. — № 4. — Режим доступа: http://www.jeducation.ru/3_2009/22.html
9. Синявський В. В. Професіограми і професіокарти основних професій : навч. посіб. / В. В. Синявський. — К. : МАУП, 1999. — 200 с.
10. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / [за ред. В. Л. Арбєніної, Л. Г. Сокурянської]. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. — 520 с.
11. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эрикссон. — М. : Изд. группа “Прогресс”, 1996. — 344 с.
12. Hall D. T., Mirvis P. H. The new career contract: Developing the whole person at midlife and beyond / D. T. Hall, P. H. Mirvis // Journal of Vocational Behavior. — 2015. — Vol. 47. — P. 269–289.
13. Winslade J. Storing professional identity / J. Winslade // International Journal of Narrative Therapy and Community Work. — 2013. — № 4. — P. 131–134.

УДК: 342(091)(477)”9/1925”

Заблоцький Володимир Валентинович,
доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри публічної
служби та управління навчальними й со-
ціальними закладами, ДЗ “Луганський на-
ціональний університет ім. Тараса Шев-
ченка”, Україна, 92703, м. Старобільськ,
пл. Гоголя, 1, тел.: (050) 591 86 41, e-mail:
zablotskiivv@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1032-8993

Заблоцкий Владимир Валентинович,
доктор наук государственного управле-
ния, доцент, профессор кафедры публич-
ной службы и управления учебными и
социальными учреждениями, ГУ “Луган-
ский национальный университет им. Та-
раса Шевченко”, Украина, 92703, г. Ста-
робельск, пл. Гоголя, 1, тел.: (050) 591 86
41, e-mail: zablotskiivv@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1032-8993

Zablotskyi Volodymyr Valentynovych,

Doctor of sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Dept. of
Public Service and Management of Educational and Social Institutions, State institution “Lu-
hansk Taras Shevchenko National University”, Ukraine, 92703, Starobilsk, Hohol square, 1, tel.:
(050) 591 86 41, e-mail: zablotskiivv@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1032-8993

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ В IX – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ

Анотація. Проаналізовано джерельну базу та моделі державних утво-
рень, які виникали, формувались, трансформувались та зникали на теренах
України протягом майже десяти століть, що дозволяє з’ясувати природу і
сутність таких важливих питань, як генеза історичних, філософських, еко-
номічних знань у площині державотворчих процесів, і визначити національ-
ні особливості та основні тенденції розвитку державоутворюючих процесів.
Наголошено на необхідності неупередженого, без ідеологічних, цивілізацій-
них уподобань, дослідження джерельної бази та форм державних утворень,
що дозволить з’ясувати природу і сутність державотворчих процесів, які
відбувалися на теренах України, та їх вплив на розвиток вітчизняної науки

державного управління. Доведено, що саме від високого рівня вірогідності історичних джерел, у широкому сенсі цього значення, залежать повнота і точність висновків та пропозицій щодо подальшого розвитку українського суспільства. Запропоновано ще раз неупереджено звернутися до історичного попиту наших попередників, адже неможливо вдосконалити систему органів державної влади без одночасного вдосконалення взаємопов'язаної з нею системи місцевого самоврядування, що в сукупності становлять єдину систему публічної влади в державі. Це актуалізує проблему визначення наукових основ державотворчих процесів на ґрунті врахування історичного, ментально-культурного спадку нашого народу, що ввібрав у себе більш як тисячолітній досвід здійснення державної влади й місцевого самоврядування всіх народів і етносів, які мешкали на українських теренах, та заклав міцний фундамент всієї парадигми сучасного публічного врядування, що є особливо важливим у наш час, коли в практичну площину перейшли реалізація адміністративної реформи, процеси децентралізації та демократизації українського суспільства.

Ключові слова: публічне управління, державотворчі процеси, першоджерела, державна влада, місцеве самоврядування, державно-управлінська думка, історичні традиції, державні формування.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В IX – ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XX СТОЛЕТИЯ

Аннотация. Проанализированы источниковедческая база и модели государственных образований, которые возникали, формировались, трансформировались и исчезали на территории современной Украины в течении почти десяти столетий, что позволило исследовать природу и суть таких важных вопросов, как генезис исторических, философских, экономических знаний в свете государственно-образующих процессов и определить национальные особенности возникновения и развития государственных образований. Обращено внимание на необходимость объективного, непредвзятого, без идеологических, цивилизационных, субъективных оценок, исследования источников и форм государственных образований, что позволит глубоко изучить природу и суть процессов, которые происходили в средние века на территории современной Украины, а также их влияние на развитие отечественной науки государственного управления. Доказано, что именно от высокого уровня достоверности исторических источников, в широком смысле этого значения, зависят полнота и точность выводов и предложений относительно дальнейшего развития украинского общества. Предложено еще раз беспристрастно и объективно обратиться к историческому опыту наших предков, так как невозможно усовершенствовать систему органов государственной власти без одновременного совершенствования взаимосвязанной с ней системы местного самоуправления, что в совокупности составляют единую систему публичной власти в государстве. Развитие

государственно-образующих процессов на основе учета исторического, ментально-культурного наследия нашего народа, который впитал в себя более чем тысячелетний опыт организации государственной власти и местного самоуправления всех народов и этносов, населявших территорию современной Украины, позволяет заложить прочный фундамент всей парадигмы современного публичного управления, который так необходим в наше время, когда в практическую плоскость перешли реализация административной реформы, процессы децентрализации и демократизации украинского общества.

Ключевые слова: публичное управление, государственнообразующие процессы, первоисточники, государственная власть, местное самоуправление, исторические традиции, государственные образования.

TRANSFORMATION OF STATE FORMATIONS ON THE TERRITORY OF UKRAINE IN IX – THE FIRST QUARTER OF XX CENTURIES

Abstract. The sources and models of state formations, that were appearing, forming, transforming and disappearing on the territory of Ukraine during almost ten centuries, are analyzed in the article that allows to clear up nature and essence of such important questions as genesis of historical, philosophical, economical knowledge in the sphere of state-forming processes and to define national features and basic tendencies of state-forming processes. It is marked the necessity of impartial, without ideological, civilization preferences, research of sources and forms of state formations that will allow to find out nature and essence of state-forming processes that have taken place on the territory of Ukraine and their influence on development of national science of state administration. It is proved that completeness and exactness of conclusions and suggestions concerning further development of Ukrainian society exactly depend on the high level of authenticity of historical sources in wide sense of its meaning. It is offered to appeal open mindedly to historical demand of our predecessors once more as it is impossible to improve the system of state bodies without simultaneous improvement of interrelated with it the systems of local self-government, that collectively present the united system of public authority in the state. It makes actual the problem of determination of scientific bases of state-forming processes based on taking into account historical, mental and cultural inheritance of our people that absorbed more than millennial experience of realization of state power and local self-government of all people and ethnic groups that lived on the Ukrainian territories and laid the strong foundation of the whole paradigm of modern public management, that is especially important in our time, when realization of administrative reform, processes of decentralization and democratization Ukrainian society came into practice.

Keywords: administration, state-forming processes, primarysourcesofinformation, state power, local self-government, state-administrative thought, historical traditions, state formations.

Постановка проблеми. Об'єктивний аналіз процесів генези державотворення на теренах України потребує подальших наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників, урахування історичних подій та політичних тенденцій, особливості державотворчих європейських традицій, які беруть свій початок з глибин античної епохи. Більшість уявлень про характер, специфічні риси державних формувань, що утворювалися на українських теренах, ґрунтуються не на ретельному й неупередженому аналізі першоджерел, а на ідеологічних або релігійних упередженнях.

Таким чином, щоб сформувати об'єктивне уявлення про історичні традиції українського державотворення, потрібно звернутися до вітчизняних та зарубіжних першоджерел, проаналізувати їх історію і причини утворення, а також дослідити історичні та політичні події, які спонукали літописців та хронікерів середньовіччя редагувати писемні джерела, виконуючи політичні, релігійні або особисті замовлення. Це дуже важливе питання як для істориків, так і фахівців у сфері державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Опрацювання відомих сучасній науці історичних джерел зумовлює необхідність щодо врахування певних аспектів з переосмислення вже сформованої джерельної та історіографічної бази. Дослідженнями історичних джерел в Україні займаються Е. Афонін, С. Бондар, М. Газізов, В. Згурська, В. Кононенко, І. Катушев, В. Нікітін, В. Рєзнік, І. Шліхта та ін. Відомі вітчизняні на-

уковці М. Горелов, О. Моця, О. Рафальський досліджують проблематику держави і цивілізації в Україні. Здійснення компаративного аналізу джерел державно-управлінської думки та умов виникнення й існування державних утворень на українських теренах є дуже важливим для подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні.

Мета статті — усвідомити національні особливості державотворення, як міцного підґрунтя для вибудови національної моделі державного управління, заснованого на національних традиціях та національній ментальності українців.

Виклад основного матеріалу. Упродовж другого тисячоліття соціально-політичні та державотворчі процеси на європейському континенті відбувалися достатньо повільними темпами, в результаті чого відбувалися руйнація, відновлення, консолідація та інтеграція, формувалися різні державні конструкції, які поступово удосконалювались до ефективних на той час моделей державного управління. Слід зауважити, що становлення й розвиток державних формувань, які виникали на українських теренах, не могли існувати відособлено від існуючої у ті часи європейської системи держав та принципів влади.

Так, візантійський історик Прокопій Кесарійський у книзі "Війна з готами" описав племена склавинів (слов'ян), які "не управляються однією людиною і здавна живуть у родовладді" [1].

Території, які здавна були заселені слов'янами, мали значні природні ресурси, що створювали умови

для розвитку торговельних зв'язків з народами, які населяли Кавказ, Закавказзя, Середню та Передню Азію. Слід зауважити, що початкові процеси утворення державності у її класичному розумінні відбувалися у суспільстві, яке здебільшого було родоплемінним. Цю думку підтверджує те, що суспільство було перехідним від родоплемінного до феодального [2, с. 42].

Саме це насамперед давало грецьким авторам право стверджувати, що слов'яни і анти живуть в “демократії” в їх розумінні цього терміна. Віче вирішувало усі військові та політичні питання. Воно також було і вищою судовою владою [3].

Важливим фактором історичної спадковості українських державних формувань є сталість територій та наявність компактного ядра населення, яке усвідомлює свою окремість і має волю до самоорганізації. [4, с. 29]. Це створює базис, на якому формується та сама організація чи інша форма державності. Таким чином, для самовідтворення народу на рівні суспільство — держава потрібні об'єктивні (чисельність населення, компактне проживання, геополітична ситуація) та суб'єктивні передумови (самоусвідомлення, ідеологічна єдність і політична воля) [Там само, с. 32–33].

На відміну від європейської традиції, на початку свого існування князівська влада не розглядалась як така, що має божественні походження. “Вони не хотіли визнавати за значущістю походження ні короля, ні князя. Тільки коли траплялася якась потреба, тоді вони обирали зі свого середовища своїм вождем

наймузнішого і найдосвідченішого в рицарських справах мужа” [5, с. 55–56].

Таким чином, державні формування, які утворювались, розвивались і з часом занепадали на теренах України, виникали як результат досягнення суспільством певного рівня соціально-економічного та політичного розвитку в результаті як цивілізаційних конфліктів, так і конкуренції різних форм та моделей державного управління. Причому у певні періоди розвитку українського суспільства наявність національної держави не розглядалась європейськими правителями як необхідний і обов'язковий фактор. Процес формування української держави є показником еволюції суспільства, у межах якої відбувалися глибокі зміни, що мали важливий вплив на хід процесу вітчизняного державотворення. У цьому розумінні розвиток і структура утворення нових форм соціально-політичної організації суспільства, зокрема на етапі переходу до феодальної моделі державного устрою, тісно пов'язані з особливостями конкретних історико-культурних умов діяльності, що є результатом досвіду їх економічного, політичного і культурного життя та визначає особливості форм державної організації. Першим досвідом реалізації державотворчої думки на теренах України можна вважати часи Київської Русі. Як стверджують сучасні вітчизняні дослідники Ю. Мирошниченко та С. Удовік, досліджуючи етапи генези української державності, що саме київський князь Володимир заклав основи не тільки держави, відомої

як Київська Русь, а й однієї із семи цивілізацій, що нині існують, — слов'янсько-православної [6, с. 136].

Слід зауважити, що ще І. Беляєв наголошував, що з часів князя Володимира Великого земства керувались за своїми старими порядками на основі общинних засад: вироки віча продовжували мати свою вагу, і князі у відношенні до земщини не могли дати жодних розпоряджень без віча. Князь з дружиною і земщина хоча й діяли спільно, і земство визнавало владу князя, але все ще не становили єдиного цілого [7, с. 40].

Одним із показників розвитку держави є рівень торговельних відносин. Френсіс Дворнік зазначав, що Київська держава підтримувала жваві стосунки з латинським заходом, вважаючи себе рівноправним партнером у європейській співдружності народів [8].

Арабські та персидські географи повідомляли, що головним заняттям русів була торгівля хутром та рабами, обмін яких відбувався за гроші. Скандинавські саги, французькі епічні твори показують Київську Русь, як державу, що займала важливе місце в системі європейських політичних, економічних і культурних зв'язків [6].

У результаті боротьби з Візантією Київська Русь отримала право на безлімітну торгівлю по Дунаю, Дністру і Дніпру.

Щодо форм державного устрою Київської держави IX–X ст., то достатньо вдалими, на наш погляд, є визначення її, як “дружинна держава”, оскільки саме верхівка княжої дружини формувала правлячий клан протягом досить тривалого ча-

су. Крім того, цей правлячий клан здійснював збір данини, певні судові функції та захист від військової експансії [9].

Одночасно формувалася і політична система, в якій поєднані демократизм міст-держав з монархічними принципами [8].

Ряд науковців вважає, що соціально-економічна ситуація, яка склалася в містах Київської Русі наприкінці X — на початку XI ст., істотно вплинула на трансформацію такого державотворчого феномену, як “віче”. Так, у цей період управління містами стали здійснювати віче та виборні особи. Саме в містах склався доволі могутній клан ремісників і купців. Вони утворили політичну силу, яка, починаючи з другої половини XI ст., брала активну участь в управлінні містами і мала свої форми політичної організації, однією з яких і було віче [10].

Прикладом обмеження княжої влади може бути існуюча на той час система судочинства. Князь міг судити тільки своїх васалів, дружинників та челядь. Князівська юрисдикція не поширювалася на всю масу населення, зокрема членів общин [11].

Князі для вирішення найважливіших питань скликали віче з представників верхівки родоплемінної знаті і міських жителів. Зауважимо, що навіть монголо-татарське іго та порядки, запроваджені татарами, не могли зламати уклад земщини, яка мала з початку міцний устрій. При цьому самоврядна земщина і при татарах мала свій устрій, своїх виборних начальників, навіть земські війська з воєводами окремо від князівських військ [7, с. 59–63].

Із середини XI ст. в Київській Русі спостерігається посилення удільних князів, що зумовлює розвиток процесу феодального роздроблення країни. В цей час у письмових джерелах поряд з ідеологією єдиновладдя великих князів виникає церковно-аскетичний напрям. Найбільш відомими представниками цього напрямку були Києво-Печерський ігумен Феодосій і Нестор літописець. Феодальне роздроблення та війни послабили державу, що в подальшому призвело до занепаду Київської Русі та встановлення майже на три століття татаро-монгольського іга, яке зруйнувало державницькі засади, економіку та культуру держави й призвело до висунення на перший план церкви, яка фактично найменше постраждала від навали загарбників. Слід зауважити, що православна церква з часів її існування завжди перебувала у привілейованому стані на території давньоруської держави [12, с. 119].

На характерних особливостях українського державотворення та становленні всієї системи територіальної організації публічної влади не могло не позначитися, що тривалий час українські землі перебували під владою інших держав, які належали до різних цивілізацій: західноєвропейської (Литва, Польща, Австро-Угорщина) та східноєвропейської (Російська імперія). Через це ряд першоджерел по-різному оцінювали організацію місцевого самоуправління та державного управління, що вилилося у протистояння “західників” та “слов’янофілів”. Серед науковців існує думка, що двохсотлітній період із середини XIV ст. до Люблін-

ської унії 1563 р. в історії України був досить рідкісним феноменом. У цей період (початок XIV ст.) Литва виступає у ролі збирача розрізнених білоруських та українських земель. Іноземна загроза змусила Литву до укладення двох уній з Польщею (Кревська унія 1385 р. та Люблінська унія 1569 р.). Об’єднання Польщі й Литви у Річ Посполиту призвело до встановлення панування католицької церкви й постійного гоніння на православ’я. М. Костомаров зазначав, що “державний і суспільний склад, історичний і народний характер Польщі й Русі хоча й виходять з однакових племінних початків, але там і тут прийняли не тільки різність, а й ворожі одне одному напрями. В продовженні багатьох віків Польща і Русь вели між собою безперервну, уперту, послідовну боротьбу [9]. Для повноти картини слов’янських порядків у XIV–XVII ст. треба нагадати, що одночасно з ростом польських шляхетських сеймів і сеймиків, московських земських соборів у степах виростають козацькі громади, які у своїх родах (в Україні) або округах (у Московщині) застосовують традицію старих віч, при чому в Україні ці архаїчні народні збори починають підпадати під вплив польських класичних республіканських думок [13, с. 32].

Як зазначали Умланд Андреас та Бредіс Інгмар, новим якісним етапом державних утворень на українських теренах можна вважати виникнення козацької республіки. Вони стверджували, що з виникненням козацького Гетьманату з’являється ще одне українське протодержавне утворення, яке відіграє

важливу роль у сучасній національній ідентичності. Козаки заснували на березі Дніпра військову республіку з представницьким органом — Козацькою радою, члени якої обирали військового начальника — гетьмана. Любов козаків до свободи і протодемократичного правління і нині впливає на уявлення українців про себе [14].

Після утворення у 1722 р. Малоросійської колегії російська влада вважала умовну територію Війська Запорозького не автономною державою, а внутрішньою провінцією Росії [15, с. 286]. У 1781–1872 рр. припинили існування останні інституції державного устрою Гетьманщини, де замість старих полків і сотень було встановлено намісництва російського типу, які зруйнували стару адміністративну систему державної території Україна-Гетьманщина та її традиційний козацький адміністративно-політичний устрій.

Не можна не погодитися з М. Драгомановим, який вважав, що новий науковий досвід старих вільних порядків у Європі показав, що вони (порядки) давали громадянам певну систему самоврядування і корпоративного життя, дуже незграбно за нашими теперішніми думками, але таку, що розвивала у тих громадян звичку контролювати проходження громадських справ та здатність користуватися написаними в законах правами. Такий досвід не тільки показав нові перспективи в історико-політичній науці, а й розробив наукові засади для нових громадських змагань. Вони спрямовуються на те, щоб і в нових конституційних державах ідеальне ви-

значення за людністю певних прав стало дійсним, а разом з тим, щоб і парламентаризм став менш фіктивним [13, с. 34].

Яскравим сплеском державотворчих процесів на теренах України став період першої чверті ХХ ст., коли внаслідок бурхливих революційних подій і Першої світової війни відбулося стрімке падіння Російської імперії та виникнення державних формувань у період 1917–1921 рр., які практично мали всі атрибути класичної держави. З проголошенням Української Народної Республіки була зроблена перша реальна спроба реформувати інститути публічної влади. Водночас більшість західних лідерів не розглядали Україну як незалежну державу. Вони намагалися використати українське питання у власних інтересах. До цього треба додати, що політичній та управлінській еліті не вдалося організувати армію, державний апарат, провести соціально-економічні реформи, консолідувати соціальні верхи та соціальні низи навколо національної ідеї. Все це стало причинами поразки національної держави та її політичної еліти.

Подальший розвиток України до 1991 р. пов'язаний із Союзом Радянських Соціалістичних Республік. З 1991 р. в Україні розпочинається новий етап розвитку державотворчих процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Історія свідчить, що Україна як держава має досвід таких періодів, коли формувалися основні атрибути держави, але відсутність консолідації суспільства, невизначеність стратегії та пріо-

ритетів призводили до знищення державних формувань. Тому дослідження від першоджерел до новітніх наукових праць процесу розвитку інституцій публічного управління та їх взаємодія на теренах України дає можливість відновити джерельну базу, так необхідну для подальших наукових досліджень. Тим більше, що й нині існує низка проблемних питань формування української національної держави, які не тільки є малодослідженими, а й залишаються невідомими та не користуються попитом у широкого загалу і в дослідників з проблем державного управління, зокрема в частині визначення оптимальних векторів суспільного розвитку, завдань і форм боротьби за становлення української держави. Необхідно розуміння основних засад ідеології публічного врядування в широкому плані як системи цілісних орієнтацій як індивідуума, так і суспільства загалом, системи ідей, принципів, цілей, що вважаються загальноновизначеними і які орієнтують суспільство на забезпечення цілісності і міцності держави, консолідації всієї спільноти з метою її соціально-економічного та культурного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кесарийский П.* Война с готами / Прокопий Кесарийский; [пер. С. П. Кондратьева]. — М.: Аритос, 1996. — Кн. 3. — 336 с.
2. *Котляр Н. Ф.* О социальной сущности Древнерусского государства IX — первой половины X в. / Н. Ф. Котляр // Древнейшие государства Восточной Европы: материалы и исследования. 1992–1993 годы. — М., 1995.
3. *Алексеев С.* Славянская Европа V–VIII веков / С. Алексеев. — М.: Вече, 2009. — 536 с.
4. *Кремень В. Г.* Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. — К.: Грамота, 2007. — 576 с.
5. *Гваньїні О.* Хроніка європейської Сарматії / О. Гваньїні; [упоряд. Юрія Мицика]. — 2-ге вид., допр. — К.: Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2009. — 1006 с.
6. *Мирошниченко Ю. Р.* Русь-Україна: становлення державності: у 2 т. / Ю. Р. Мирошниченко, С. Л. Удовік. — К.: Ваклер, 2011. — Т. 1: Русь-Україна з найдавніших часів до створення імперії. — 2011. — 744 с.
7. *Беляев И.* Судьбы земщины и выборного начала на Руси / И. Беляев. — М.: Императорское об-во истории и древностей рос. при Москов. ун-те, 1905. — 136 с.
8. *Дворнік Ф.* Слов’яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік; [пер. з англ. В. Верлока, В. Кіку, Д. Матіяш]. — К.: Дух і Літера, 2000. — 528 с.
9. *Костомаров Н. И.* Богдан Хмельницкий / Н. И. Костомаров. — СПб.: Кожанников, 1839.
10. *Древнейшее государство Восточной Европы: 2004: Политические институты Древней Руси* / Т. В. Гелюн, Е. А. Мельникова. — 2006. — 438 с.
11. *Юшков С.* Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму Київської Русі / С. Юшков; [відп. ред. В. А. Смолій]. — К.: Наук. думка, 1992. — 352 с.
12. *Замалиев А. Ф.* Мыслители Киевской Руси / А. Ф. Замалиев, В. А. Зоц. — К.: Вища шк., 1981. — 158 с.
13. *Драгоманов М. П.* Старі хартії вільностей: історичні нариси / М. П. Дра-

- гоманов. — 2-ге вид. — К.: Ранок, 1907. — 84 с.
14. Умланд А. Постсоветский парадокс: демократия в Украине, автократия в России [Электронный ресурс] / Андреас Умланд, Ингмар Бредис // Форум новейшей военноевропейской истории и культуры. — Рус. изд. — 2009. — № 2. — Режим доступа: <http://blogskorrespondentnet.celtbrities.blog/forum> 2004\ a57324
15. Ключевский В. О. Сочинения: в 8 т. / В. О. Ключевский. — М.: Соцэкгиз. — Т. 8: Исследования, рецензии, речи (1890–1905). — 1959. — 426 с.

Карташов Євген Григорович,

доктор наук з державного управління,
завідувач кафедри управління проек-
тами та загальнофахових дисциплін,
Інститут менеджменту та психології
Національної академії педагогічних наук
України, Україна, 04053, Київ, вул. Січо-
вих Стрільців, 52-а, тел.: (067) 614 23 53,
e-mail: yevgenkartashov@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6522-5508

Карташов Евгений Григорьевич,

доктор наук по государственному управ-
лению, заведующий кафедрой управления
проектами и общепрофессиональных дис-
циплин, Институт менеджмента и пси-
хологии Национальной академии педагогических наук Украины, Украина, 04053, Киев,
ул. Сечевых Стрельцов, 52-а, тел: 0676142353, e-mail: yevgenkartashov@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6522-5508

Kartashov Evgeny Grigoryevich,

Doctor of science in Public Administration, Head of the Department of Project Ma-
nagement and General Professional Disciplines, Institute of Management and Psycho-
logy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Ukraine, 04053, Kiev,
Str. Sichovukh Streltsov, 52-a, tel.: (067) 614 23 53, e-mail: yevgenkartashov@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6522-5508

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ТА СТРАХУВАННЯ

Анотація. Запропоновано найважливіші напрями практичної діяльності в галузі екологічного менеджменту, адаптовані відповідно до стандартів серії ISO 14000: обґрунтування, демонстрація, практичне використання екологічної політики і цілей підприємства; публічне декларування основних принципів, зобов'язань і напрямів ініціативної екологічної діяльності; визначення для кожної з прийнятих цілей показників і критеріїв планування діяльності та оцінювання результатів; активне використання різноманітних внутрішніх кількісних показників; обґрунтування конкретних екологічних завдань; визначення відповідних кількісних і якісних показників і критеріїв для кожної з прийнятих екологічних цілей; ефективне планування й організація екологічної діяльності відповідно до прийнятих цілей і завдань; розроблення

конкретних заходів і дій для кожної з поставлених екологічних цілей і завдань з урахуванням пріоритету заходів і дій щодо запобігання негативному впливу на навколишнє середовище; залучення всього персоналу підприємства до екологічної діяльності; аналіз і оцінювання досягнутих результатів діяльності; систематичний перегляд і вдосконалення екологічної політики, планування й організації діяльності відповідно до досягнутих результатів; використання незалежного оцінювання результатів діяльності (екологічний аудит); здійснення підприємством активної зовнішньої екологічної діяльності; підготовка і поширення ініціативної екологічної звітності; аналіз звітності. Екологічне страхування визначене новим для нашої держави видом страхової діяльності, розвиток якого через об'єктивні умови пов'язаний з рядом проблем: недостатнім розвитком законодавчої бази екологічного страхування; відсутністю конкретних і сталих понять, які визначають екологічне страхування як складову економіко-правового механізму; недосконалістю, а в ряді випадків і відсутністю нормативно-методичної бази для кількісного оцінювання екологічного ризику і пов'язаної з ним шкоди; відсутністю достатнього досвіду проведення екологічного страхування як в Україні, так і за кордоном.

Ключові слова: механізми, державне управління, державна політика, екологічне оподаткування, страхування.

МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ И СТРАХОВАНИЯ

Аннотация. Предложены важнейшие направления практической деятельности в области экологического менеджмента, адаптированные в соответствии со стандартами серии ISO 14000: обоснование, демонстрация, практическое использование экологической политики и целей предприятия; публичное декларирование основных принципов, обязательств и направлений инициативной экологической деятельности; определение для каждой из принятых целей показателей и критериев планирования деятельности и оценки результатов; активное использование различных внутренних количественных показателей; обоснование конкретных экологических задач; определение соответствующих количественных и качественных показателей и критериев для каждой из принятых экологических целей; эффективное планирование и организация экологической деятельности в соответствии с принятыми целями и задачами; разработка конкретных мер и действий для каждой из поставленных экологических целей и задач с учетом приоритета мер и действий по предотвращению негативного воздействия на окружающую среду; вовлечение всего персонала предприятия к экологической деятельности; анализ и оценка достигнутых результатов деятельности; систематический просмотр и совершенствование экологической политики, планирования и организации деятельности в соответствии с достигнутыми результатами; использование независимого оценивания результатов деятельности (экологический аудит); осуществление предприятием активной

внешней экологической деятельности; подготовка и распространение инициативной экологической отчетности; анализ отчетности. Экологическое страхование определено новым для нашего государства видом страховой деятельности, развитие которого в силу объективных условий связано с рядом проблем: развитием законодательной базы экологического страхования; отсутствием конкретных и устойчивых понятий, определяющих экологическое страхование как составную экономико-правового механизма; несовершенством, а в ряде случаев и отсутствием нормативно-методической базы для количественной оценки экологического риска и связанного с ним ущерба; отсутствием достаточного опыта проведения экологического страхования как в Украине, так и за рубежом.

Ключевые слова: механизмы, государственное управление, государственная политика, экологическое налогообложение, страхование.

MECHANISMS FOR IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL TAXES AND INSURANCE

Abstract. A major areas of practice in environmental management, adapted to the standards ISO 14000: justification, demonstration, practical application of environmental policies and objectives of the company; public declaration of basic principles, commitments and areas initiating environmental performance; determining for each of the accepted objectives and performance criteria for planning activities and evaluating results; active use of various internal quantitative indicators; study specific environmental objectives; determining appropriate quantitative and qualitative indicators and criteria for each of the adopted environmental objectives; effective planning and organization of environmental activities in accordance with the goals and objectives; development of specific measures and actions for each set environmental goals and objectives given priority measures and actions to prevent negative effects on the environment; involvement of all personnel to environmental activities; Analysis and evaluation of achieved performance; Systematic review and improvement of environmental policy, planning and organization of activities according to the results achieved; use independent performance evaluation (environmental audits); exercise now active foreign environmental performance; preparation and dissemination of environmental reporting initiative; Analysis reports.

Environmental insurance defined new for our country type of insurance which development because the objective conditions associated with a number of problems: the development of the legal framework of environmental insurance; lack of specific and sustainable concepts, defining environmental insurance as part of the economic and legal framework; imperfection, and in some cases the lack of legal and technical framework for quantitative evaluation of environmental risks and related damage; lack of experience of environmental insurance in Ukraine and abroad.

Keywords: mechanisms, public administration, public policy, environmental taxes and insurance.

Постановка проблеми. На сьогодні для України характерні нерозуміння та недооцінювання змін, що відбуваються в підходах до вирішення екологічних проблем аж до повного ігнорування таких змін або їх крайнього спрощення і зведення до формального виконання низки загальних вимог. Подібна позиція призводить (у ряді випадків уже призвела) до неминучої втрати економічних можливостей і прямих втрат як для окремо взятих промислових компаній, так і для країни загалом. Наприклад, поява все більшої кількості явних і неявних обмежень та відповідних втрат для українських виробників на міжнародних товарних і фінансових ринках. Подібні обмеження у багатьох випадках пов'язуються з відсутністю декларування й демонстрації намірів, планів і результатів діяльності підприємств у галузі екологічного менеджменту, здійснюваному, зокрема, відповідно до положень міжнародних стандартів серії ISO.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичне коріння дослідження проблем взаємодії суспільства з природним середовищем сходиться до джерел економічної теорії. Обмеженість земельних і харчових ресурсів привернула увагу Д. Рікардо і Т. Мальтуса, а екологічні наслідки індустріальної моделі економіки розглядав у своїх працях Дж. Ст. Мілль. К. Маркс опосередковано вивчав екологічну проблематику в контексті аналізу екологічних витрат індустріалізації та росту міст, нерівномірного розподілу їх тягара між капіталістами і особами найманої праці. Ідеї класичної школи еко-

номічної теорії стосовно взаємодії суспільства з природою отримали подальший розвиток у працях А. Пігу — насамперед у теорії зовнішніх ефектів і питаннях про слушний розподіл ресурсів між різними поколіннями людей.

Проблемам глобального соціально-економічного розвитку в контексті можливих екологічних катастроф присвячені дослідження Ф. Осборна, Е. Пестеля та Д. Форрестера.

Пізніше проблеми деградації природного середовища, що підривають екологічні основи суспільного відтворення, розглядали у своїх працях З. Бауман, Ж. Бодрійяр, Е. Вайцзеккер, Дж. Гелбрейт, С. Гроф, Г. Дейлі, У. Каттон, Б. Коммонер, Р. Лондер, Д. Медоуз, У. Ростоу, Е. Тоффлер, Т. Шарден, С. Шнейдер. Великий внесок у теорію взаємодії суспільства і природи зробили В. Вернадський, Д. Гвішиані, К. Лосєв, М. Мойсєєв, П. Олдак, М. Реймерс та ін.

Однак, незважаючи на значні наукові дослідження, залишаються не повністю вирішеними проблеми виявлення змісту та особливостей екологічної складової суспільного відтворення в умовах глобалізації, оцінювання її впливу на відтворювальний процес та його окремі стадії.

Метою статті є розроблення теоретичних основ та практичних підходів до удосконалення механізмів реалізації екологічного оподаткування та страхування.

Виклад основного матеріалу. Розвиток екологічного менеджменту стає загальновизнаним шляхом практичного вирішення екологічних проблем, насамперед проблем, пов'язаних з виробництвом і споживанням

товарів і послуг. Діяльність у галузі екологічного менеджменту в цей час набула широкого практичного застосування в усіх промислово розвинених країнах і тих, що розвиваються. З нею пов'язуються найбільш значні досягнення у вирішенні екологічних проблем промислового виробництва за останні роки.

Екологічний менеджмент можна визначити як процес і результат ініціативної діяльності економічних суб'єктів, спрямованої на послідовне поліпшення в досягненні їх власних екологічних цілей і завдань, розроблених на основі самостійно прийнятої екологічної політики.

Під системою екологічного менеджменту розуміють частину загальної системи виробничого менеджменту, що включає необхідну організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси й ресурси для розроблення, впровадження, оцінювання досягнутих результатів і вдосконалення екологічної політики.

Формування системи екологічного менеджменту розпочинається з розроблення, затвердження та публічного декларування підприємством екологічної політики й цілей. Як основоположні принципи екологічна політика повинна включати “послідовне поліпшення” і “запобігання негативному впливу на навколишнє середовище”.

В умовах реструктуризації та зміни форм власності використання ринкових механізмів екологічного регулювання особливо актуально, оскільки існуючі в Україні моделі організації та управління приро-

докористуванням не забезпечують узгодженості економічних і природоохоронних цілей у масштабах країни, і, відповідно, реалізацію оптимальних екологобезпечних управлінських рішень. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці системи екологічного менеджменту як більш прогресивної моделі організації управління природокористуванням в умовах ринкових трансформацій [1, с. 5].

Слід зауважити, що центральне місце в цій системі належить економічним інструментам екологічного менеджменту, які, на відміну від адміністративно-командних, допускають можливість вибору і впливають безпосередньо на “витрати і вигоди”.

Беручи це до уваги, в Україні мають бути розроблені дієві сценарії впровадження економічних інструментів екологічного менеджменту та їх трансформації з широким використанням світового досвіду.

Ми вважаємо, що використання таких груп економічних інструментів ринкового регулювання зробить систему екологічного менеджменту найбільш ефективною. Слід зауважити, що на шляху розвитку екологічного менеджменту в сучасній Україні вже створені деякі законодавчі та організаційно-правові передумови його впровадження.

Найбільш ефективним та перспективним економічним інструментом природоохоронної діяльності для впровадження в Україні є плата за вироблену та ввезену екологічно небезпечну продукцію.

Цією платою оподатковується продукція, яка в один з періодів свого життєвого циклу забруднює навколишнє середовище.

У ряді країн світу впроваджено оподаткування екологічно небезпечної продукції, що дало змогу отримати істотні цільові надходження до бюджетів та цільових фондів [2].

Сюди можна зараховувати: податок на нафтопродукти (бензин, дизпаливо, мазут), природний газ, вугілля, лакофарбову продукцію, мінеральні добрива і пестициди, синтетичні пральні речовини, матеріали для упаковки, холодильники, акумулятори, автошини, озоноруйнівальні речовини та інші види продукції.

Зазначене оподаткування відоме ще під назвою “заставно-депозитна система”. Сутність її полягає в тому, що кошти від податку (надбавки) на продукцію перераховуються на спеціальний рахунок, переважно до екологічних фондів. Після цього отримані кошти частково повертаються споживачеві після того, як він здає у спеціальний приймальний пункт відпрацьовану продукцію, наприклад, акумулятори, автошини, які підлягають повторному використанню (переробці), а частково витрачаються на заходи щодо збирання, приймання, переробки.

Інша фінансова схема видатків діє при оподаткуванні, наприклад, бензину, лакофарбової продукції, пральних порошків. При їх використанні відбувається безпосереднє забруднення природного середовища. Отже, отримані кошти спрямовуються на запобігання забрудненню та ліквідації його наслідків. Це модернізація нафтопереробних підприємств з метою виробництва лише неетильованого, більш безпечного для навколишнього середовища бензину,

будівництво очисних споруд та інші заходи.

Зазначені платежі за окремими видами продукції впроваджено у Німеччині, Франції, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Угорщині, Латвії, Вірменії.

Важливими критеріями відбору продукції, яка підлягає оподаткуванню як екологічно шкідлива, є:

- “масовий” характер споживання;
- помірний, поступовий масштаб збитку, що завдається довкіллю.

Необхідно звернути увагу на те, що еконадбавкою за окремими видами продукції можна стимулювати споживачів вибирати більш безпечну для навколишнього середовища продукцію, витісняючи з ринку екологічно шкідливу. Це, наприклад, етильований або неетильований бензин, пральні порошки (з добавкою або без добавок), триполіфосфат натрію (далі — ТПН). Відомо, що ТПН не можуть вловити навіть найсучасніші очисні споруди. Потрапляючи в річки, ТПН діє на водну рослинність як добриво. Всього 1 г ТПН стимулює ріст 5–10 кг водоростей. У США, Німеччині, Італії, Швейцарії випуск порошків з ТПН заборонено. Отже, введення більш високої еконадбавки до етильованого бензину та пральних порошків примусить споживачів вибирати дешевшу та екологічно безпечнішу продукцію.

Обсяг коштів, які можна зібрати за рахунок введених податків на екологічно шкідливу продукцію, за експертними оцінками, в десятки разів перевищує обсяг коштів, що отримуються від платежів за забруднення (за викиди, скиди забруднювальних речовин, розміщення відходів).

Використовуючи цільовий природоохоронний характер фінансування через фонди, можна інвестувати отримані кошти в масштабні програми створення систем з утилізації екологічно небезпечних видів продукції.

Розвиток такого механізму можна започаткувати через внесення відповідних норм до проекту Податкового кодексу та Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”.

У національному законодавстві використання морської території (акваторії) України не розглядається як об’єкт природно-господарської територіальної системи. Як наслідок — спостерігається погіршення екологічного стану морських ресурсів, нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу та втрата бюджетних надходжень близько 1 млрд грн за рік.

Така плата впроваджена в окремих зарубіжних країнах, наприклад, в Австралії, Російській Федерації. Важливість впровадження плати за користування морською акваторією пов’язується з тим, що значну частину територіальних вод України займають військові бази, полігони, на яких здійснюється бойова підготовка Чорноморського флоту Росії та Військово-Морських сил України. Крім заподіяних збитків у результаті застосування бойових засобів (торпед, мін і особливо глибинних бомб) на гідробіоті, що призводить до їх загибелі, забруднюються і втрачаються рекреаційні ресурси, завдаються інші збитки.

Для реалізації такого виду природокористування в Україні має бути прийнятий окремий закон.

Нині в Україні в Порядку обчислення розміру плати за водокористування не враховується такий важливий фактор, як забирання води із водного об’єкта та її повторне повернення у водний об’єкт, наприклад, при охолодженні на ТЕС або забиранні безповоротно. Цим самим втрачається стимул для природокористувачів до раціонального й ощадливого використання водних ресурсів.

На сьогодні важливим є питання проведення дослідження та внесення змін до чинного Порядку плати за спеціальне використання водних ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України.

Вагомим фінансовим інструментом залучення інвестицій в екологічно кризові сектори економіки та реалізації пріоритетних екологічних заходів є пільгове оподаткування.

Наприклад, Чехія і Словаччина звільняють на п’ять років від оподаткування прибутку, отриманий підприємством при впровадженні сонячної, вітрової, гідроелектричної енергії. У Польщі надаються податкові пільги при використанні відходів виробництва, при інвестиціях на охорону навколишнього середовища в сільському господарстві. Не оподатковуються добровільні внески та діяльність громадських екологічних організацій. За Законом Російської Федерації “Про податок на прибуток підприємств і організацій” істотну пільгу отримують ті підприємства, які за рахунок свого прибутку здійснюють капітальні вкладення на природоохоронні заходи. Прибуток до оподаткування у цьому випадку

зменшується на суму в розмірі 30 % від таких вкладень [3].

З недавніх пір в Україні надано окремі пільги при оподаткуванні у сфері використання відходів виробництва. Зокрема, звільняються від оподаткування доходи від надання послуг щодо збирання та заготівлі окремих видів відходів як вторинної сировини.

Проте цього замало, потрібно визначати та розширювати перелік конкретних природоохоронних заходів, які потребують пріоритетного розвитку. Встановлення пільг в оподаткуванні стимулює приплив капіталу в цю сферу, що дасть змогу створити екологічне підприємництво, ринок екологічних послуг та робіт.

На сьогодні високорозвинені країни та країни перехідної економіки рухаються в напрямі так званого “по-зеленіння” податкової системи, коли зростають екологічні платежі при зменшенні інших податків. Зміна податкового законодавства — це зазвичай складна робота, яка потребує стабільності в економіці та податковому законодавстві, обґрунтованості та виваженості. Проте вже тепер варто на майбутнє закладати такі основи у податковому законодавстві.

Впровадження цього принципу в податковій системі стимулюватиме виробників до зменшення частки енерго- та ресурсомісткості в одиниці виробленої продукції. Зменшення частки енерго- та ресурсомісткості в одиниці виробленої продукції дасть змогу збільшувати інші елементи собівартості, зокрема заробітної плати. В умовах конкуренції продукції це один із головних шляхів підвищен-

ня (частки) розміру заробітної плати працівникам.

Звичайно, зміни в податковому законодавстві регулюють закони України.

Перегляд нормативів збору за забруднення навколишнього середовища з метою наближення їх до розміру компенсації заподіяної шкоди навколишньому середовищу дасть змогу збільшити надходження до екофондів та стимулюватиме забруднювачів до проведення превентивних природоохоронних заходів.

Необхідними умовами при перегляді нормативів збору за забруднення навколишнього середовища є:

- врахування економічного стану підприємств галузі;
- обсяг коштів, необхідних для реалізації цільових екологічних програм (вода, відходи, повітря);
- асиміляційна можливість природного середовища.

Отже, реструктуризація народного господарства та його розвиток має здійснюватися з урахуванням економічного оцінювання “збитків і вигод” від діяльності секторів економіки (підприємств).

Досить важливим економічним інструментом є маркування екологічно чистої та енерго- й ресурсобезпечної продукції. Таке маркування фактично є рекламуванням продукції з боку держави, гарантуванням її екологічної та економічної ефективності. В умовах зростаючої конкуренції таке маркування стимулюватиме виробників до виробництва екологічно чистої, енерго- та ресурсобезпечної продукції. Впровадження цього економічного інструменту може здійснюватися

через постанову Кабінету Міністрів України.

Питання про форму проведення екологічного страхування є одним із найважливіших. Найбільша ефективність страхування буде досягнута при обов'язковій формі його проведення. Це зумовлено тим, що разом із страхувальником та страховиком третьою стороною відносин виступає потерпіла особа, об'єктивний інтерес якої полягає в тому, щоб отримати належне їй страхове відшкодування за спричинену шкоду, а гарантією цього може бути наявність відповідних договорів екологічного страхування у всіх суб'єктів господарювання, які є потенційними джерелами ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища. Це може бути досягнуто лише при обов'язковій формі страхування.

Прикладом вирішення цієї проблеми може бути надання суб'єктами господарювання при отриманні ліцензії на вид діяльності, пов'язаної з потенційною небезпекою для навколишнього природного середовища, фінансової гарантії того, що можлива шкода третім особам у межах визначеної законодавством суми буде відшкодована. Як фінансова гарантія може виступати укладений договір екологічного страхування.

Потреба в екологічному страхуванні в Україні, зважаючи на важкий фінансовий стан багатьох підприємств-забруднювачів, зумовлена постійним збільшенням навантаження на навколишнє природне середовище та зростанням кількості аварій, які призводять до забруднення навколишнього середовища, погіршен-

ня стану здоров'я людей та значних матеріальних втрат.

Однак відповідного інституту ще й досі практично не існує, незважаючи на наявність прямих посилань про необхідність його впровадження в наступних актах екологічного законодавства.

Затримки у законодавчому врегулюванні інституту страхування в екологічній сфері значною мірою пов'язані з тим, що екологічне страхування — новий для нашої держави вид страхової діяльності, розвиток якого через об'єктивні умови пов'язаний з низкою проблем: недостатнім розвитком законодавчої бази екологічного страхування; відсутністю конкретних і сталих понять, які визначають екологічне страхування як складову економіко-правового механізму; недосконалістю, а в ряді випадків і відсутністю нормативно-методичної бази для кількісного оцінювання екологічного ризику і пов'язаної з ним шкоди; відсутністю достатнього досвіду проведення екологічного страхування як у нас в державі, так і за кордоном.

Висновки. Однак останній елемент потребує більш поглибленого аналізу, оскільки і в міжнародно-правовому контексті, і на рівні окремих державно-правових систем інститут екологічного страхування все ж зазнав певного розвитку. Врахування відповідного досвіду буде корисним у процесі створення й запровадження цього інституту в Україні. Але оскільки страхування добровільне і не має відповідних підзаконних актів, які регулюють процес страхування, ця система не працює.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Козаченко О. А.* Державне регулювання розвитку комбікормових підприємств / О. А. Козаченко // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 55–58.
2. *Дацій О. І.* Ресурси та сучасні технології органів публічної влади / О. І. Дацій // Аспекти діяльності публічних органів влади в Польщі і Україні. Вибрана проблематика / [за наук. ред. М. Чічерського, М. Чурик, М. Карпюк]. — Польща, м. Варшава: Zakład Poligraficzny UWM, 2016. — С. 153–158.
3. *Серьогін С. М.* Державний службовець у відносинах між владою і суспільством: [монографія] / С. М. Серьогін. — Д.: ДРІДУ НАДУ при Президентіві України, 2003. — 456 с.

УДК 351.851:352:378:37.014

Кухарчук Петро Михайлович,
кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад “Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти” Житомирської обласної ради, Україна, 10002, м. Житомир, вул. Михайлівська, 15, тел.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Кухарчук Петр Михайлович,
кандидат наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры общественно-гуманитарных дисциплин, Коммунальное учреждение “Житомирского областного института последипломного педагогического образования” Житомирского областного совета, Украина, 10002, г. Житомир, ул. Михайловская, 15, тел.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

Kukharchuk Petro Mikhailovich,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines in Municipal Institution “Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute” of Zhytomyr Regional Council, Ukraine, 10002, Zhytomyr, Str. Mikhailovskaya, 15, tel.: (067) 412 80 55, e-mail: kpmkpma@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2051-3298

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Зроблено спробу проаналізувати моделі управління освітою в країнах Європейського Союзу. Схарактеризовано особливості модернізації управління освітою, механізми надання освітніх послуг, тенденції структурної інтеграції навчальних закладів, поєднання теоретичної та практичної освітньої підготовки.

Ключові слова: управління освітою, трансферність освіти, транспарентність освіти, амбівалентний підхід, кредити з освіти.

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Аннотация. Сделана попытка проанализировать модели управления образованием в странах Европейского Союза. Охарактеризовано особенности модернизации управления образованием, механизмы предоставления образовательных услуг, тенденции структурной интеграции учебных заведений, сочетание теоретической и практической образовательной подготовки.

Ключевые слова: управление образованием, трансферность образования, транспарентность образования, амбивалентный подход, кредиты по образованию.

EDUCATION MANAGEMENT IN THE EUROPEAN UNION

Abstract. This paper attempts to analyze models of education management in the European Union. The feature of the modernization of the education management, mechanisms of educational services supply, trends of educational establishments structural integration, combination of theoretical and practical educational training are characterized.

Keywords: education management, education transferity, education transparency, ambivalent approach, educational loans.

Постановка проблеми. Вивчення досвіду державного управління з координації цілей і результатів роботи національних систем освіти Європейського Союзу (ЄС), намагання виявляти і впроваджувати найефективніші шляхи досягнення намічених цілей і результатів в Україні дозволить ефективно реформувати систему освіти в нашій країні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вплив глобалізаційних процесів на сучасному етапі розвитку держави досліджено у працях таких провідних вітчизняних вчених: А. Гальчинського, В. Лугового, В. Кременя, Є. Марчука, П. Сауха, В. Нікітіна, І. Зязюна, Н. Ничкало, Н. Протасової, В. Олійника та ін.

Дослідження механізмів державного управління системами освіти найбільш розвинених країн відобра-

жено у працях Н. Абашкіної, І. Зязюна, О. Локшиної, М. Лещенко, В. Лугового, Л. Пуховської, А. Парінова, А. Сбруєва, І. Тараненка, Б. Мельниченка, І. Ковчиної, А. Власюка, С. Калашникової, Г. Дмитренко, В. Олійника, В. Медведя, С. Майбороди, К. Корсака та ін.

Аналіз наукових джерел з теми дослідження вказує на відсутність комплексного вивчення трансферності управління освітою в Україні, зокрема поєднання академічного й практичного профілю навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Заходи, які забезпечують трансферність (можливість вільної зміни, переходів) і транспарентність (взаємна прозорість, відкритість) між нерівноцінними у минулому і рівнозначними нині напрямками освітньої підготов-

ки — загальноосвітнім та професійно-технічним. Становленню їх рівнозначності посприяли, зокрема, останні за часом реформи у низці європейських країн, які уможливили досягнення найвищих освітніх щаблів освіти, включаючи інститути та університети, для випускників навчальних закладів професійно-технічного профілю.

Метою аналітичного дослідження є прагнення виокремити фактори реформування освіти в країнах ЄС і їх адаптація в систему освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. У Швеції немає чіткої системи професійної освіти і підготовки. Інституції, що забезпечують професійну освіту і підготовку, підтримують загальну освітню філософію та принципи об'єктивності, інтеграції та комплексності. Професійна освіта і підготовка у цій країні має такі форми: початкова професійна підготовка для тих, кому 16–19 років і хто ще не має кваліфікації; продовжено професійну підготовку для тих, хто вже працює, але кому ще треба набути певних навичок; підготовка для безробітних: комбіновані навчальні програми.

Відповідальними за головні типи професійної освіти і підготовки є: *базова освіта для дорослих* — Міністерство освіти і науки; *додаткова професійна підготовка* — Міністерство освіти і науки; *подальша професійна підготовка* — Міністерство освіти і науки; *вища середня освіта* — Міністерство освіти і науки; *стажування* — Міністерство освіти і науки; *професійна підготовка без відриву від виробництва і програми трудового навчання* — Міністерство праці; *продовжена підготовка за місцем ро-*

боти — роботодавці; *приватні курси* — роботодавці, корпорації, приватні особи; *курси, що проводять трудові організації*, — профспілки.

На основі оцінювання цього експерименту в 1990 р. висновується, що дуже важко знайти необхідне число місць у компаніях для повноцінного стажування учнів. Ще важче — переконати малі фірми взяти учнів і забезпечити нагляд за практикою, дати змогу використати обладнання необхідної якості. У гімназіях і школах були незадоволені модуляризацією навчального плану. Багато вчителів і учнів вважали модульне навчання надто фрагментарним [1, с. 34–38].

Професійна освіта і навчання здійснюється у тих професійних школах, де передбачено понад 6 місяців навчання безпосередньо на робочому місці та у формі професійного навчання на робочому місці за відповідною угодою.

Більшість навчальних закладів, у яких учні здобувають основну та середню освіту, фінансуються за кошти муніципалітетів. Приватні навчальні заклади перебувають під наглядом громадськості: вони працюють за основними навчальними планами і враховують кваліфікаційні вимоги, затверджені Національним управлінням освіти. Як і інші навчальні заклади, вони фінансуються в рівних долях із коштів муніципалітетів і держави. Відповідальність за фінансування освіти поділена між державою і місцевою владою. У фінансуванні основної та середньої освіти частка держави становить 57 %, а муніципалітетів — у середньому 43 %.

Організація і контроль системи є обов'язком тристоронніх квалі-

фікаційних комісій, до складу яких входять *представники роботодавців, національного управління освіти і викладачів* [2].

На думку О. Щербак, заслуговує на увагу досвід реформування професійної освіти Фінляндії. У 90-х роках минулого століття відбулося об'єднання невеликих професійних шкіл у крупні багатoproфільні та багатофункціональні професійні навчальні заклади, а також відбулася децентралізація управління професійною освітою, що передбачала передачу частини повноважень на муніципальні органи та на рівень навчального закладу [Там само].

У систему післясередньої професійно-технічної освіти Фінляндії входило понад 260 аналогів професійно-технічних училищ України, зрідка технікумів. Реформа передбачала їх ліквідацію для того, щоб підняти стандарти професійно-технічної освіти і рівень навчання шляхом створення, замість них, вищих професійних (фахових) інститутів за зразком тих, що існують у Німеччині чи Нідерландах.

Нині діють *тристоронні системи моніторингу* і рекомендації виробляються як на національному рівні, так і (досить часто) на регіональному. У Фінляндії представники сфери бізнесу мають широкі можливості для співпраці з центральним урядом під час утворення інституціональних структур для професійного сектору освіти [3, с. 124–126].

Аналізуючи причини успішного переходу *Польщі* до демократії, Е. Грегем зазначає, що вони коріняться не лише у трансформації її урядових інституцій, а й активнос-

ті громадян, громадських організацій. Оскільки неурядові організації та більшість громадських об'єднань були заборонені протягом 45 років комуністичним режимом, залучення громадян не було традицією для Польщі початку 90-х років [4].

У сучасній *Польщі* поняття “система учіння” замінено терміном “система освіти” (едукації), що розуміється значно ширше. Було прийнято дві програми “Програмна реформа” (1997 р.) та “Структурна реформа” (1998 р.) [5].

Новий шкільний устрій охоплює навчання від дитячого садка до аспірантури. ПТО розпочинається з 3-річного профільного ліцею або 2-річної професійної школи, до яких переходить молодь після закінчення гімназії (16 років). Ліцей має загальноосвітній характер і зорієнтований за профілями, а його випускник може розпочинати навчання у вищому навчальному закладі. Професійна школа дає професійні кваліфікації та можливість продовження у дворічних додаткових ліцеях, які дають право обов'язкового навчання у ВНЗ. Обидва типи шкіл реалізують правило обов'язкового навчання до 18 років, обидва відкривають можливість для подальшої науки. Модель навчання у школі нового типу — чотирирічному технічному ліцеї — розроблена згідно з європейськими стандартами і отримала позитивні відгуки експертів ЄС.

Професійні стандарти розроблено відповідно до “Міжнародних Стандартів Класифікації Професій (ISSO) — 1988”, прийнятих на Міжнародній конференції статистики праці у Женеві в 1987 р.

У країнах ЄС старшу шкільну освіту класифікують як післябазову і післяобов'язкову (post-compulsory), вона розпочинається по закінченні першого етапу загальної середньої школи (молодь віком 15–16 років), учні можуть довільно обирати подальший шлях продовження навчання. Це можуть бути заклади загальної середньої освіти, професійної підготовки, доуніверситетської підготовки, гімназії та ліцеї академічного ухилу. Різними є також і форми реалізації навчання на цьому освітньому щаблі — часткова навчальна зайнятість у поєднанні з роботою на виробництві, дистанційна освіта, загальноосвітня підготовка у поєднанні з набуттям фахової кваліфікації, модульний спосіб організації навчання у старшій середній школі.

Ці та інші різновиди освітніх послуг можуть надаватися як комплексно в закладах старшої середньої освіти (Австрія, Великобританія, Ірландія, Іспанія, Норвегія, Португалія, Фінляндія), так і розподілятися між різними типами шкіл, як це характерно для Данії, Італії, Франції, Німеччини, Греції. Такий варіативний, диверсифікаційний підхід до організації навчання у старшій школі європейських країн, на думку Н. Лавриченко, зумовлений певною мірою історико-культурними особливостями розвитку цих країн та їхніх освітніх систем [6].

Особливістю модернізації управління освітою у країнах ЄС є тенденція до структурної інтеграції між загальною та професійно-технічною освітою і відповідними навчальними закладами з метою вироблення навчального плану, в якому поєдну-

ється теорія і практика, академічна освіта і фахова підготовка школярів, а саме: стратегія подовження термінів навчання у середній школі, що впливає на подовження уніфікованих базових навчальних циклів (Італія, Іспанія, Нідерланди), а також підвищення вікової планки, досягнувши якої молоді люди можуть свідомо обрати галузь фахової спеціалізації; створення нових організаційно-педагогічних систем, які підвищують можливість вільного переміщення між різноманітними освітніми та практичними, професійними галузями діяльності (країни-лідери цього руху — Іспанія, Франція, Данія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія); створення нових базових програм, однакових для всіх галузей середньої і професійної освіти, розрахованих на 1–2 роки, на основі яких відбувається подальша спеціалізація у тій чи іншій галузі професійної діяльності (Данія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія); трансформація навчання у школі та професійної підготовки в багатокомпонентну модель, у якій кожен учень може обрати власну траєкторію здобуття загальної середньої освіти у поєднанні з фаховою підготовкою (Франція, Італія, Норвегія, Швеція, Швейцарія); дедалі активніше залучення роботодавців до розробок навчальної програми середньої школи (Данія, Фінляндія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Іспанія); поєднання можливостей освітньої підготовки та практичної діяльності школярів завдяки урізноманітненню навчальних курсів, інтегрованому підходу до їх викладання [7, с. 59–60].

В останні роки ЄС доклав чимало зусиль до розширення європейсько-

го освітнього простору. Крім проведення проектів на рівні ЄС, у галузі ПТО прийнято низку програмних документів, серед яких два найважливіших: Барселонська *“Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.”* (2001 р.) і Копенгагенська *“Декларація про посилену європейську кооперацію в галузі ПТО”* (2002 р.). Ці документи визначають довгостроковий, стратегічний розвиток ПТО і, зокрема, становлення європейського освітнього простору. Програма *“Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.”* ґрунтується на таких трьох стратегічних цілях:

1. *Підвищення якості і ефективності систем загальної та професійної освіти в ЄС.* У галузі середньої та професійної освіти досягнути найвищої якості для того, щоб у світовому масштабі Європу визнали еталоном якості і значущості своїх систем, а також установ загальної та професійної освіти.

2. *Полегшений доступ до професійної освіти для всіх.* Системи загальної та професійної освіти у Європі будуть спільними на такому рівні, що громадяни зможуть вільно пересуватися в межах цих систем і використовувати переваги їхнього різноманіття.

3. *Відкритість систем загальної та професійної освіти стосовно змісту.* Європа відкрита для взаємовигідного співробітництва з іншими регіонами світу [8].

З метою виконання Програми прийнято *“Декларацію про посилену європейську кооперацію в галузі ПТО”* з трьома пріоритетними на-

прямами, по кожному з яких створено робочу групу експертів:

1. *Підвищення транспарентності для компетенцій і кваліфікацій.* Передбачається збільшення прозорості функціонування систем ПТО, її процесів і результатів шляхом єдиних інструментів (ЄвроБіографія, ЄвроПаспорт).

2. *Забезпечення якості ПТО.* Розвиток спільної моделі, методики, критеріїв і принципів щодо забезпечення якості ПТО.

3. *Розвиток Європейської системи кредитів і обліку в галузі ПТО.* Розроблення спільних принципів для оцінювання і визнання того, чого працівник навчається у неформальному оточенні на інформаційному рівні, а також розвиток довічного інформаційно-консультативного супроводу, що поліпшує доступ до навчання протягом усього життя.

Необхідно звернути увагу на те, що в країнах ЄС регіональні органи управління мають широке коло повноважень щодо управління ПТО та вироблення освітньої політики з урахуванням регіональних потреб ринку праці, зокрема: місцеві відділи професійної освіти, роботодавці (Велика Британія); *право на присвоєння кваліфікації* молодим робітникам і видачу дипломів і посвідчень передано з державних структур до *органів місцевої влади* (Франція); принципи фінансування комунальної політики зайнятості — соціально-економічна доцільність (але не ефективність) та використання різних джерел, включаючи комунальний бюджет, кошти служби зайнятості, міжнародних фондів, церкви, інших спонсорів (Німеччина); спираючись на національ-

ний навчальний план, кожний заклад готує свій навчальний план, завдяки модульній структурі навчальних курсів середньої освіти і навчання *за місцем праці учні можуть* поєднувати заняття загальноосвітнього і професійного профілів (Швеція); в умовах регіоналізації кожна територія самостійно вирішує наявні проблеми, пов'язані з місцевим ринком праці. Особливо важливим є те, що на всіх рівнях управління здійснюється відповідний моніторинг і прогнозування потреб у підготовці фахівців для країни з урахуванням розвитку національної економіки (Фінляндія).

Висновки. Взаємне наближення та інтеграція основних профілів післябазової шкільної освіти — академічного, технологічного і професійного, — безпосередньо впливає і на формування змісту навчальних програм у країнах ЄС. Зокрема, старшокласникам, які обирають загальноосвітній, наразі й академічний профілі підготовки, пропонуються навчальні курси професійного й технологічного спрямування, і навпаки: у професійних коледжах та ліцеях вводиться обов'язковий для всіх учнів стандартизований загальноосвітній компонент.

Врахування таких заходів в Україні при реформуванні системи освіти забезпечить трансферність (можливість вільної зміни, переходів) і транспарентність (взаємна прозорість, відкритість) між нерівноцінними у минулому й рівнозначними нині напрямками освітньої підготовки — загальноосвітнім та професійно-технічним.

Впровадження амбівалентного підходу, з одного боку, зорієнтовує

на вищу школу, а з іншого — на світ праці. Високу ефективність системи професійної освіти зумовить децентралізація управління, коли держава контролюватиме підготовку у професійних школах, а органи самоврядування підприємців — навчання на виробництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ляшенко О. І.* Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / [за заг. ред. О. І. Локшиної]. — К.: К.І.С., 2004. — С. 9–14.
2. *Щербак О.* Професійна освіта і навчання у Фінляндії // Професійно-технічна освіта. — 2005. — № 3. — С. 41–44.
3. *Каплун А.* Кваліфікаційні стандарти у професійній освіті Польщі // Професійно-технічна освіта. — 2000. — № 1. — С. 51–53.
4. *Грегем Е.* У Польщі виховують нове покоління лідерів: уроки для України // Аспекти саморядування. — № 3. — С. 23–24.
5. *Шльосек Ф.* Реформа системи освіти Польщі // Шлях освіти. — 1998. — № 3. — С. 20–22.
6. *Лавриненко Н.* Комплексний підхід до загальноосвітньої та професійної підготовки учнів старшого шкільного віку в країнах Західної Європи // Професійно-технічна освіта. — 2006. — № 4. — С. 32–35.
7. *Авшенюк Н.* Європейський центр розвитку професійної освіти // Професійно-технічна освіта. — 2005. — № 1. — С. 38–39.
8. *Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.* <http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/vocational>

УДК 32.2:328.16](4)

Лященко Оксана Олексіївна,

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту, Національна академія державного управління при Президентові України, Україна, 03057, м. Київ, вул. Ежена Пот'є, 20, тел.: (067) 254 00 02, e-mail: Ksena_l@inbox.ru

ORCID: 0000-0003-0319-1394

Лященко Оксана Алексеевна,

аспирант кафедры парламентаризма и политического менеджмента, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, Украина, 03057, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (067) 254 00 02, e-mail: Ksena_l@inbox.ru

ORCID: 0000-0003-0319-1394

Lyaschenko Oksana Alekseevna,

post-graduate student of the Department of Parliamentarism and Political Management, National Academy of Public Administration

under the President of Ukraine, Ukraine, 03057, Kyiv, st. Eugene Potier, 20, tel.: (067) 254 00 02, e-mail: Ksena_l@inbox.ru

ORCID: 0000-0003-0319-1394

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ВЛАДИ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Анотація. Проаналізовано досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи. Розглянуто та узагальнено особливості процесу взаємодії в сучасних умовах між громадянським суспільством і владою у європейських країнах. Акцентовано увагу на можливостях національних “круглих” столів як одного з інструментів виходу з політичної кризи, результати яких були зафіксовані у відповідних нормативно-правових актах. Узагальнено основні принципи і фактори, на яких будується взаємодія громадянського суспільства і влади, та звернено увагу на роль громадянського суспільства як партнера влади.

Ключові слова: державне управління, зарубіжний досвід, взаємодія громадянського суспільства і влади, політична криза, національний “круглий” стіл.

ОПЫТ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН ПО ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ВЛАСТИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Аннотация. Проанализирован опыт европейских стран по взаимодействию гражданского общества и власти в условиях политического кризиса. Рассмотрены и обобщены особенности процесса взаимодействия в современных условиях между гражданским обществом и властью в европейских странах. Акцентируется внимание на возможностях национальных “круглых” столов как одного из инструментов выхода из политического кризиса, результаты которых были зафиксированы в соответствующих нормативно-правовых актах. Обобщены основные принципы и факторы, на которых строится взаимодействие гражданского общества и власти, и обращено внимание на роль гражданского общества как партнера власти.

Ключевые слова: государственное управление, зарубежный опыт, взаимодействие гражданского общества и власти, политический кризис, национальный “круглый” стол.

EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES ON INTERACTION OF CIVIL SOCIETY AND AUTHORITIES IN THE CONDITIONS OF POLITICAL CRISIS

Abstract. This article analyzes the experience of European countries for interaction between civil society and government in a political crisis. It analyzes and summarizes the features of the interaction in modern conditions between civil society and government in Europe. The attention is focused on the potential national “round” tables as tools for overcoming the political crisis, the results of which were recorded in the relevant regulations. Overview of basic principles and factors on which the interaction between civil society and government are built and focus on the role of civil society as a partner in government.

Keywords: public administration, international experience, interaction between civil society and government, the political crisis, the national “round” table.

Постановка проблеми. Визначальною рисою сучасної Європи є інтеграційні процеси, які забезпечили розвиток країн Західної Європи, стали взірцем для інших країн. Утворення Європейського Союзу (далі — ЄС) — складний, багатоетапний процес, під час якого країнам-учасникам довелося вирішувати

гострі економічні, соціальні, політико-правові проблеми, відшукувати адекватні відповіді на виклики часу. Цей процес продовжується, постають нові проблеми — глобальна економічна криза, вихід Великої Британії з ЄС, “криза мігрантів”, війна в Україні та відношення до неї політичних сил ЄС — усі ці

події творять нову історію старої Європи.

На сьогодні українська держава також стоїть перед викликами, які потребують нових підходів та розуміння суті того, що відбувається. Політична криза — це один із тих викликів, які знижують ефективність державного управління та підвищують некерованість процесів у суспільстві, що, своєю чергою, відбивається на економічному житті країни, соціальній захищеності громадян та національній безпеці.

Україна обрала європейський шлях розвитку, що підтверджує підписання відповідної Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Курс на євроінтеграцію, адаптація вітчизняного законодавства до європейського, позиціонування України як європейської держави на міжнародному рівні вимагають чіткого розуміння суті процесу взаємодії громадянського суспільства і влади в країнах ЄС, особливо в умовах політичної кризи, та потребують подальшого дослідження цих процесів. Розв'язання цих завдань дає можливість Україні використовувати позитивний досвід ЄС та уникнути тих помилок, які вже були допущені в європейських країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні аналізом проблеми взаємодії громадянського суспільства і влади займалися Т. Бельська, С. Дорогих, А. Колодій, О. Паліюк, О. Соснін, А. Михненко, В. Яблонський, О. Онищенко та ін. Дослідженню теоретичним та практичним аспектам політичної кризи присвячені праці Ю. Мацієвського, І. Забеліної, А. Колодій та ін.

Питання взаємодії громадянського суспільства з державою у європейському контексті розглядаються у працях таких науковців, як Дж. Буханан, З. Кац, І. Кокарев, П. Конрой, Г. Льовенберг, Е. Паїн, С. Перегудов, Ю. Рубинський, С. Шонберг та ін.

Метою статті є аналіз та узагальнення досвіду європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи.

Основний виклад матеріалу. Кінець ХХ — початок ХХІ ст. ознаменувався цілою низкою якісних змін у політичному житті багатьох європейських країн. Головними чинниками цих змін є: 1) крах Радянського Союзу та соціалістичної моделі суспільного розвитку, яка протягом значного періоду, після Другої світової війни, відчутно впливала на суспільно-політичні процеси не лише в Європі, а й у цілому світі; 2) якісні зміни в суспільно-економічній конструкції розвинених країн світу, які істотно вплинули на соціальну і політичну сфери; 3) інтеграційні процеси на європейському континенті; Європейський Союз як самостійний інститут невпинно розширює і поглиблює рівень власної компетенції та самодостатності [1].

Європейські країни відрізняються за рівнем економічного розвитку, стабільністю політичних систем, національними особливостями. Незважаючи на об'єднання в єдиний політичний та економічний простір, усі країни ЄС шукають виходу з політичних та економічних криз, проходять певні етапи стабілізації та дестабілізації систем державного управління. На думку Жана Моне,

такий стан — найкращий шлях до “дедалі тіснішого союзу”. Він наповняє на тому, що “Європа гартуватиметься у кризах. Для вирішення цих криз прийматиметься низка рішень ” [2].

Практично кожна країна ЄС має власний досвід побудови процесу взаємодії громадянського суспільства і влади, подолання політичних криз. Однак можна виокремити спільні принципи побудови демократичного суспільства, які лягли в основу об'єднання європейського простору за європейськими цінностями. Засновники об'єднаної Європи керувалися переконанням, що лише демократія, ґрунтована на свободі, гарантуватиме кінець доби конфліктів та війни у Старому світі. Інтеграція насамперед сприяла лібералізації ринків та дальшій відкритості кордонів. Фундамент об'єднаної Європи тримається на чотирьох свободах (вільний рух людей, товарів, капіталу й послуг) [3].

Основними критеріями життєдіяльності європейських країн є розвиток демократії, громадянського суспільства, соціальної та правової держави. Європейський вектор розвитку України зумовлює потребу руху в напрямі європейської цивілізаційної моделі, закріплення європейських критеріїв. Прогрес у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави можливий лише за умови функціонування та розвитку активного громадянського суспільства.

Відповідно до громадського договору європейські держави поступаються частиною своїх повноважень структурам громадянського суспільства, а на заміну ці структури залу-

чають громадян до вирішення суспільно-політичних та економічних питань [4].

Громадянське суспільство є невід'ємною частиною громадського, суспільно-політичного, духовного та культурного життя ЄС. Важливість його розвитку і засади взаємодії з керівними інституціями Європейського Союзу й держав-членів об'єднання були визнані й визначені ще в 50-х роках ХХ ст. Так, Рада Європи 1951 р. визнала важливість громадських організацій, а право громадян на зібрання та об'єднання гарантовано низкою конвенцій. Важливим кроком у визнанні ролі громадянського суспільства стало затвердження Радою Європи “Рекомендацій щодо розвитку та посилення громадських організацій у Європі” 1998 р. та “Основоволожних принципів статусу громадських організацій у Європі” 2002 р. [5].

Зокрема, згідно з Римськими договорами від 1957 р. було створено Європейський економічний та соціальний комітет (далі — ЄЕСК) з метою залучення економічних та соціальних груп інтересів до процесу формування спільного ринку. Члени ЄЕСК представляють різні сегменти громадянського суспільства країн-членів ЄС — роботодавці, профспілки та представники громадських організацій, що опікуються питаннями навколишнього середовища, прав споживачів, розвитку малого та середнього бізнесу тощо. Як показує практика, саме за участі і, власне, ініціативи ЄЕСК створюються двосторонні платформи громадянського суспільства ЄС та третіх сторін. ЄЕСК дозволяє представникам еко-

номічних, суспільних, соціо професійних, громадянських організацій бути складовою процесу формування політики та ухвалення рішень на рівні Європейського Союзу [6].

Громадянське суспільство в ЄС діє у складній багаторівневій системі управління наднаціональних представницьких органів. Її можна визначити як вертикальну, що має національний і європейський рівні, і горизонтальну, яка включає мережі та заінтересовані сторони [5].

Наприклад, Бельгійська держава має рамкові угоди з інститутами громадянського суспільства (неурядовими організаціями), і ці угоди визначають цілі ініціатив та шляхи їх імплементації. Бельгія визнає ті неурядові організації, які надають всі необхідні гарантії, що субсидії, надані державою, будуть використані належним та ефективним чином. Взаємодія державних органів Республіки Австрія з інститутами громадянського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики регулюються низкою федеральних і земельних законодавчих актів. У Великій Британії сфера діяльності інститутів громадянського суспільства регулюється, насамперед, нормативно-правовими актами. На зразок інших західних демократій, політична система Данії є представницькою демократією, у якій спільні рішення приймаються парламентом країни, який, зазвичай, раз на чотири роки обирається всенародним голосуванням. Відповідно до положень Конституції Данії (у редакції 1953 р.) саме парламентські вибори є надійним механізмом забезпечення підзвітності парламенту та уряду

країни громадянам Данії. В Іспанії з 2005 р. ініціюється питання щодо створення та впровадження проекту “Відкритий Уряд”, який має сприяти взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства на всіх рівнях [7].

Функціонально європейська система взаємодії влади й громадянського суспільства досить гнучка й складається із таких способів взаємодії, як спеціальні консультації щодо різних соціальних і політичних питань, регулярні спеціальні зустрічі (з питань розвитку біотехнологій, захисту довкілля тощо) та публічні онлайн консультації з публікацією відповідних загальнодоступних матеріалів у мережі Інтернет, що дає змогу громадянському суспільству і його представникам залучатися до процесу публічного прийняття рішень стосовно питань, які виносяться на загальноєвропейський розгляд [5].

Однак, незважаючи на такі прогресивні, демократичні підходи до процесу взаємодії громадянського суспільства і влади, на сьогодні ЄС переживає чи не найсерйознішу політичну кризу, яка, на думку деяких дослідників, складається з певних факторів. Розглянемо їх [2].

Перший фактор — це внутрішня політика у країнах-членах, яка формується на фоні зниження популярності ЄС серед національних урядів та їхніх виборців. Якщо конкретніше, то це вибори, які мають цього й наступного року пройти у кількох ключових країнах ЄС, і рейтинги популістських партій, які ратують за вихід зі спільноти, вирішення наднаціональних питань через референ-

думи, проти режимів економії, за закриття кордонів тощо.

Другий фактор — це питання міграції, або “міграційна” криза, яка впливає на конфігурацію політичних сил в національних урядах та стимулює громадянські суспільства цих країн до створення організацій для захисту власних інтересів у суперечливій політиці та можливості приходу до влади ультраправих сил (наприклад, Німеччина, Франція, Польща та ін.) [2].

Ці фактори стимулюють пошук нових шляхів взаємодії громадянського суспільства і влади для виходу з політичної кризи. Кожна країна ЄС має власні традиції взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи та власне бачення виходу з таких криз.

Одним з інструментів подолання політичної кризи в країнах ЄС стало проведення так званих національних “круглих столів”.

Національний “круглий стіл” як інструмент розв’язання гострих внутрішньополітичних криз з’явився у світовій політичній практиці в останній чверті XX ст. Сутність національного “круглого столу” як засобу політики полягає у розв’язанні політичної кризи через діалог, пошук рішень, певною мірою прийнятних для усіх сторін конфлікту [8].

Першим хрестоматійно успішним прикладом національного “круглого столу” можна вважати переговори між урядом та усіма парламентськими політичними силами в Іспанії у 1977 р., які закінчилися підписанням низки угод, що отримали назву “Пакту Монклоа” (Los Pactos de la Moncloa). Цими угодами передбача-

лася низка заходів щодо реформування різних сфер суспільного життя [Там само].

Таким чином, можна побачити, як у процесі саморозвитку соціуму громадянське суспільство відіграє ще й своєрідну стабілізуючу роль. Саме громадянські структури покликані визначити норми, що здатні подолати руйнівні потенції боротьби різноманітних сил та спрямувати в позитивне, творче русло процес взаємодії громадянського суспільства і влади [9].

Наступні приклади успішних національних “круглих столів” дала доба “оксамитових революцій” у країнах Центральної і Східної Європи у 1989 р. (Польща, Угорщина, Болгарія, Чехословаччина, НДР). У цих країнах “круглі столи” відіграли роль ефективного інструмента демократичного реформування політичних систем та плюралізації державної влади, хоча роль і значення цих заходів для політичного розвитку країн було різним [8].

Погоджуємося з А. В. Халецьким [10], що спільними рисами згаданих національних “круглих столів” є:

- в усіх країнах проведення національних “круглих столів” відбувалося в умовах переходу від авторитаризму до демократії; очевидно, що саме специфічні проблеми демократичного транзиту зумовили появу цієї нової форми врегулювання політичних конфліктів;
- зазначені національні “круглі столи” мали широкий порядок денний (питання стратегічних пріоритетів розвитку країни, кардинальних політичних та економічних реформ тощо);

• результати національних “круглих столів” були закріплені в конкретних нормативно-правових актах, втілених надалі у життя.

Саме національні “круглі” столи стали свого часу мирною альтернативою вирішення складних політичних питань, а їх рішення — законами для європейських країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи, можна зробити висновок, що громадська активність є основою демократичного суспільства, а саме ініціативна і добровільна участь людей у виробленні політики на різних рівнях. Визнаючи партнерську роль громадянського суспільства у взаємодії з владою, європейські країни системно залучають громадян та їх об’єднання до формування та реалізації державної політики в усіх сферах. При такому підході з урегулювання політичних криз в країнах ЄС можна виокремити принципи взаємодії громадянського суспільства і влади, а саме: прозорість, участь та підзвітність, що є основою сучасного “Good government”.

Узагальнивши досвід європейських країн щодо взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи, можна виокремити ключові фактори такої взаємодії: громадська активність, партнерство, відкритість та відповідальність усіх учасників процесу взаємодії, політична незалежність. При цьому громадянське суспільство є основоположною цінністю Європейського Союзу і розглядається як од-

на з ключових засад функціонування демократії.

Однак, беручи до уваги динамічні зміни в політичному житті країн як Європейського Союзу, так і в Україні існує потреба в подальших дослідженнях взаємодії громадянського суспільства і влади в умовах політичної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. — Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. — 391 с.
2. Peet J. (2017) The future of the European Union. [Spetial report of The Economist]. Access mode: <http://www.economist.com/news/special-report/21719188-it-marks-its-60th-birthday-european-union-poor-shape-it-needs-more>
3. Бурас П. Три нові парадигми інтеграції ЄС. Як нинішні виклики змінюють засади Євросоюзу і трансатлантичної спільноти [Електронний ресурс] / П’єтро Бурас // Інформ. вид. Укр. тиждень. — 2017. — № 16 (492). — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/190506>
4. Даудова Г. В. Взаємодія громадянського суспільства і влади: європейський досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/01.pdf>
5. Ткаченко І. Громадянське суспільство і Європейський Союз: функціонування й співпраця [Електронний ресурс] / Ігор Ткаченко // Журнал ВРУ “Віче”. — 2015. — № 2. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4544/>
6. Матяж С. В. Європейський досвід розвитку та функціонування інсти-

- тутів громадянського суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mk-eu.at.ua/material/naukpratsi/matjaz.pdf>
7. *Досвід* взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадянського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування [Електронний ресурс] // Партнерство “Відкритий Уряд”. — 2013. — Режим доступу: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf
8. *Досвід* проведення національних “круглих столів” в Україні та світі. Підсумки прийняття універсалу національної єдності [Електронний ресурс] // НІСД. — 2009. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/Marrch/09.htm>
9. *Непоп Л.* Політика Європейського Союзу щодо розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Любов Непоп // Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_70/непор_polityka.pdf
10. *Халецький А. В.* Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс] / А. В. Халецький // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2012. — № 11. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_12

УДК: 35.077

Напльоков Юрій Васильович,
магістр стратегічних наук, магістр військових наук та військового мистецтва, старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу, полковник, Національний університет оборони України ім. Івана Черняхівського, Україна, 03049, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, тел.: (098) 242 13 53, e-mail: designyv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

Наплеков Юрий Васильевич,
магистр стратегических наук, магистр военных наук и военного искусства, старший преподаватель кафедры подготовки миротворческого персонала, полковник, Национальный университет обороны Украины, Украина, 03049, г. Киев, Воздухофлотский проспект, 28, тел.: (098) 242 13 53, e-mail: designyv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

Naplyokov Yuriy Vasilievich,

Master of Strategic Sciences, Master of Military Art and Science, a senior instructor of the department of training of peacekeeping personnel, Colonel, National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky, Ukraine, 03049, Kyiv, Povitroflotsky prospect, 28, tel.: (098) 242 13 53, e-mail: designyv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0343-8337

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ЗА ДОПОМОГОЮ УПРАВЛІННЯ ЇЇ ЦЕНТРУ ТЯЖІННЯ

Анотація. Проаналізовано підхід, як керувати зміною для адаптації організації (системи) до середовища через вплив на центр тяжіння (ЦТ) системи. Керування зміною складної системи вимагає впливу на ЦТ існуючої системи через його критичні елементи та захист ЦТ бажаної майбутньої системи.

Ключові слова: система, середовище, центр тяжіння, адаптація, керування змінами, стабільність, рівновага, ефективність.

АДАПТАЦИЯ СИСТЕМЫ С ПОМОЩЬЮ УПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ЦЕНТРА ТЯЖЕСТИ

Аннотация. Сделан анализ подхода, как управлять изменением для адаптации организации (системы) к среде через воздействие на центр тяжести

(ЦТ) системи. Управление изменением сложной системы требует воздействия на ЦТ существующей системы за его критические элементы и защиту ЦТ желаемой будущей системы.

Ключевые слова: система, среда, центр тяжести, адаптация, управление изменениями, стабильность, равновесие, эффективность.

ADAPTATION OF THE SYSTEM THROUGH MANAGEMENT OF ITS CENTER OF GRAVITY

Abstract. In the article, it is analyzed an approach how to lead change to adapt an organization (system) to the environment through influence on the center of gravity (COG) of the system. Leading change of the complex system requires influencing on the COG of the current system through its critical elements and protection of the COG of a desired future system.

Keywords: system, environment, center of gravity, adaptation, leading change, stability, equilibrium, effectiveness.

Постановка проблеми. Опір системи до змін не підтримує її адаптацію під впливом середовища, яке змінюється. Для адаптації комплексної системи з метою підтримання її ефективності потрібно дослідити істотні питання щодо того, коли і як керувати змінами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна система є комплексною системою з великою кількістю агентів з непередбачуваною поведінкою. Джонс Венделл припускає, що “в складних системах зв’язки є критичними, а індивідуальні агенти ні [1]”. Він пояснює, що “прості правила приводять до складних та адаптивних відповідей, які є непередбачуваними. Кожен з агентів має вибір відповідей в рамках встановлених правил” навіть тоді, коли вони засновані на подібних віруваннях, цінностях та національній культурі.

Керування комплексною системою може вимагати ідентифікацію певних критичних елементів, та-

ких як ЦТ системи для створення та імплементації змін. ЦТ є одним з “первинних джерел моральної та фізичної сили, влади та резистентності [2, с. IX],” ключовим поняттям системи. Визначення та управління ЦТ може допомогти належним чином керувати комплексною системою. ЦТ має такі критичні елементи (див. рис. 1), як критичні здібності (КЗ), критичні вимоги (КВ) та критичні уразливості (КУ) [3, с. В-3]. ЦТ та його критичні елементи представляють основу для дизайну змін, які повинні логічно пояснювати як адаптувати систему до середовища та/або формувати середовище для досягнення мети.

Доктор Джон Коттер запропонував 8-етапний процес створення основної зміни. Цей процес включає в себе “встановлення почуття нагальної необхідності, створення керівної коаліції, розроблення бачення та стратегії, комунікацію бачення змін, розширення можливостей широких дій, генерацію короткострокових

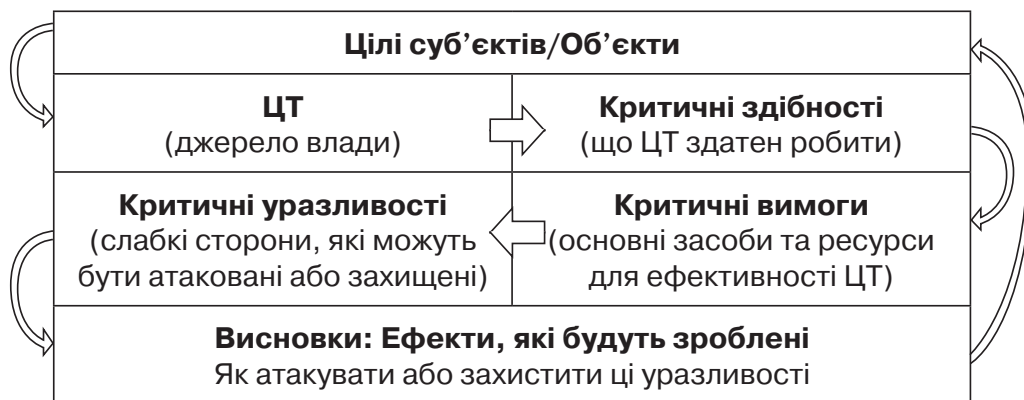

Рис. 1. Структура центру тяжіння

*Джерело: адаптовано автором на основі
“Матриці аналізу центру тяжіння” [4]*

перемог, консолідацію здобутків та вироблення нових змін, а також закріплення нових підходів у культурі” [5, с. 23]. Усі вказані стадії є відносно загальними для людської системи. Можливо припустити, що вони пов’язані з критичними елементами системи ЦТ. Наприклад, “встановлення почуття нагальності” може бути схожим на розуміння проблеми та необхідності змін. “Створення керівної коаліції” може пов’язуватися з ідентифікацією та захистом ЦТ майбутньої бажаної системи. “Розроблення бачення та стратегії” співпадає з візуалізацією бажаної кінцевої мети, розробленням операційного підходу та дизайну. Таким чином, можливо припустити, що поняття ЦТ та його критичні елементи можна застосовувати до керування змінами.

У процесі керування змінами беруть участь лідерство і менеджмент. Лідерство змінами поєднує в собі “встановлення напрямку, надання рівних прав людям у прийнятті рішень, мотивацію та натхнення”. Це призводить до змін, зростання, відданості баченню. Менеджмент охоплює “планування та складання бюджету,

організацію та кадрові питання, контроль та вирішення проблем”. Це забезпечує певну ступінь передбачуваності та порядок [5, с. 29].

Доктор Пітер Сенж у своїй книзі “П’ята дисципліна” вводить поняття організації, яка вивчає себе сама [6, с. 3–4] та уявляє живу, гнучку та адаптивну системи з делегуванням повноважень, децентралізованим управлінням, постійним зворотним зв’язком, творчим та мотивованим середовищем. Ця система швидко адаптується до середовища та підтримує рівновагу між системою і середовищем. Для створення цієї організації він пропонує використати п’ять дисциплін для керування змінами: системне мислення, особисту майстерність, ментальні моделі, формування спільного бачення та самовдосконалення команди [6, с. 6–9].

Для імплементації змін лідер повинен приймати рішення на основі досвіду, поточних даних, кола зворотного зв’язку, людського сприйняття, організаційної культури та культури прийняття рішень [7, с. 3]. Процес прийняття рішень вимагає часу, тому що система реагує на зміни середовища із затримкою. Коефіці-

ент динамічної рівноваги (Ке_q) між системою та середовищем визначає цю затримку [8, с. 9] і показує, як система та середовище підходять один одному.

Таким чином, недавні дослідження та публікації представляють керування змінами як теоретичні описання взаємозв'язків між системою та людьми, але вони не дають практичного інструменту лідеру для адаптування складної системи до середовища на основі понять стабільності системи, рівноваги та ЦТ.

Мета статті — проаналізувати підхід до адаптації складної системи, розроблення теоретичної інтерпретації та практичного інструменту для керування змінами через вплив на ЦТ системи.

Виклад основного матеріалу. Технологічний розвиток, глобалізація, велика кількість гравців та інтенсивні мережі зв'язку постійно змінюють середовище. Це заважає рівновазі між системою та середовищем. У цих умовах система може швидко втратити ефективність без адаптації.

Керування змінами — складний процес, який передбачає ефекти другого та третього порядку, що ґрунтуються на певній хаотичній взаємодії системних агентів. Поняття балансу, рівноваги та ЦТ системи можуть бути фундаментальними для того, щоб зрозуміти, як керувати змінами, приймати рішення та розробляти реформи для адаптації системи.

Розвиток системи становить циклічний процес переходу від застарілої структури до нової. Система формує структуру для того, щоб вижити і бути в безпеці в даних умовах, оскільки структура сильніше хаотич-

ної та уразливої комбінації незалежних елементів системи. Структура організовує співіснування системних елементів найкращим чином на основі загальних правил поведінки (організаційна, національна культура). У певний момент з'являється нова структура, як адаптація системи до сильних внутрішніх та/або зовнішніх впливів на систему. Задоволення зростаючих потреб людини є прикладом зміни внутрішньої системи, технологічні нововведення та революції є прикладами зовнішнього впливу. Організація представляє людську систему з соціальним та індивідуальним розвитком під впливом середовища та особистих людських рис, ментальних моделей, представлених організаційною, національною та корпоративною культурами.

З одного боку, розвиток системи виглядає проблематичним, оскільки стабільність означає відсутність змін. З іншого — безперервні контролювані зміни можуть встановити максимальний системний баланс і, отже, стабільність. Можливо уявити стабільність системи як стабільність фізичної системи та людську стабільність членів команди на основі ментальних моделей, які є фундаментальними та найбільш складними для змін. Зміна передбачає ризик, оскільки це може пошкодити стабільність системи.

Підтримка рівноваги між системою та середовищем та досягнення кінцевої мети може вимагати адаптації системи до середовища та нейтралізації ЦТ середовища (протилежної сторони) — формування середовища. Можливо формувати середовище і зберігати попередню структуру сис-

теми, але в багатьох випадках, в умовах складного та змінного середовища, адаптація системи стає основною.

Адаптація системи — це перетворення системи через ланцюг різних реформ (подій, зусиль), які об'єднуються в операційному дизайні (ОД) (рис. 2). Щоб визначити, яких реформ потребує система, важливо розуміти кінцеву мету, середовище, ЦТ існуючої системи та ЦТ бажаної майбутньої системи.

Для розуміння керування змінами в рамках ОД потрібно з'ясувати поняття власної системи та протилежної системи (сторони). Протилежною стороною є система, на яку ви збираєтеся впливати (змінювати), коли власну систему ви збираєтеся захистити. Можливо уявити протилежну сторону як власну систему, яка протистоїть зміні. Таким чином, стара система є протилежною стороною, а бажаною майбутньою системою є власна система.

Існує парадокс розвитку системи: система повинна бути адаптована до

середовища, вона протистоїть зміні, щоб захистити себе від руйнування. З одного боку, ЦТ забезпечує системну резистентність, тому важливо захистити свій ЦТ. З іншого — це робить систему непристосованою. ЦТ є ключовим поняттям будь-якої системи, яка визначає її стабільність. Управління ЦТ означає керування системним балансом. Вплив на ЦТ системи означає вплив на поведінку системи мінімальними засобами. Це як “точна цільова стрільянина вночі з пристроєм нічного бачення.”

Розуміння необхідності змін і візуалізації дизайну для реалізації цієї зміни сприяє надиханню вищих керівників та підлеглих швидко адаптувати систему. ЦТ власної системи та ЦТ протилежної сторони є основою ОД для досягнення кінцевої мети та підтримки рівноваги між системою і середовищем.

Логіка ОД — це зібрати дії у просторі та часі для встановлення умов, необхідних для дезактивації ЦТ протилежної сторони при захисті ЦТ

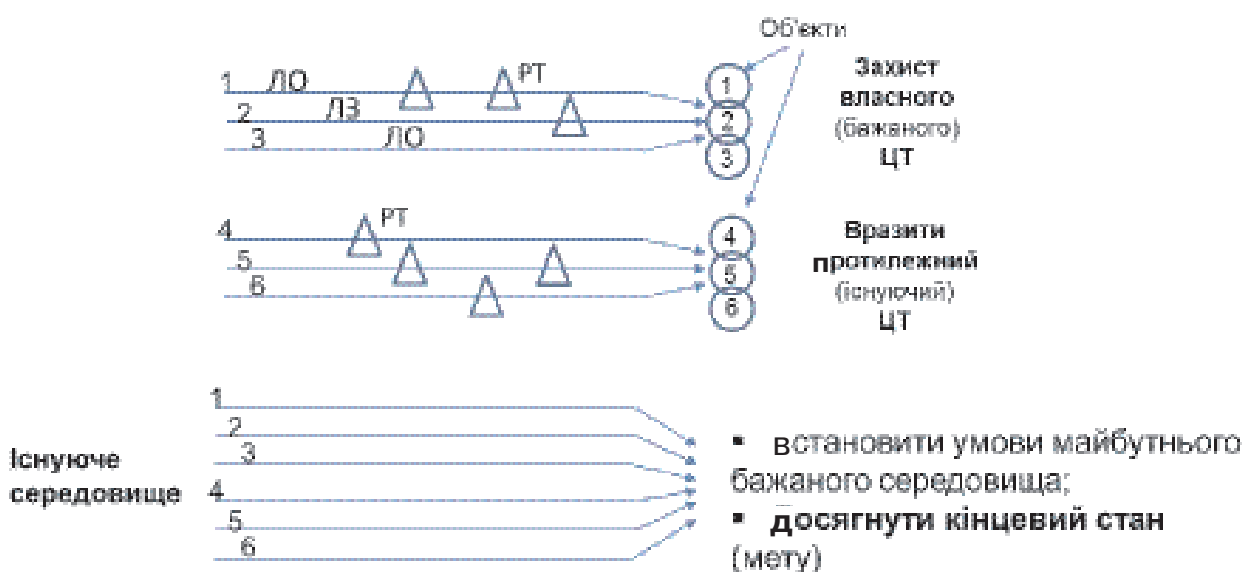

Рис. 2. Структура оперативного дизайну

Джерело: розроблено автором

власної (бажаної) системи, яка представлена інноваційною коаліцією. Таким чином, керівництво змінами означає управління ЦТ як перетворення ЦТ застарілих систем на ЦТ в бажану майбутню систему.

Елементами ОД є вирішальні події (точки), лінії операцій (ЛО), лінії зусиль (ЛЗ), об'єкти та кінцева мета (рис. 2). ОД має представляти “концентрацію сили проти слабких сторін” [9, с. 334]. КВ та КУ можуть стати вирішальними для подій або точок, завдань, цілей або місій. Логічні угруповання пов'язаних КВ та/або КУ можуть об'єднуватись лініями зусиль/операцій [10].

Дейл Ейкмейєр пояснює взаємини між ЦТ та його критичними елементами (рис. 3). Одним із засобів, який здатний виконувати КЗ, є ЦТ, а КВ і КУ є підтримувальними елементами ЦТ.

Також Ейкмейєр пропонує метод ідентифікації ЦТ комплексної стратегічної системи у межах трьох понять: кінцева мета, шляхи та засоби

(див. рис. 4). Правильно визначений ЦТ є життєво важливим для успішного керування змінами. Тест “Does or Uses Test” [10] — “Виконує сам або Використовує” — відокремлює ЦТ від його критичних елементів. ЦТ: 1) *підтриманий чимось ще/такий, що виконує сам* — сам по собі здатний досягти конкретного завдання або мети, як визначено в “Кінцевій меті,” виконує основні дії (критичні здібності), які реалізують “шлях”, виконує дію і використовує ресурси для його виконання; 2) *інші засоби (підтримуючі/використані)* — використовуються або споживаються шляхом виконання первинних дій (критичних здібностей); сприяє, але насправді не виконує критичних здібностей.

Логіка ОД повинна довести обґрунтованість критичних елементів ЦТ. Автор пропонує, щоб КЗ, КВ та КУ, як можливі цілі/вирішальні моменти, не підтримували ефективно досягнення кінцевої мети в рамках ОД. Це означає, що вони не є критичними для ЦТ або вони взагалі не

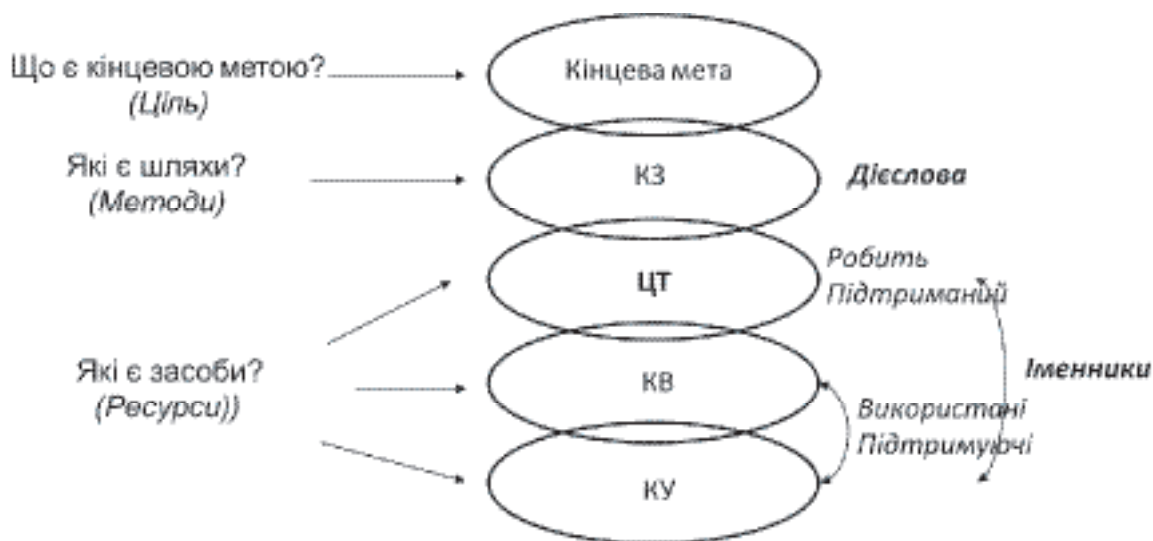

Рис. 3. Структура взаємин ЦТ та його критичних елементів

Джерело: [10]

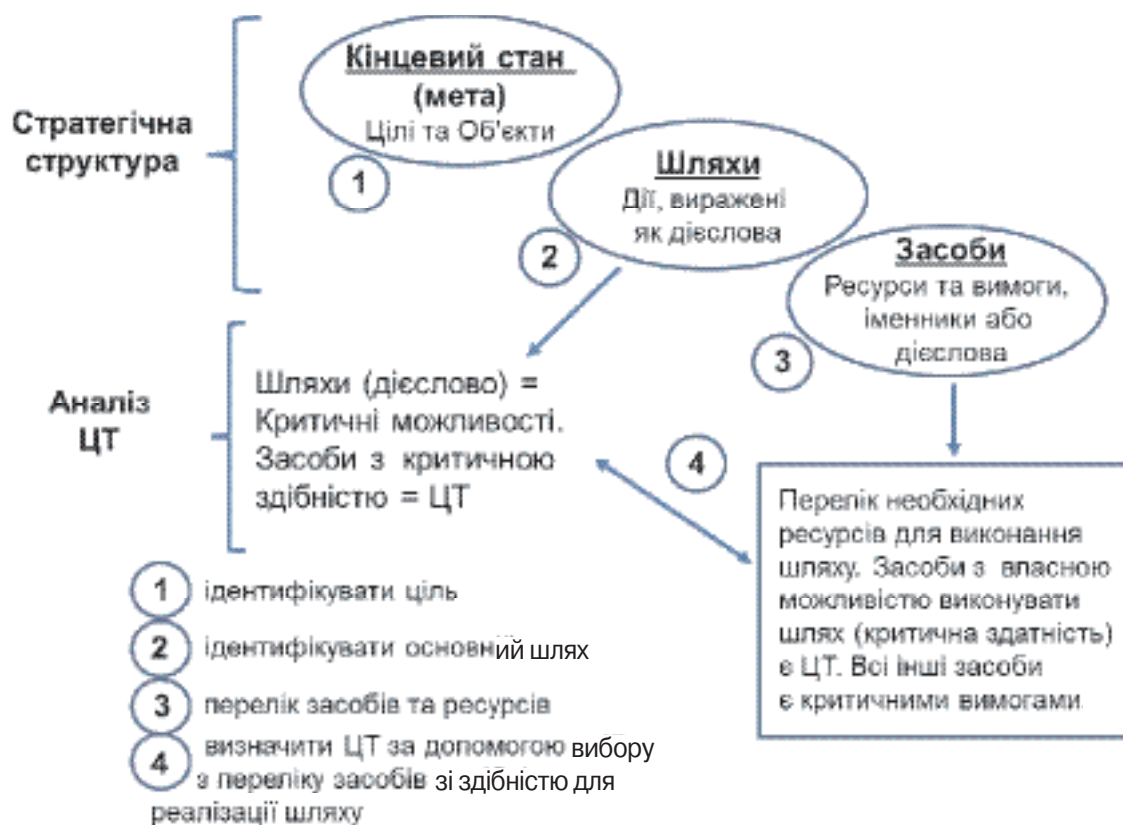

Рис. 4. Метод ідентифікації ЦТ у стратегічному форматі

Джерело: [11]

є КЗ, КВ та КУ. Якщо досягнення кінцевої мети є проблематичним і займає відносно тривалий проміжок часу або ми чітко не розуміємо кінцевої мети, це означає, що виявлений ЦТ є помилковим. Правильно ідентифікований ЦТ дає можливість створювати ефективний ОД для досягнення кінцевої мети за допомогою мінімальних засобів.

Для створення нової системи потрібна візуалізація нового ЦТ, який слід захистити заздалегідь. Наприклад, один з кроків управління змінами, за Дж. Коттером “Створення керівної коаліції”, може розглядатися як ЦТ майбутньої системи. Крім того, етапи “розроблення бачення та стратегії, створення короткострокових перемог” дають можливість зменшити уразливість системи в період переходу або зсуву від поточної

структури до нової. Для захисту ЦТ бажаної системи важливо розуміти та візуалізувати можливу поведінку системи. Бренд iPhone та його лозунг “Надання людям того, про що вони думають, а не просто те, чого люди хочуть” — це приклад того, як керувати людьми та змусити їх купувати свою продукцію.

Поняття ЦТ безпосередньо пов'язане зі стабільністю системи. Тому розуміння концепції ЦТ може допомогти лідеру зберегти стабільність системи та впровадити зміни. Існує три типи рівноваги: стабільна, нестабільна та нейтральна (див. рис. 5).

Лідер повинен вміло управляти рівновагою системи, щоб зберегти її функціональність. Наприклад, адаптація вимагає нестабільної рівноваги, коли система є вразливою і готова до будь-яких структурних змін. У цей

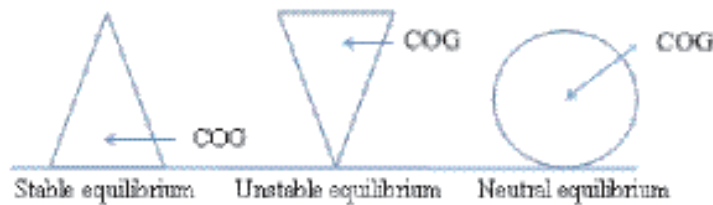

Рис. 5. Типи рівноваги

Джерело: [12]

момент система шукає найкращу позицію, місце у новому середовищі, а роль лідера полягає в тому, щоб правильно направляти цю систему для збереження її функціональності за допомогою адаптації до середовища. Після цього система може зайняти позицію стабільної або нейтральної рівноваги знову.

Нестабільна та нейтральна рівноваги можуть характеризувати такі гнучкі чутливі системи, як організації, що вивчають себе. На нестабільну систему легше впливати, ніж на стабільну. Для здійснення змін необхідно встановити умови нестабільної або нейтральної рівноваги. Процес розвитку системи є дискретним, але організація, що вивчає себе, має постійний зворотний зв'язок, який може бути навіть невидимим. Ця організація реалізує зміни швидко без великого опору і має K_{eq} , який прагне до "1." Це дозволяє зберегти систему ефективною та конкуруючою з іншими.

У багатьох випадках система може мати "неправильну" форму через складність і динаміку змін. Щоб знайти ЦТ, може знадобитися постійний зворотний зв'язок щодо "форми" системи. ЦТ може бути змінним [13, с. IV–24] і, вірогідно, прихованим і невидимим. Таким чином, моніторинг ЦТ є складним процесом.

Адаптація системи до середовища або/та формування середовища за-

здалегідь або, принаймні, своєчасно, може забезпечити стабільну рівновагу для системи. Нерозуміння середовища та системи, через слабкі лідерство та зворотний зв'язок, не сприяє адаптації та робить систему неефективною. Зростаючий конфлікт між системою та середовищем створює нестійку рівновагу і, зрештою, руйнує рівновагу взагалі.

Автор стверджує, що існує певний критичний коефіцієнт рівноваги (K_{eqcr}), коли система починає втрачати стабільність без можливості відновлення і, врешті-решт, створює нову структуру. Це може відповідати точці біфуркації. Можливо припустити, що K_{eqcr} може бути однаковим для будь-якої системи в умовах схожого людського сприйняття, чутливості, культури тощо. Однією з важливих системних характеристик може бути швидкість адаптації системи (V_{ad}). Перша похідна від K_{eq} може описувати цю швидкість:

$$V_{ad} = f'(K_{eq}).$$

Затримка реакції системи через системну опірність, інерцію процесу прийняття рішення, час реалізації та зворотного зв'язку можуть визначати V_{ad} .

V_{ad} описує динаміку адаптації системи. Нерівність $V_{adx} > V_{ady}$ означає, що система X більш адаптована та ефективна, ніж система Y . Наприклад, система X менш ефективна

($K_{eqx} = 0,4$), а система Y більш ефективна ($K_{eqy} = 0,7$), але $V_{adx} > V_{ady}$. Це означає, що в цей момент система X адаптується краще, ніж система Y . Швидкість адаптації системи (V_{ad}) може також визначати успіх керівництва. Прикладом успішного лідера може бути Льюїс Гершнер, головний виконавчий директор IBM, який очолював компанію протягом дев'яти років (1993–2002). Він відродив IBM від стагнації шляхом успішного керування драматичними змінами [14, с. 88].

Для адаптації системи може знадобитися заміна ЦТ системи на нову, наприклад, шляхом зміни структури системи або організаційної культури. У цей період система стає нестабільною і вразливою. Забезпечення динамічної рівноваги між системою та середовищем може підтримувати ефективність системи за умови: $1 > K_{eq} \geq K_{eqcr}$. У цьому випадку система повинна бути адаптованою, але відкритою певною мірою, щоб зберегти функціональність. Якщо $K_{eq} = 1$, система знаходиться у процесі нескінченної зміни, яку неможливо контролювати.

Коли система наближається до K_{eqcr} , звичайні способи і засоби більше не допомагають досягти мети і без подальшої адаптації система може почати втрачати ефективність до повного знищення. Наприклад, можна припустити, що Україна сьогодні знаходиться в умовах нестабільної рівноваги або нерівноваги через низьку адаптацію до швидких змін у середовищі. Це робить нинішню українську систему неефективною. З іншого боку, нестабільність дає Україні, як соціальній системі, мож-

ливість швидкої адаптації шляхом належного керування змінами.

Розуміння місця ЦТ, бачення його можливого руху (через необхідність структурних змін у рамках адаптації до середовища) та динаміки середовища можуть забезпечити необхідну ефективність системи. Основним є контроль ЦТ системи та середовища. Це може бути процес моніторингу ситуації та балансу системи через зміну ЦТ як структурної зміни. Таким чином, передбачувана зміна може визначити майбутній ЦТ системи. Наприклад, якщо моральність є можливим ЦТ нації, імовірно спостерігати заміну радянського менталітету, як ЦТ, на новий український ЦТ, який все ще знаходиться в стані формування. Радянські цінності не були повністю замінені українськими цінностями через дефіцит їх довіри, слабкості та певних недоліків (наприклад, низький рівень життя для більшості населення). Це означає, що рівновага між новим середовищем та системою ще не встановлена. Система незбалансована, оскільки її ЦТ знаходиться поза базою системи (високий рівень ризику). Таким чином, можна вважати, що нинішня українська система застаріла через відсутність адаптації до середовища. Керівництво має знайти власний ЦТ і ЦТ протилежної сторони, а потім збалансувати систему через адаптацію системи (вплив лідерства, зміна структурної системи) або/та формування середовища для підтримки рівноваги між системою і середовищем.

Для визначення ЦТ комплексної системи може знадобитися визначення розмірності можливого руху системи в 3D-просторі. Малювання

основних ліній для кожної розмірності може допомогти знайти точку їх перетину. Існує лише одна точка, яка є ЦТ системи. Таким чином, можна припустити, що є лише один ЦТ для кожної системи у певний момент часу. Положення ЦТ визначає можливу стабільну, нестабільну та нейтральну рівновагу системи (див. рис. 5). Процес синхронізації кінцевої мети, шляхів та засобів у рамках можливого допустимого ризику [15, с. 82] представляє основний принцип створення ОД, щоб зробити систему ефективною шляхом забезпечення рівноваги між системою та середовищем. Можливий допустимий ризик означає рівень ризику, коли система може повернутись до початкового положення після впливу сигналу. Ця система знаходиться у стані стабільної рівноваги.

У випадку стабільної рівноваги система має достатньо засобів для підтримки відносної рівноваги із середовищем. Для нестабільної рівноваги шляхи можуть бути більш вирішальними порівняно із засобами. Таким чином, динаміка лідерства та швидкість зміни системи (V_{ad}) стає первинною.

Фізично система стає нестабільною, коли ЦТ виходить за межі її бази. Це відповідає K_{eqcrt} . Доступні шляхи та засоби системи можуть представляти цю базу. Розташування ЦТ, розмір бази системи може визначити стабільність системи. Наприклад, конус дуже стабільний, оскільки “низький ЦТ” (низький ризик) і “широка база” (див. рис. 5). Система стає нестабільною, коли ЦТ виходить за межі її бази. Дисбаланс кінцевої мети, шляхів та засобів ру-

хає ЦТ за межі балансу системи. Це точка (положення) небезпечного ризику, коли система починає втрачати стабільність і стає некерованою ($K_{eq} \rightarrow K_{eqcrt}$). Для відновлення балансу лідер повинен прийняти рішення про розроблення курсу дій як способу зберегти функціональність системи за допомогою застосування ОД.

Керування змінами вимагає застосування філософії адаптації на основі системного, критичного та творчого мислення. Вони є важливими для розуміння мислення та культури прийняття рішення протилежної сторони. Це допомагає візуалізувати результати взаємозв'язків на шляху до досягнення кінцевої мети через оперативне мистецтво та дизайн. Це є ключом до того, щоб робити правильні речі (ми робимо правильні речі) відповідно до показника ефективності (МОЕ) і робити це правильно (ми робимо правильні речі добре) відповідно до показника продуктивності (МОР) [16, с. 15–2]. Ці заходи можуть бути створені на основі підходу для отримання максимального результату з мінімальними витратами (min-max критерій).

Гнучка система (організація, що вивчає себе) дозволяє переглядати цілі та залишати місце для переговорів. Знайти найкращу альтернативу укладеній угоді (BATNA) [17, с. 50], як філософське рішення для всіх сторін конфлікту, що є взаємовигідними. Застосування комбінації доменів національної влади, таких як дипломатія, інформаційна, військова та економічна складові (DIME), може відігравати важливу роль у створенні гнучкого ОД. Цей підхід може залишати можливість майбутніх пере-

говорів з протилежною стороною та досягнення кінцевої мети мінімальними засобами.

Поняття “Виграти” та “Не програти” представляють два різних підходи до досягнення кінцевої мети. “Виграти” можна більше пов’язати з військовою ціллю. Це звучить оптимістично і сміливо, але має високий ризик і очікування глибокого розчарування з боку протилежної сторони. Якщо “об’єктом війни є кращий стан миру — навіть якщо тільки з власної точки зору” [9, с. 338], варіант “Не програти” буде привабливою філософською метою, оскільки передбачає можливість подальшої співпраці. Крім того, він має менший ризик, ніж варіант “Виграти.”

Модель прийняття рішення “Виграти,” в більшості випадків, генерує помилки та не лишає місця для ВАТНА порівняно з моделлю “Не програти.” Наприклад, результати Другої світової війни генерували конфронтацію — холодна війна, колапс Радянського Союзу порушили існуючу рівновагу та створили регіональні конфлікти. Позиція “Виграти” представляє модель прийняття рішення — “Я та мій ворог”, яка майже не залишає можливості для переговорів. Таким чином, розуміння філософії адаптації, заснованої на національній культурі та культурі прийняття рішення, може створювати “Мудрий процес прийняття рішення” з метою підтримання рівноваги між системою та середовищем без інтенсивних конфліктів.

Для балансування кінцевого стану, шляхів та засобів у межах можливо допустимого ризику дозволяє досягти мети мінімальними засоба-

ми та найпростішими шляхами [15, с. 87]. Лідер повинен спілкуватися з аудиторією та пояснювати необхідність ризику для впровадження змін. Пітер Бернштейн казав: “Ризик означає, що ми не перебуваємо під загрозою, ми знаходимося в невідомій ситуації” [18]. Лідер повинен визнати сприятливий момент збігу обставин, щоб прийняти ризик й отримати синергетичний ефект. Цей момент може відповідати умовам, коли K_{eq} наближається до K_{eqcr} .

Таким чином, на основі логічного зв’язку “Ризик – Рівновага – Баланс системи” організація, яка сама себе вивчає, може бути найбільш збалансованою системою ($K_{eq} \rightarrow 1$). Ця система завжди перебуває у стані змін (адаптації) і не має стрибків у своєму розвитку, оскільки проблема є розпізнаною системою на самому ранньому етапі. Впровадження ризику адаптує систему до інновацій та структурних змін і знижує загальний ризик системи [15, с. 83]. Це пояснює парадокс стабільності системи, не зважаючи на її відкритість та вразливість. Відкрита система має високий V_{ad} завдяки швидкій реакції на зміну навколишнього середовища за допомогою комунікації та зворотного зв’язку.

Для зберігання системи ефективною та збалансованою, автор пропонує використовувати алгоритм провідних змін за допомогою управління ЦТ (див. рис. 6). Ідея алгоритму полягає в тому, щоб спостерігати взаємозв’язок між системою та середовищем на основі K_{eqcr} , V_{ad} і у випадку необхідності створювати зміни та керувати ними.

Процес підтримання динамічної рівноваги між системою та середови-

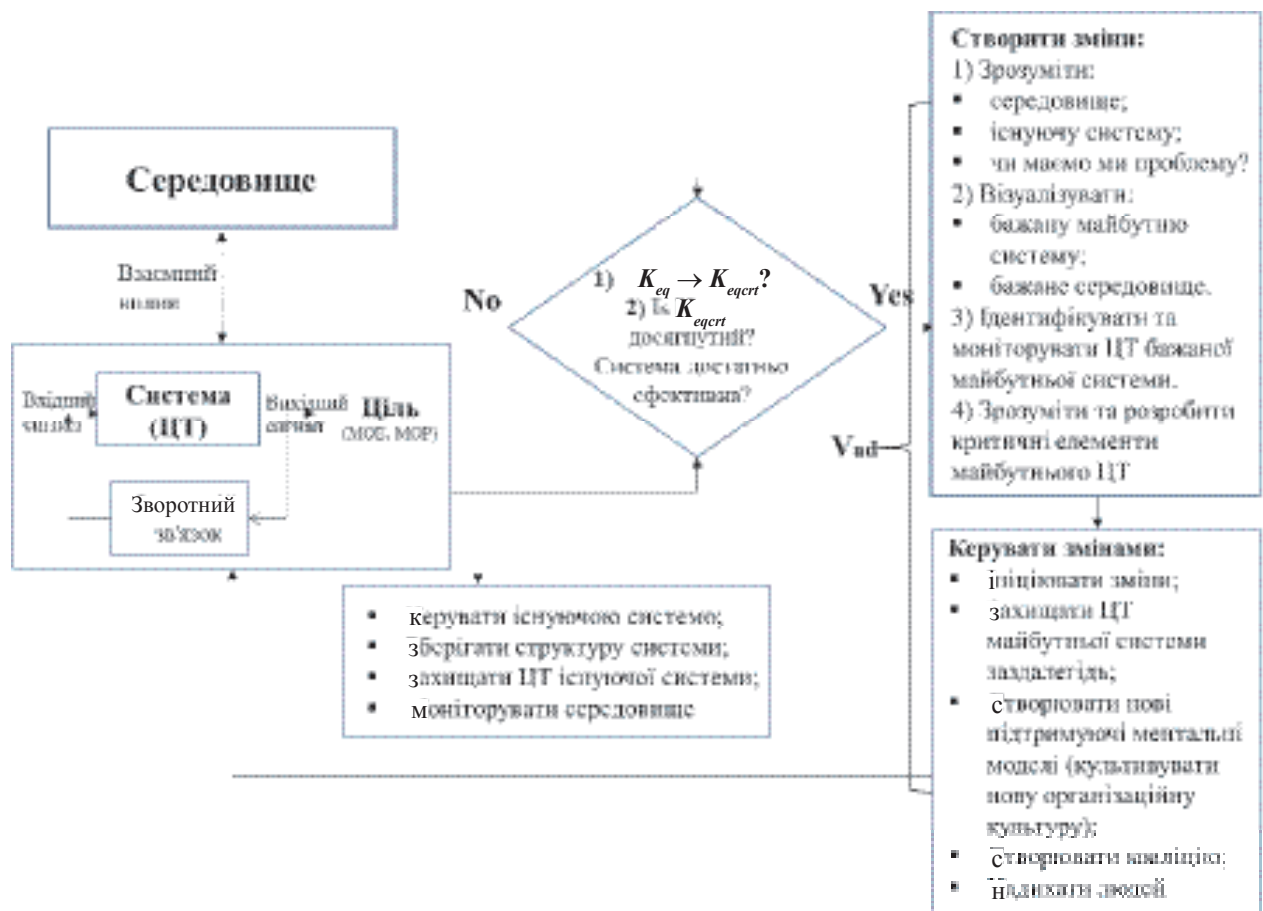

Рис. 6. Алгоритм керування змінами через управління ЦТ

Джерело: створено автором

щем дозволяє зберегти ефективність системи [7, с. 3] через зміну системи та/або середовища. Роль лідера полягає в тому, щоб керувати змінами на основі розуміння рівня рівноваги та динаміки адаптації системи.

Існують необхідні та достатні умови для започаткування змін. Необхідна умова відповідає на запитання: чи $K_{eq} \rightarrow K_{eq crt}$? Достатня умова відповідає на запитання: чи $K_{eq crt}$ досягнуто? Загалом ці умови відповідають питанню: чи система досить ефективна? Лідер повинен розпізнати ці умови та розпочати провідні зміни за допомогою керування ЦТ системи з його критичними елементами, щоб зберегти функціональність системи та досягти кінцевої мети.

Лідер повинен, по-перше, створити зміни через чітке розуміння проблеми, візуалізації бажаної майбутньої системи та середовища, а також ідентифікації і моніторингу ЦТ майбутньої бажаної системи та його критичних елементів. По-друге, лідер повинен керувати змінами через ініціювання змін, захист ЦТ майбутньої бажаної системи заздалегідь, створення нових підтримуючих ментальних моделей (культивування нової організаційної культури), побудову коаліції та натхнення людей. Швидкість адаптації системи (V_{ad}) може визначати успіх керування змінами і ефективності системи.

Якщо система достатньо ефективна, завдання лідера полягає в тому,

щоб керувати існуючою системою, зберігати її структуру, захищати її ЦТ та контролювати середовище.

Висновки. Нестабільна та нейтральна рівноваги можуть бути характеристикою організації, яка вивчає себе як чутлива система, яка є надзвичайно адаптованою та гнучкою. Стан нестабільної рівноваги робить систему змінною, що дає можливість керувати системою через вплив на ЦТ та його критичні елементи. Лідер повинен керувати змінами шляхом побудови дизайну на основі ідентифікованого ЦТ існуючої системи та візуалізованого ЦТ майбутньої бажаної системи. Запропонований алгоритм керування змінами через управління ЦТ є практичним інструментом для лідерів для імплементації змін, щоб зберегти ефективність системи шляхом підтримки динамічної рівноваги між системою та середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Wendell J.* (2003, October). Complex Adaptive Systems. Beyond Intractability. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Boulder, USA: University of Colorado, Conflict Research Consortium. Retrieved from <http://www.beyondintractability.org/essay/complex-adaptive-systems>
2. *Strange J.* (2005). Center of Gravity and Critical Vulnerabilities. Quantico, VA., USA, Marine Corps University, Defense automated printing service center [E-Reader Version]. Retrieved from http://jpsc.ndu.edu/Portals/72/Documents/JC2IOS/Additional_Reading/3B_COG_and_Critical_Vulnerabilities.pdf

3. *Joint Staff, J-7,* Joint and Coalition Warfighting (2011, October 7), Planner's Handbook for Operational Design. [E-Reader Version]. Retrieved from http://www.dtic.mil/doctrine/doctrine/jwfc/opdesign_hbk.pdf
4. *Kippen I.* (2016, October 12). Centre of Gravity: Joining the Dots from Strategic to Tactical Level Plans, Small Wars Journal. Retrieved from <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/centre-of-gravity-joining-the-dots-from-strategic-to-tactical-level-plans>
5. *Kotter J.* (2012). Leading Change. Boston, USA: Harvard Business School Press.
6. *Senge P. M.* (2006). The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization. New York, N.Y.: Doubleday.
7. *Naplyokov Y. V.* (2017). Operational Planning Process according to NATO standards. Ukraine, Kyiv, National Defense University.
8. (2014). An Algorithm for Maintaining Dynamic Equilibrium to Achieve Strategic Goals, Master's Thesis. USA, Carlisle Barracks, Pennsylvania, U.S. Army War College.
9. *Liddell Hart B. H.* (1991). Strategy (Second Revised Edition. London: Meridian Book.
10. *Eikmeier D.* (2015, October 13). Operational Art, Design and the Center of Gravity. Part. 4 of 4. [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=-RYbtyzfB1w>
11. (2007, September–October), A Logical Method for Center of Gravity Analysis, Military Review, 87(5), p.64.
12. *Keith Gibbs.* (2016) Stability [E-Reader Version]. Retrieved from http://www.schoolphysics.co.uk/age11-14/Mechanics/Statics/text/Stability_index.html
13. *Joint Publication 5-0* (2011, August 11), Joint Operation Planning. [E-Reader Version]. Retrieved from

- http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp5_0.pdf
14. *Gerstner Louis Vincent Jr.* (2003), *Who Says Elephants Can't Dance?* New York, NY: Harper Business. DOI: 0-06-052380-8
 15. *Bielska T. V.* and *Naplyokov Y. V.* (2017, May), Maximum allowable risk in decision-making process. *Public Management*, 7 (2), 76-88. Retrieved from <http://vadnd.org.ua/app/uploads/2017/07/Англ.pdf>
 16. *Headquarters*, Department of the Army (2015), FM 6-0, Commander and Staff Organization and Operations. Washington, DC, USA, DOI: 104216-001.
 17. *Fisher R., William, L. U., Patton B.* (2011). *Getting to Yes: Negotiating an Agreement Without Giving In.* [E-Reader Version]. Retrieved from http://www.fd.unl.pt/docentes_docs/ma/AGON_MA_25849.pdf
 18. *Bernstein P. L.* (2015, June 7). *On Risk.* [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=MKcZtvwch1w>

УДК 351.81

Овчар Петро Андрійович,

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри транспорт-
них технологій та засобів у АПК, Націо-
нальний університет біоресурсів і приро-
додокористування України, Україна, 03041,
м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, тел.: (050)
457 00 22, e-mail: p.ovchar@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6721-3367

Овчар Петр Андреевич,

кандидат наук по государственному
управлению, старший преподаватель
кафедры транспортных технологий и
средств в АПК, Национальный универси-
тет биоресурсов и природопользования
Украины, Украина, 03041, г. Киев, ул. Ге-
роев Обороны, 15, тел.: (050) 457 00 22,
e-mail: p.ovchar@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6721-3367

Ovchar Petro Andriyovych,

PhD in Public Administration, senior lecturer of the Department of transport technologies and means in Agroindustrial complex, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine, 03041, Kyiv, Heroyiv Oborony Str., 15, tel.: (050) 457 00 22, e-mail: p.ovchar@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6721-3367

ПЕРЕДУМОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Анотація. Визначено передумови державного регулювання ринку автотранспортних послуг в Україні та надано пропозиції з удосконалення цього процесу.

Ключові слова: державне регулювання, транспортні послуги, ринок транспортних послуг, транспортна інфраструктура.

ПРЕДПОСЫЛКИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА АВТОТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ

Аннотация. Определены предпосылки государственного регулирования рынка автотранспортных услуг в Украине и предоставлены предложения по усовершенствованию данного процесса.

Ключевые слова: государственное регулирование, транспортные услуги, рынок транспортных услуг, транспортная инфраструктура.

BACKGROUND STATE REGULATION OF TRANSPORT SERVICES

Abstract. The article deals with the definition of the prerequisites of state regulation of the market of motor transportation services in Ukraine and provide suggestions for improvement of this process.

Keywords: state regulation, transport services, transport market, transport infrastructure.

Постановка проблеми. Необхідність державного втручання у процес формування і функціонування автотранспортних ринків відбувається в таких випадках: в організації ринків; у зниженні соціальних витрат автотранспортної діяльності та підтримці конкурентності ринків автотранспортних перевезень, а також інвестуванні у розвиток інфраструктури. Ринок транспортних послуг необхідно розглядати як економічну систему, що складається з таких елементів: виробники транспортних послуг, споживачі послуг, посередники, вбудований державний механізм управління. Усі перераховані елементи системи взаємозалежні і взаємопов'язані, а сама система постійно перебуває у русі. Це живий організм, де існує регульований самою системою баланс організації та самоорганізації. Ринок транспортних послуг виявляє основні властивості систем: наявність прямого і зворотного зв'язку, стабільності, емерджентності, ієрархічності та ін. і вимагає глибокого аналізу, що дає змогу детально представити його сутність, особливості, властивості та поведінку в різних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного ре-

гулювання ринку автотранспортних послуг висвітлено у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження особливостей впливу держави на транспортну систему зробили такі вчені: Л. А. Бичікова [6], В. С. Віниченко [2], С. М. Вдовенко [5], Ю. С. Вдовенко [5], Н. І. Кара [1], Г. В. Корецька [1], Д. І. Ковалев [5], М. В. Ляхов [2], А. В. Матвеева [7], А. В. Міщенко [4], А. В. Павлюк [9], М. Л. Погребницький [8] та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження, недостатньо висвітленими залишаються шляхи вирішення організаційних проблем формування та розвитку системи державного регулювання ринку автотранспортних послуг в Україні.

Метою статті є визначення передумов державного регулювання ринку автотранспортних послуг в Україні та надання пропозицій з удосконалення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок транспортних послуг регіону виконує кілька функцій: основна внутрішня функція — забезпечення потреб регіональної економіки в перевезеннях вантажів і пасажирів, а також загальносистемна функція — ринок транспортних

послуг регіону є засобом здійснення економічних торговельних зв'язків міжнародних і міжрегіональних в масштабах території держави.

Формування ринку транспортних послуг є не тільки потужним джерелом інвестицій і чинником інтеграційного розвитку економіки України, а й інструментом державної економічної політики. Ринок як система має добровільний характер взаємин і угод його учасників. Наявність же в системі ринку вбудованого, координованого державою механізму управління у вигляді підсистеми органів законодавчої і виконавчої влади, а також підсистеми наглядових органів, визначає у держави законне право примусу учасників ринку до певного типу економічної поведінки та є елементом організаційного механізму управління ринком [1, с. 215].

Держава, зацікавлена у використанні резервів економічної системи ринку, нині спирається тільки на інструменти організації, визначаючи через механізми управління транспортну політику держави, виконує функції коригування місць локалізації ресурсів, перерозподілу процесів і формування пропорцій в економіці, стабілізації для підтримки макрорівноваги системи, яка лише побічно впливає на рівновагу мікроекономічних систем (підприємств і організацій учасників ринку).

Державна політика у сфері автомобільного транспорту є частиною всієї загальної транспортної політики країни. Виходячи із загальної транспортної стратегії, вона доповнюється положеннями, що визначають особливості автотранспорту,

його місце в єдиній транспортній системі країни [2, с. 194].

Метою Транспортної стратегії України на період до 2020 року [3] є визначення концептуальних засад формування та реалізації державної політики щодо забезпечення стабільного та ефективного функціонування галузі транспорту, створення умов для соціально-економічного розвитку країни, підвищення конкурентоспроможності національної економіки і рівня життя населення.

Стратегія ґрунтується на дотриманні таких основних принципів, які полягають у [Там само]:

- забезпеченні доступності транспортних послуг для всіх верств населення, зокрема осіб з обмеженими фізичними можливостями, малозабезпечених громадян;
- узгодженні планів розвитку транспортної інфраструктури з генеральною схемою планування території України, планами використання земельних ресурсів;
- реалізації жорсткої антимонопольної політики;
- лібералізації ціноутворення на ринку транспортних послуг;
- функціонуванні транспортних підприємств на засадах самоопитності;
- концентрації фінансових ресурсів на виконанні основних завдань розвитку галузі транспорту;
- компенсації з державного та місцевих бюджетів витрат, пов'язаних з перевезенням пільгових категорій громадян;
- забезпеченні екологічної безпеки, обов'язковому дотриманні екологічних стандартів і нормативів під

час провадження діяльності у галузі транспорту;

- стимулюванні розвитку енергозберігаючих і екологічно безпечних видів транспорту.

Необхідність створення чіткої національної державної політики на автотранспорті визначається вже тим, що на автотранспортному ринку гранично самостійно функціонують підприємства різних форм власності та приватні власники автотранспорту. Іншої основи для конструктивної та чіткої взаємодії всіх державних, господарських і громадських органів із забезпечення ефективного використання і розвитку автотранспорту просто не існує.

Перед автотранспортниками повинна бути поставлена чітка мета: зробити автомобільний транспорт найбільш масовим, мобільним і гнучким видом транспорту, здатним об'єднати всю транспортну систему країни, підвищуючи її надійність та ефективність функціонування в умовах ринку.

Основним завданням такої транспортної системи країни має бути насамперед гарантоване забезпечення потреб громадян, вантажовласників і суспільства загалом у перевезеннях пасажирів і вантажів найбільш ефективним і безпечним способом.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі найважливіші завдання:

- здійснення на автотранспорті економічних, організаційних і технологічних перетворень в рамках проведених реформ і створення на цій основі конкурентного вільного ринку, що забезпечує сприятливі умови підприємництва [4, с. 215];

- розроблення сучасної законодавчої та нормативно-правової бази, що забезпечує діяльність автотранспорту в межах максимально вільного і конкурентного ринку, де надійно захищені інтереси споживачів транспортних послуг і безпека транспортного процесу;

- формування і розвиток на автотранспорті гнучкої тарифної та фінансово-кредитної політики, що враховує інтереси громадян і економіки країни, вміло поєднує підтримку соціально значущих видів послуг і ринкові стимули ефективності;

- створення системи регулювання автотранспорту, що поєднує велику самостійність суб'єктів ринку в рамках нормативно-законодавчої системи та регулювання з боку держави [5, с. 31];

- забезпечення безпеки автотранспортної діяльності і зниження її негативного впливу на навколишнє середовище до рівня міжнародних норм;

- технічне переоснащення і модернізація автотранспортного парку країни з доведенням його до рівня, встановленого міжнародними стандартами;

- розроблення та проведення заходів щодо соціального захисту, поліпшення умов праці працівників автотранспорту, особливо зайнятих на соціально значущих перевезеннях [6, с. 34];

- організація системи цільової державної підтримки окремих найважливіших видів автотранспортної діяльності;

- забезпечення розвитку кадрового потенціалу галузі та створення на автотранспорті сприятливого со-

ціально-професійного середовища, за рахунок вдосконалення системи професійної підготовки, перепідготовки та переорієнтації відповідно до економічної кон'юнктури, а також формування нової системи трудових відносин на автомобільному транспорті.

Зазначені завдання стоять не тільки перед державою та її органами, а й перед усіма працівниками авто-транспорту.

На думку А. Матвєєвої, основними принципами формування та функціонування ринку транспортних послуг повинні бути: цілепокладання, координація, розподіл функцій, прав і відповідальності [7, с. 194].

Слабка матеріально-технічна база і нестача інвестицій на її вдосконалення, модернізацію, неузгодженість правових та законодавчих дій, норм учасників ринку, вплив транспорту на навколишнє середовище, недостатнє забезпечення безпеки автотранспортної діяльності зумовлюють ослаблення позицій продавців транспортних послуг та слабкий розвиток ринку.

Зміцненню позицій учасників ринку транспортних послуг повинна сприяти єдина державна транспортна політика і сформована на її основі регіональна транспортна політика, яка заохочує і координує діяльність суб'єктів ринку.

Ринок транспортних послуг функціонує і розвивається як система, що постійно змінює потенціал і форму під впливом багатьох факторів для підтримки рівноваги. Рівновага як загальне поняття притаманне різним об'єктам і ситуаціям. Рівновага ринку транспортних послуг — стан, який

характеризується рівністю попиту і пропозиції усіх ресурсів.

Вибір методів діагностики і оцінки стану ринку транспортних послуг залежить від можливостей отримання і форми подання інформації про ринок. Набір методів, що використовуються для одержання кожного виду інформації, специфічний та індивідуальний. Повне уявлення про ринок можна отримати тільки при всебічному та глибокому дослідженні ринку, що не завжди можливо через обмеженість ресурсів і часу. У практичній діяльності як держава, так і підприємство прагнуть вивчати не тільки конкретні ринки, а також їхні сегменти.

Вивчення ринку транспортних послуг повинно ґрунтуватися на таких показниках: кількість продавців і споживачів послуг; кількість посередників; обсяг попиту і пропозицій; загальноекономічні та регіональні макропоказники потенціалу ринку; межі ринку; економічні бар'єри проникнення і виходу ринку.

Кількість продавців транспортних послуг є базовим параметром для визначення пропозиції на ринку транспортних послуг, оцінки потенціалу привабливості ринку. Для держави велика кількість продавців послуг є показником стійкості ринку транспортних послуг, оскільки кожен із них окремо має незначний вплив на ринкову кон'юнктуру загалом.

Кількість споживачів (клієнтів) та її динаміка дає можливість судити про трансформацію форми ринку, фази його розвитку.

Кількість посередників регулює ускладнення структури ринку. Посередники відіграють не тільки по-

зитивну роль у розвитку ринку, а й негативну, яка виявляється в не-ефективному перерозподілі капіталу в потенціалі ринку. Держава, формуючи і підтримуючи функціонування ринку транспортних послуг, повинна вирішувати проблему визначення та регулювання пропорцій між зазначеними параметрами.

Межі та масштабність ринку — це два якісних параметри. Визначення меж ринку засновано на виділенні його транспортного простору, який має низку обмежень: територіальні, психологічні, споживчі, ресурсні та економічні. Територіальні межі ринку прив'язані до географії регіону ринку. Психологічні межі визначаються співвідношенням доходів і витрат, купівельної спроможності. Споживчі межі відсікають незатребувану пропозицію послуг за якістю, кількістю. Економічні межі формуються організаційними і самоорганізаційними факторами, що позначаються на динаміці цін, доходів, обсягах попиту та пропозиції [8].

Економічні бар'єри проникнення нових перевізників на ринок транспортних послуг і виходу з ринку знаходяться під пильною увагою держави регіональних органів влади та учасників ринку. Це індикатор результативності і стійкості ринку. У кризовий або перехідний період фіксується виникнення таких бар'єрів: адміністративні (заборони держави і місцевих органів влади); кримінальні; особистісні (зв'язки бізнесу і влади); техногенні (нерозвиненість інфраструктури). Для сформованого в Україні ринку транспортних послуг характерна відсутність реального впливу держави на процеси ринкової

кон'юнктури, що пов'язано з неадекватним державним регулюванням [9, с. 79].

Головною особливістю ринку автотранспортних перевезень є існування двох різнорідних секторів: автотранспорту загального користування і власного парку рухомого складу нетранспортних підприємств. Тому регулюючі органи повинні враховувати цей факт, і необхідно, щоб цей поділ було явно закріплено в особливості регулювання кожного сектору.

Крім того, що диференційоване рішення проблеми автотранспорту загального і незагального користування повинно лежати в основі всієї концепції регулювання автотранспортної діяльності, цей феномен має і прикладне значення. Він означає, що будь-який відкритий сектор ринку автотранспортних перевезень є лише верхівкою айсберга, представляючи лише меншу частину подібних перевезень в економіці. Тому, оцінюючи насиченість пропозиції в якомусь секторі ринку автотранспортних перевезень і приймаючи рішення щодо можливості видачі ліцензії на заявлений вид перевезень, завжди необхідно враховувати і цей латентний попит. Цілком ймовірно, що поява додаткової пропозиції на ринку збільшить попит за рахунок відмови від самозабезпечення, причому це може відбутися без зниження рівня тарифів, якщо буде запропоновано більш високу якість обслуговування.

Існують об'єктивні передумови, що виправдовують втручання державних органів у діяльність суб'єктів транспортного ринку — транспортних, експедиційних, сервісних і до-

поміжних підприємств, а в деяких випадках — і клієнтури. Далі розглянемо та схарактеризуємо основні передумови державного регулювання транспорту.

1. Транспорт є найважливішим елементом виробничо-соціальної інфраструктури і знаходиться у “блоці” з іншими інфраструктурними галузями: енергетикою, зв’язком, матеріально-технічним постачанням, які при будь-якому економічному механізмі є об’єктом постійного контролю з боку держави.

2. Необхідно контролювати діяльність транспортних підприємств, що знаходяться в умовах “природної монополії”. Класичним прикладом природної монополії на транспорті є залізничний транспорт. Природним транспортним монополістом є автотранспортне підприємство, розміщене в районі, де немає інших великих власників автотранспорту.

Вітчизняна і зарубіжна практика свідчать про одне: природний монополіст-транспортник в усіх випадках прагне витягти з свого становища максимальну користь, відмовляючись від не вигідних для нього перевезень, а також довільно завищуючи тарифи. Тому при організації та ліцензуванні подібних транспортних підприємств держава, наділяючи їх правом на монопольне обслуговування свого сектору ринку, в обов’язковому порядку зберігає за собою функції контролю якості обслуговування клієнтури, рівня тарифів, відсутності відмов в обслуговуванні тощо.

3. Необхідно контролювати та здебільшого обмежувати рівень транспортних тарифів. Контроль ці-

ноутворення на транспорті має виняткове значення для нормального функціонування ринкової економіки. В умовах вільних цін зростання транспортних тарифів викликає адекватне підвищення вартості товарів, що доставляються транспортними підприємствами, а також послуг, які потребують транспортного забезпечення. Тому зростання транспортних тарифів є одним із чинників загального зростання цін та розвитку інфляційних процесів.

4. Необхідно забезпечити захист транспортних підприємств від недобросовісних конкурентів. Багаторічний світовий досвід показує, що взаємини транспортних підприємств, що конкурують між собою, не можуть бути врегульовані ні на основі їх взаємних угод, ні шляхом судових розглядів, хоча і те й інше має місце у практиці транспортного ринку. Нормальна робота транспортних підприємств в умовах конкуренції вимагає розробки “правил гри” (які види діяльності допустимі для різних підприємств, які тарифи можна застосовувати, як повинні будуватися відносини з клієнтурою та ін.) і наявність органу, який стежив би за дотриманням цих правил. Очевидно, що подібні функції має взяти на себе держава.

5. Необхідно встановлювати і контролювати єдині норми, стандарти і правила щодо охорони навколишнього середовища, безпеки руху, умов праці на транспорті, а також єдині технічні стандарти. Тільки державні органи у змозі фінансувати і організовувати роботу в галузі стандартизації, підвищення безпеки транспорту, зниження шкідливих

впливів транспорту на навколишнє середовище, контролю виконання відповідних вимог тощо.

Висновки. Таким чином, державне регулювання транспортної діяльності є, незалежно від особливостей діючої економічної системи, об'єктивною необхідністю.

Науковці погоджуються у тому, що “невидима рука” ринку повинна доповнюватися видимою рукою держави. Важливо тільки знати, в яких пропорціях повинні поєднуватися державне і ринкове регулювання, які форми і методи державного втручання. Ступінь державного втручання визначається співвідношенням економічних та соціальних вигод або витрат від розширення державного сектору і може змінюватися з плином часу.

Необхідно відзначити, що в країнах з розвиненою ринковою економікою ступінь втручання держави у сферу підприємництва різна як між країнами, так і всередині країн на різних етапах їхнього розвитку. Незалежно від існуючої моделі державного регулювання в умовах переходу від планово-централізованої економіки до ринкової держава повинна взяти на себе вирішення основних завдань: створення ринків, де вони не існують або недостатньо розвинені; координація дій ринкових суб'єктів.

Основною метою будь-яких заходів з державного регулювання транспортної діяльності повинно бути, в кінцевому підсумку, забезпечення достатніх за обсягом і задовільних за якістю транспортного обслуговування всіх груп промислових споживачів транспортних послуг і населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кара Н. І.* Сучасні тенденції розвитку ринку транспортних послуг / Н. І. Кара, Г. В. Корецька, В. Р. Крайвська // Наук. вісн. НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. — 2010. — № 6. — С. 214–221.
2. *Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період: аналітична доповідь* / [Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2012. — 112 с.
3. “Про схвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 року” [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2010 р. № 2174-р. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-%D1%80>
4. *Міщенко А. В.* Історичне місце і функції перевезень в структурі економіки України / А. В. Міщенко // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. — Х., 2016. — Вип. 84. — С. 19–25.
5. *Вдовенко С. М.* Методологія дослідження розвитку регіонального ринку автотранспортних послуг / С. М. Вдовенко, Ю. С. Вдовенко // Наук. вісн. ЧДІЕУ. — 2013. — № 3 (19). — С. 30–36.
6. *Бичікова Л. А.* Тенденції розвитку сфери транспортних послуг / Л. А. Бичікова // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. — 2011. — № 6. — С. 33–36.
7. *Матвеева А. В.* Деякі питання правового регулювання ринку транспортних послуг в Україні / А. В. Матвеева // Вісн. Нац. юрид. академії України ім. Ярослава Мудрого. — 2010. — № 1. — С. 193–203.
8. *Шинкаренко В. Г.* Маркетинговий підхід до визначення ціни на по-

слуги пасажирського автомобільного транспорту / В. Г. Шинкаренко, С. А. Легкий // Економіка транспортного комплексу: зб. наук. пр. — Х. : ХНАДУ, 2011. — Вип. 17. — С. 84–91.

9. *Павлюк А. В.* Ідентифікація методів державного регулювання ринку послуг автомобільного транспорту в регіоні / А. В. Павлюк // Вісн. НАДУ. — 2015. — № 4. — С. 78–86.

Проців Олег Романович,

кандидат наук з державного управління, головний спеціаліст, Івано-Франківське обласне управління лісового та мисливського господарства, Україна, 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Михайла Грушевського, 31, тел.: (050) 433 63 22, (098) 224 58 23, e-mail: oleg1965@meta.ua

ORCID: 0000-0001-6692-7835

Процев Олег Романович,

кандидат наук по государственному управлению, главный специалист, Ивано-Франковское областное управление лесного и охотничьего хозяйства, Украина, 76018, г. Ивано-Франковск, ул. Михаила Грушевского, 31, тел.: (050) 433 63 22, (098) 224 58 23, e-mail: oleg1965@meta.ua

ORCID: 0000-0001-6692-7835

Protsiv Oleg Romanovich,

PhD of Public Administration, Chief Specialist, Ivano-Frankivsk Regional Department of Forestry and Hunting, Ukraine, 76018, Ivano-Frankivsk, st. Mikhail Grushevsky, 31, tel.: (050) 433 63 22, (098) 224 58 23, e-mail: oleg1965@meta.ua

ORCID: 0000-0001-6692-7835

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ МИСЛИВСЬКИМИ УГІДДЯМИ У ГАЛИЧИНІ XVI – КІНЦЯ XIX СТ.: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Розглянуто нормативно-правові акти Галичини щодо регулювання права користування мисливськими угіддями. Висвітлено компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування. Досліджено санкції органів влади проти порушників права користування мисливськими угіддями. Проаналізовано практику їх правозастосування органами державної влади та місцевого самоврядування.

Ключові слова: мисливство, Галичина, мисливські угіддя, полювання.

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРАВА ПОЛЬЗОВАНИЯ
ОХОТНИЧЬИМИ УГОДЬЯМИ В ГАЛИЧИНЕ XVI – КОНЦА XIX В.:
ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Аннотация. Рассмотрены нормативно-правовые акты Галичины в части регулирования права пользования охотничьими угодьями. Освещена компетенция органов государственной власти и местного самоуправления. Исследованы санкции органов власти против нарушителей права пользования охотничьими угодьями. Проанализирована практика их правоприменения органами государственной власти и местного самоуправления.

Ключевые слова: охота, Галичина, охотничьи угодья, охота.

STATE REGULATION OF THE RIGHT TO USE HUNTING GROUNDS IN GALICIA IN 18TH – LATE 20TH CENTURY: HISTORICAL AND THEORETICAL ASPECT

Abstract. This article presents the legal and regulatory acts of Galicia regarding the regulation of the right to use hunting grounds. The competence of bodies of state power and local self-government is covered. The sanctions of the authorities against violators of the right to use hunting grounds were investigated. The practice of their enforcement by bodies of state power and local self-government is analyzed.

Keywords: recreational hunting, Galicia, hunting grounds, hunting.

Постановка проблеми. В Україні надання в користування мисливських угідь нерідко супроводжується політичними та правовими конфліктами, в основі яких лежить недосконалість механізму їх надання. Процедура надання у користування мисливських угідь є надзвичайно громіздкою, непрозорою і не відповідає ринковим принципам. Визначена у законодавстві норма про плату за користування мисливськими угіддями не реалізовується. Ці фактори викликають негативне ставлення суспільства до органів публічного управління і до галузі мисливського господарства, що не сприяє ефективному веденню всієї галузі. Історичний досвід Галичини в регулюванні права користування мисливськими угіддями дає змогу напрацювати дієві механізми для сталого розвитку мисливської галузі.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Досліджувана проблема висвітлювалась у працях: Й. Каспарека, Т. Бресєвіча, Е. Тілля, В. Бужинського, К. Слотвінського, В. Шабльовського, Г. Гориня, М. Арістова. Нормативно-правові акти, які врегульовували питання мисливства, містяться у “Стенографічних звітах Галицького сейму”, “Мисливському та рибальському календарі”, у фаховому мисливському виданні “Ловець” та фаховому лісовому виданні “Сильван”. В той же час є суттєві проблеми, які потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження — виявлення закономірностей, особливостей, тенденцій розвитку державотворення у Галичині в частині регулювання права користування мисливськими угіддями у Галичині XVI – кінця XIX ст.

Виклад основного матеріалу.

Розвиток суспільних відносин у мисливстві тривав з незапам'ятних часів. До X ст. полювання велося для життєвої необхідності, а саме: для їжі та одягу. Дичина тоді була “*res nullis*”, тобто кожен полював коли і де хотів, а добута дичина вважалася власністю мисливця. До X ст. мисливського законодавства не було, лише з початком зародження феодального ладу були встановлені певні правила щодо мисливства. Так, у Польщі, починаючи з часів Болеслава Хороброго (967–1025), лише король мав виняткове право полювання по всій країні. Монарх, як виключний власник полювання, перерозподіляв ці права світським і духовним особам. У цей же час запроваджено податок за утримання птахів і псарень. З розвитком феодалізму, а особливо на його пізніх стадіях, привілей полювання переходив також до рук вищих світських і духовних осіб. З передачею великих земельних площ еліті визначалося, що вони отримували право полювати на отриманій землі.

У Київській Русі, де на великих площах проживало мало населення, право полювання було ліберальнішим порівняно з іншими країнами Європи. Руські князі з давніх часів мали у своєму розпорядженні найкращі місця для полювання (території на берегах Дніпра, Десни тощо). Більше того, ці території були визначені у відповідних правових нормах. На цих землях князі утримували своїх ловчих, сокольників, псарів, тетерників, лебединих ловців, зайчатників, а жителі були зобов'язані утримувати княжих ловчих: “Князі руські із давніх часів мали у своєму

розпорядженні певні місця, на яких вони полювали. Так, у святої княгині Ольги були свої місця для полювання на ріках Дніпро і Десна, а також вона мала право полювати по всій тодішній Руській землі” [1, с. 1–20]. У “Повісті врем'яних літ” описано конфлікт через мисливські угіддя у X ст. Син шведського воєводи Свенельда — Лют заїхав у чужі деревлянські мисливські угіддя, де у 975 р. був убитий [2, с. 44].

Починаючи з XII ст. у Галичині князі почали передавати право полювання монастирям, костелам, шляхті, приватним особам. Велике економічне значення мало полювання на бобрів, тому часто для підтримки монастирів їм надавався привілей полювання на цих тварин. Селянам надавалося право малого полювання (тобто на зайців, лисиць, пернату дичину), які за це сплачували податок, що складався зі шкір лисиць, куниць, а найбільше — білок [3, с. 824].

З часом мисливські норми розлогіше регламентували право. Так, Литовський статут Зигмунда Першого (1507–1548) ширше описував стосунки у мисливстві. У Галичині будь-яке право, в тому числі і право полювання, регламентували Статути Великого Литовського князівства від 1529, 1566 та 1588 рр.

Так, у статуті 1529 р. був розділ 9 “Про полювання, пуцу, бортне дерево, озера, боброве полювання, хмільники, соколіні гнізда”, що складався з одинадцяти статей. У статті 1 “Незаконне полювання на чужих володіннях” було прописано:

— якщо хто-небудь незаконно полює в чужих володіннях і проти нього будуть приведені незаперечні

докази, той повинен заплатити за насильство 12 рублів, а великому князю слід було заплатити винагороду на суму вартості спійманої дичини по ціні, яка подана нижче, тобто у статті 2;

– якщо б спіймали стрілка зі звірем, вбитим у лісі, то його треба привести до органів влади, а ті повинні були його засудити до смерті на рівні з іншими злодіями;

– якщо б хто-небудь полював на своїй землі на звіра, а той звір перейшов на чужу територію, то він може переслідувати свого звіра та вбити його і на чужій землі;

– якщо б хто-небудь підстрелив звіра на своїй землі, а той звір перейшов би у чужі володіння, то за своїм підранком мисливець може піти у чужі володіння.

У статті 2 “Ціна звірів” була встановлена ціна на диких звірів: за зубра — дванадцять рублів, лося — шість, оленя або лань, ведмедя, коня або кобилу — по три, дикого кабана, свиню, рись — один, сарну — піврубля [4].

Про важливість врегулювання питання користування мисливськими та рибальськими угіддями можна судити по тому, що його врегулювання внесено до Конституції Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 р. [5].

Монархи за цей період залежно від політичної ситуації у країні права полювання для шляхти то пом’якшували, то робили суворішими. Слід відмітити, що положення Литовського статуту діяли до початку ХІХ ст. на території всієї України, і більша їхня частина повторювалася пізніше в “Збірнику малоросійських прав” [6].

З розпадом Першої Речі Посполитої та входженням у 1772 р. Галичини до складу Австрійської імперії змінюється правове регулювання ведення мисливства, зокрема організація мисливських ревірів, боротьба з порушниками правил полювання, відшкодування збитків, завданих мисливськими тваринами сільськогосподарським товаровиробникам. Одним із перших мисливських законів Галичини був Патент від 28 лютого 1786 р., відповідно до якого право полювання належало виключно власнику земельної ділянки незалежно від їх площі. Слід відмітити, що ця норма врегульовувала право полювання лише між великими землевласниками, бо в ті часи селяни не володіли приватною власністю на землю. Цивільний закон (ст. 295) вважав дичину частиною землі або часткою нерухомості, яка належала власнику землі. Австрійськими патентами, п. 20 від 1786 р., п. 10 від 1849 р. і п. 174 Кримінального кодексу несанкціоноване полювання визнавалося крадіжкою. Однак право чітко встановлювало, що лише право полювання, а не дичина є предметом нерухомості, тому уповноважений з полювання мав право лише на своїй землі ловити дичину. Так, п. 4 Патенту Австрії від 1786 р. визначав, що власник землі втрачав право власності на дичину, якщо вона перейшла на іншу земельну ділянку. Патент не обмежував мінімально допустиму площу земельної ділянки для права полювання власникам земельних ділянок. У випадку, коли поранена дичина перейшла на чужу ділянку, її забороняли переслідувати зі зброєю. Перната дичина не вважалася цін-

ною, і її можна було виловлювати будь-яким методом, виставляючи сітки на чужій ділянці. Кожному власнику земельної ділянки дозволяли виставляти сильця, копати вовчі ями, але з вимогою вживати заходи, щоб не покалічити при цьому людей [7, с. 474].

Диких кабанів зараховували до розряду шкідливих тварин і спеціально їх розводити заборонялося, за винятком вольєрних господарств. Натомість, поряд з вовками та лисицями їх дозволяли добувати за допомогою вогнепальної зброї у будь-який час, а власник мисливського ревіру був зобов'язаний контролювати чисельність кабанів, щоб вони не завдавали збитків сільськогосподарським посівам селян. Якщо ця вимога не виконувалась, власник мисливського ревіру сплачував штраф у розмірі 25 золотих та відшкодовував будь-яку шкоду, що заподіяли дикі кабани та хижаки. Крім того, на органи державної влади покладался обов'язок контролювати власників мисливських ревірів, щоб вони не розводили дичину у таких масштабах, щоб вона завдавала збитки сільському господарству [8, с. 379].

Для відлякування дичини власники сільськогосподарських посівів мали право обгороджувати власну ділянку парканами, ровами, плотами, але за умови, що за допомогою цього приладдя не добуватимуть дичину. На засіяних полях до збору врожаю забороняли полювати або збирати яйця диких птахів. Якщо власник полювання нехтував цією вимогою, то карався штрафом у 25 ринських золотих на користь особи, якій він заподіяв шкоду [9, с. 192]. Власники

земельних ділянок мали у будь-який спосіб виганяти зі своєї землі дичину, і навіть у випадках, коли дичина була добута, власник мисливського ревіру не мав права вимагати відшкодування за неї [10, с. 19]. Власники права полювання самотійно або через свою мисливську охорону відстрілювали бродячих собак [11, с. 269–270].

Для оперативного вирішення питання відшкодування завданих збитків необхідно було повідомити про інцидент гміну, яка призначала відшкодування. Проте ця компетенція гміни проіснувала до 1854 р., після чого відповідно до розпорядження Міністерства рільництва Австрії від 14 липня 1854 р. її передали від місцевого самоврядування до органів державної влади. Власник права полювання не міг заборонити власнику земельної ділянки випасати худобу, косити сіно, будувати будинок на своїй ділянці.

Закон забезпечував право власності на дичину і забороняв будь-кому під жодним приводом її привласнювати. Стаття 20 Патенту визначала, що незаконне привласнення дичини каралось як злочинство, тобто застосовувалась така сама міра покарання. Пізніше п. 174 Кримінального кодексу Австрії від 27 травня 1852 р. визначає крадіжкою: вилов риби зі ставків, на яких заборонено рибалити (штраф — 5 золотих); добування дичини з мисливських ревірів (відповідно до п. 178 — від 6 місяців до одного року тюрми суворого режиму, а при обтяжуючих обставинах — від року до п'яти). На рівні з браконьєром відповідальність несли й особи, які переховували браконьєра. Якщо озброєний браконьєр у мис-

ливських угіддях на вимогу мисливської охорони не склав зброю чи нападав, то мисливцю та мисливській охороні дозволялось застосовувати зброю з метою оборони.

Право полювання, яке включало в себе переслідування, відлов і добування мисливських тварин для власного споживання, а також їх продаж, визначали пункти 1, 4, 5 Патенту для Галичини від 13 лютого 1787 р. У подальшому Галицький сейм видав 30 січня 1875 р. Перший Галицький мисливський закон, який містив вимоги мисливського законодавства, визначені Австрійськими патентами.

Правове регулювання відлову птахів відносилось до права полювання і поставало лише в тому випадку, коли власник землі мав право полювати на своїй ділянці. Був заборонений самостійний відлов птахів без дозволу власника земельної ділянки. Це право регламентували у деяких країнах Австрійської імперії по-різному. Так, у Чехії не було визначено, що відлов птахів вважається полюванням, а в Тиролі, навпаки, птахи складали предмет полювання [12, с. 177–184].

Кожен великий землевласник у Галичині мав право продати або здати в оренду право полювання на своїй землі. Щоб піддані (кріпаки) не були відірвані від ведення сільського господарства, оренду права полювання їм не віддавали [13, с. 132–135].

Крім законодавчого регулювання надання в оренду права полювання, питання належало також до компетентних державної виконавчої влади. Зокрема, роз'яснення Міністерства рільництва Австрії від 19 листопада 1873 р. (L. 12005) передбачало,

що орендар повинен наймати до охорони професійно підготовлених мисливських охоронців. Пункт 14 визначав, що лише за погодженням з державною владою право охорони надавалось особисто власнику або орендарю полювання. Орендар права полювання був зобов'язаний у тримісячний термін після укладення відповідного договору найняти на роботу мисливську охорону. При невиконанні цих вимог договір про оренду права полювання скасовувався. Пункт 17 визначав, що орендувати право полювання могла особа, яка отримала дозвіл на носіння зброї, передбачений Патентом від 24 жовтня 1852 р. [8, с. 369]. Адміністративний трибунал рішенням від 19 червня 1880 р. (L. 1123 № 807) дав таке роз'яснення, що мисливські угіддя вважаються суцільними, навіть коли їх перегороджують дороги і річки. Якщо власник земельної ділянки не володіє правом полювання, оскільки площа його ділянки менша за 200 моргів, він мав право укласти угоду з власником сусідньої земельної ділянки, власник якої також не мав у власності 200 моргів. При укладанні угоди з власниками сусідніх земельних ділянок з метою виконання вимог мінімально встановленої суцільної площі у 200 моргів можна було отримати право полювання. Вартість оренди повинна визначатись відповідно до ціни, яка існувала за оренду права полювання в інших орендованих мисливських ревірах у цій же гміні [14, с. 86].

Наступним системним нормативно-правовим актом, що врегулював полювання, був Патент від 7 березня 1849 р. Він встановив міні-

мальну суцільну площу для облаштування мисливського ревіру — 200 моргів [15, с. 41]. Власники менших наділів землі не мали права полювання, більше того, воно передавалось гміні, яка здавала його в оренду, що було передбачено у пункті 7 Патенту від 7 березня 1849 р. Відповідно до пункту 8 цього ж Патенту чистий дохід, який отримувала гміна від здачі в оренду права полювання, розподілявся між власниками земельних ділянок пропорційно до їхньої площі [16, с. 14].

Організація аукціону належала до компетенції гміни, але якщо та не справлялась із своїми функціями, то ці функції переходили до органів державної влади. На цей час мінімальний термін надання у користування мисливських угідь становить 15 років, а за Австрійським законодавством у Галичині термін оренди права полювання становив не менше п'яти, хоча у деяких виняткових випадках можна було укласти угоду на менший термін. Орендар полювання повинен був сплатити вартість оренди одразу за два роки наперед та за чотири тижні до початку оренди. Суборенда мисливських угідь була заборонена [8, с. 70–71].

Крім того, цей патент надавав право полювання на чужій землі та на малих ділянках площі, виходячи з принципу, що на малій площі дичину неможливо доглядати. Якщо хтось придбав землі більш як 200 моргів, то він повинен дочекатись, щоб закінчився термін дії попереднього контракту. Зазвичай мінімальний термін оренди права полювання укладався на три роки, а в середньому — на п'ять років.

У випадках, коли власник права самостійного полювання мав 200 моргів землі і продав частину землі, він втрачав право самостійного полювання, і, навпаки, коли власник землі не мав права самостійного полювання у зв'язку з недостатньою площею, при придбанні землі набував право самостійного полювання. Але при цьому відзначалось, що реєстрація мисливського ревіру відбудеться, коли буде докуплено щонайменше 15 гектарів [17, с. 70–71]. У роз'ясненні Міністерства рільництва Австрії від 31 липня 1849 р. № 342 визначалось, що суцільною (безперервною) площею землі, необхідною для організації мисливського ревіру, вважається земля, яка лежить в одній чи в кількох гмінах, існують умови перебування на цій ділянці, не ступаючи на іншу ділянку. Суспільні дороги, залізничні колії, ріки не можуть бути перешкодою, щоб земельна ділянка вважалась неперервною площею [8, с. 362], [18, с. 1].

Слід відмітити, що Галицьке мисливське товариство вважало вимоги Австрійського патенту від 1849 р. щодо мінімальної площі у 200 моргів невідповідними для ефективного ведення мисливського господарства і лобіювали можливість збільшення цієї площі до 300 моргів [19, с. 189–191].

Не відбувалось без порушень мисливського законодавства й надання в оренду мисливських угідь. Так, відповідно до п. 4. Розпорядження Міністра сільського господарства від 1852 р. виконавча влада мала право не затверджувати акт про проведення аукціону, якщо виявиться, що при проведенні аукціону була попередня

змова між його учасниками з метою зменшення ціни оренди. Орган виконавчої влади Галичини звертав увагу на неприпустимість порушення цієї вимоги [20, с. 367]. Повноваження надання коментарів щодо виконання права полювання та державне управління мисливським господарством в Австрії відповідно до роз'яснення від 14 лютого 1869 р. стосувалися Міністерства рільництва, тоді як до Міністерства внутрішніх справ належали справи стосовно вирішення покарань браконьєрів за порушення правил полювання. Видача дозволів на право носіння зброї органи державної влади видавали відповідно до Патенту про зброю від 24 жовтня 1852 р. Пряме виконання повноважень щодо боротьби з браконьєрством стосувалося старост [8, с. 385].

Розпорядження Міністерства внутрішніх справ від 25 квітня 1867 р. L. 1867 визначало, що суцільна площа земельної ділянки могла складатися з двох господарств, які розташовані по сусідству. Кожному власнику суцільної площі не менш як 200 моргів дозволялось полювання на власній землі. Також визначалось, що самостійні мисливські ревіри не можуть бути долучені розпорядженням гміни до гмінних мисливських ревірів. Чистий дохід з гмінного полювання повинен бути розділений кожного року або на кінець завершення терміну оренди мисливських угідь між усіма власниками земельних ділянок, які увійшли в цей ревір. У разі виникнення суперечок при розподілі коштів за оренду мисливських угідь конфлікт вирішувала державна влада, керуючись рескриптом Міністерства рільництва від 22 березня

1873 року L. 446. Також відповідно до цього документа контроль за виконанням вимог оренди права полювання покладался на гміну. За неналежне виконання державна влада мала право накласти на гміну штраф у розмірі 10–200 золотих ринських.

Одним із вагомих нормативно-правових актів, який врегульовував питання оренди права полювання було Розпорядження Міністра внутрішніх справ “Про використання права полювання” від 15 грудня 1852 р. Пункт 1 визначав, що виключно через аукціон слід надавати в оренду право полювання на землях, які належать гмінам. Процедура надання в оренду передбачала публічне оголошення в офісі повітової влади та проведення аукціону за три місяці до закінчення терміну оренди попереднім орендарем. Інформацію про проведення аукціону розвішували у публічних місцях і направляли до потенційних учасників аукціону. Невиконання цих вимог могло бути підставою для скасування результатів аукціону.

Міністерство рільництва Австрії своїм рішенням від 25 червня 1878 р. L. 6232 визначило, що керуватись при проведенні аукціону слід Законом про проведення аукціонів від 15 липня 1852 р. Також у цьому рішенні визначалось, що відсутність дерев'яного молотка та фахового ліцитатора не дає право визнати аукціон недійсним. Якщо аукціон на оренду права полювання не дав результату, то державна виконавча влада повинна була вжити всі заходи, щоб право полювання використовувала сама гміна. Пункт 6 визначав, що оренда права полювання повин-

на укладатись на термін не менш як п'ять років і лише з дуже важливих причин може укладатись на коротший термін, але у жодному разі — не менше трьох років. На переможця аукціону покладался обов'язок за чотири тижні до початку оренди сплатити кошти наперед за два роки, з яких — половина складала оплата, а інша половина — завдаток. Передавати в суборенду право полювання можна було лише з дозволу органів державної влади.

Відповідно до п. 4 Адміністративного трибуналу від 3 лютого 1881 р. L. 81 № 1000 акт оренди права полювання мала затвердити повітова державна влада. Рішення адміністративного трибуналу від 7 квітня 1878 р. L. 579 № 247 визначало, що особа, яка запропонувала найвищу ціну за оренду права полювання, набувала це право після затвердження протоколу аукціону у старости.

Взірець протоколу з проведеного аукціону щодо надання мисливських угідь наведено на рис. 1 [21, с. 145].

Рішення Адміністративного трибуналу від 27 грудня 1877 р. L. 1759 № 180 визначало, що у випадку смерті орендаря права полювання це право переходило до його спадкоємця.

Орендар права полювання відповідно до п. 5 Патенту від 7 березня 1849 р. повинен під особисту відповідальність встановити контроль над мисливським ревіром шляхом прийняття на роботу відповідних мисливських охоронців. Найнятих на роботу мисливських охоронців необхідно було представити на затвердження державній повітовій владі [8, с. 368–369]. З'явилась й імперативна вимога до орендарів мисливських угідь щодо утримування фахової мисливської охорони. Так, Міністерство рільництва Австрії розпорядженням від 18 червня 1874 р. L. 7005 роз'яснювало термін “фаховий мисливський охоронець”, тобто особа, яка склала державний екзамен з мисливства або яку староста повіту визнав придатною для охорони мисливських угідь. Розпорядження від 19 листопада 1873 р. L. 12005 забороняло працювати у мисливській охороні особам, які не вміють вправно полювати [Там само, с. 365]. Крім того, особа, яка претендувала на посаду мисливського охоронця, відповідно до розпорядження Міністерства внутрішніх справ Австрії від 19 листопада 1873 р. L. 12005 повинна була отримати дозвіл на зброю.

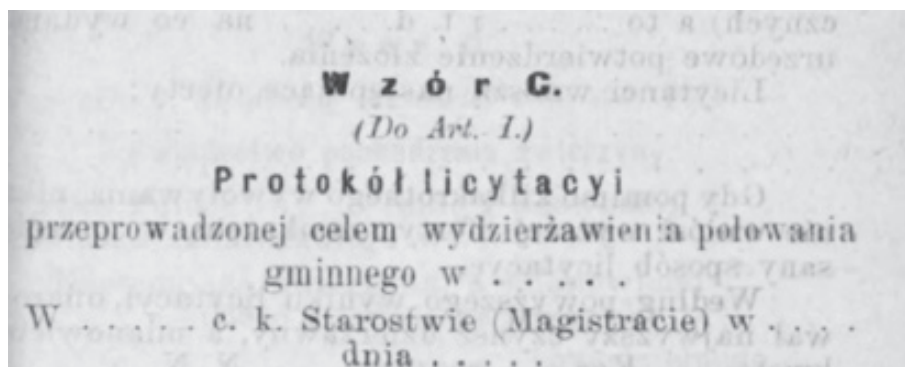

Рис. 1. Протокол аукціону щодо надання мисливських угідь

У дозволі на зброю було вказано, що староста повіту діяв від імені його Імператорської Високості (рис. 2). У бланку дозволу на зброю містилися такі дані: назва повіту, ім'я та прізвище особи, яка отримала дозвіл, її місце проживання, термін дії дозволу, підпис керівника повіту [22, с. 763–768].

Мисливський чи лісовий охоронець мав право використовувати зброю лише у тому випадку, коли він носив форму встановленого зразка (Розпорядження Міністерства внутрішніх справ Австрії від 2 січня 1854 р.). Мисливських охоронців стосувалися й певні моральні перестороги, а саме: бездоганна репутація, відсутність судимостей за вбивство, розбої, перебування у в'язниці більше шести місяців. Функції мисливського охоронця не могли виконувати особи, молодші 20 років, з поганим зором та пам'яттю, схильні до пияцтва, азартних ігор, спекуляцій, з фізичними вадами. Лише після скла-

дання відповідної присяги мисливському охоронцю видавали відповідне посвідчення (див. рис. 3).

Аналогічні посвідчення видавалися рибальським охоронцям (див. рис. 4).

Ведення реєстру мисливських охоронців було покладено на органи державної влади, а власники мисливських господарств повинні були повідомляти про прийняття або звільнення мисливського охоронця. За невиконання цієї вимоги на них накладався штраф у розмірі 2–10 золотих (Розпорядження Міністра внутрішніх справ від 1 липня 1857 р. № 124) [8, с. 374].

Висновки. Право регулювання використання мисливських угідь корелюється з політичними режимами, які визначали механізми використання мисливських угідь. Виявлено, що до Х ст. регламентування права використання мисливських угідь та добування дичини не здійснювалось. З Х по XIV ст. монархи на власний

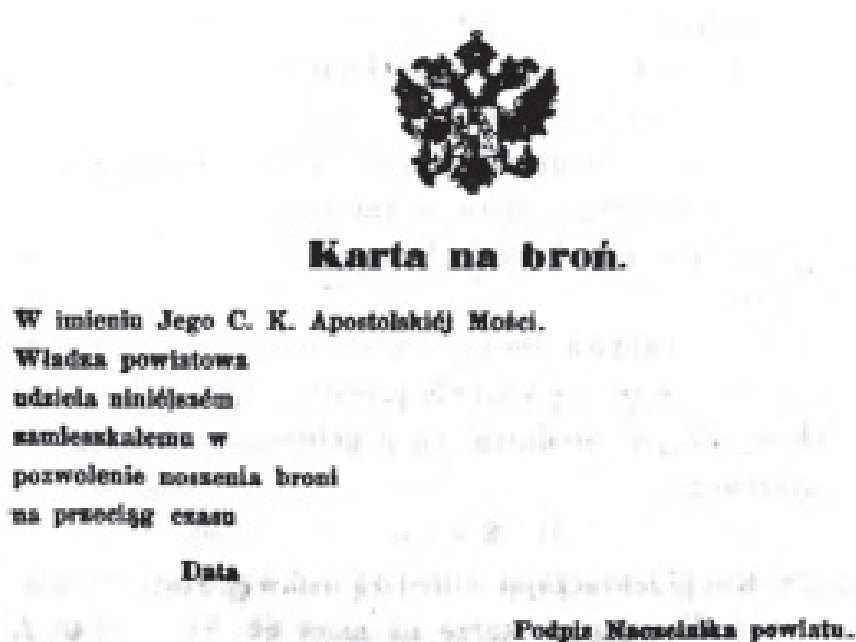

Рис. 2. Дозвіл на зброю

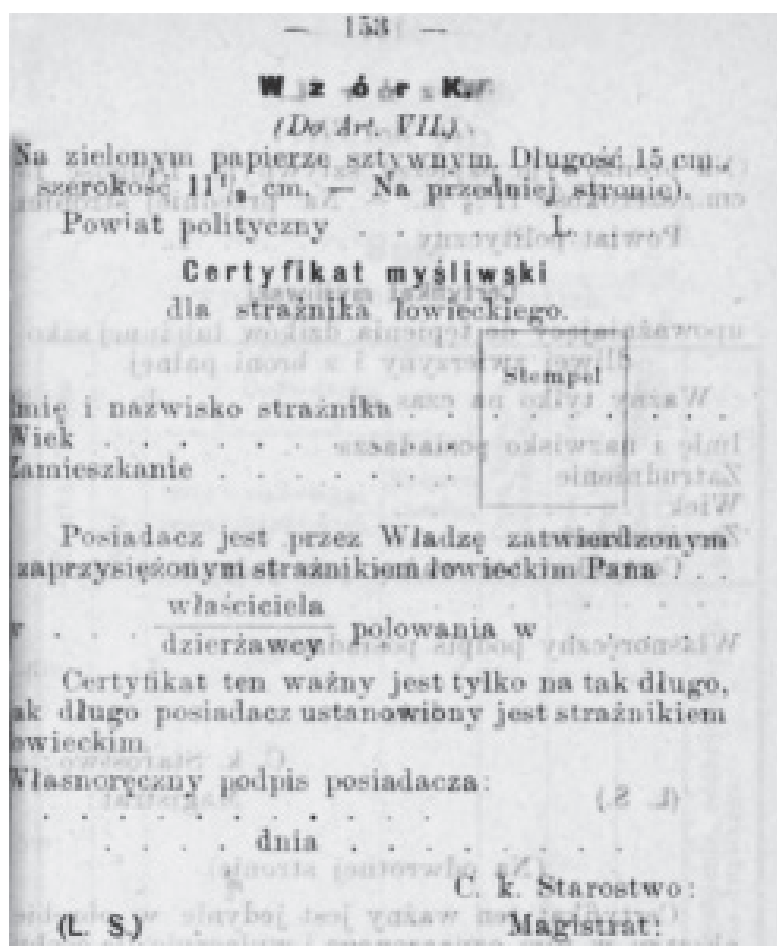

Рис. 3. Бланк мисливського сертифікату мисливського охоронця [21, с. 153]

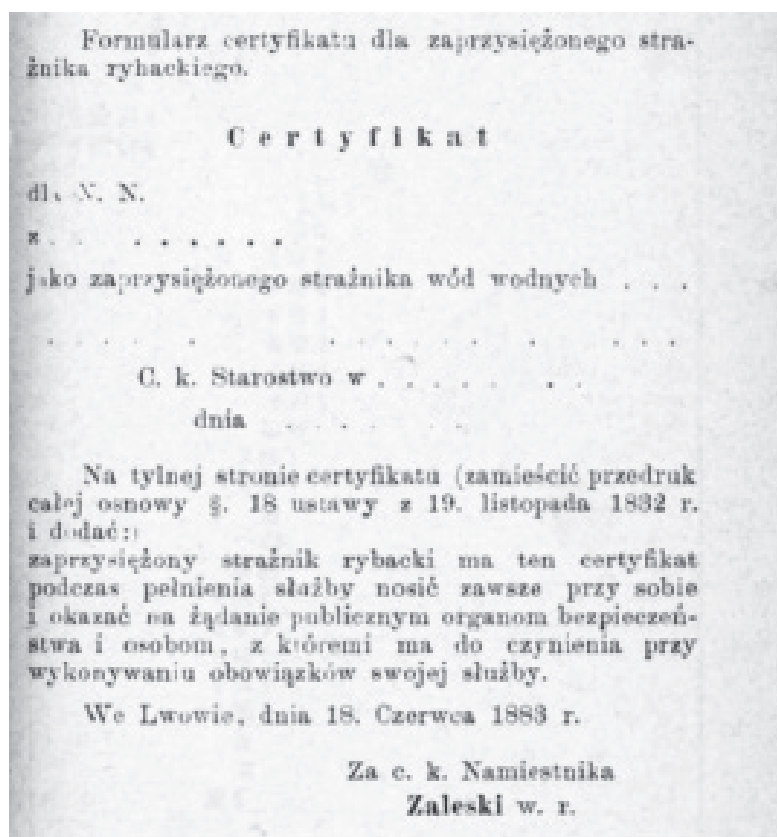

Рис. 4. Бланк посвідчення (сертифікат) рибальського охоронця [23]

розсуд розподіляли користування мисливськими угіддями. Починаючи з Литовських статутів, у Галичині запроваджено законодавче використання мисливських угідь. Встановлено, що основними положеннями, які врегульовували це питання, були: визначення власності мисливських угідь, процедура оренди угідь, оплата за їх використання, охорона угідь від незаконного полювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аристов Н.* Промышленность древней Руси. — С.-Петербург, 1866. — С. 1–20.
2. *Літопис* руський / [пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич]. — К. : Дніпро, 1989. — С. 44.
3. *Prawo łowieckie w polsce w wiekach srednich* // *Przewodnik Naukowy i Literacki*: Dodatek do “Gazety Lwowskiej”. — 1904. — № 7. — S. 824.
4. *Статут* Великого Князівства Литовського 1529 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : // www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-1540/Statut1529/text9.phtml?id=2278. — Заголовок з екрану.
5. <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
6. *Природоохоронні* напрями в державницькій політиці українського козацтва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: gaidamaky.pp.net.ua/publ/2-1-0-4
7. *Posiedzenie 1–26* // *Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji ósmego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi Lodomeryiz Wielkiem Księstwem Krakowskim z roku 1895/96 od 28.grudnia 1895 do 8. lutego 1896.* — Lwów, 1896. — S. 474.
8. *Kasperek J. R.* Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicyi Lodomeryiz Wielkiem Księstwem Krakowskim: [w 6 tomach] / J. R. Kasperek. — Lwów: Wyd-wo H. Altenberga, 1884. — T. 1. — S. 379.
9. *Opinia prawna w sprawie odszkodowania za uszkodzenia przez zwierzozostan spowodowane* // *Sylvan.* — 1890. — № 5. — S. 192.
10. *Bresiewicz T.* Ustawodawstwo łowieckie w Europie / Tadeusz Bresiewicz. — Lwów: Drukarnia W. Łozińskiego, 1898. — S. 19.
11. *Paragraf 43 utawy łowieckiej* // *Łowiec.* — 1905. — № 23. — S. 269–270.
12. *Till E.* Wykład prawa rzeczowego austryackiego (prawo własności, prawo służebności i prawo zastawu). — 2-e wyd. / E. Till — Lwów : Nakładem księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. — T. II. — S. 177–184.
13. *Słotwiński K. L.* Katechizm poddanych galicyjskich o prawach i powinnościach ich względem Rządu, Dworu i samych siebie. — Kraków: zakład nar. im. Ossolińskich, 1832. — S. 132–135.
14. *Горинь Г.* Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.). — Київ: Наук. думка, 1993. — С. 86.
15. *Szablowski L.* Korespondencye // *Łowiec.* — 1883. — № 3. — S. 41.
16. *Ustawy łowieckie.* — Lwów: Seyfährth i Czajkowski, 1894. — S. 14.
17. *Burzyński E.* W sprawie wykonania prawa polowania // *Łowiec.* — 1887. — № 4. — S. 70–71.
18. *Sprawy krajowe* // *Gazeta lwowska.* — 1892. — № 36. — 16 lutego. — S. 1.
19. *Paszkudzki M.* Kilka uwag u sprawie reformy Ustawy łowieckiej // *Łowiec.* — 1887. — № 12. — S. 189–191.
20. *Orzeczenia* wyższych władz w sprawach leśnictwa i łowiectwa // *Sylvan.* — 1884. — № 10. — S. 367.

21. *Kalendarz myśliwski i rybacki na rok 1901.* — Lwów: Galicyjskie towarzystwo łowieckie, 1901. — S. 145.
22. *O fabrykacji, handlu i posiadaniu broni* // Zbiór ustaw administracyjnych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem obowiązujących do użytku organów c.k. władz rządowych i władz autonomicznych / zebrał, ułożył i wydał J. R. Kasperek. — Kraków: Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868. — T. II. — S. 763–768.
23. *Kalendarz myśliwski i rybacki na rok 1886.* — Lwów: Gal. Tow. Łowieckie, 1886.

Родченко Ігор Юрійович,
аспірант, Міжрегіональна Академія
управління персоналом, Україна, 02000,
м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (093)
871 00 48, e-mail: info@erosi.org
ORCID: 0000-0003-1240-761X

Родченко Игорь Юрьевич,
аспірант, Межрегіональная Академия
управления персоналом, Украина, 02000,
г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (093)
871 00 48, e-mail: info@erosi.org
ORCID: 0000-0003-1240-761X

Rodchenko Igor Yurievich,
post-graduate student, Interregional Acad-
emy of Personnel Management, Ukraine,
02000, Kyiv, Str. Frometovskaya, 2, tel.:
(093) 871 00 48, e-mail: info@erosi.org
ORCID: 0000-0003-1240-761X

СПОСОБИ ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ САМОВПОРЯДКУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Визначено та проаналізовано основні способи об'єктивізації самовпорядкування в системі державного управління, серед яких: встановлення її впорядкованого стану з початкової невпорядкованості структур і процесів функціонування та забезпечення її еволюційного розвитку.

Ключові слова: державне управління, еволюційний розвиток, впорядкованість структур та процесів, самовпорядкування, способи.

СПОСОБЫ ОБЪЕКТИВИЗАЦИИ САМОУПОРЯДОЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Определены и проанализированы основные способы объективизации самоупорядочения в системе государственного управления, среди которых: установление ее упорядоченного состояния с начальной неупорядоченности структур и процессов функционирования и обеспечение ее эволюционного развития.

Ключевые слова: государственное управление, эволюционное развитие, упорядоченность структур и процессов, самоупорядочение, способы.

METHODS OF OBJECTIVIZATION OF SELF-ORDERING IN THE SYSTEM PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract. Identified and analyzed the main methods of objectification self-ordering, in public administration, including installation of the ordered state of the primary disorder structures and processes of operation and maintenance of its evolution.

Keywords: public administration, evolution, structure and ordering processes Self-ordering, ways.

Постановка проблеми. Питанню самовпорядкування соціальних систем приділено значну увагу в науковій літературі. В той же час дослідження цього процесу не втрачають актуальності, оскільки проблеми синергетики стали предметом розгляду вчених за різними науковими напрямками. Це питання має не тільки науковий, а й практичний інтерес. Саме тому швидкий розвиток галузі науки “Державне управління” також потребує особливої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти процесів самовпорядкування в соціальних системах, що стосуються тематики цієї статті, розглядалися у працях І. Пригожина, А. Пригожина, Г. Шендровицького та інших відомих науковців, а також відображені в Енциклопедичному словнику з державного управління [1–6].

Метою статті є визначення та аналіз основних способів об’єктивізації самовпорядкування в системі державного управління.

Виклад основного матеріалу. Наука і практика державного управління виходить з того, що державне управління повинне мати науково обґрунтований характер, який передбачає, що у процесі такого управлін-

ня враховуються об’єктивні знання про явища, процеси та об’єкти. Такими знаннями є закони, закономірності, принципи. Саме з таких позицій будемо виходити при розгляді основних способів об’єктивізації самовпорядкування в системі державного управління.

Під об’єктивізацією самовпорядкування в системі державного управління розуміємо надання такому процесу об’єктивного характеру. Для цього звернемося до закономірностей, принципів, думок відомих і авторитетних вчених, а також до практичного досвіду функціонування таких систем.

За висловлюванням Ернеста Геккеля, самоорганізація – це встановлення впорядкованого стану у складних відкритих системах, що виникає з початкової неупорядкованості структур та процесів, організованих у просторі та часі, без впорядкування зовнішніх впливів. Це формування структури шляхом простих локальних взаємодій компонентів систем [1].

В Енциклопедичному словнику з державного управління наведено принцип самоорганізації систем, який передбачає зміну структури суспільної системи за рахунок влас-

них рушійних сил з метою досягнення стану рівноваги та ефективного функціонування. В основу самоорганізації покладено прагнення організацій забезпечити багатоманітність реакцій на зовнішні впливи, необхідну для усвідомленої реалізації досягнення її цілей [5, с. 575].

Самовпорядкування є однією з основних форм вияву процесу самоорганізації. Самовпорядкування в системі державного управління, що є складними відкритими системами, слід розглядати як встановлення її впорядкованого стану з початкової неупорядкованості структур і процесів функціонування та забезпечення її еволюційного розвитку (упередження кризових ситуацій, реформування, трансформація тощо). Тобто маємо два основних складових елементи подолання початкової неупорядкованості в системі державного управління, перший з яких пов'язаний з процесом функціонування (статика системи), а другий — з її стабільним поступовим розвитком (динаміка системи).

Насамперед розглянемо самовпорядкування в системі державного управління з позиції впорядкування стану її структур та процесів, що необхідно для її нормального функціонування та здійснення визначеної місії, якою передбачений організуючий, координуючий, регулюючий та контролюючий вплив системи або окремих органів державної влади на суспільство з метою досягнення визначених цілей держави у встановлений термін.

Відомий російський вчений Г. Щедровицький запропонував для характеристики діяльності як сис-

теми розглядати таку її складову, як організованість “матеріалу” [2]. Фактично під організованістю “матеріалу” в системі державного управління йдеться про впорядкування стану її структур та процесів. У цьому разі саме структури та процеси є тим самим “матеріалом”, з початкової неупорядкованості якого виникає впорядкований стан системи державного управління.

У системі державного управління, як і в інших соціальних системах, між структурами та процесами є певні взаємозв'язки. Один із них визначений відомим принципом А. Чандлера “стратегія визначає структуру”, який відображає логіку планування досягнення поставлених цілей, а саме “цілі → функції → структура” [3, с. 79]. Цілі відображають напрям дій системи, функції — процеси та засоби реалізації цілей, а структура — ту організаційну структуру (державу, державну владу, орган влади, організацію, установу, підприємство), що акумулює та матеріалізує (закріплює за елементами структури) ці функції та засоби у собі.

Відтак для державно-управлінської діяльності слід оцінювати організованість матеріалу не тільки за системою цілей, а й за функціями та структурами їх реалізації. Коли маємо порушення такої організованості матеріалу, то йдеться про факти неорганізованості і вони можуть бути неорганізованістю формування й реалізації цілей, функцій та структур.

У разі відхилення від заданих цілей маємо факт вияву цільової неорганізованості. Остання на практиці використовується в системах кон-

тролю для з'ясування факту і ступеня відхилення отриманих результатів від визначених цілей та їх корекції за умови суттєвої різниці.

Якщо маємо порушення формування та реалізації функціонального поля, тобто відхилення системи функцій або результатів їх реалізації від запланованого, то маємо факт вияву функціональної неорганізованості.

У разі порушення формування та реалізації організаційної структури, тобто її відхилення від запланованої, маємо факт вияву структурної (морфологічної) неорганізованості.

Враховуючи другий тип взаємозв'язку між структурами та процесами соціальних систем (взаємозв'язок форми і змісту), оскільки функціональне поле відображає зміст, а організаційна структура — відповідну форму оформлення цього змісту, цільову неорганізованість можна розглядати як інтегрований чинник функціональної та структурної неорганізованості, оскільки реалізація цілей потребує як функціонального наповнення, так і задіяння відповідних структур.

Цілі в системі державного управління відіграють важливу роль, оскільки саме їх формування визначає конкретні перспективи її розвитку, а їх реалізація призводить до виокремлення поля конкретної діяльності системи державного управління у певній часовій перспективі — стратегічній (5 і більше років), оперативній (2–5 років) і тактичній (до одного року). Відповідно до визначеної системи цілей обираються певні функції та конкретні заходи в їх межах, відповідно до яких визна-

чаються організаційні структури, що будуть їх реалізовувати.

Походження цілей для системи державного управління насамперед має політичне підґрунтя. Політичні сили (партії, рухи), що перемогли на національних виборах (президентських та/або парламентських), зобов'язані перед суспільством проводити ту політику, з програмою та гаслами якої вони прийшли до влади. Ця політика виявляється у прийнятих політичною більшістю концепціях, стратегіях, щорічних державних бюджетах. Саме тому ці документи відносять до політичних рішень, що визначають загальні цілі, обов'язкові для реалізації всією системою державного управління. Відповідні цілі, що віднесені до пріоритетних, становлять на певний (визначений політичними документами) термін основу проведення державної політики — загальнодержавної (політики соціально-економічного розвитку) та в окремих сферах і галузях суспільної діяльності. Такі політики реалізуються передусім через державні програми розвитку, національні проекти, державні цільові програми, заходи яких першочергово підтримуються державним бюджетом.

Визначимо причини цільової неорганізованості, тобто відхилення цілей у системі державного управління від заданих.

Таке відхилення може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

До об'єктивних причин цільової неорганізованості в системі державного управління слід віднести:

- ідеологічне відставання від передових країн світу;

- технологічне відставання від передових країн світу;
- відсутність достатніх ресурсних можливостей;
- відсутність національних ідей;
- політична нестабільність у країні;
- часта зміна курсу країни;
- відсутність стратегій розвитку країни, сфер і галузей суспільної діяльності;
- низький рівень інноваційності та креативності при визначенні цілей розвитку країни, сфер і галузей суспільної діяльності;
- порушення причинно-наслідкового зв'язку постановки цілей з умовами, що її викликали.

На необхідність врахування останньої причини фактично вказує В. Д. Бакуменко [3, с. 77], який наводить модель логіки процесу управління та визначає причинно-наслідковий зв'язок цілей з умовами, що склалися в об'єкті управління або довкола нього, шляхом визначення послідовності застосування принципів зумовленості, а саме: “принцип зумовленості потреб і мотивів об'єкта управління умовами, що склалися в ньому або довкола нього” → “принцип зумовленості інтересів об'єкта управління його потребами та мотивами” → “принцип зумовленості цілей об'єкта управління його інтересами”.

До суб'єктивних причин цільової неорганізованості в системі державного управління слід віднести:

- неузгодженість дій влади з їх постановки та реалізації;
- недостатня готовність об'єктів управління до реалізації поставлених цілей (різноманітні суспільні сфери,

галузі, відносини, територіальні органи влади, державні й недержавні підприємства, організації, установи);

- великий відсоток рішень з постановки та реалізації цілей, що повністю або частково не виконуються внаслідок помилок, закладених у них самих (30 %), або помилок персоналу (30 %) [4];

- неефективне структурування цілей;
- нечітке визначення пріоритетних цілей;
- неефективне програмування;
- неефективне проектування;
- невдале визначення організацій-виконавців;
- нераціональна побудова організаційних відносин при розподілі завдань;
- недостатня підготовленість персоналу до їх реалізації;
- низька вмотивованість персоналу до їх реалізації;
- послаблений або погано організований контроль за виконанням рішень;
- низький рівень інноваційності та креативності при прийнятті та реалізації управлінських рішень;
- неефективна організація та реалізація комунікативних зв'язків.

Фактично через інтегрований характер цільової неорганізованості в системі державного управління суб'єктивні та об'єктивні причини їх виникнення поширюються й на функціональну та структурну неорганізованість.

Постановка цілей є дуже важливим етапом управління. Як зазначено в Енциклопедичному словнику з державного управління, для цілепокладання характерні такі основні

чинники вибору: чітке виокремлення головної мети (місії); поміркована та обґрунтована структуризація цілей, тобто розклад головної мети на підцілі, реалізація яких сприяє її досягненню, а також своєчасне виявлення побічних цілей, що відволікатимуть ресурси від досягнення головної мети [5, с. 754, 755].

Результатом структуризації цілей у системі державного управління є ієрархія (дерево) цілей державного управління, яка має місце на кожному з його рівнів (державному, регіональному, територіальному).

Цілі в системі державного управління мають бути не завищеними, інакше їх буде важко досягнути у повному обсязі, не заниженими, бо тоді відбувається штучне гальмування розвитку відповідного об'єкта державного управління. У першому випадку може спостерігатися підрив авторитету влади внаслідок невиконання обіцянок, а в другому — внаслідок неналежної діяльності (невикористання реальних можливостей) або бездіяльності [3, с. 75].

Причини цільової неорганізованості можуть виявлятися залежно від засобу визначення цілей для суспільства.

Постановка цілей шляхом прийняття концепції пов'язана з необхідністю чіткого визначення відповідних напрямів дій на певний період часу. Це потребує виваженого структурування цілей та побудови ієрархії (дерева) цілей.

Формулюючи цілі шляхом прийняття стратегії, йдеться про визначення стратегічних цілей розвитку об'єкта управління на достатньо далеку перспективу з їх обґрунтуван-

ням методом SWOT-аналізу, зокрема його сильних та слабких сторін, можливостей та загроз. Постановка стратегічних цілей пов'язана зі значним ступенем невизначеності й потребує регулярного перегляду (для стабільних економік через 2–3 роки, для перехідних економік кожний рік).

При постановці цілей шляхом визначення державної політики слід виходити з того, що йдеться: а) про середньострокову перспективу; б) пріоритетні цілі такої політики, звичайно, реалізуються за допомогою державних цільових програм; в) останні актуалізуються (переглядаються та уточнюються) кожний рік.

Формуючи цілі шляхом визначення національних проектів, доцільно враховувати, що: а) вони спрямовані на пріоритетне вирішення певної проблеми національного рівня; б) розраховані на 4 роки; в) потребують актуалізації завдань проекту щорічно.

Дуже важливим для реалізації поставлених цілей є щорічне включення заходів відповідних видів їх постановки (концепцій, стратегій, державної політики, державних цільових програм, національних проектів, програм соціально-економічного розвитку) до державного бюджету. Невключення до бюджету — це припинення їх виконання, а відтак порушення організованості системи цілей через їх невиконання.

Функціональна неорганізованість може виникнути при порушенні правил та принципів здійснення процесів та застосування відповідних засобів. Її причини насамперед мають управлінський, технологічний та ресурсний характер.

Управлінські причини пов'язані з неефективністю управлінських дій (планування, організація, мотивація, контроль, прийняття управлінських рішень, комунікація, маркетинг) при супроводженні процесів та застосуванні відповідних засобів. Відомим прикладом управлінської функціональної неорганізованості є дублювання функцій різних органів влади. Це явище виявляється шляхом функціонального обстеження. Воно, раніше або пізніше, призводить до необхідності проведення адміністративного, адміністративно-територіального або навіть конституційного реформування.

Технологічні причини пов'язані з неефективністю перетворення цілей в результати, зокрема із: застосуванням застарілих ідей та технологій; повільним перевлаштуванням підприємств, технологічних ліній; низьким рівнем організації та продуктивності праці тощо.

Ресурсні причини насамперед пов'язані з: обмеженістю доступних ресурсів; неефективністю їх використання; високою енерго- та ресурсомісткістю; відставанням від передових країн світу за обсягом освоєння та застосування інформаційних технологій; проблемами кадрової політики; відтоком висококваліфікованих кадрів за кордон; низьким рівнем оплати праці тощо.

Функціональна неорганізованість може також виникнути при неправильному або неповному виборі та використанні функціональних засобів, серед яких — інструменти, технології, регламенти, правила, інструкції, права, обов'язки тощо.

Теорія, зокрема Закон необхідного різноманіття, диктує одне з основних правил функціональної організованості, а саме: суб'єкт управління повинен мати різноманіття не нижче, ніж об'єкт управління [5, с. 245]. Тож функціональна неорганізованість у системі державного управління може набирати форми функціональної збитковості або функціональної неповноти. У першому випадку йдеться про наявність більших функціональних можливостей у суб'єкта управління, ніж в об'єкта управління. У другому випадку йдеться про те, що суб'єкт управління функціонально не покриває всі потреби об'єкта управління.

Функціональна збитковість свідчить про марні витрати на виконання непотрібних функцій, а функціональна неповнота — про вихід частки функцій об'єкта управління з-під управління суб'єктом управління, а відтак і про необхідність виправляти ситуацію шляхом формування відповідних додаткових функцій управління та наділення ними суб'єкта управління.

Структурна неорганізованість є наслідком будь-якої з двох основних причин, або наслідком неорганізованості організаційної структури, або наслідком неорганізованості організаційних відносин.

Структурна неорганізованість може виникнути при порушенні правил і принципів організаційного проектування та побудови організаційних структур і організаційних відносин. До основних з цих правил слід віднести загальні принципи раціональної структури управління, які забезпечують оперативність і гнучкість у її

роботі, а саме: відповідність ланок управління його функціям; мінімізацію кількості шаблів (ланок) в ієрархії управління; зосередження на кожному шаблі всіх необхідних функцій управління; концентрацію функціональних ланок у функціональних вузлах; чітке виділення участі кожної функціональної ланки в єдиному процесі управління; усунення дублювання функцій; мінімізацію потоків команд з кожної ланки управління [6, с. 93].

Як приклад структурної неорганізованості, викликаній неорганізованістю організаційної структури, можна навести ситуацію, що склалася в системі органів виконавчої влади в Україні на початку 1998 р. Кількість центральних органів виконавчої влади значно перевищувала не тільки європейські аналоги, а й аналоги країн колишнього СРСР, відбувалося дублювання багатьох їх функцій. Для зміни цієї ситуації на краще в Україні в 1998 р. було започатковано адміністративну реформу. Насамперед було суттєво скорочено кількість центральних органів виконавчої влади, у тому числі міністерств — до 15. Їх кількість та склад значною мірою були приведені відповідно до типової структури таких органів у країнах Європейського Союзу. За 12 років після цього така структура знову розрослася й був зроблений наступний крок адміністративної реформи — прийнято указ Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [7]. Відповідно до цього указу утворено 16 міністерств, 28 державних служб, 14 агентств, 7 державних інспекцій,

2 державні адміністрації, державну комісію, 2 комітети, 2 фонди тощо.

Розглянемо самовпорядкування у системі державного управління з позиції забезпечення її еволюційного розвитку. В цьому разі під організованістю “матеріалу” слід розуміти послідовне поступове покращення основних характеристик і показників таких систем (ефективність, економічність, результативність, демократичність, інноваційність, плановість, стійкість до змін, підготовленість персоналу тощо). За цих умов йдеться про організованість еволюційного розвитку системи державного управління. Неорганізованість еволюційного розвитку таких систем полягає в порушенні послідовності та поступовості їх розвитку, відсутності інноваційності, припиненні покращення основних характеристик і показників, погіршенні останніх, гальмуванні розвитку, стагнації та розпаді. Неорганізованість еволюційного розвитку включає можливі ситуації і їх створення, що може призвести до криз (політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних, конституційних та ін.).

Дуже важливо розуміти: те, що відбувається в системі державного управління, фактично одразу переноситься на відповідні об’єкти державного управління. Якщо суб’єкт управління припиняє розвиток у сучасному глобалізованому світі, то й у відповідному об’єкті управління радше відбуватимуться аналогічні процеси. Саме ця обставина, а також створення умов, що призводять до кризових ситуацій, є найбільш загрозливими наслідками неорганізованості еволюційного розвитку.

Подолання неорганізованості еволюційного розвитку систем державного управління зазвичай досягається широким спектром засобів залежно від ситуації. Серед них — реформування, антикризове управління, прогнозування, створення резервів тощо. Особлива увага при цьому приділяється моніторингу для відстежування та оцінювання ступеня загрози еволюційному розвитку.

Висновки. У статті розглянуто та проаналізовано основні способи об'єктивізації самовпорядкування в системі державного управління. Серед них — встановлення її впорядкованого стану з початкової неупорядкованості структур та процесів функціонування та забезпечення її еволюційного розвитку. Для оцінювання впорядкованості структур, процесів, еволюційного розвитку використано критерій їх організованості. Здійснено класифікацію основних видів неорганізованості та їх аналіз, зокрема цільової, функціональної, структурної неорганізованості, а також неорганізованості еволюційного розвитку системи державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Решение* “Мировых загадок”, сформулированных в конце 19 века Эрнестом Геккелем [Электронный ресурс]. С. 22–25. — Режим доступа: docs.podelise.ru/docs/index-2782.html?page=22
2. *Щедровицкий Г. П.* Философия. Наука. Методология / Г. П. Щедровицкий. — М. : Школа культ. политики, 1997. — 656 с.
3. *Бакуменко В. Д.* Державно-управлінські рішення : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко. — К. : ВПЦ АМУ, 2011. — 340 с.
4. *Пригожин А.* Организационные управленческие патологии / А. Пригожин // *Общественные науки и современность*. — 1998. — № 3. — С. 16–23.
5. *Енциклопедичний словник з державного управління* / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна]. — К. : НАДУ, 2010. — 820 с.
6. *Бакуменко В. Д.* Державне управління : основи теорії, історія і практика : навч. посіб. / [В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Їжа, Г. І. Арабаджи]; за заг. ред. П. І. Надолішнього, В. Д. Бакуменка. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. — 394 с.
7. *Указ Президента України* “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>. — Заголовок з екрана.

УДК: 343.9:343.352(477)

Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений юрист України,
Президент Всеукраїнської асамблеї док-
торів наук з державного управління, заві-
дувач кафедри публічного адмініструван-
ня, Міжрегіональна Академія управління
персоналом, Україна, 03039, м. Київ, вул.
Фрометівська, 2, тел.: (044) 490 95 00,
e-mail: poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Романенко Евгений Александрович,
доктор наук по государственному управ-
лению, доцент, заслуженный юрист Ук-
раины, Президент Всеукраинской ассам-
блеи докторов наук по государственному
управлению, заведующий кафедрой пу-
бличного администрирования, Межрегио-
нальная Академия управления персона-
лом, Украина, 03039 г. Киев, ул. Фроме-
товская, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail:
poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Romanenko Yevhen Aleksandrovych,
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Pres-
ident of the Ukrainian Assembly of Doctors
of Science in public administration, Head of
the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Man-
agement, Ukraine, 03039, Kyiv, Str. Frome-
tovskaya, 2, tel.: (044) 490 95 00, e-mail:
poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Щокін Ростислав Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, від-
мінник освіти, майстер спорту, заслу же-
ний працівник фізичної культури і спорту
України, заступник Голови Наглядової ра-
ди, Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна, 03039 м. Київ, вул. Фро-
метівська, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: iarpn@iarpn.edu.ua

Щёкин Ростислав Георгиевич,
кандидат юридических наук, доцент, отличник образования, мастер спорта, заслу же-
ный работник физической культуры и спорта Украины, заместитель Председателя

Наблюдательного совета, Межрегиональная Академия управления персоналом, Украина, 03039 г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: iapm@iapm.edu.ua

Shchokin Rostislav Georgiyevich,

PhD in Law, Associate Professor, Excellent of the Education, Master of Sports, Honored Worker of Physical Culture and Sports of Ukraine, Deputy Chairman of the Supervisory Board, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel.: (044) 490 95 00, e-mail: iapm@iapm.edu.ua

КОРУПЦІЙНА БЕЗКАРНІСТЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Схарактеризовано досвід протидії корупції у розвинених демократичних країнах, зміни в законодавстві України, нову антикорупційну систему, її здобутки та недоліки. Проаналізовано за останній рік висловлювання окремих іноземних високопосадовців та комплексні експертні оцінки, отримані в межах реалізації міжнародних моніторингових механізмів в антикорупційній сфері. Розроблено пропозиції з удосконалення боротьби з корупцією.

Ключові слова: корупція, антикорупційне законодавство, антикорупційні заходи, антикорупційна система, міжнародні рейтинги.

КОРРУПЦИОННАЯ БЕЗНАКАЗАННОСТЬ В УКРАИНЕ

Аннотация. Охарактеризованы опыт противодействия коррупции в развитых демократических странах, изменения в законодательстве Украины, новая антикоррупционная система, ее достижения и недостатки. Проанализированы за последний год высказывания отдельных иностранных государственных деятелей и комплексные экспертные оценки, полученные в рамках реализации международных мониторинговых механизмов в антикоррупционной сфере. Разработаны предложения по совершенствованию борьбы с коррупцией.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционное законодательство, антикоррупционные меры, антикоррупционная система, международные рейтинги.

CORRUPTION INDEPENDENCE IN UKRAINE

Abstract. The experience of combating corruption in developed democratic countries, changes in the legislation of Ukraine, characterized the new anti-corruption system, its achievements and shortcomings, analyzed the statements of some foreign statesmen and complex expert assessments received within the framework of international monitoring mechanisms In the anti-corruption sphere, developed proposals to improve the fight against corruption.

Keywords: corruption, anti-corruption legislation, anti-corruption measures, anti-corruption system, international ratings.

Постановка проблеми. Останніми роками рівень корупції в Україні зріс і став однією з нагальних проблем сучасності. Це негативне явище створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, порушує принципи верховенства права і встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору, руйнує моральні та суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні. Така ситуація вимагає максимальної концентрації зусиль усіх гілок влади та органів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корупція в Україні — одна з найболючіших тем, яка майже щоденно відображається в усіх засобах масової інформації як у країні, так і за кордоном. Вивченню причин стану присвячена велика кількість праць вітчизняних науковців — Л. І. Аркуші, В. М. Вересова, А. Є. Жалинського, В. С. Журавського, М. Ю. Бездольного, П. Т. Геги, Ю. Я. Касараби, М. І. Камлика, Р. П. Марчука, М. І. Мельника та багатьох інших.

Мета статті — коротко схарактеризувати досвід протидії корупції у розвинених демократичних країнах, зміни в законодавстві України, які сталися після 2014 року. Проаналізувати нову антикорупційну систему, її здобутки та недоліки, а також

висловлювання окремих зарубіжних високопосадовців під час міжнародних заходів та періодичну комплексну експертну оцінку, отриману в межах реалізації міжнародних моніторингових механізмів в антикорупційній сфері. Дати пропозиції з удосконалення роботи по боротьбі з корупцією.

Виклад основного матеріалу. Корупція існує в усіх країнах, однак у різних пропорціях, на різних рівнях і має різну природу свого походження. На сьогодні в поясненні причин безпрецедентного розмаху корупції на перший план виходить неефективність використання міжнародного досвіду боротьби з цим негативним явищем.

Що Україна може запозичити з досвіду протидії корупції у розвинених демократичних країнах? Насамперед — досконаліше антикорупційне законодавство. Україна підтримала план дій по боротьбі з корупцією для держав з перехідною економікою, що був розглянутий та прийнятий у вересні 2003 р. у Стамбулі, та ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р.

На відміну від України корупція як злочин розглядається в законодавстві Німеччини. Головним законодавчим актом у цій державі є “Закон про боротьбу з корупцією”, прийнятий 13 серпня 1997 р. У ньому закріплені головні види корупційних злочинів: підкуп парламентаріїв (§108); підкуп та продажність при ділових стосунках (§299); особливо тяжкі випадки підкупу та продажності при ділових стосунках (§300); надання переваги (§331); продажність (§332); підкуп (§334);

особливо тяжкі випадки підкупу та продажності (§335) [1].

Найрозвиненіша система норм, спрямованих на боротьбу з корупцією, міститься у кримінальному законодавстві США. Два закони, прийняті сорок років тому, прямо забороняють отримання хабарів (“Про підкуп державних службовців і свідків”, “Про практику корупції за кордоном”). Крім цього, у значно ширшому колі законодавчих актів передбачено заходи, за допомогою яких можна боротися з корупцією [2].

У законі “Про практику корупції за кордоном”, підписаному 20 грудня 1977 р. Дж. Картером, йдеться про те, що всі фірми, що контролюються Комісією з питань цінних паперів, та біржі (SEC), а також інші американські “національні концерни” не мають права “з корупційною метою” пропонувати, давати які-небудь цінності будь-якій “іноземній офіційній особі”, або іноземній політичній партії, з метою вплинути на офіційний акт, чи рішення, заради отримання конкурентної переваги. Закон зобов’язує згадані американські компанії: вести й зберігати бухгалтерські книги, звіти й рахунки.

У більшості штатів передбачено також кримінальну відповідальність за підкуп представників профспілок і за отримання ними хабарів “за угодою чи з розумінням”, що це вплине на їхні дії й рішення, та за хабарництво у сфері спорту (підкуп учасників спортивних змагань, суддів, тренерів, секундантів, стартерів тощо).

Проблем корупції торкаються й деякі інші закони Сполучених Штатів. Так, у законодавстві США про поліцію вказується, що полісмен не

має права і далі виконувати свої охоронні, чи розшукові, функції поза службою за додаткову плату. У полісмена не повинно бути родичів, які є власниками кафе, магазинів, казино, розважальних закладів з азартними іграми, які торгують спиртними напоями, лотерейними білетами, тютюновими виробами. Всі ці обмеження спрямовані на боротьбу з прихованими формами корупції.

Багаторічний досвід боротьби з продажністю посадових осіб у різних країнах дає змогу визначити кілька форм різновидності корупції [3], а саме:

1) отримання посадовою особою винагороди (без попередньої домовленості про це) за вже здійснену правомірну дію (бездіяльність) з використанням службового становища;

2) отримання винагороди за тих самих умов за дію (бездіяльність), пов’язану з порушенням службових обов’язків;

3) отримання посадовою особою матеріальної вигоди до здійснення нею правомірних дій (бездіяльності) з використанням службового становища. Різновидом цієї ситуації є припис, коли посадова особа вимагає хабар, погрожуючи здійснити дії, що порушують законні інтереси хабародавця, або не здійснити законні дії, претендувати на які хабародавець має підстави;

4) отримання посадовою особою матеріальної вигоди до здійснення нею незаконних дій, що у них зацікавлений хабародавець;

5) отримання посадовою особою подарунків від осіб, які так чи інакше від неї залежать, знаходяться під її юрисдикцією, зацікавлені в її вдяч-

ності, заступництві, потуранні тощо, без будь-якої домовленості щодо конкретної службової дії;

б) побори, данина, що накладаються посадовою особою на підлеглих та інших осіб, які залежать від неї.

Усі перераховані види корупційних дій посадових осіб уже враховані в новій редакції закону про державну службу [4].

З урахуванням стратегії боротьби з корупцією, визначеної Міжнародними правовими актами, виникає необхідність закріплення в національному кримінальному законодавстві України основних видів корупційних злочинів [5]:

- хабарництво;
- кримінальний лобізм;
- непотизм (заступництво на основі особистих зв'язків);
- незаконна участь у підприємницькій діяльності особисто чи через близьких, або довірених осіб;
- надання ексклюзивних прав з метою корисливого використання, придбання чи відволікання державних коштів і власності для своєї корпоративної групи;
- будь-яке використання чи маніпулювання службовою інформацією в особистих чи групових інтересах;
- підкуп посадових осіб;
- надання переваг, пільг, протекціонізм, прямі, або непрямі, внески в період виборчих кампаній на користь визначених партій та осіб;
- незаконний розподіл кредитів та інвестицій;
- проведення приватизації шляхом організації незаконних конкурсів, аукціонів;

– фактичного захоплення пакетів акцій, що знаходяться у державній власності;

– повне, або часткове, звільнення від митних платежів і податків;

– незаконне застосування системи преференцій щодо різних промислових, фінансових, торгових та інших корпоративних груп.

Безумовно, в новому антикорупційному законодавстві України повинні бути враховані й інші заходи протидії корупції, що їх успішно використовують у передових демократичних країнах.

Характеризуючи загалом стан справ з протидії корупції в Україні, слід зазначити, що після прийняття парламентом наприкінці 2014 р. пакета прогресивних антикорупційних законів Україна стала на шлях системної протидії, запобігання та виявлення корупції. На сьогодні сформована та функціонує принципово нова антикорупційна система, що відповідно до міжнародних стандартів і кращих світових практик має переважно превентивний характер і орієнтована на створення в суспільстві ефективних механізмів запобігання корупції.

Одним з основних показників ефективності реалізації антикорупційної реформи в минулому році стало створення та повноцінне започаткування діяльності трьох ключових спеціалізованих антикорупційних установ.

Національне антикорупційне бюро України, до повноважень якого віднесено досудове розслідування корупційних та пов'язаних із корупцією злочинів, вчинених вищими посадовими особами, уповноваженими

на виконання функцій держави, або місцевого самоврядування, або які становлять особливу суспільну небезпеку.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура, на яку покладено функції зі здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування Національним антикорупційним бюро, підтримання державного обвинувачення у провадженнях, віднесених до компетенції Національного антикорупційного бюро, представництва інтересів громадян, або держави, в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними правопорушеннями.

У 2016 р. було утворено і започаткувало свою роботу *Національне агентство з питань запобігання корупції*. Саме цей орган покликаний забезпечувати реалізацію антикорупційної політики, визначати основні засади її формування, реалізовувати низку повноважень, пов'язаних із затвердженням відомчих антикорупційних програм із забезпечення дотримання публічними службовцями законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, правил етичної поведінки, здійснення щодо них заходів фінансового контролю, а також забезпечення державного фінансування політичних партій.

Важливу роль у сфері протидії корупції на сьогодні відіграють й інші спеціально уповноважені суб'єкти, що ними є органи прокуратури та Національна поліція.

При Президентові України утворено Національну раду з питань антикорупційної політики, яка є консультативно-дорадчим органом.

Парламентський контроль здійснює Комітет Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції, а також підрозділи і особи з питань запобігання та виявлення корупції, що утворені, або визначені, в державних органах та органах місцевого самоврядування на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Ще три державні органи, започаткування ефективної діяльності яких матиме істотний вплив на стан справ з протидії корупції, перебувають на етапі утворення чи становлення.

По-перше, це *Національне агентство України* з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, що забезпечуватиме формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, що на них може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні.

По-друге, становлення *Державного бюро розслідувань*, що здійснюватиме правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, у тому числі корупційних, віднесених до його компетенції.

По-третє, необхідно завершити утворення *Вищого антикорупційного суду України*, про що неодноразово наголошувалося. Саме ця установа здійснюватиме правосуддя у справах, підслідних Національному антикорупційному бюро України.

Крім створення законодавчих передумов та започаткування роботи спеціалізованих антикорупційних

інституцій, досягненням стало практичне впровадження з 2016 р. низки превентивних антикорупційних механізмів.

Розпочато реформування законодавства про державну службу та службу в органах місцевого самоврядування з метою створення доброчесної системи публічної служби.

Запроваджено систему електронних закупівель ProZorro, що забезпечила перехід від корупційних і прихованих паперових тендерів до прозорості, відкритої для всіх електронної системи. Суспільство отримало інструмент контролю за публічними закупівлями, впливу на її вдосконалення та запобігання виявам корупції.

Великим проривом є запуск електронного декларування майнового стану публічних службовців. Це унікальна система, що здатна виявляти не лише факти незаконного збагачення, а й прихованого конфлікту інтересів. До системи Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, або місцевого самоврядування, подано майже 1,5 млн документів, у тому числі за період декларування 2016 р. — 1 млн документів. Національним агентством уже проводяться перші повні перевірки поданих електронних декларацій понад 100 осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Запроваджено пряме державне фінансування політичних партій та виборчих кампаній з метою створення і забезпечення функціонування системи контролю та встановлення обмежень, забезпечення прозорості

та підзвітності фінансування політичних сил. Минулого року прийнято перші звіти політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, складено і скеровано до суду перші адміністративні протоколи щодо правопорушень, пов'язаних з недотриманням порядку подання таких звітів.

Вагомим здобутком є напрацювання національного інструментарію щодо оцінки кількісних та якісних показників рівня корупції в Україні, що дасть можливість систематично моніторити та оцінювати рівень корупції в нашій державі, а також фіксувати динаміку показників поширеності корупції та сприйняття населенням ефективності антикорупційної діяльності. У грудні 2016 р. Національним агентством з питань запобігання корупції було презентовано результати першого пілотного дослідження на основі Методики стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного за підтримки Програми розвитку ООН та Проекту міжнародної технічної допомоги ОБСЄ. Саму Методику схвалено НАЗК 12 січня 2017 р. Аналізи результатів дослідження очікується отримати в липні поточного року [6].

Досягненням є також упровадження практики підготовки антикорупційних програм у державних органах, органах місцевого самоврядування та юридичних особах публічного права. Саме з метою забезпечення єдиного підходу в органах влади до організації роботи з оцінки корупційних ризиків, що виникають при реалізації ними своїх повноважень, НАЗК затверджено Методоло-

гію оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, що визначає комплекс правил і процедур щодо оцінки корупційних ризиків, що проводяться в рамках підготовки антикорупційної програми того чи іншого органу державної влади з періодичним переглядом. Підготовлено та затверджено Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, такі програми у майбутньому підлягатимуть погодженню з НАЗК.

У липні 2017 р. НАЗК скасувало рішення № 2 “Перелік посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків” від 17 червня 2016 р. Наразі затверджено два окремих переліки: з високим корупційним ризиком для здійснення окремих цілей, визначених статтею 50 (щодо повної перевірки декларацій), та підвищеним корупційним ризиком для здійснення окремих цілей, визначених статтею 56 (щодо проведення спеціальної перевірки) Закону України “Про запобігання корупції” [7].

Зокрема, до переліку, де корупційний ризик є високим, входять такі посади:

- глави Адміністрації президента та його заступники;
- керівники та заступники керівників структурних підрозділів Національного банку України;
- керівники та їх заступники у територіальних управліннях Державної судової адміністрації;
- керівники та заступники державних підприємств, установ, організацій;
- деякі керівники в органах місцевого самоврядування;

– деякі керівники, відповідальні за реалізацію антикорупційної програми;

– члени державних колегіальних органів, які здійснюють функції з державного регулювання.

До переліку, де корупційний ризик є підвищеним, увійшли такі посади:

- глави АП та його заступники;
- члени державних колегіальних органів;
- посади, які повинні замінюватися старшим офіцерським складом військовослужбовців у військових комісаріатах;
- керівники та їх заступники у структурних підрозділах НБУ;
- керівники та їх заступники в територіальних управліннях Державної судової адміністрації;
- керівники держпідприємств, установ і організацій та їх заступники (крім громадян інших держав);
- посади державної служби, визначені структурою державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, у разі недоцільності утворення структурних підрозділів;
- деякі посади в органах місцевого самоврядування.

Слабким місцем залишається робота з особами, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, яких називають викривачами.

На парламентських слуханнях 24 травня 2017 р. “Стан реалізації засад антикорупційної політики в Україні” було відмічено, що рівень виконання заходів, передбачених Антикорупційною стратегією на 2014–2017 рр. та планом заходів з її реалізації, наближається до 65 %,

що свідчить про недостатність зусиль, докладених різними суб'єктами антикорупційної політики, для втілення її в життя [8].

Євроінтеграційний курс України цілком логічно має наслідком пильний інтерес міжнародної спільноти до процесу реалізації антикорупційної реформи. Саме тому ефективність впровадження ініціатив у цій сфері є одним із ключових іміджевих показників нашої держави на міжнародній арені. Йдеться про висловлювання окремих іноземних високопосадовців під час міжнародних заходів і про періодичну комплексну експертну оцінку, отриману в рамках реалізації міжнародних моніторингових механізмів в антикорупційній сфері.

У Парламентській асамблеї Ради Європи, де на адресу Києва неодноразово звучали більш ніж компліментарні заяви, нарешті визнали: помітних і конкретних результатів антикорупційної діяльності в Україні немає. “Асамблея стурбована тим, що темп боротьби з корупцією надто повільний і конкретні результати дуже обмежені”, — йдеться в січневій резолюції ПАРЕ по Україні. “Тривала відсутність помітного і конкретного прогресу в цій галузі... може зменшити наслідки масштабної реформи органів влади і, в кінцевому підсумку, підірвати довіру суспільства до політичної і судової системи в цілому”, — повідомляється в документі [9].

Посол Європейського Союзу в Україні Хюг Мінгареллі під час зустрічі зі студентами Львівського національного університету заявив, що корупція в Україні турбує потенційних інвесторів навіть більше, ніж війна. “Кілька людей перетворюють

вашу фантастичну країну в банкомат. Більшою мірою це завдяки корупції. Тому ми присвячуємо багато нашого часу, енергії і ресурсів, ділячись нашим досвідом подолання корупції з вашою владою”, — заявив він [10]. Ще більш категоричним був екс-прем'єр Великої Британії Девід Кемерон: “Рівень корупції в Україні дійсно неприпустимий... Це ракова пухлина, що вбиває країну”.

Результати дослідження, проведеного аудиторською компанією Ernst & Young в період з листопада 2016 р. по січень 2017 р., опубліковані в квітні 2017 р., показали, що країна за два роки піднялася з сьомого на перше місце за рівнем корупції серед 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки із розвиненими ринками чи ринками, що розвиваються. Так, кількість респондентів, які вважають, що хабарництво і корупція широко розповсюджені в країні, становить 88 %. За даним показником Україна знаходиться на найнижчих позиціях серед усіх країн — учасниць дослідження ЕУ. В той же час серед країн з розвиненими ринками Данія, Норвегія і Фінляндія мають найнижчі вияви корупції в бізнесі.

Також вказується, що “відсутність економічного зростання і поліпшення бізнес-клімату в нашій країні, в комбінації з відсутністю ефективної системи покарання, може підштовхнути бізнесменів до порушення етичних норм” [11].

У квітні 2017 р. Петро Порошенко підписав зміни до Закону України “Про запобігання корупції”, згідно з якими члени антикорупційних громадських організацій зобов'язані подавати електронні декларації [12].

Це викликало критику в США, ЄС, Канаді і Британії. В американському посольстві заявили, що цей закон — “серйозний крок назад” для України.

Водночас у липні 2017 р. федеральними правоохоронними органами США, на підставі документів, перекладених Держдепом, ініційовано перевірку використання грошей американських платників податків громадськими організаціями в Україні. Одним із суб’єктів розгляду стала громадська організація — Центр протидії корупції в Україні. Організацію підозрюють у нецільовому використанні виділених програмами США грантових коштів, а членів Центру — у незаконному збагаченні за рахунок грошей американських платників податків [13].

Боротьба української влади з корупцією зводиться лише до гучних обіцянок (заявив у травні 2017 р. в Києві голова глобального антикорупційного руху Transparency International (TI) Хосе Угаса), українська влада продемонструвала “дуже незначні результати” в боротьбі з корупцією і “не усвідомлює, наскільки нагальною вона має бути”. В Україні панує атмосфера безкарності щодо корупції. Він порадив українським антикорупційним органам терміново “підсмажити велику рибу”, тобто довести до суду гучні справи чиновників-корупціонерів часів Януковича. За його інформацією, у 2016 р. в дослідженні TI, яке визначає індекс сприйняття корупції у світі, згідно з яким “0” — тотальна корупція, а “100” — її повна відсутність, Україна отримала 29 пунктів зі 100 і опинилася на 131 місці серед 176 країн [14].

Такі показники великою мірою пояснюються розповсюдженням інформації про масштаби корупційних злочинів часів Януковича. До речі, саме Янукович у 2016 р. очолив інший рейтинг TI — Unmask the Corrupt, у якому обирався найбільший корупціонер світу. “Це свідчить про те, що не лише українці, а й люди в усьому світі чекали від влади в Києві рішучої та потужної реакції на злочини Януковича та його оточення, щоб в Україні нарешті перервався ланцюжок корупційної безкарності”. У Transparency International розчаровані й тим, що запровадження системи електронного декларування прибутків державних чиновників “досі не дало кінцевого результату”. “Жоден із чиновників не притягнений до відповідальності за неправдиві дані в своїй е-декларації, а перевірка декларацій, хоча б першої хвили, ще досі не почалася”.

Директор Європейського банку реконструкції та розвитку в країнах Східної Європи і Кавказу Френсіс Маліж у червні 2017 р. порівняв боротьбу з корупцією в Україні зі спортивною риболовлею — “зловили, сфотографували, відпустили” [15].

Держсекретар США Рекс Тіллерсон перед відвідуванням Києва на наступний день після закінчення саміту G20 зробив гучну заяву про те, що немає сенсу боротися за Україну, якщо її душу згубить корупція. Це чіткий натяк Порошенку. Не населенню чи країні, а саме Президенту [16].

Останнім часом в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато: прийнято спеціальний антикорупційний закон та низку інших

законодавчих актів антикорупційного спрямування, створено нові антикорупційні органи, готується створення антикорупційного суду. Однак ці та інші, здійснювані в державі та суспільстві, заходи не привели до відчутних позитивних результатів у справі протидії корупції. Причин тому багато — як об'єктивних, так і суб'єктивних. Трагізм ситуації в тому, що українські політики не стільки не хочуть реформувати систему, скільки не знають як це зробити, тому, погравшись трохи в борців з корупцією на провідних національних телеканалах, вони успішно очолюють прямо чи опосередковано корупційні схеми. Особливість сучасної корупції в Україні в тому, що вона кризового типу, який полягає в тому, що:

- а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю законодавства);
- б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні. У цьому її загроза для національної безпеки України.

Вивчаючи зарубіжний досвід боротьби з корупцією, пропозиції як у науковій літературі, так і в пресі, зупинімося на трьох найефективніших.

По-перше, удосконалення законодавчої бази. Для подальшої інтеграції України у міжнародну боротьбу з корупційними виявами та запровадження світових антикорупційних стандартів слід ратифікувати та імплементувати в національне законодавство Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів і Конвенцію ОЕСР про боротьбу з хабарництвом іноземних посадових

осіб у міжнародних ділових операціях.

Для зменшення корупціогенних чинників, мінімізації необґрунтованих дискреційних повноважень та можливостей для зловживань з боку посадових осіб органів державної влади необхідно розробити та ухвалити Кодекс адміністративних процедур, що детально стандартизує всі процеси реалізації органами виконавчої влади регуляторних, контрольних, дозвільних та інших повноважень при взаємодії з фізичними та юридичними особами. При цьому особливу увагу необхідно приділити максимальному запровадженню електронного документообігу.

Для активізації протидії корупції у найвразливіших секторах державного управління пропонується підготувати та ухвалити Закон про службу фінансових розслідувань з урахуванням пропозицій міжнародних експертів та громадськості.

Для впорядкування відносин органів державної влади, передусім парламенту, з бізнес-середовищем з метою вилучення корупційної складової з цієї сфери спілкування влади з підприємцями та їх об'єднаннями слід розробити та ухвалити Закон про правові засади лобіювання.

По друге, подальше і швидке проведення адміністративної реформи та дерегуляції економіки. Українська система державного управління, по суті, залишилася радянською і неспроможна ефективно працювати за умов ринкової економіки. Корупційні вияви, що перетворилися на своєрідний ринковий механізм, роблять її більш гнучкою. До цього призводять, зокрема, складність процедури отри-

мання послуг в органах влади, особистий контакт заявника і чиновника, обмежений доступ до адміністративного органу, брак інформації про процедуру надання адміністративних послуг, спрямованість діяльності органів влади на стягнення штрафів, а не на їх попередження. Необхідно мінімізувати особисте спілкування громадян з чиновниками, які готують або приймають рішення. Цього можна досягти за допомогою використання поштового зв'язку та електронної пошти, створення сервісних центрів, де громадяни можуть здати відразу всі документи, впорядкування черг, збільшивши години прийому чиновників, покращення інформування громадян через створення довідкових служб та електронних ресурсів з детальним переліком усіх послуг і процедурою їх надання, запровадження механізму сплати штрафів через банківські установи, а не на місці перевірки інспекторами. Наприклад, з 12 травня набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення умов ведення будівельної діяльності”, який скасовує процедуру отримання техумов пожежної та техногенної безпеки, що дублюється, тому що вже врахована в ДБН (державних будівельних нормах). Це сприятиме підвищенню позиції України в загальному рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business, а також дозволить додатково залучити в економіку України близько 1,2 млрд дол. інвестицій [17].

По-третє, необхідно змінювати світогляд населення, оскільки складність подолання корупції пов'язана ще з тим, що в таких протиправних

діяннях зацікавлені не тільки представники органів влади, а й бізнесмени та пересічні громадяни. Люди схильні дати “хабаря”, навіть коли в них не вимагають, з метою мати державне рішення на свою користь у найкоротші терміни. З дослідження Ernst & Young випливає, що 77 % членів ради директорів або старших менеджерів стверджують, що вони могли б виправдати неетичну поведінку, щоб допомогти бізнесу вижити, причому кожен третій з них готовий запропонувати грошову винагороду в обмін на укладення або продовження контракту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Банненберг Б.* Корупція в Німеччині / Б. Банненберг. — Мюнхен : Бек, 2004. — 227 с.
2. *Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію* / [за ред. Б. В. Романюка, М. І. Камлика]. — К.: Школяр, 1999. — 480 с.
3. *Дедекаєв В. А.* Корупція — червоточина держави / В. А. Дедекаєв // Міліцейський кур'єр. — 1998. — № 52. — С. 6–10.
4. *Про державну службу*: Закон України від 10.12 2015 р. № 889-VIII.
5. *Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією, підготовлений Секретаріатом ООН.* — Каїр, 1995. — С. 69.
6. <https://nazk.gov.ua/news/v-nazk-prezentuvaly-rezultaty-pilotnogo-doslidzhennya-rivnya-korupciyi-v-ukrayini>
7. <http://www.pravda.com.ua/news/2017/07/7/7149008/>
8. http://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/145041.html

9. <https://ua.112.ua/polityka/rezoliutsiia-parye-shchodo-funktsionuvannia-demokratychnykh-instytutiv-v-ukraini-povnyi-tekst-367696.html>
10. <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3833819-posol-yes-koruptsiia-v-ukraini-strashnisha-za-viinu>
11. <http://www.ey.com/ua/uk/news-room/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey>
12. *Про протидію корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII.*
13. http://espreso.tv/news/2017/07/19/ssha_pereviryat_yak_ukrayinskyy_centra_protydyi_korupciyi_vykorystovuvav_grantovi_groshi
14. www.dw.com/uk/transparency-international-v-ukraini-panyue-korupciyna-bezkarnist/ua-38952074
15. <http://agroportal.ua/news/ukraina/v-ebrr-sravnili-borbu-s-korruptsiei-v-ukraine-s-rybalkoi/>
16. http://24tv.ua/ru/reks_tillerson_peredav_ne_dvoznachne_poslannya_poroshenku_n838828
17. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення умов ведення будівельної діяльності: Закон України від 12.05.2017 р. № 2020-VIII.*

УДК: 339.138:005.4

Ромат Євген Вікторович,

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри маркетингу та реклами, Київський національний торговельно-економічний університет, Україна, 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19, тел.: (050) 343 43 21, e-mail: evromat@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5028-1379

Ромат Евгений Викторович,

доктор наук по государственному управлению, профессор, заведующий кафедрой маркетинга и рекламы, Киевский национальный торгово-экономический университет, Украина, 02156, г. Киев, ул. Куото, 19, тел.: (050) 343 43 21, e-mail: evromat@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5028-1379

Romat Yevgeny Victorovich,

Doctor of Sciences in Public Administration,

Professor, Head of the Department of Marketing and Advertising, Kyiv National Trade-Economic University, Ukraine, 02156, Kyiv, st. Kyoto, 19, tel.: 050 343 43 21, e-mail: evromat@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5028-1379

ЕЛЕМЕНТ “ЦІНА” В КОМПЛЕКСІ ПУБЛІЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Анотація. Досліджено теоретичні та практичні питання формування елементу “ціна” в комплексі публічного маркетингу. Розглянуто дефініції категорії “комплекс маркетингу”, висвітлено еволюцію її розвитку. Проаналізовано основні напрями розвитку концепції комплексу маркетингу. Показано, що релевантнішим підходом до поняття комплексу маркетингу в публічному управлінні є трансформація його розуміння від моделі “4P’s” у модель “4C’s”. Детально представлено співвідношення між моделями комплексу маркетингу “4P’s” та “4C’s”. Підведено підсумки аналізу цінової політики суб’єктів публічного маркетингу.

Ключові слова: ціна, публічний маркетинг, модель “4P’s”, маркетинг-мікс.

ЭЛЕМЕНТ “ЦЕНА” В КОМПЛЕКСЕ ПУБЛИЧНОГО МАРКЕТИНГА

Аннотация. Исследованы теоретические и практические вопросы формирования элемента “цена” в комплексе публичного маркетинга. Рассмотрены

дефініції категорії “комплекс маркетинга”, освещена еволюція її розвитку. Проведен аналіз основних напрямів розвитку концепції комплексу маркетинга. Показано, що найбільш релевантним підходом к поняттю комплексу маркетинга в публічному управлінні є трансформація його розуміння від моделі “4P’s” в модель “4C’s”. Подробно представлено співвідношення між моделями комплексу маркетинга “4P’s” і “4C’s”. Підведені ітоги аналізу цінової політики суб’єктів публічного маркетинга.

Ключевые слова: ціна, публічний маркетинг, модель “4P’s”, маркетинг-микс.

ELEMENT “PRICE” IN THE PUBLIC MARKETING COMPLEX

Abstract. The article is devoted to research of theoretical and practical questions of formation of the element “price” in the complex of public marketing. The article defines categories of “marketing complex”, examines the evolution of its development. The article contains an analysis of the main areas of development of the concept of a marketing complex. It is shown that a more relevant approach to the concept of a marketing complex in public administration is to transform its understanding from the 4P’s model into the 4C’s model. The relationship between models of the 4P’s and 4C’s marketing complex is presented in detail. The results of the analysis of the price policy of subjects of public marketing are made.

Keywords: price, public marketing, 4P’s model, marketing mix.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до європейської та світової спільнот постає завдання розбудови сучасної соціально орієнтованої держави, успіх якої забезпечується такими вагомими факторами, як знання бажань та потреб громадян, швидко та гнучко реагування на їхні вимоги. Забезпечується це завдяки вивченню можливостей та ефективного використання різних методів, форм та способів просування державних товарів і послуг, та на основі формування попиту існуючих та потенційних споживачів на засадах публічного маркетингу, що актуалізує досліджувану проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку та формуванням базових теоретич-

них засад публічного маркетингу та практичних рекомендацій займалися як зарубіжні, так і українські вчені: В. Вакуленко, А. Гаврилюк, В. Голуб, В. Гомольська, Н. Дацій, І. Дроб’язко, В. Куйбіда, М. Окландер, Є. Романенко, К. Романенко, А. Старостіна, В. Тимошук, І. Чаплай та ін.

Мета статті — проаналізувати елемент “ціна” в комплексі публічного маркетингу.

Виклад основного матеріалу. Ціна виступає одним із найважливіших елементів комплексу публічного маркетингу, що визначає успішність цієї діяльності. Щоб докладніше проаналізувати цінову складову комплексу маркетингу, спочатку детальніше розглянемо саме це поняття.

Як відомо, **комплекс маркетингу** становить одну з центральних категорій маркетингу. Вона також має інші найменування: “маркетинг-мікс” (маркетингова суміш), структура маркетингу, “функція чотирьох Р”, або 4 P’s. Звертає на себе увагу останнє визначення, згідно з яким успішність маркетингової діяльності розглядається як “функція” чотирьох основних “аргументів”: товару, ціни, розподілу та маркетингових комунікацій. Назва “4 P’s” пояснюється тим, що назва кожного з цих “аргументів” англійською мовою починається з латинської літери “p”: product, price, place, promotion.

Деякі міркування щодо поняття “комплекс маркетингу”. Так, Філіп Котлер визначає його, як: “... набір маркетингових інструментів, що використовуються компанією для досягнення її маркетингових цілей” [1, с. 45]. Спеціалізований маркетинговий ресурс Marketopedia.ru дотримується такої позиції: “Комплекс маркетингу (marketing-mix) — це набір змінних чинників маркетингу, що піддаються контролю, сукупність яких фірма використовує в прагненні викликати бажану реакцію у відповідь з боку цільового ринку. Функція маркетинг-мікс полягає в тому, щоб сформувати суміш (mix), яка не лише б задовольняла потреби потенційних клієнтів у рамках цільових ринків, а й максимізувала ефективність організації” [2]. Таким чином, наголошується на кардинально високому значенні комплексу маркетингу не лише для маркетингової діяльності організації, а й для успішного його функціонування загалом.

Розгорнуте та образне визначення пропонують автори підручника “Маркетинг” Г. Л. Багієв і В. М. Тарасевич: “Комплекс маркетингу (маркетинг-мікс) — це “рецепт маркетингу”, використання якого дозволяє підприємству краще задовольнити потреби цільових ринків та адаптуватися до можливих змін у маркетинговому зовнішньому середовищі. Найпростіша структура рецепту маркетингу потребує проведення скоординованих заходів у сферах товарної (продуктової), цінової, збутової та комунікативної (стимулюючої) політики. Так виглядає відома формула 4P’s: Product, Price, Place, Promotion” [3, с. 537].

У працях, присвячених проблемам публічного маркетингу, розгляд комплексу публічного маркетингу є досить фрагментарним. Так, відомий філіппінський дослідник проблем некомерційного маркетингу Олівер Серрат лаконічно зауважує: “Суб’єкти, що працюють у сфері публічного маркетингу, можуть використовувати призначену для користувача суміш основних чотирьох аргументів: продукт (або послугу), місце (або розміщення), ціна та просування (маркетингові комунікації). Суб’єктами публічного маркетингу використовуються також інші маркетингові інструменти, що використовуються для того, щоб сформувати їх зв’язок із зацікавленими сторонами, підвищити його ефективність, а також продемонструвати позитивне використання ресурсів, якими вони наділені” [4].

Подібну позицію займає і український дослідник І. М. Дроб’язко, який вважає: “Не зовсім простим є

трактування маркетинг-мікс у маркетинговій діяльності органів влади, який складається з таких елементів: продукт (у вигляді товару або послуги), ціна, просування і розповсюдження. При цьому кожний із даних елементів має: по-перше, бути розробленим так, щоб задовольняти характеристикам цільового ринку; по-друге, гармонувати з іншими елементами” [5, с. 4]. Як бачимо, автор, за великим рахунком, обмежується лише переліком основних елементів комплексу публічного маркетингу, не розглядаючи сутність поняття предметно та докладно.

Деякі вчені, які досліджують проблеми публічного маркетингу, вважають, що більш релевантним підходом до поняття комплексу маркетингу в публічному управлінні є трансформація його розуміння від моделі “4P’s” у модель “4C’s”. При цьому зв’язок між цими комплексами наведено у таблиці.

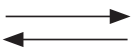
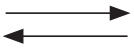
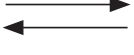
Модель “4 C’s” була запропонована Р. Лаутерборном ще у 1990 р. На сьогодні вона виступає адекватним відображенням клієнт-орієнтації сучасної концепції маркетингу, що описує маркетинг-мікс як набір інструментів і заходів, доступних для

формування пропозиції стосовно задоволення потреб клієнтів [6, с. 26].

При цьому деякі спеціалісти (зокрема, А. Джілмор) зауважують, що вказана зміна акцентів зовсім не означає, що класичний “4 P’s” підхід утратив своє методологічне значення. Просто модель “4 C’s” визнається спеціалістами, як більш придатна щодо орієнтації діяльності суб’єктів публічного управління на задоволення потреб громадян. Тому, використовуючи маркетингові технології сегментації та позиціонування, публічні установи можуть розширити використання інструментарію маркетингу та підвищити їх ефективність у сфері задоволення спільних інтересів об’єктів публічного маркетингу [7, с. 84].

Французькі дослідники проблем публічного маркетингу А. Каплан і М. Хайнлайн називають інші важливі причини використання у даній царині моделі “4 P’s” разом із моделлю “4 C’s”. Так, вони вважають, що розуміння формування продукту, ціноутворення, системи збуту та маркетингових комунікацій у системі публічного маркетингу зазвичай звужується за причини певних обмежень.

Співвідношення між моделями комплексу маркетингу “4P’s” та “4C’s”

Комплекс “4P’s”		Комплекс “4C’s”
Продукт (P roduct)		Потреби та нужди клієнтів (C ustomer needs and wants)
Ціна (P rice)		Вартість для клієнта (C ost to the customer)
Збут (P lace)		Зручності для клієнта (C onveniences)
Просування (P romotion)		Комунікації (C ommunications)

На думку цих експертів, “ціна” є найскладнішим елементом комплексу маркетингу в розумінні його публічно-маркетингової сутності. Слід визнати, що в системі комерційного маркетингу розуміння цього поняття значно простіше і порівняно більш досліджене. Тим більше, що в переважній більшості випадків у ринкових умовах ціна виражається певною сумою грошей як еквівалент отриманого споживачем товару. У комплексі публічного маркетингу ціна, навпаки, рідко вимірюється грошми, а найчастіше — у формі дій, очікуваних стандартів поведінки і т. ін. Водночас і в комерційному, і в публічному маркетингу можна виокремити спільні, базові, принципово важливі характеристики цього елементу маркетингової суміші.

Аналізуючи відмінності розуміння ціни в комерційному та публічному маркетингу, А. Каплан та М. Хайнлайн слушно відзначають: “У приватних компаніях оптимально сформована цінова політика допомагає досягти, передусім, фінансових цілей, сприяє готовності клієнтів платити та є елементом стратегії позиціонування фірми щодо конкурентів. Водночас ті самі принципи не можуть бути застосовані до цінових обмежень у публічному управлінні. По-перше, публічне управління є некомерційною сферою. І, хоча певне позитивне сальдо може бути досягнуто органами публічної влади в одному періоді, немає мети максимізувати цей надлишок за будь-яких умов. По-друге, поняття готовності платити часто може не застосовуватися до послуг публічного управління, тому що споживання публічних послуг не

завжди знаходиться в межах вільного вибору клієнта. Нарешті, багато служб публічного управління не мають будь-яких прямих конкурентів, тож не може бути ніякого способу оцінити позиціонування продукту” [8, с. 205].

Вчені-маркетологи висловлюють різні точки зору, розглядаючи сутність ціни. Так, глибоке маркетингове розуміння поняття ціни демонструють Філіп Котлер та Гарі Армстронг, які зазначають: “У найширшому сенсі ціною можна вважати сукупність усіх цінностей, що споживач обмінює на можливість володіти товаром або використовувати товар (чи послугу)” [9, с. 522]. Перевагою цього визначення є його універсальність, що не пов’язує його лише з комерційним маркетингом. Такий підхід може бути використаний у будь-якій сфері маркетингу, в т. ч. й у публічному маркетингу.

Американська асоціація маркетингу в своєму офіційному електронному словнику пропонує визначення ціни, як: “... формальне співвідношення, яке вказує кількість грошових товарів або послуг, необхідних для придбання певної кількості товарів або послуг” [10].

Дослідники-маркетологи Г. Л. Багієв, В. М. Тарасевич і Х. Анн визначають два основних підходи до поняття ціни: “Ціна — 1) грошове вираження вартості, сума грошей, яку споживачі повинні сплатити для отримання товару. Призначена фірмою ціна повинна відповідати сприйнятій цінності пропозиції; 2) ефективний інструмент маркетинг-міксу, тобто комплексу маркетингу” [11, с. 707]. Як бачимо, перше з наведених

визначень можна вважати ближчим до політекономічного розуміння категорії “ціна” з певним коригуванням на вплив ринкової специфіки (“повинна відповідати сприйманій цінності пропозиції”).

Подібної позиції дотримується також і український вчений Тарас Григорчук: “Ціна — це визначена сума грошей, яку покупець готовий заплатити для того, щоб одержати одиницю конкретного товару або послуги” [12]. Водночас важко погодитись із професором Тетяною Примаком, яка в підручнику з маркетингу пропонує таке визначення: “Ціна — грошове вираження вартості товару або послуги, економічна категорія для визначення затраченої на виробництво товару (послуг) суспільної праці” [13, с. 34]. Згідно з цим суто політекономічним підходом, що вимірює ціну лише обсягом суспільно необхідних витрат, усі ціни на ту й саму асортиментну позицію конкретного товару мали б бути однакові. І ця тенденція була б незалежною від волі продавця, місця продажу та ін. На практиці ж таке відбувається досить нечасто.

Відмінність ціни від усіх інших елементів маркетингової суміші слушно відзначається Філіпом Котлером і Гарі Армстронгом: “Ціна — єдиний елемент маркетинг-міксу, що “народжує” прибуток. Усі інші лише збільшують видатки компанії. Крім того, ціна вказує ринку ціннісну позицію товару” [9, с. 462].

Як можна судити із наведених визначень, специфічною характеристикою маркетингового розуміння ціни є його певна “приземленість”, розгляд поняття майже на побутовому рівні, апеляція до здорового глузду.

У найпростішому розумінні в маркетингу ціна — це такий еквівалент, за який покупець готовий віддати за володіння товаром, а продавець готовий віддати цей товар.

Розглянемо точки зору на ціну спеціалістів у сфері публічного маркетингу. Так, американський дослідник Еверт Гумессон, розглядаючи специфіку цін на публічні послуги, слушно зауважує, що: “Публічні служби в основному є некомерційними організаціями. Це створює незвичну ситуацію у взаєминах із клієнтом/громадянином: наприклад, зв’язок між наданням послуг та оплатою не є прямим, тому що “оплата” робиться через систему оподаткування” [14, с. 835]. Слід визнати велике значення констатації специфіки поняття “ціна” в публічному маркетингу в процитованому фрагменті. Утім, на наш погляд, масштаби специфіки є ще більшими. Це відбувається у зв’язку з тим, що еквівалент, який очікується суб’єктами державного маркетингу в обмін на свої товари від цільового ринку, взагалі нечасто набувають грошову форму.

Подібного підходу дотримується також Л. В. Сморгунів. Водночас він, на наш погляд, розглядає не стільки сутність ціни, як елементу комплексу публічного маркетингу, скільки акцентує увагу на видатках, що сплачуються для виробництва публічного товару: “Ціна — це вартість реалізації програми за рахунок засобів, що отримуються з державного бюджету, тобто за рахунок податків із громадян; таким чином, держава пропонує громадянам послуги, заздалегідь вже сплачені громадянами” [15, с. 91].

Значно ближче до маркетингового підходу, на наш погляд, знаходиться позиція С. Н. Андреева та Л. Н. Мельниченко: “Для державної влади ціна некомерційного продукту — це інструмент збільшення його вигоди та соціального ефекту, економії на сукупних витратах у вигляді прямого фінансування суб’єктів, надання їм пільг та коштів на розвиток” [16, с. 177]. Таким чином, ці автори розширюють форму представлення ціни не тільки грошовими, а й соціальними вимірами.

Маркетинговий підхід до розуміння аналізованого поняття достатньо відображається, на нашу думку, у такому визначенні: “Ціна в публічному маркетингу має розумітися, як певні дії, реакції, поведінка, що очікується органами державного управління від “цільових ринків” у відповідь на надання послуг, що входять до поняття державного товару” [17, с. 34]. Саме цей підхід до публічно-маркетингового визначення ціни буде використовуватися нами в подальшому аналізі.

Акцентуючи увагу на проблемах ціноутворення в системі публічного маркетингу, американська дослідниця Юдіт Меділ слушно вказує: “Встановлення ціни – одна з найважливіших проблем маркетингу в публічному секторі. Якщо для приватного сектору ці процедури стандартні, для більшості урядових організацій встановлення цін — нова діяльність. Як це очевидно, публічний сектор протистоїть більшій спокусі та має більше обмежень, ніж приватний сектор. Наприклад, головні проблеми можуть з’являтися, коли уряд починає продавати до того безкоштовні

сервіси. В умовах зростаючої вартості збереження довкілля, ця ситуація дуже поширена та дуже продуктивна на проблеми” [18, с. 17]. Як бачимо, дослідниця має на увазі лише ті ціни, що встановлюються на публічні продукти у грошовому вираженні.

Наталя Щербакова, що працює у царині публічного управління, акцентує увагу на здебільшого не-маркетинговому характері ціноутворення в системі публічної влади: “Державний орган сам визначає (по суті, призначає) виконавця послуги, сам відносить послугу до категорії безкоштовних або платних (за винятком послуг, що є платними згідно із законом), сам розробляє систему ціноутворення, порядок і форму надання послуги” [19].

Специфіка цінової політики суб’єктів публічного маркетингу на суспільне благо стала причиною формування так званої **“проблеми безбілетника”**. Проблема виходить із того, що пересічна людина не завжди буде сприяти забезпеченню громадського блага, щоб зробити свій внесок у публічну владу, коли їй це непотрібно. Наприклад, якщо людина не платить податки, він, як і раніше, користується наданими урядом послугами у сфері національної оборони. Останні, як добре відомо, незалежно від “безбілетника” забезпечуються за рахунок податкових платежів інших співгромадян” [20]. Як бачимо, у сучасному ринковому та людино-орієнтованому суспільстві актуальною залишається проблема, що стала причиною неприйняття більшістю мислячих індивідуумів базових засад комуністичних взаємин (“від кожного — за

можливостями, кожному — за потребами”). Зазначимо, що ця проблема не належить винятково до етичних, а безпосередньо впливає на економічну спроможність публічної влади.

Відомий американський дослідник Тайлер Коуен так тлумачить проблеми відшкодування ресурсів, що розподіляються, як суспільне благо, з урахуванням “проблеми безбілетника”: “Суспільне благо має два різних аспекти: відсутність ексклюзивних прав на його споживання та відсутність змагання між його споживачами. “Відсутність ексклюзивних прав” означає, що вартість утримання неплатників, що насолоджуються перевагами публічного товару або послуги, непомірно висока. Наприклад, підприємець надає послуги феєрверк-шоу. При цьому безліч людей можуть дивитися це шоу зі своїх вікон або задніх дворів. Оскільки підприємець не може стягувати плату за споживання своїх послуг, то розглянуте шоу феєрверків не принесе прибутку, навіть якщо попит на шоу був сильний [...]. Другим аспектом проблем із наданням суспільного блага є те, що економісти називають “неконкурентним споживанням” (англ. *nonrivalrous consumption*). Припустімо, що підприємцеві вдається виключити зі схеми небажаючих платити внески із аудиторії, що хоче дивитися шоу (можливо, створені умови, коли шоу можна побачити тільки з приватної території). При цьому буде стягуватися плата за вхід на це поле, і люди, які не бажають платити цю ціну, будуть виключені. Якщо це поле є досить великим, зазначені дії будуть також неефективними. Навіть

неплатники можуть спостерігати за шоу без збільшення вартості показу або применшення насолоди тих, хто заплатив” [21]. Інакше кажучи, за умови відсутності певного рівня контролю з боку публічної влади “сплата” передбаченої публічної ціни може не відбутися.

Водночас суб’єкти публічного управління не завжди можуть собі дозволити “безбілетникам” не платити за суспільне благо. Як слушно зазначають А. Каплан та М. Хайнлайн: “Ці проблеми не означають, що ціна не має значення для публічного управління в тому сенсі, що послуги повинні завжди надаватися безкоштовно. Очевидно, є деякі сфери, в яких влада просить громадян платити ціну. Тому що не брати платню, навпаки, було б неетично або навіть неможливо. Тим більше, що частина публічних послуг передбачає збір певних національних та місцевих податків. Крім того, публічне управління може свідомо прийняти рішення щодо збільшення плати, що стягується, за певні послуги, щоб зробити їх більш цінними для громадянина. Наприклад, у Німеччині ціни на утилізацію відходів домогосподарств неухильно зростали, починаючи з 1980-х років. З іншого боку, подібна політика призвела до підвищення екологічної грамотності серед населення Німеччини” [8, с. 205].

Таким чином, підводячи підсумки аналізу цінової політики суб’єктів публічного маркетингу, можна дійти таких **основних висновків**:

1. Ціна в публічному маркетингу, так само, як і в комерційному, становить еквівалент, який очікують отримати суб’єкти публічного маркетингу

від споживача в обмін на публічний продукт.

2. Ціна в публічному маркетингу досить рідко вимірюється в грошовому еквіваленті. Частіше — це дії, стандарти поведінки, що очікують отримати суб'єкти маркетингу від об'єктів, наприклад, підтримка або, принаймні, відсутність протидії їх діяльності.

3. Специфіка розподілу суспільного блага залишає можливості певній частині потенційного публічного ринку ухилятися від сплати “публічної ціни”, що складає сутність феномену “проблеми безбілетника”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котлер Ф., Ли Н. Маркетинг для государственных и общественных организаций. — СПб.: Питер, 2008. — 376 с.
2. Комплекс маркетингу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://marketopedia.ru/6-kompl>
3. Багиев Г. Л., Тарасевич В. М. Маркетинг: учеб. для вузов. — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2010. — 576 с.
4. Serrat O. Marketing in the Public Sector [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.adb.org/documents/information/knowledge-solutions/marketing-in-the-public-sector.pdf, accessed on August 22, 2010
5. Дроб'язко І. М. Можливості використання маркетингових технологій у діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / І. М. Дроб'язко // Держ. буд-во. — 2007. — № 1 (2). — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1\(2\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1(2)_29.pdf)
6. Lauterborn R. New Marketing Litany: Four Ps Passé: C-Words Take Over // Advertising Age. — 1990. — Vol. 61. — № 4. — P. 26.
7. Gilmore A. Services Marketing and Management, Gateshead: Sage Publications Ltd., 2003. — 216 p.
8. Kaplan A. M., Haenlein M. The increasing importance of public marketing: Explanations, applications and limits of marketing within public administration // European Management Journal. — 2009. — Vol. 27. — № 3. — P. 197–212.
9. Армстронг Г., Котлер Ф. Введение в маркетинг [Текст] / Гари Армстронг, Филип Котлер. — 8-е изд. — М.; СПб.; К.: Вильямс, 2007. — 824 с.
10. Price / AMA Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ama.org/resources/Pages/Dictionary.aspx?dLetter=P>
11. Багиев Г. Л., Тарасевич В. М., Анн Х. Маркетинг: учебник. — СПб.: Питер, 2001. — 718 с.
12. Григорчук Т. В. Маркетинг. Частина друга: навч. посіб. для дист. навч. — К.: УН-т “Україна”, 2007. — 380 с.
13. Примак Т. О. Маркетинг: навч. посіб. — К.: МАУП, 2004. — 228 с.
14. Гумессон Э. Маркетинг услуг / в кн.: Энциклопедия / [под ред. М. Бейкера]. — СПб.: Питер, 2002. — С. 833–858.
15. Государственное управление и политика: учеб. пособие / [под ред. Л. В. Сморгунова]. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2002. — 564 с.
16. Андреев С. Н., Мельниченко Л. Н. Основы неkomмерческого маркетинга для политических партий, властных структур, неkomмерческих организаций, физических лиц. — М.: Прогресс-Традиция, 2000. — 255 с.
17. Ромат Є. В. Маркетинг у державному управлінні // Маркетинг в Україні. — 2003. — № 4. — С. 32–35.
18. Madill J. J. Marketing in government // Optimum. — 1998. — Vol. 28. — P. 9–18.

19. *Щербакова Н.* Модель функціонування державних органів влади у сфері надання державних послуг суб'єктам господарювання [Електронний ресурс] // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2010. — № 1.
20. *Public Good* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/p/public-good.asp#ixzz4irIc6VKC>
21. *Cowen Tyler.* Public Goods [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Enc/PublicGoods.html>

УДК: 32.351:321

Федоренко Тетяна Анатоліївна,
аспірант кафедри управління охороною
суспільного здоров'я, Національна акаде-
мія державного управління при Президен-
тові України, Україна, 03057, м. Київ, вул.
Ежена Пот'є, 20, тел.: (044) 481 21 55,
e-mail: fedorenko_2008@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1175-6404

Федоренко Татьяна Анатольевна,
аспирант кафедры управления охраной
общественного здоровья, Национальная
академия государственного управления
при Президенте Украины, Украина, 03057,
г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: (044)
481 21 55, e-mail: fedorenko_2008@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1175-6404

Fedorenko Tatyana Anatolievna,
postgraduate student of the Department of Public Health Management, National Academy
of Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Eugene
Potier, 20, tel.: (044) 481 21 55, e-mail: fedorenko_2008@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1175-6404

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Сформувано концептуальні засади участі громадян у формуванні, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я з метою використання потенціалу партисипаторної демократії в процесі проведення медичної реформи в Україні, а також обґрунтовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та державно-управлінської практики. Висвітлено залежність успіху медичної реформи в Україні від її підтримки громадянським суспільством. Визначено та систематизовано міжнародні договори та інші документи, які є джерелами міжнародних стандартів партисипаторної демократії. Акцентується увага на відображенні міжнародних стандартів партисипаторної демократії у

XXI ст. в рішеннях Європейського суду з прав людини і в практиці міжнародних лікарських і правозахисних організацій. Розкрито їх сутність, зміст і особливості. Виявлено перспективи імплементації міжнародних стандартів “демократії участі” при реформуванні системи охорони суспільного здоров’я в Україні.

Ключові слова: охорона суспільного здоров’я, медична реформа, участь громадян у медичній реформі, партисипаторна демократія, міжнародні стандарти партисипаторної демократії.

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОСТИ К ФОРМИРОВАНИЮ, РЕАЛИЗАЦИИ И МОДЕРНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В УКРАИНЕ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Аннотация. Сформированы концептуальные основы участия граждан в формировании, реализации и модернизации государственной политики в сфере охраны общественного здоровья с целью использования потенциала партисипаторной демократии в процессе проведения медицинской реформы в Украине. Обосновываются соответствующие предложения касательно усовершенствования действующего законодательства и государственно-управленческой практики. Освещена обусловленность успеха медицинской реформы в Украине от ее поддержки гражданским обществом. Определены и систематизированы международные договоры и другие документы, являющиеся источниками международных стандартов партисипаторной демократии. Акцентируется внимание на отображении международных стандартов партисипаторной демократии в XXI в. в решениях Европейского суда по правам человека и в практике врачебных и правозащитных организаций. Раскрыто их сущность, содержание и особенности. Выведены перспективы имплементации международных стандартов “демократии участия” при формировании системы охраны общественного здоровья.

Ключевые слова: общественное здравоохранение, медицинская реформа, участие граждан в медицинской реформе, партисипаторная демократия, международные стандарты партисипаторной демократии.

ATTRACTING OF THE PUBLIC TO THE FORMATION, IMPLEMENTATION AND MODERNIZATION OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF HEALTH IN UKRAINE: THE INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

Abstract. The article is devoted to the formation of conceptual bases of citizens' participation in the formation, implementation and modernization of the state policy in the sphere of public health protection in order to use the potential of participatory democracy in the process of medical reform in Ukraine. Substantiated proposals on improving the current legislation and public-management practice are substantiated. Attention is focused on the conditionality of the success of medical reform in Ukraine from its support by civil society. International

treaties and other documents that are sources of international standards for participatory democratization are defined and systematized. Attention is focused on the mapping of international standards of participatory democracy in the 21st century in the judgments of the European Court of Human Rights in the practice of criminal and human rights organizations. Their essence, content and peculiarities are revealed. The prospects for the implementation of international standards for “participatory democracy” in the reform of the public health protection system are identified.

Keywords: public health, medical reform, participation of citizens in medical reform, participatory democracy, international standards of participatory democracy.

Постановка проблеми. Здорова нація в ХХІ ст. є не меншою цінністю для сучасної країни, ніж її економічний, технічний, військовий чи інший розвиток. Тому більшість держав світу, включаючи й Україну, спрямовують усі свої зусилля на вдосконалення існуючих систем охорони суспільного здоров'я. І якщо в одних державах світу медичні реформи одноразово трансформували системи державного управління в сфері охорони здоров'я у зразкові (у 1948 р. у Великій Британії започатковано роботу Національної служби охорони здоров'я), то в інших — вони мають перманентний характер, коли кожен новий уряд змінює ціннісні орієнтири, стратегію та підходи до реформування державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я.

Показовим є й досвід реформування системи державного управління у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні. Зокрема, в частині запровадження медичного страхування. Так, в.о. міністра охорони здоров'я України У. Супрун характеризувала “успіхи” відповідних медичних реформ в Україні наступним чином:

“... за роки незалежності було розроблено 21 законопроект про медичне страхування та змінилось понад 20 міністрів охорони здоров'я, а українців стало на 10 мільйонів менше” [1]. Тому нове керівництво Міністерства охорони здоров'я України одразу приступило до унормування власних напрацювань у чинному законодавстві України.

Як відомо, 8 червня 2017 р. Верховна Рада України прийняла законопроект “Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів” (реєстр. № 6327 від 10.04.2017 р.) [2]. 14 червня 2017 р. Уряд України схвалив Бюджетну резолюцію на 2018–2020 рр., яка передбачає фінансування всіх етапів започаткованої реформи охорони суспільного здоров'я. Однак Законопроект № 6327 так і не був винесений на голосування Верховної Ради України в останній перед канікулами тиждень у липні цього року.

Натомість, у день ймовірного розгляду Законопроекту № 6327 парламентом 14 липня 2017 р. біля приміщення МОЗ України розгорнулися громадські акції (демонстрації), ме-

тою яких було ... спинити медичну реформу. Парадоксальність цієї ситуації відзначив і заступник міністра охорони здоров'я О. Лінчевський: "Коли ще під МОЗ виходили керівники клінік, головлікарі, академіки? Коли ще таке було? Коли демонстрації очолювали депутати? Найбагатіші виходять на демонстрації під МОЗ" [3, с. 17].

Загалом можна погодитися з українськими науковцями, що основними принципами реформування охорони здоров'я в Україні є принципи справедливості; солідарності; орієнтованості на покращення громадського здоров'я; орієнтованості на задоволення справедливих потреб населення; орієнтованості на покращення якості медичної допомоги; результативності; ефективності; участі громадськості у формуванні політики [4, с. 3]. Саме використання потенціалу партисипаторної демократії, або ж "демократії участі", є, на наше переконання, запорукою легітимації та популяризації реформ з охорони суспільного здоров'я в Україні.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Проблеми теорії та практики проведення реформ у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні неодноразово досліджувалися такими вченими з державного управління, як М. Банчук, М. Білинська, Н. Васюк, В. Князевич, Я. Радиш, М. Щербина та ін. Закономірним буде згадати і про наукові здобутки таких всесвітньо відомих фундаторів партисипаторної демократії, як П. Бахрах, Дж. Кін, К. Макферсон, Дж. Менсбрідж, К. Оффе, О. Хьюффе, Дж. Ціммерман та ін. Водночас проблематика міжнарод-

них стандартів партисипаторної демократії в контексті застосування їх для формування, реалізації та реформ державного управління в сфері охорони суспільного здоров'я в Україні в публічно-управлінських реаліях сьогодення залишається малодослідженою.

Метою статті є формування концептуальних засад міжнародних стандартів участі громадян у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я для використання потенціалу партисипаторної демократії в процесі проведення медичної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські вчені визначають партисипаторну (від англ. *participate* — брати участь) демократію або демократію участі як "форму політичного режиму, що передбачає організацію всього суспільного та державного життя із залученням до розроблення і прийняття владних і управлінських рішень громадськості" [5, с. 27]. Інтерпретуючи зміст цієї категорії щодо предмета нашого дослідження, можна стверджувати, що партисипаторна демократія є важливим управлінсько-правовим інструментом формування, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я, що передбачає широке залучення громадян, громадськості та інститутів громадянського суспільства до цілеспрямованого процесу трансформації існуючої в Україні системи охорони здоров'я в нову — інноваційну, економічну обґрунтовану модель забезпечення реалізації права громадян на охорону здоров'я,

медичну допомогу та медичне страхування.

Реалізація потенціалу партисипаторної демократії у сфері формування, реалізації та модернізації державної політики щодо охорони суспільного здоров'я передбачає наявність щонайменше трьох визначальних компонентів. По-перше, креативний (доктринальний) компонент, який передбачає наявність сталих теоретико-методологічних підходів щодо залучення громадськості до медичної реформи, а в ідеалі — наявність відповідної концепції чи стратегії, затвердженої Урядом України чи профільним міністерством. По-друге, нормативно-правовий компонент, репрезентований системою міжнародних договорів і документів та системою чинного законодавства України, який дозволяє конструктивно залучати потенціал партисипаторної демократії до проведення медичної реформи. По-третє, організаційно-управлінський компонент, зміст якого полягає в наявності зрілого та структурованого громадянського суспільства й наявності організаційно-правових механізмів їх взаємодії з державою в особі спеціально уповноважених державних органів, що формують і реалізують державну політику у сфері охорони суспільного здоров'я.

Очевидно, що ці компоненти, розвинені тією чи іншою мірою, характерні й для партисипаторної демократії щодо формування, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні. Розглянемо один із найважливіших із них — міжнародні стандарти партисипаторної демокра-

тії щодо державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я та медичної реформи.

Категорія “міжнародні стандарти” є доволі поширеною. У найбільш загальному значенні — це стандарти, розроблені визначеною міжнародною організацією, наприклад *International Organization for Standardization (ISO)*. Міжнародні стандарти регулюють діяльність більшості видів професійної діяльності. Коли ж ми говоримо про демократію, верховенство права, основоположні права та свободи людини, партнерство громадянського суспільства та держави, місцеве самоврядування тощо — йдеться про вимоги і положення міжнародних договорів (угод), рекомендацій ООН, Ради Європи чи її органів тощо, а також рішень Європейського суду з прав людини etc.

Міжнародні стандарти партисипаторної демократії у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні є системою загальних принципів міжнародного права, вимог і положень міжнародних організацій і держав-учасниць цих організацій у сфері реалізації прав людини на участь в управлінні державними справами і свободу асоціацій при формуванні, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я.

Міжнародні стандарти втілюються в таких документах:

а) універсальні і регіональні міжнародні договори і угоди правозахисного характеру (Загальна декларація прав людини 1948 р. [6], Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. [7], Міжнародний пакт про громадянські

та політичні права 1966 р. [8], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [9], Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. [10] та ін.);

б) рекомендації міжнародних організацій і їх органів (резолуції, рекомендації, кодекси, висновки — Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (ETS № 124) [11], Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ від 29 червня 1990 р. [12], Паризька хартія для нової Європи 1990 р. [13] тощо);

в) рішення Європейського суду з прав людини, які стосуються захисту прав людини на участь в управлінні державними справами і захисту права на охорону здоров'я (“Вінтерверп проти Нідерландів” (*Winterwerp vs the Netherlands*) (1979), “Претті проти Великобританії” (*Pretty vs the United Kingdom*) (2002), “Во проти Франції” (*Vo vs France*) (2004), “Биржиковский проти Польщі” (*Byrzykowski vs Poland*) та ін.).

Універсальні та регіональні міжнародні договори правозахисного змісту закріплюють основоположне право громадян на свободу асоціацій та право на участь у державному управлінні. Для прикладу, у частині першій ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. встановлено: “Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів” [8]. І лише в частині першій ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і

культурні права 1966 р. унормовано: “Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я” [9]. Утім серед заходів, які встановлені останнім Міжнародним пактом, не визначено залучення громадськості до формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я. Хоча такий захід є логічним продовженням права громадян — одноособово чи через інститути громадянського суспільства, брати участь у державному управлінні у сфері охорони суспільного здоров'я.

Важливі міжнародні стандарти щодо участі громадськості у формування, реалізації та модернізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я містяться в рекомендаціях міжнародних організацій і їх органів. Так, Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій, прийнята Радою Європи у Страсбурзі 24 квітня 1986 р., встановлює, що міжнародна NGO повинна: а) мати некомерційну мету міжнародної громадської діяльності; б) засновуватися на реалізації норм міжнародного права стороною-учасницею Конвенції; в) здійснювати свою діяльність не менше, ніж у двох державах; г) мати свій зареєстрований офіс на території однієї держави-учасниці Конвенції та центральний орган управління і контролю на території цієї ж держави чи іншої держави-учасниці Конвенції [11]. На наш погляд, названі стандарти є актуальними для міжнародних NGO, які діють на сьогодні у сфері охорони суспільного здоров'я та

сприяють проведенню медичної реформи в Україні.

Як відомо, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. не закріплює право на охорону здоров'я, але серед рішень Європейського суду з прав людини, що мають стосунок до права громадян на охорону здоров'я, вагомими є: “Горшков проти України” (2005 р.), “Єфименко проти України” (2006 р.), “Бендерський проти України” (2007 р.), “Каверзін проти України” (2012 р.), “Баріло проти України” (2013 р.), “Салахов та Іслямова проти України” (2013 р.), “Вітковський проти України” (2014 р.), “Сергій Антонов проти України” (2015 р.), “Луценко проти України” (2015 р.) та ін. [14, с. 76].

Можна також допустити, що джерелами міжнародних стандартів використання партисипаторної демократії у сфері охорони здоров'я є й узагальнена та систематизована практика діяльності неурядових організацій (*NGO*), насамперед міжнародних організацій лікарів-волонтерів і організацій правозахисного характеру. Очевидно, що авторитет таких міжнародних *NGO*, як “Лікарі без кордонів” (*Medecins sans frontiers, MSF*), “Корпус Милосердя” (*Mercy Corps*), Нагляд за правами людини (*Human Rights Watch*), Міжнародна неурядова організація “Дім свободи” (*Freedom House*), Міжнародна амністія (*Amnesty International*) є важливим для держав молодого демократії, включаючи Україну. Наприклад, можна відзначити важливість для таких країн їх місця у рейтингу “Перехідні держави” (*Nations in Transit*), який формується організа-

цією “Дім свободи” (*Freedom House*) [15, с. 6].

Оскільки участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я має на меті не лише удосконалення та забезпечення транспарентності відповідного сектору державного управління, а й створення ефективних механізмів забезпечення права людей на якісну та доступну медицину, важливими є рекомендації, моніторингові звіти, методичні рекомендації, матеріали круглих столів, збірки кращих практик та інші документи, які визначають здобутки і недоліки участі громадянського суспільства та його інститутів у медичних реформах та у повсякденній взаємодії громадськості з урядами і профільними міністерствами при формуванні й реалізації державної політики у сфері охорони суспільного здоров'я.

Важливим джерелом розвитку партисипаторної демократії у сфері медичної реформи є “Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони” від 16 вересня 2014 р., ратифікована у 2017 р. всіма державами-учасниками ЄС. Стаття 44 цієї Угоди визначила наступні заходи, потрібні для досягнення договірними сторонами задекларованих цілей: 1) зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом між організаціями громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС, зокрема проведення професійних семінарів, підвищення кваліфікації тощо; 2) сприяння процесу інституційної

розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства, у тому числі серед іншого, лобістській діяльності, неформальному спілкуванню, візитам і семінарам тощо; 3) забезпечення поінформованості українських представників щодо організації в рамках ЄС консультацій та діалогу між соціальними і громадськими партнерами з метою залучення громадянського суспільства до політичного процесу в Україні [16].

На нашу думку, реалізація міжнародних стандартів, закріплених в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, передбачає широке залучення до медичної реформи в Україні не лише вітчизняних, а й міжнародних NGO, які мають високу репутацію та успішні результати у проведенні медичної реформи. Раціональним було б, у контексті створення спільних NGO-платформ, об'єднати зусилля лікарських, пацієнтських, правозахисних та інших громадських організацій в Україні та державах-учасниках ЄС, США, Канади, Швейцарії, Японії та інших держав щодо реформування державної політики і управління у сфері охорони суспільного здоров'я в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Очевидно, що запорукою успішного проведення медичної реформи в Україні є не лише її підтримка громадськістю, а й участь у формуванні її цілей, сенсів і стратегій реалізації громадянами інститутів громадянського суспільства та громадянського суспільства загалом. При цьому важливо імплементувати існуючі міжнародні стандарти партисипаторної демократії у сфері участі

громадян в державному управлінні в трансформацію національної системи охорони суспільного здоров'я, а також ініціювати утвердження нових стандартів партисипаторної демократії, адаптованих до потреб медичної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Рада* частково схвалила медичну реформу Супрун. Поки у першому читанні [Електронний ресурс] // Українська правда. — Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/06/8/224608/> — Назва з екрана.
2. *Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів* : законопроект (реєстр. № 6327 від 10.04.2017) [Електронний документ] / Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566 — Назва з екрана.
3. *Лінчевський О.* Найбагатші люди виходять на демонстрації проти МОЗ / О. Лінчевський // Тиждень. — 2017. — № 30 (506). — С. 17–19.
4. *Щербина М. Б.* Реформа системи охорони здоров'я України: проблеми сьогодення / М. Б. Щербина, І. Ю. Скирда // Новини медицини та фармації. — 2012. — № 4 (402). — С. 3.
5. *Федоренко В. Л.* Конституційне право України: До 20-ї річниці Конституції України та 25-ї річниці незалежності України: підручник / В. Л. Федоренко. — К.: Ліра, 2016. — 616 с.
6. *Загальна декларація прав людини* : прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. № 217 А (III) //

- Офіц. вісн. України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
7. *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР разом з першим протоколом та протоколами № 2, 4, 7 та 11 // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 40. — Ст. 263.
 8. *Міжнародний* пакт про громадянські і політичні права від 16 груд. 1966 р. : ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 груд. 1973 р. № 2148-VIII (з двома факультативними протоколами) // *Международ. акты о правах человека: зб. док.* — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. — С. 53–76.
 9. *Міжнародний* пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 груд. 1966 р. : ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 груд. 1973 р. № 2148-VIII // *Международ. акты о правах человека: зб. док.* — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. — С. 44–52.
 10. *Конвенція* про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лют. 1992 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_318 — Назва з екрана.
 11. *Європейська* конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (ETS № 124) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=124&> — Назва з екрана.
 12. *Документ* Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ від 29 черв. 1990 р. // *Международ. акты о правах человека: зб. док.* — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. — С. 653–664.
 13. *Паризька* хартія для нової Європи від 21 листоп. 1990 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_058 — Назва з екрана.
 14. *Кошіль Н. М.* Систематизація конституційного законодавства України : дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук / Н. М. Кошіль. — Одеса, 2017. — 187 с.
 15. *Правові* умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. В. Лациба, А. О. Красносільська [та ін.]; Укр. незалежн. центр. політ. дослідж. — К. : Агентство “Україна”, 2011. — 132 с.
 16. *Угода* про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони, від 16 верес. 2014 р.; угода, список, міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. // Офіц. вісн. України. — 2014. — № 75. — Ст. 2125.

УДК:728

Чаплай Ірина Віталіївна,

кандидат наук з державного управління, виконавчий директор Президії Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (063) 951 78 55, e-mail: irina_pravo@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4927-0610

Чаплай Ирина Витальевна,

кандидат наук по государственному управлению, исполнительный директор Президиума Всеукраинской ассамблеи докторов наук по государственному управлению, доцент кафедры публичного администрирования, Межрегиональная Академия управления персоналом, Украина, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (063) 951 78 55, e-mail: irina_pravo@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4927-0610

Chaplay Iryna Vitaliivna,

PhD in Public Administration, Executive Director of the Presidium of the civic scientific organization, "Ukrainian Assembly of doctors of science in public administration", Assistant professor of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine, 03039, Kyiv, Str. Frometovskaya, 2, tel.: (063) 951 78 55, e-mail: irina_pravo@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4927-0610

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПРИНЦИПИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Анотація. Схарактеризовано державно-громадянську комунікацію у контексті сучасних дослідницьких підходів. Визначено її атрибутивно-системні властивості в публічному управлінні. Виділено та оцінено напрями посилення впливу громадянської комунікації на демократизацію системи публічного управління України. Обґрунтовано назрілу необхідність формування такої державно-громадянської комунікації, метою якої є реалізація та захист конституційних прав громадян на свободу отримання і поширення інформації.

Ключові слова: державно-громадянська комунікація, публічне управління, засоби масової інформації, принцип народовладдя.

ГОСУДАРСТВЕННО-ГРАЖДАНСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПРИНЦИПЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация. Исследована государственно-гражданская коммуникация в контексте современных исследовательских подходов. Определены ее атрибутивно-системные свойства в публичном управлении. Выделены и оценены направления усиления влияния гражданской коммуникации на демократизацию системы публичного управления Украины. Обосновано назревшую необходимость формирования такой государственно-гражданской коммуникации, целью которой есть реализация и защита конституционных прав граждан на свободу получения и распространения информации.

Ключевые слова: государственно-гражданская коммуникация, публичное управление, средства массовой информации, принцип народовластия.

PUBLIC-CIVIC COMMUNICATION AND PRINCIPLES OF ITS FORMATION

Abstract. In this article the state-civil communication in the context of current research approaches is explored. Its main attributive system properties in the public administration are defined. The areas of the growing of influence of civil communication on democratization of public administration in Ukraine are highlighted and expressed. The pressing need of formation of such a state and civil communications, whose purpose is the realization and protection of constitutional law on freedom and on obtaining and dissemination of information is substantiated.

Keywords: state-civil communication, public administration, mass media, the principle of democracy.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації і трансформації соціально-політичних систем організації державно-громадянської комунікації має приділятися особлива увага. Цей процес є одним із визначальних у формуванні громадянського суспільства та сприяє зростанню соціально-політичної активності населення і сталому розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займаються цією проблематикою, до-

цільно назвати таких: О. Антонова, Е. Афонін, В. Бебик, М. Білінська, Т. Бутирська, О. Валевський, Т. Василевська, В. Голуб, Л. Гонюкова, Н. Грицяк, Н. Гудима, В. Гурковський, О. Дмитренко, Н. Дніпренко, В. Іванов, В. Карлова, Л. Климанська, В. Козаков, В. Королько, В. Куйбіда, М. Логунова, Д. Неліпа, І. Пантелейчук, О. Петроє, Г. Почепцов, О. Пухкал, В. Ребкало, В. Різун, Є. Романенко, А. Савков, С. Серьогін, Г. Ситник, І. Сурай, С. Телешун, І. Чаплай та ін.

Аналіз наукових напрацювань зарубіжних і вітчизняних вчених свідчить про те, що поняття “державно-громадянська комунікація” є предметом дослідження й використання достатньо великого кола природничих і гуманітарних наук. Поряд з цим деякі питання досліджень функціональних особливостей, принципів державно-громадянської комунікації та демократичного ресурсу системного впливу на ефективну взаємодію органів державної влади й громадськості, поки що, не знайшли свого комплексного вирішення в науці державного управління.

Метою статті є дослідження підходів до визначення поняття “державно-громадянська комунікація” та виокремлення основних принципів її формування.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі поняття “комунікація” почало вживатися на початку ХХ ст. Інтерес до вивчення цього феномену поступово збільшувався у зв’язку з винаходом технічних засобів зв’язку: телеграфу, телефону, радіозв’язку, що дозволили людині передавати інформацію на великі відстані. На сьогодні, в науці державного управління, існує більше десятки підходів в тлумаченні цієї категорії як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Суть їх полягає в тому, що комунікація — це процес взаємодії між людьми, що виникає в процесі обміну інформацією. Економічні, політичні, соціальні зміни в державному управлінні, інтеграційні процеси завжди супроводжувалися змінами у сфері комунікації. Розвиток матеріального виробництва ускладнював

структуру державних інститутів і визначав необхідність забезпечення ефективного функціонування комунікації. Як результат — виникла цілісна система державно-громадянської комунікації, що стала активно впливати на життя суспільства.

Здійснивши комплексний аналіз визначень поняття державно-громадянської комунікації, можна говорити про те, що державно-громадянська комунікація — особливе середовище формування, поширення і функціонування соціально значущої інформації щодо діяльності державних інститутів, метою якого є вплив на соціальні групи і окремих людей, що здійснюється за допомогою використання комплексного набору засобів масової інформації (далі — ЗМІ), серед яких друковані ЗМІ, радіо, телебачення, інтернет-ресурси [1, с. 123].

Інструментам, за допомогою яких здійснюється процес державно-громадянської комунікації, вчені приділяють велике значення в комунікаційному процесі. Так, Л. Л. Реснянська стверджує, що саме ЗМІ можуть допомогти громадянам здійснити політико-ідеологічну, соціальну та соціально-культурну ідентифікації [2]. Відомий російський дослідник І. М. Дялашинський зазначає, що ЗМІ забезпечують інформованість громадян, сприяють глибшому розумінню державних процесів. Це є один з найоперативніших і найнадійніших барометрів громадської думки. Вони покликані забезпечити зворотний зв’язок влади з народом, ставити проблемні питання перед органами державного управління. ЗМІ в Україні — серйозна сила, яка, багато в чому, визначає

погляди, думки й уявлення людей, впливає на прийняття політичних рішень. ЗМІ є найважливішим компонентом державно-громадянської комунікації в Україні. Законодавство нашої країни передбачає створення такого медіа-простору, що сприятиме сталому розвитку суспільства та становленню громадянського суспільства. Уже сьогодні Закон України “Про інформацію” гарантує свободу думок, переконань і їх вільне вираження, не допускає незаконного обмеження свободи масової інформації, визначає основні принципи діяльності ЗМІ, серед яких рівність, повага прав і свобод людини, розмаїття думок та ін.

Отже, державно-громадянська комунікація забезпечує [1]:

- зв'язок індивідів з некомерційними, неурядовими громадськими організаціями, а також між структурами громадянського суспільства;
- можливість участі індивідів і структур громадянського суспільства в розробці, обговоренні питань і прийнятті рішень в економічній, політичній і соціальній сферах державного управління.

Відповідно, державно-громадянська комунікація сприяє становленню та розвитку громадянського суспільства і пропагує його цінності. Вона повинна підкорятися цілям громадянського суспільства, представляти людям інформацію, необхідну для прийняття рішень у державі. Інструменти державно-громадянської комунікації повинні дозволяти громадянам побачити, що вони зможуть стати активними учасниками суспільного життя. Уже недостатньо просто звертати увагу

на проблемні питання у державному управлінні. Громадяни мають побачити, яким чином вони могли б зіграти свою роль, змінити що-небудь, бути почутими — яким чином вони могли б більшою мірою брати участь у суспільному житті. Отже, активна участь громадян — ключ до розуміння громадянського та один із визначальних принципів формування державно-громадянської комунікації [3, с. 274–275].

На сьогодні державно-громадянська комунікація, висвітлюючи діяльність інститутів громадянського суспільства, повинна намагатися донести до людей ідеї, основні принципи роботи органів державної влади, пробудити інтерес до цього процесу. Другим принципом, на якому ґрунтується державно-громадянська комунікація, є принцип народовладдя. Державно-громадянська комунікація повинна всебічно висвітлювати процес життєдіяльності країни: в достатньому обсязі повідомляти про функціонування демократичних інститутів, що дають можливість громадянам країни ширше реалізовувати право участі у справах держави (президентські і парламентські вибори, референдум та ін.), інформувати про діяльність уряду, про прийняття державних нормативних документів, що регламентують життя суспільства, про участь у формуванні політичної та правової культур громадян тощо.

Державно-громадянська комунікація має визначати статус громадських організацій і об'єднань, бути невід'ємною складовою громадянського суспільства. Всебічне висвітлення діяльності державних

організацій зміцнює довіру до представників органів державної влади, створює атмосферу дружби і доброзичливості в суспільстві.

Висновки. На сьогодні, вивчаючи передовий досвід іноземних країн, можна констатувати назрілу необхідність формування такої державно-громадянської комунікації, метою якої є реалізація та захист конституційних прав громадян на свободу отримання і поширення інформації [4]. Державно-громадянська комунікація має об'єднувати представників державної влади, громадських об'єднань, ЗМІ та інших організацій, що діють у сфері масової інформації. Вирішуючи спірні питання, що виникають у процесі діяльності ЗМІ, вона має сприяти об'єктивному осмисленню проблем інформаційного простору і забезпечувати його подальший гармонійний розвиток, спрямований насамперед на захист громадянських прав та інтересів людей [5]. Основними принципами формування державно-громадянської комунікації мають бути: правдивість; об'єктивність; сумлінність; повага до людських цінностей; гуманізм; соціальна справедливість; рівність і свобода громадян тощо.

Таким чином, гармонійна державно-громадянська комунікація — найважливіша умова міцності основ

громадянського суспільства, що захищає його інтереси і загальнолюдські цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ольшанский Д. В.* Психология масс / Д. В. Ольшанский. — СПб: Питер, 2011. — 368 с.
2. *Реснянская Л. Л.* Двусторонняя коммуникация: методика организации общественного диалога: учеб. пособие / Л. Л. Реснянская; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, фак-т журналистики [и др.]. — М.: Пульс, 2001. — 22 с.
3. *Роль прессы в формировании в России гражданского общества: сб.* / [отв. за вып. М. Дзялошинская]. — М.: Ин-т гуманитар. коммуникаций, 1999. — 296 с.
4. *О средствах массовой информации: Закон Республики Беларусь: [принят Палатой представителей 24 июня 2008 г.: одобрен Советом Республики 28 июня 2008 г.].* — Минск: БДП, 2008. — 35 с.
5. *Лукашенко А. Г.* Беларусь в современном мире: выступление на встрече со студентами БГУ 12 февр. 2008 г. [Электронный ресурс] / Офиц. интернет-портал Президента Республики Беларусь. — Режим доступа: <http://www/president.gov.by/press49929.html#doc> — Дата доступа: 10. 09. 2016.

УДК: 351

Червякова Ольга Володимирівна,

доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного адміністру-
вання, Міжрегіональна Академія управ-
ління персоналом, Україна, 03039, м. Київ,
вул. Фрометівська, 2, тел.: (093) 871 00 48,
e-mail: Olga_2006@bigmir.net

ORCID: 0000-0002-4368-5324

Червякова Ольга Владимировна,

доктор наук по государственному управ-
лению, профессор кафедры публичного
администрирования, Межрегиональная
Академия управления персоналом, Укра-
ина, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2,
тел.: (093) 871 00 48, e-mail: Olga_2006@
bigmir.net

ORCID: 0000-0002-4368-5324

Olga Chervyakova,

Doctor of Science in Public Administration,
Professor of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Person-
nel Management, Ukraine, 03039, Kyiv, Str. Frometovskaya, 2, tel.: (093) 871 00 48, e-mail:

Olga_2006@bigmir.net

ORCID: 0000-0002-4368-5324

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ “ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ” ЯК ГАЛУЗІ НАУКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан галузі науки “Державне управ-
ління” як фундаменту становлення та перспектив розвитку “Публічного
управління” як галузі науки України.

Ключові слова: галузь знань, галузь науки, державне управління, публічне
управління.

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СТАНОВЛЕНИЯ “ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ” КАК ОТРАСЛИ НАУКИ В УКРАИНЕ

Аннотация. Проанализировано современное состояние научной отрасли
“Государственное управление” как фундамента становления и перспектив
развития “Публичного управления” как отрасли науки Украины.

Ключевые слова: отрасль знаний, научная отрасль, государственное
управление, публичное управление.

THE FUNDAMENTAL BASIS OF THE “PUBLIC ADMINISTRATION” FORMATION AS A SCIENTIFIC FIELD IN UKRAINE

Abstract. The current state of scientific branch “State Administration”, as the foundation of formation and prospects of development of a new “Public Administration” as the Ukrainian branch of science.

Keywords: discipline, branch of science, state administration, public management.

Постановка проблеми. Історичною передумовою і фундаментальною основою становлення “Публічного управління” як галузі науки є “Державне управління”, що запроваджена включенням її до Переліку галузей науки, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.1997 р. № 1328. Наказом ВАК України від 9 вересня 2002 р. № 368, зареєстрованому у Міністерстві юстиції України 20 вересня 2002 р. № 772/7060, внесено зміни у спеціальності галузі науки “Державне управління”, серед яких встановлено такі: “Теорія та історія державного управління” (25.00.01), “Механізми державного управління” (25.00.02), “Державна служба” (25.00.03), “Міське самоврядування” (раніше “Регіональне управління”) (25.00.04), “Галузеве управління” (25.00.05).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційним джерелом для написання статті є результати наукового дослідження [1–4].

Мета статті — проаналізувати сучасний стан наукової галузі “Державне управління” як фундаменту становлення та перспектив розвитку “Публічного управління” як галузі науки України.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною основою становлення науки “Публічне управління” в Україні є наука “Державне управління”. Розвиток цієї наукової галузі починався з визначення спеціальностей та їх паспортів, відкриття магістратури, аспірантури і докторантури з підготовки за відповідними спеціальностями з “Державного управління”, створення спеціалізованих вчених рад, фахових видань, з організації науково-дослідної роботи, що сприяло формуванню теоретико-методологічних основ та інфраструктури для галузі науки “Державне управління”.

Дослідження у цій галузі охоплюють теоретичні, методологічні та практичні проблеми становлення і розвитку державного управління в Україні і спрямовані на виявлення законів, закономірностей, принципів, тенденцій, а також розроблення на їх основі підходів, моделей, методів і технологій вирішення цих проблем. Чільне місце серед них відведено дослідженню системних характеристик державного управління, теорії організації, а також технології розроблення, прийняття та впровадження управлінських рішень. На освітню та наукову галузі “Державне управління” покладалося важливе завдання

забезпечення ефективного вирішення проблем державного будівництва в Україні, насамперед формування досконалої державної кадрової політики та адекватного кадрового забезпечення державної служби. В результаті у сфері державного управління було створено реальні передумови здійснення повороту від емпіризму до науковості управління.

Розглянемо докладніше, як відбувався розвиток зазначених напрямів досліджень з “державного управління”. Для цього проаналізуємо всі захищені докторські та кандидатські дисертації, починаючи з 1997 по 2016 р. включно. На основі досліджень побудовано табл. 1 та рис. 1, які наочно відображають стан розвитку галузі науки у відсотковому співвідношенні.

Визначимо кількість захищених докторських та кандидатських дисертацій по роках за спеціальностями галузі науки “Державне управління”: “Теорія та історія державного управління” (25.00.01), “Механізми державного управління” (25.00.02), “Державна служба” (25.00.03), “Місцеве самоврядування” (раніше “Регіональне управління”) (25.00.04), “Галузеве управління” (25.00.05). У табл. 2 і 3 і відповідно на рис. 2 і 3 відображено стан розвитку цих спеці-

альностей.

Таблиця 1

Кількість захищених дисертацій (докторських, кандидатських) за 1997–2016 рр. в галузі науки “Державне управління” (авторська розробка)

Рік	Кількість докторських робіт	Кількість кандидатських робіт
1997	1	2
1998	0	5
1999	5	11
2000	0	11
2001	2	22
2002	4	29
2003	5	44
2004	9	53
2005	19	77
2006	12	91
2007	12	76
2008	4	97
2009	27	120
2010	28	156
2011	36	148
2012	18	127
2013	37	131
2014	30	140
2015	21	139
2016	21	110
Разом	291	1589

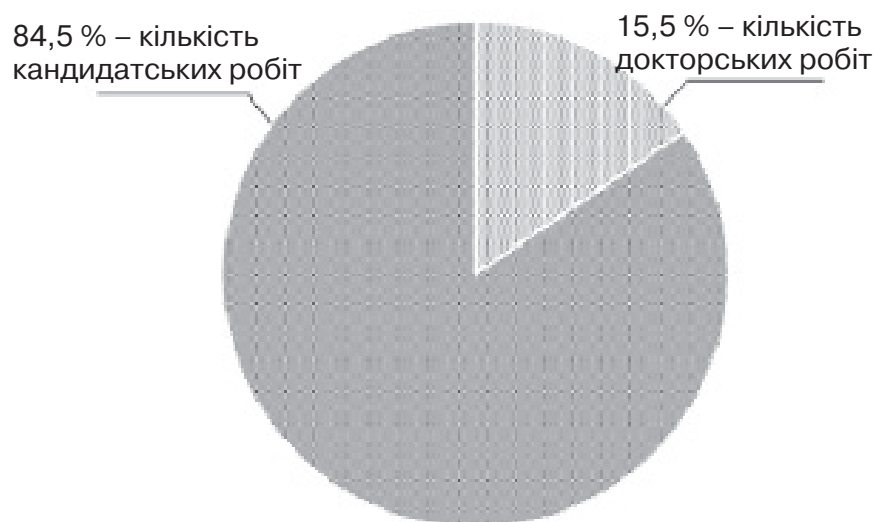

Рис. 1. Кількість захищених дисертацій (докторських, кандидатських) в галузі науки “Державне управління” за 1997–2016 рр. (у відсотковому співвідношенні) (авторська розробка)

Таблиця 2

Кількість захищених докторських дисертацій за 1997–2016 рр. за спеціальностями галузі науки “Державне управління” (авторська розробка)

Рік	Кількість докторських робіт за спеціальностями				
	25.00.01	25.00.02	25.00.03	25.00.04	25.00.05
1997	0	0	1	0	0
1998	0	0	0	0	0
1999	1	1	1	0	2
2000	1	0	0	0	1
2001	1	0	0	0	1
2002	1	0	0	1	2
2003	2	3	0	0	0
2004	2	4	1	2	0
2005	4	14	0	1	0
2006	2	7	2	1	0
2007	3	5	3	1	0
2008	0	1	3	0	0
2009	3	22	1	1	0
2010	6	18	1	2	1
2011	12	24	0	0	0
2012	5	12	1	0	0
2013	6	27	1	3	0
2014	2	22	1	5	0
2015	6	14	1	0	0
2016	2	16	0	3	0
Разом	59	190	17	20	7

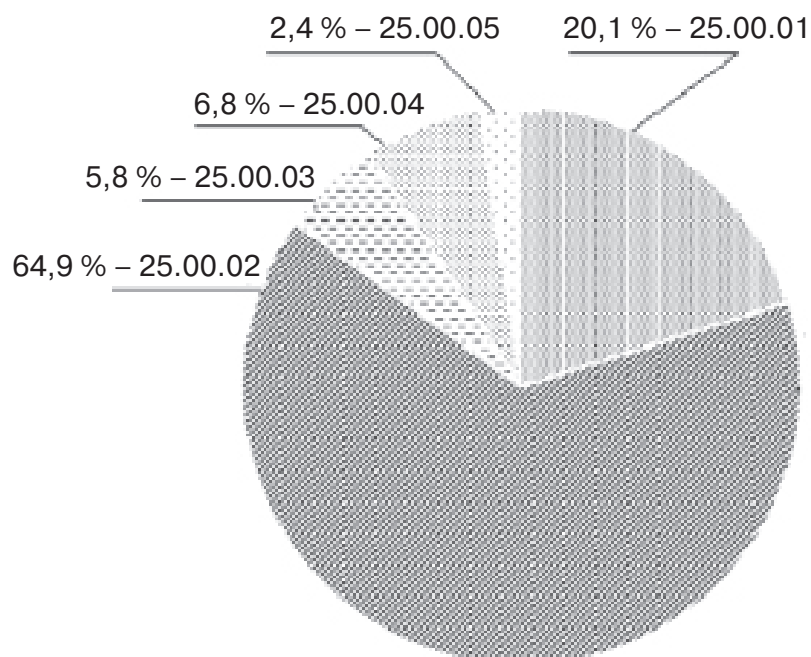

Рис. 2. Кількість захищених докторських дисертацій за 1997–2016 рр. за спеціальностями галузі науки “Державне управління” (у відсотковому співвідношенні) (авторська розробка)

Таблиця 3

Кількість захищених кандидатських дисертацій за 1997–2016 рр. за спеціальностями галузі науки “Державне управління” (авторська розробка)

Рік	Кількість кандидатських робіт за спеціальностями				
	25.00.01	25.00.02	25.00.03	25.00.04	25.00.05
1	2	3	4	5	6
1997	0	1	1	0	0
1998	0	0	0	0	5
1999	3	0	1	1	6
2000	2	2	0	1	6
2001	6	0	3	6	7
2002	9	0	1	11	8
2003	11	13	2	11	7
2004	6	42	3	2	0
2005	5	57	7	8	0
2006	15	63	6	7	0
2007	13	52	6	5	0
2008	17	70	3	7	0
2009	18	81	5	16	0
2010	16	112	7	21	0
2011	21	99	8	20	0
2012	17	86	8	16	0
2013	20	94	6	11	0
2014	19	93	12	16	0

1	2	3	4	5	6
2015	19	107	8	5	0
2016	25	66	7	12	0
Разом	242	1038	94	176	39

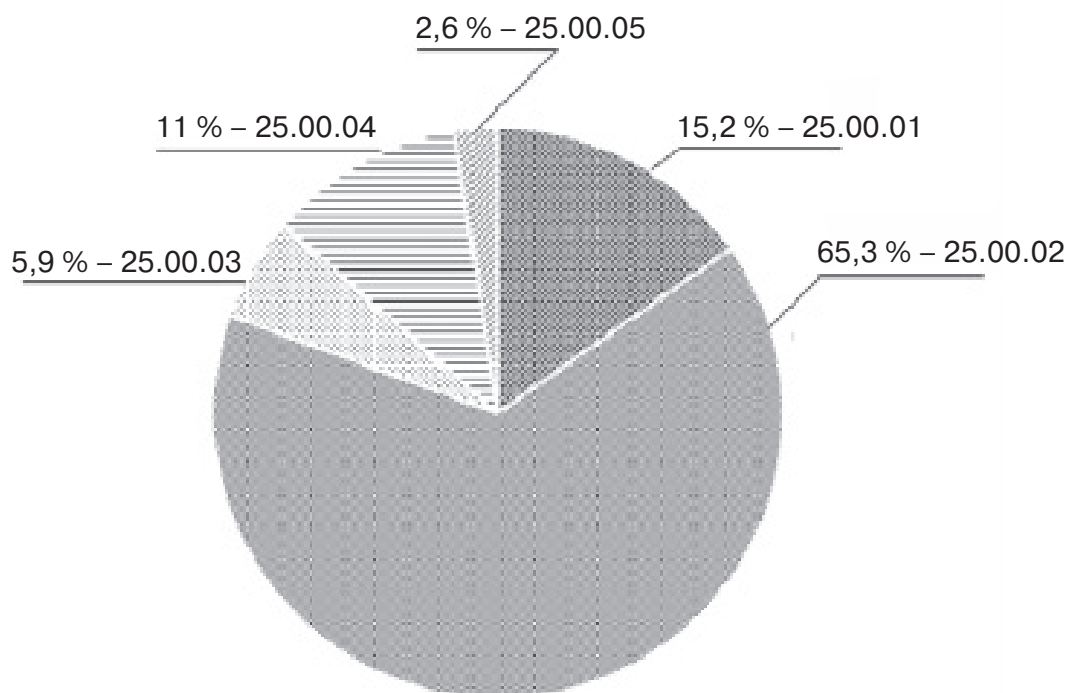

Рис. 3. Кількість захищених кандидатських дисертацій за 1997–2016 рр. за спеціальностями галузі науки “Державне управління” (у відсотковому співвідношенні) (авторська розробка)

альностей серед захищених докторських та кандидатських дисертацій у відсотковому співвідношенні.

Отже, за табл. 1 можна зробити висновки, що в галузі науки “Державне управління” з початку її запровадження і станом на кінець 2016 р. захищено 1880 дисертацій, серед них докторських — 291, кандидатських — 1589, а за даними рис. 1 у відсотковому співвідношенні докторських робіт — 15,5 %, кандидатських робіт — 84,5 %. Відповідно за спеціальностями за даними табл. 2 і 3 та рис. 2 і 3:

1) на першому місці спеціальність 25.00.02 — “Механізми державного

управління” (1038 кандидатських дисертацій — 65,3 %, 190 докторських дисертацій — 64,9 %). Це пов’язано насамперед з попитом на цю спеціальність, яка відповідно до паспорту спеціальності ґрунтується на механізмах державного управління, адміністративно-організаційних напрямках державотворення, функціях, структурі, повноваженнях та особливостях органів державної влади усіх рівнів, що робить її більш прикладною та практичною для державного управління;

2) на другому місці спеціальність 25.00.01 — “Теорія та історія державного управління” (242 кандидатські

дисертації — 15,2 %, 59 докторських дисертацій — 20,1 %), яка відповідно до паспорту спеціальності досліджує теоретико-методологічні засади державного управління як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів і відносин з метою досягнення цілей і реалізації функцій держави через діяльність органів державної влади та в межах визначених законом повноважень органів місцевого самоврядування, демократизації державотворчих процесів і оптимізації систем державного управління, досліджує соціальні та історичні джерела їх виникнення, закономірностей і тенденцій розвитку. Цей напрям більше зорієнтований на розвиток фундаментальних аспектів державного управління, і має більший інтерес серед науковців, ніж практиків з державного управління;

3) на третьому місці спеціальність 25.00.04 — “Місьцеве самоврядування” (176 кандидатських дисертацій — 11 %, 20 докторських дисертацій — 6,8 %), відповідно до паспорту спеціальності досліджується місьцеве самоврядування як специфічна форма публічної влади з метою досягнення цілей і завдань держави через діяльність органів місцевого самоврядування з урахуванням його політичних, економічних, соціальних, правових, організаційних, фінансових та інших аспектів. Дослідження з цього напрямку обмежені, тому що не охоплюють державне управління загалом, а лише самоврядування;

4) на четвертому місці спеціальність 25.00.03 — “Державна служба” (94 кандидатські дисертації — 5,9 %, 17 докторських дисертацій — 5,8 %), що досліджує державну службу та

службу в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення реалізації цими інститутами держави положень Конституції, законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо впровадження цілей, завдань і функцій держави, громадянського суспільства, надання послуг юридичним та фізичним особам, урахування соціальних і історичних джерел їх виконання та тенденції розвитку. Невелика кількість досліджень пов’язана зі змістом напряму, який, на жаль, не представляє особливого інтересу ні для посадових осіб органів державної влади, ні для науковців;

5) на п’ятому місці спеціальність 25.00.05 — “Галузеве управління” (39 кандидатських дисертацій — 2,6 %, 7 докторських дисертацій — 2,4 %). Найменша кількість захищених робіт за цією спеціальністю пов’язана з тим, що у 2002 р. вона була вилучена з Переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук відповідно до наказу ВАК України від 9 вересня 2002 р. № 368 (зареєстровано в Міністерстві України 20 вересня 2002 р. за № 772/7060) “Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань”.

Висновки. Таким чином, сучасний стан державного управління як наукової галузі в Україні має потужний потенціал і є фундаментом становлення та визначає перспективи розвитку “Публічного управління”

як галузі науки в Україні, що передбачає: сприяння розвитку наукових досліджень з актуальних проблем публічного управління, зокрема, розробленню нових управлінських технологій та впровадженню їх досягнень в практику; залучення науковців до аналітичної роботи в органах державної влади; підвищення рівня забезпеченості апарату системами підтримки прийняття рішень на базі сучасної управлінської методології та використання засобів інформатизації і комп'ютеризації. В умовах складності і масштабності проблем публічного управління застосування наукових підходів і сучасних методів їх вирішення набувають особливого значення.

Перспективне прогнозування, стратегічне планування, вибір раціональної структури органів публічної влади та її кадрового забезпечення, забезпечення інноваційного, якісного управління, створення високо-ефективних мотиваційних підходів, розроблення сучасних методів контролю, комунікацій, прийняття рішень — це лише деякі завдання з багатьох, вирішення яких неможливе без розвитку науки публічного управління в напрямі створення но-

вих та вдосконалення існуючих концепцій, теорій, принципів і методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакуменко В. Д., Усаченко Л. М., Червякова О. В. Теоретичні засади державного управління : навч. посіб. / [В. Д. Бакуменко, Л. М. Усаченко, О. В. Червякова]; за заг. ред. Л. М. Усаченко. — К. : НВДЦ “Нововведення”, 2013. — 174 с.
2. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] // Офіц. сайт. — Режим доступу до ресурсу: [http://www.mon.gov.ua/ua/..](http://www.mon.gov.ua/ua/)
3. Червякова Ольга. Підходи до науково обґрунтованого розвитку механізмів трансформації державного управління в умовах суспільних змін / Ольга Червякова // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. — Вип. 1 (17). — Харків : Вид-во “ДокНаукДержУпр”, 2014. — С. 26–32.
4. Червякова О. В. Виявлення тенденцій дисертаційних розвідок у галузі науки “Державне управління” за основними напрямками зовнішнього вектора суспільних змін // Наук. пр. : наук.-метод. журн. — М.: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. — Вип. 190. — Т. 202. Державне управління. — С. 69–74.

УДК: 342.5

Каракасиді Олена Федорівна,
аспірантка, Міжрегіональна Академія
управління персоналом, 03039, м. Київ,
вул. Фрометівська, 2, тел.: (067) 465 97
25, e-mail: karakasidi68@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2336-2621

Каракасиди Елена Федоровна,
аспирантка, Межрегиональная Академия
управления персоналом, 03039, г. Киев,
ул. Фрометовская, 2, тел.: (067) 465 97 25,
e-mail: karakasidi68@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2336-2621

Caracasidi Olena Fedorivna,
postgraduate, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Str. Frome-
tivska, tel.: (067) 465 97 25, e-mail: karakasidi68@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2336-2621

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Анотація. Аналізується проблема посилення державної влади, поліпшен-
ня державного управління у сучасних суспільствах перехідного плану, в то-
му числі в Україні, за рахунок децентралізації. Робиться висновок, що така
децентралізація і, одночасно, збереження цілісності державної влади забез-
печує раціональний поділ влади та розподіл владних повноважень, запрова-
дження дієвої системи стримань і протипаг. В сучасній Україні такі процеси,
на думку багатьох фахівців — політологів, державних управлінців, соціологів
поки що залишаються недостатньо врегульованими.

Ключові слова: державна влада, децентралізація державного управління,
розподіл влади і владних повноважень, система стримань і протипаг, демо-
кратія, опозиція.

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ФАКТОР СОХРАНЕНИЯ ЦЕЛОСТНОСТИ СИСТЕМЫ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

Аннотация. Анализируется проблема усиления государственной власти,
улучшение государственного управления в современных обществах пере-
ходного плана, в том числе в Украине, за счет децентрализации. Делается
вывод, что такая децентрализация и, одновременно, сохранение целостно-

сти державної влади забезпечує раціональне розподілення властей і розподілення владних повноважень, впровадження дійсної системи сдержек і протиривесів. В сучасній Україні такі процеси, за думкою багатьох фахівців — політологів, державних управлінців, соціологів поки залишаються недостатньо врегульованими.

Ключевые слова: державна влада, децентралізація державного управління, розподілення влади і владних повноважень, система сдержек і протиривесів, демократія, опозиція.

DECENTRALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION AS A FACTOR OF PRESERVING THE INTEGRITY OF THE SYSTEM OF AUTHORITIES

Abstract. The problem of strengthening state power, improving government in modern transitional societies, including Ukraine, through decentralization is analyzed. It is concluded that such decentralization and, at the same time, the preservation of the integrity of state power ensures a rational separation of powers and the distribution of powers, the introduction of an effective system of checks and balances. In modern Ukraine, such processes, according to many specialists — political scientists, government managers, sociologists, are still not sufficiently regulated.

Keywords: state power, decentralization of government, distribution of power and authority, system of checks and balances, democracy, opposition.

Постановка проблеми. Формування або трансформація, модернізація будь-якої держави найперше пов'язана зі змінами політичної системи, політичного режиму, системи державної влади. Остання за своєю суттю і конфігурацією вибудовує і відповідну систему державного управління.

Перераховані суспільно-політичні процеси значною мірою обумовлюють цілісність держави, незалежно від того, якою вона є — унітарною, федеративною, конфедеративною тощо. Державна влада — не ділиться, вона лише розподіляється між реально існуючими гілками влади, а ще точніше, розподіляються повноваження цих гілок, що в сумі станов-

лять єдину державну владу. Більше того надто бажано, щоб поділ влади, розподіл владних повноважень був процесом максимально раціональним, демократичним, цивілізованим. Цьому сприяє запровадження відповідної системи стримань і протириваг, яка унебезпечує узурпацію влади будь-якою її гілкою. Однак, як пише зокрема Я. Бережний, — “система стримань і протириваг, з одного боку сприяє співробітництву і взаємному пристосуванню органів влади, а з іншого боку — створює потенціал для конфліктів, які найчастіше вирішуються шляхом переговорів, угод і компромісів” [1, с. 60]. Але ж і “жорстка ієрархічна державна система, — додає А. Добролюбов, — може бу-

ти або тоталітарною, або ніякою” [2, с. 19].

Ще раз підкреслимо найпринциповіший момент: “система стримань і противаг — це досить складний механізм збереження цілісності влади при одночасному поділі влади, розмежування владних повноважень між окремими суб’єктами влади. Йдеться про принципи поділу влади (*principle of division of powers*) — умову і гарантію демократизму, що відбиває необхідність раціонального розчленування єдиної неподільної влади на окремі функції і закладається в конституції кожної цивілізованої правової держави” [3, с. 515]. Як підкреслював один з основоположників американської демократії Томас Джефферсон, уряди встановлені для того, щоб забезпечити людям їх права, і владу таких урядів можна визнати справедливою формою лише за умови, коли люди схвалюють діяльність своєї держави. У разі ж, коли будь-яка форма правління руйнує права громадян, народ має усі права на зміну такої форми правління (влади) [4, с. 142–151].

Вказану вище специфіку організації державної влади вдало коментує відомий український філософ, політолог Ф. М. Рудич, який пише: “Коли мова йде про поділ влади, то варто мати на увазі, що влада для ефективного функціонування не може розподілятися, вона повинна бути єдиною. Тому точніше вести мову про розмежування функцій різних гілок влади, їх завдань, повноважень” [5, с. 15]. Ф. Рудич розподіл влади пропонує розглядати по вертикалі: загальнодержавна, регіональна і місцева [Там само]. Це — досить поширена

точка зору, хоча немало фахівців ведуть мову про поділ влади, розмежування владних повноважень як по вертикалі, так і по горизонталі.

Вважається, що існуюча у США понад 200 років особлива модель системи розподілу влади є найдосконалішою, оскільки законодавча, виконавча і судова гілки влади розділені не лише організаційно, але й повністю незалежні одна від одної. Тобто, кожна з таких гілок влади має повноваження, що дозволяють їй контролювати і обмежувати інші гілки влади [6, с. 260]. Однак, американська модель скоріше є виключенням (хоча і позитивним), ніж нормою, в більшості країн світу існують різноманітні моделі стримань і противаг.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Серед спеціальних робіт останнього часу, присвячених питанням проблематики даної статті, перш за все виділяємо праці авторів: Я. Бережний, Т. Джефферсон, А. Добролюбов, М. Обушний, І. Павленко, Ф. Рудич, М. Розумний, М. Василик, С. Хантингтон та багатьох інших.

Мета статті — дослідити чинники поліпшення державного управління у сучасних суспільствах перехідного плану за рахунок децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку вкажемо на три базисні основи раціонального поділу влади, які притаманні усім системам державної влади. Це: демократія; субсидіарність; взаємини влади і опозиції. Як це реально виглядає?

З поняттями “демократія”, “субсидіарність” найтісніше проявляється субсидіарна демократія. Т. Панченко під нею розуміє “модель багаторівневої демократії, що забезпечує роз-

поділ повноважень і компетенцій на різних рівнях політичної взаємодії, виходячи з права нижчого рівня на першочергову дію порівняно з вищим (відповідно до принципу субсидіарності)”.

Підкреслимо, що така демократія, особливо у перехідних суспільствах, у суспільствах, що радикально трансформуються відіграє велику роль не лише у залученні до державотворчих процесів максимально великої кількості людей. Є можливість налагодити розумний і вкрай корисний баланс між регулятивним і організаційним впливом влади будь-якого рівня на державотворчі процеси. При цьому, чим вищим є рівень розвитку демократії, громадянського суспільства, тим помітнішою є саме регулятивна політика держави, державної влади.

Тепер, щодо опозиції, її взаємин з державною владою. Опозиція у будь-якій країні має фактично дві основних функції: а) конструктивне опонування діям вищих органів влади та парламентської більшості; б) представлення і захист інтересів своїх виборців [7, с. 16].

Юридично, у правовому плані опозиція, її статус можуть бути унормовані конституційно, в окремому законі, у регламенті, зокрема, Верховної Ради України. Останнє, між іншим, є чи не найдосконалішим кроком до встановлення статусу опозиції. Бо як говорить німецький конституціоналіст Д. Штернбергер “толерантне ставлення, визнання, легітимізація і, зрештою, інституціалізація парламентської політичної опозиції є найвищим винаходом політичної культури” [8].

Маємо врахувати, що опозиція може бути системною (конфронтаційною) і позасистемною (кооперативною, співпрацюючою з владою). В країнах з «цивілізованими» (позасистемними) опозиціями, такий поділ у владі ділиться не на владу і опозицію, але й на більшість і меншість, тим більше, якщо така меншість за відповідних умов спроможна формувати уряд, фактично перерости у більшість.

У кожній країні права опозиції є різними. Так найбільшими, вважають фахівці, вони є у Португалії: 1) право одержання інформації про перебіг суспільних прав великого значення; 2) гарантії на відповідне представництво в парламентських комісіях (згідно кількості фракції); 3) право опозиційної партії на виступ і т. ін. [9].

В Україні з 1998 р. до цього часу було внесено понад 15 проектів законів про опозицію, проте жоден з них не було прийнято, а в Конституції України, як відомо статус опозиції взагалі не прописаний. І це при тому, що кожна опозиція — в перспективі влада, найперше уряд конкретної країни. Якщо вести мову про співпрацю влади і опозиції у формі великої коаліції, то в Україні на сьогодні такий феномен влади фактично є неможливим.

Підкреслимо: співвідношення влади і опозиції важливіша ознака балансу і противаг, оскільки “наявність сильної опозиції в державі свідчить про політичне здоров’я системи, створює умови для плюралізму ідей, цивілізованої конкуренції, забезпечує контроль за діями чиновників.

Немало фахівців-політологів, соціологів тощо, вважають, що зміни до Конституції України, прийняті 8 грудня 2004 р. скоріше сприяли появі неефективної, незбалансованої форми влади в Україні. Так М. Розумний рахує, що з того часу державно-владному режиму в Україні характерні:

- невідповідність функцій та повноважень президента, уряду, парламенту;
- має місце нечітке розмежування владних повноважень Президента і Прем'єр-Міністра України у сфері виконавчої влади;
- неузгодженими є взаємини владної діяльності і політичної опозиції [10, с. 10].

Розглянемо систему стримань і противаг на найвищому рівні державної влади.

“Президент–Парламент”

У більшості країн світу Президенту противажить двопалатний парламент і, при цьому Президент може відправити у відставку лише нижню палату Парламенту (наприклад, у Франції), а у США — взагалі за конституцією такого права у Президента немає. В Україні сьогодні Парламент не є двопалатним і Президент не може відправити його у відставку.

“Президент–Уряд”

Тут йдеться про призначення, відставку Уряду, контролю над його діяльністю з боку Президента. В різних країнах це влаштовано по-різному. У США, наприклад, Президент країни є єдиним керівником виконавчої влади, хоча існує самоуправління у штатах, а посли консули, судді Верховного Суду, всі інші посадові особи призначаються після згоди на це Сенату. У Польщі також Президент

призначає голову Уряду та міністрів. Сейм, однак, вимагає від Уряду подати на його розгляд у двотижневий термін програму діяльності Уряду для схвалення. Якщо така програма не схвалюється Сеймом, Уряд автоматично відправляється у відставку і після цього голова Уряду та його склад обираються вже Сеймом. Крім цього Сейм має право відправити у відставку окремого міністра. У Франції, Італії також Президент призначає і звільняє голову Уряду і його склад.

В Україні, як відомо, Президент призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України, припиняє його повноваження та приймає рішення про його відставку (ст. 106 Конституції України) [11, с. 16]; призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їх повноваження на цих посадах (ст. 106). Відтак у вищезазначених аспектах влада Президента України є більш вагомою ніж Верховної Ради України.

“Державна влада–місцеве самоврядування”

Фактично у всіх країнах світу місцеве самоврядування є абсолютно незалежним і жодним чином не підконтрольним органами державної влади, парламенту чи Президенту. Як пропонує, наприклад, Конституція Польщі “Територіальний Устрій Республіки Польща забезпечує децентралізацію публічної влади” (ст. 15 Конституції Польщі). Якщо рішення місцевих влад певним чином не влаштовують громадян чи державну владу, вони можуть бути оскарже-

ні у судовому порядку. В Україні ця ситуація виглядає навпаки — здійснюються все нові й нові спроби поставити місцеве самоврядування під абсолютний контроль державної влади, хоча ст. 140 Конституції України проголошує: “Місьцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України”.

“Влада і опозиція”

Слушним, у даному випадку є зауваження про те, що цивілізовану опозицію можна вести мову тільки тоді, коли суперечності між більшістю та меншістю ґрунтуються на фундаментальній єдності по цій і другий бік альтернативи й не ставлять під загрозу основи конституційної, політичної та правової систем [12].

В сучасній Україні за усі роки незалежності поки що не вдалося влаштувати цивілізовані відносини влади й опозиції, які нагадували би, за словом відомого американського політолога С. Хантінгона “механізм політичних ґойдалок”, тобто цивілізованого економічного і політичного балансу [13].

Багато фахівців, політиків, в даному випадку схиляються до виключно двопартійної політичної системи суспільства, хоча є немало країн, де цивілізована взаємодія влади і опозиції існує і без двопартійності. Скоріше всього, є підстави погодитися з обґрунтованою думкою О. Радченка, який вважає, що до цивілізованого формування й розвитку демократич-

ного політичного режиму ведуть найперше три об’єктивні умови: 1) чітка конституційна інженерія, що створює цивілізований, демократичний баланс гілок влади; 2) вироблення писаних і неписаних правил політичної діяльності, що дозволяють кожній з політичних партій захищати як інтереси певних соціальних груп, так і соціально-економічну стабільність суспільства в цілому; 3) розвиток толерантності, консенсусу у політичних взаєминах суб’єктів політичного процесу при забезпеченні фундаментальних суспільних цінностей (Детально див: Радченко Олександр. Система стримань і протипаг гілок влади як цілісний імператив українського політикуму // Суспільна політика та стратегічний менеджмент / Олександр Радченко. — 2008. — С. 88–95).

Висновки. Таким чином, доходимо слідуєчих висновків.

1. Система стримань і протипаг в процесі поділу влади і владних повноважень абсолютно необхідна засада цивілізованого, демократичного облаштування і забезпечення функціонування державної влади як цілісного феномену в інтересах людини (громадянина) групи, суспільства в цілому.

Налагодження демократичної системи поділу влади завдяки системі стримань і протипаг — це реальна засада демократичної децентралізації влади, яка забезпечується шляхом: а) конституційно-правового врегулювання відносин між основними гілками влади; б) налагодженням дієвих, конструктивних зв’язків між владою і опозицією, між усіма суб’єктами політичного, суспільно-

го процесів (політичними партіями, громадськими організаціями, об'єднаннями тощо); в) розвитку місцевого самоврядування, громадянського суспільства, громадянської і політичної культури, в основі яких знаходяться консенсус, толерантність, фундаментальні суспільні цінності.

2. Україна сучасного дня — унітарна держава, однак вона не просто централізована, але певним чином (у всякому випадку до незаконної анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим) децентралізована: окремі адміністративно-територіальні одиниці наділені правами самоврядування і, навіть, можуть створювати адміністративні автономії. Отже, скоріше всього, з подальшим демократичним розвитком, посиленням самоврядних засад окремих територіальних громад і в цілому підвищенням ролі громадянського суспільства в управлінні державними справами, Україна все більше ставатиме децентралізованою унітарною державою, в якій існуватиме, однак, єдина, неділима державна влада.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бережний Я.* Роль і значення стратегічного планування в системі децентралізованого державного управління // Суспільна політика та стратегічний менеджмент / Я. Бережний. — 2008. — № 1. — С. 59–67.
2. *Добролюбов А.* Государственная власть как техническая система / А. Добролюбов. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 240 с.
3. *Обушний М. І.* Політологія: довідник / М. І. Обушний, А. А. Ковален-

ко, О. І. Ткач; за ред. М. І. Обушного. — К.: Довіра, 2004. — 599 с.

4. *Джефферсон Томас.* Автобиография. Заметки о штате Вергиния / сост. и общ. ред. А. А. Фурсенко / Томас Джефферсон. — Л.: Наука, 1990. — 316 с.
5. *Рудич Ф. М.* Много ли власти нужно власти? (Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центр. и Вост. Европы): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — 2-е изд. перераб. и доп. / Ф. М. Рудич. — К.: Довіра, 1999. — 199 с.
6. *Політологія: Словарь-справочник* / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. — М.: Гардарики, 2000. — 328 с.
7. *Павленко І.* Правовий статус опозиції // Політичний менеджмент / І. Павленко. — 2005. — № 5 (14). — С. 16–30.
8. *Sternberger D.* Opposition des Parlaments und parlamentarische Opposition / In; Lebende Verfassung, Bd. 1. — Meisen heim am Glan, 1956. — S. 133.
9. *Opozycja parlamentarna.* — Wydawnictwo Sejmowe. Warszawa, 2000. — 21 p.
10. *Розумний М.* Розвиток політичної системи України: виклики і загрози // Політичний менеджмент / М. Розумний. — 2008. — № 1 (28). — С. 9–13.
11. *Конституція України.* Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К., 1997. — 78 с.
12. *Романенко Е. А.* Формирование инструментов маркетинга в публичном управлении: учеб. пособие / Е. А. Романенко, И. В. Чаплай. — LAP Lambert Academic Publishing, 2016. — 190 с.
13. *Хантингтон С.* Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации // Междунар. экономика и междунар. отношения / С. Хантингтон. — 1996. — № 6. — С. 87–95.

REFERENCES

1. *Berezhnyi Ya.* (2008). Rol i znachennia stratehichnoho planuvannia v systemi detsentralizovanoho derzhavnoho upravlinnia [The Role and Importance of Strategic Planning in the System of Decentralized Public Administration]. *Suspilna polityka ta stratehichniy menedzhment*. — Public Policy and Strategic Management, 1, 59–67 [in Ukrainian].
2. *Jefferson T.* (1990). Avtobiografiya. Zametki o shtate Virginiya [Autobiography. Notes on the State of Virginia]. A. A. Fursenko (Ed.). Leningrad: Nauka [in Russian].
3. *Dobrolyubov A.* (2003). Gosudarstvennaya vlast kak tekhnicheskaya sistema [State power as a technical system]. Moscow: Edytoryal URSS [in Russian].
4. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. (1997). Kyiv [in Ukrainian].
5. *Obushnyi M. I., Kovalenko A. A., Tkach O. I.* (2004). Politolohiia [Politology]. M. I. Obushnyi (Ed.). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
6. *Pavlenko I.* (2005). Pravovyi status opozytsii [Legal status of the opposition]. *Politychnyi menedzhment*. — Political Management, 5 (14), 16–30 [in Ukrainian].
7. *Rudich F. M.* (1999). Mnogo li vlasti nuzhno vlasti? (Ukraina v kontekste transformatsii politicheskikh sistem v stranakh SNG i Baltii, Tsent. i Vost. Evropy) [Do authorities need much power? (Ukraine in the context of the transformation of political systems in the CIS and Baltic countries, Central and Eastern Europe)]. (2nd ed., rev.). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
8. *Rozumnyi M.* (2008). Rozvytok politychnoi systemy Ukrainy: vyklyky i zahrozy [Development of Ukraine's Political System: Challenges and Threats]. *Politychnyi menedzhment* — Political Management, 1 (28), 9–13 [in Ukrainian].
9. *Vasilik M. A., Vershinin M. S.* (2000). Politolohiia: Slovar-spravochnik [Politology: Dictionary-handbook]. Moscow: Gardariki [in Russian].
10. *Huntington S.* (1996). Budushchee demokraticheskogo protsessa: ot ekspansii k konsolidatsii [The Future of the Democratic Process: From Expansion to Consolidation]. *Mezhdunarodnaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya* — International Economics and International Relations, 6, 87–95 [in Russian].
11. *Sternberger D.* (1956). Opposition des Parlaments und parlamentarische Opposition. Lebende Ver-Aassung, 1. Meisen heim am Glan [in German].
12. *Oberreuter H.* (1975). Parlamentarische Opposition. Ein internationaler Vergleich. Humburgh [in German].
13. *Opozycja parlamentarna.* (2000). Warsawa: Wydawnictwo Sejmowe [in Polish].

Умови публікації у науковому виданні “ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ”

1. З метою перевірки дотримання вимог до оформлення наукової статті Міністерства освіти і науки України та науково-метричної бази даних “Scopus” вона, в обов’язковому порядку, проходить процедуру попереднього розгляду, яка включає: процедури внутрішнього, зовнішнього експертного рецензувань.

Стаття, заява, відомості про автора та квитанція про оплату за переклад статті на англійську мову надсилаються на e-mail адресу: Assembly2015@ukr.net. За умови подання статті до збірника “Публічне урядування” на двох мовах (оригіналом, англійською) — публікація статті безкоштовна, а у разі відсутності англійського перекладу — коштуватиме автору 55 грн — за 1 сторінку, формату А4, з метою її професійного перекладу на англійську мову. Редакція залишає за собою право редагування статей. Сума та реквізити за оплату перекладу статті на англійську мову будуть надіслані автору(ам), тільки після того, коли стаття буде відредагована редакцією збірника. Назва файлу з електронною версією статті має обов’язково містити прізвище та ім’я автора. Стаття друкується із фотокарткою автора, яку необхідно надіслати до редакції окремим файлом в електронному вигляді (у форматі зображення .jpg), гарної якості, можна неформальну (бажано документальне або в офісі), обсягом не менш як 800 Кб, розміром 10 × 12 см;

2. Стаття, яка подається до опублікування, проходить процедуру внутрішнього рецензування.

У разі негативного експертного висновку автору може бути повернуто статтю на доопрацювання або відмовлено у публікації статті. Основні причини відхилення статей: вузькість проблематики публікацій (локальність, що спричиняє обмеженість охоплення зацікавленої аудиторії); слабкий науково-теоретичний рівень і низька практична цінність статті; нерозгорнуті (неструктуровані) англійські анотації (Abstract).

Пріоритет надається публікаціям іноземних авторів та публікаціям на англійській мові.

Вимоги до наукової статті та її оформлення

Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті.

1. Структура наукової статті (згідно вимог ВАКу):

- ПІБ автора (співавторів, не більше трьох), науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи, адреса місця роботи із зазначенням поштового індексу, e-mail автора, засоби зв’язку, назва статті, розширена анотація, ключові слова.

Зазначена інформація подається окремими блоками українською, російською та англійською мовами перед статтею. Якість англійського перекладу анотації до статті, визначає редколегія журналу.

- Постановка проблеми (опис проблеми, що аналізується, у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями).
- Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми.
- Формулювання цілей (мети) статті.

- Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- Висновки і перспективи подальших досліджень.
- Список використаних джерел.
- Проставлення авторами УДК.

2. Оформлення наукової статті:

- всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;
- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;
- посилання на власні публікації є не бажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;
- посилання на наш журнал “із ввічливості” є також небажаними та не прискорюють процес прийняття статті у друк у жодному разі;
- якщо в огляді літератури або далі по тексті Ви посилаєтесь на прізвище вченого — його публікація має бути у загальному списку літератури після статті;
- вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Ф. Котлера — то посилання має бути саме на Котлера, а не на автора, який читав Котлера;
- список джерел та літератури — не менше 10 позицій, мовами оригіналу (включення — китайська, японська, корейська та арабська. В такому разі, джерело подається у перекладі на англійську, із вказівкою мови оригінала в дужках).
- у формулах використовуються тільки загальноприйняті символи;
- у формулах — лише найрозповсюдженіші символи із стандартного набору;
- таблиці мають бути пронумеровані, кожна повинна мати назву;
- у тексті загальноприйняті і ті, що часто зустрічаються терміни слід подавати аббревіатурою (перший раз обов’язково розшифрувати);
- всі малюнки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;
- формат А4, гарнітура “Times New Roman”, кегель № 14, міжрядковий інтервал 1,5; параметри сторінки (береги) — 2 см з усіх боків;
- мінімальний розмір статті — 8 тис. друкованих знаків з пробілами, максимальний — 34 тис. (оптимальний розмір статті — 20–24 тис. друкованих знаків).

При побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим;

Список супроводжувальних документів:

- заява автора (співавторів), Супроводжувальна заява (за наявності співавторів — спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях, автори дають спільну письмову згоду на публікацію матеріалу саме в “Публічному урядуванні”;
- відомості про автора (співавторів).

Стаття приймається на розгляд та передається на внутрішню рецензію тільки за наявності повного пакету документів та повних авторських даних. Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику. Позиція редакції може не співпадати з думкою індивідуального автора, висловленою у статті. Всі статті розміщуються на платній основі. Середній час очікування публікації (від дня подачі до дня публікації) — в середньому 3–6 місяців (в залежності від сезонного навантаження). Статті авторів, які мають заборгованість, приймаються лише після погашення заборгованості.

Наукове видання

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ

№ 4 (9) – вересень 2017

Підп. до друку 22.09.17. Формат 70×100¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 18,70. Обл.-вид. арк. 14,20.
Наклад 300 пр.